

*Non est mortale
quod obto.*

Hos quos reliquit mihi Bibliotheca parentis
Dono tibi, Patria Bibliotheca, libros
His fructu utiliter, Juuenis, Studioso, libell.
Creuerit inde reum manus, honosq; patris

Samuel Wolffius Junior
No 1630 Nouemb
17 Elbinga

I V S C I V I L E

MANVSCRIPTORVM
LIBRORVM OPE, SVMMA DILIGEN-
TIA ET INTEGERRIMA FIDE INFINITIS
LOCIS EMENDATVM, ET PERPETVIS MO-
TIS ILLVSTRATVM;

L. RVSSARDO I. C. ANTECESSORE
in celeberrima Biturigum Schola auctore:

Consiliotamen & auctoritate

FRAN. DVARENI I. C. QUI SVMMARIA IN
Pandectas præscripsit, Nouellaque constitutiones ad opti-
mum Græcum exemplar collatas, antiquæ integritati restituit.

CETERA utraque præfatio docebit.

ANTVERPIAE.

Ex officina Christophori Plantini,

c1o 1o LXVII.

CVM PRIVILEGIO.

907

SVMMA PRIVILEGIORVM

R E G I S Priuilegiis cautum est ne quis *Ius ciuile manuscriptorum librorum* ope emendatum, & perpetuis notis illustratum L. Rusfardo auctore &c. citra Christophori Plantini voluntatem, à die impressiōnis absolutæ, in suis ditionibus imprimat, aut alibi impressum importet, venalēue habeat, intra octo annos. Qui secus faxit, confiscatione librorum, & duorum florenorum pro vno quoque exemplari poena fisco regio exoluenda multabitur: vt latius in Regiis diplomatis expressum est, datis Bruxellæ 12. Nouemb. Anno. M. D. LXXV.

In consilio priuato Signat. *Mesdach.*

In consilio Brab. Signat. *L. de wisse.*

026. G. II. 3976/1-2

AMPLISSIMO VIRO
 MICHAELI HOSPITALIO,
 FRANCIAE CANCELLARIO, LVDO-
 VICVS RVSSARDVS I. C. S.

EMINI me, vir amplissime, ante bieu-
 nium tibi promississe, & scriptis professum
 esse, fore vt Pandectæ Iuris ciuilis à me re-
 cognita, & notis illustrata in tuo nomine
 apparerent : cuius rei multas graues, & idoneas causas
 habebam : quòd in tua schola essent scriptæ, ac proinde
 iure quodam tuo, quasi fructus quidam fundi tui, tibi
 deberentur : quòd plurimis tuis in me meritis hanc gra-
 tiæ referendæ voluntatem testatam relinquere par esset :
 quòd denique sine vllis tuis in me meritis præstantissi-
 mam tuam virtutem, & plurimarum maximarumq̃
 rerum doctrinam hoc munere dignas esse censerem. Fi-
 dem igitur meam tam iustis de causis tibi obstrictam
 libro : idque eò libentius, quòd me nouo quoque benefi-
 cio nuper ornaſti : & præclara illæ tuæ virtutes exem-
 plo parum cognita, te ad summum honoris fastigium
 extulerunt : in quo quia summa reipub. nostræ tibi com-
 missa est, ac maximè iuris constituendi, defendendiq̃,
 hunc iuris thesaurum iure optimo tibi consecrari oport-
 uit. Abs te autem etiam atque etiam peto, vt quando
 iam hoc tribuisti humanitati tuæ, vt me susciperes, tri-
 buas idem constantiæ, vt susceptum tuearis, ac foueas :
 ita tamen si me tuo præsidio ac studio dignum, id est,
 meum ingenium in optimis artibus, ac præsertim iuris
 ciuilis disciplina exercentem, meamque voluntatem ad
 vnã virtutem dirigentem, & audies, & re ipsa cogno-
 sces. Vale. Auarici Biturigum, Calend. Iun.

NUNC hanc iuris ciuilis editionem auctoritate, & consilio Duareni Iuriscultorum memoriae suae facile principis à me frustra susceptam, & diuturnam tuam eius expectationem inanem putes, paucis te monendum putauim, quo consilio instituta, quibus vigiliis confecta, & quid in ea sit praestitum: vt intelligas quantum ex ea studiis tuis accedere possit. Pandectarum Florentinarum contextum excudi curauimus, ne apice quidem vno (quantum fieri potuit) detracto vel adiecto. quanquam enim mendis non careant, omnium tamen sine controuersia sunt emendatissimae, aut si quas habeant, vel facile emendare licet, vel redolent antiquitatem, vel alij aliter emendandae videbuntur. Itaque ne iis quidem manum admouendam putauimus: ne in eo quod quisque praestare potest, operam superuacua[m] ponerem: iucundam vtilemque antiquitatis memoriam tollerem: & liberam cuique, pro suo ingenio, iudicandi, & castigandi potestatem auferrem. Sed consilium repraesentandi bona fide ipsius exemplaris Florentini intelliges ex epistola huic subiecta: qua TAVRELLVS suam tota hac de re sententiam abunde exposuit, & firmis perspicuisque rationibus confirmatam bonis candidisque rerum aestimatoribus facile probauit. Praeter hanc editionem Florentini contextus haec praestitimus, Primum contulimus cum aliis libris excusis, & manuscriptis: ex quibus varias lectiones margini adiecimus, earum nonnullae sunt meliores Florentinis: nonnullae vero deteriores: quas ne omittendas quidem existimaui[m]us, vt intelligas quantum exemplar Florentinum caeteris praestet, de illis quoque interdum iudicauimus, interdum liberum iudicium tibi reliquimus. In illo diligentiam nostram boni consules: in hoc candorem nostrum agnosces. Deinde ex clarissimis I. consultis Budaeo, Alciato, Connano, Augustino, Barone, Duareno, Cuiacio, Donello, Hotomano, & aliis plurimas notas adiunximus, quibus plerique loci mendosi corriguntur, obscuri illustrantur, & in speciem contrarij conciliantur. Denique ex inscriptionum similitudine infinita legum capita coniungenda esse monuimus: quod tamen paucis fecerimus, & ita ferè,

CONIUNGE L. ETC. EX TIT. ETC. multas tamen magnasque utilitates habet, omnis enim penè difficultas & obscuritas iuris ciuilis ex eo nata est: quod nullus iuriscultorum liber integer nobis supersit, nulla penè vnus oratio perpetua: sed fragmenta tantum hinc & inde, & ex huius

atque

atque illius auctoris libro non satis aptè plerūque coagmentata. Itaque vehementer adiuuantur nostra studia ab inscriptionibus: quarū opelocos eorundē Iurifconsultorum à compositoribus dissipatos, & longissimè à se disiunctos rursus coniungere licet: ac veluti perpetuam orationem contexere. Quoties te igitur monui coniungendum esse aliquod caput cum altero, aut sumptū esse ex aliquo tit. confer diligenter: deprehendes ex hac collatione antinomias infinitas facile dissolui, exempla regulæ alicui conuenientia accommodari, breuitate plerunque obscura illustrari, sensum aliquem, qui adhuc latuerat, erui, vitiosa emendari, denique scrupulos quamplurimos Accursio ceterisque interpretibus molestos eximi. Adhuc certè in tit. de reg. iur. & de verb. signific. hoc valde obscurum & difficile visum est: quòd nondum constat, quòd plurimæ verborum significationes pertineant, & vnde petenda sint exempla regulis generalibus idonea. Itaque, si vnquam illud, *VEL DIC*, ab Accursio vsurpatum est, in his titulis est factum. Nunc autem indicatis locis quòd verborum significationes pertineant, & ex quibus regulæ Iuris sumptæ sunt, nihil necesse est cum Accursio hæsitare: sed definita certaque statuere possumus: vt nullius interpretis editum adhuc in hos tit. commentarium ad eos intelligendos æque vtilem ac nostras notas studiosos experturos esse confidam. Huic nostro labori accedunt summaria à Duareno conscripta. Cùm enim vir ille summus huius laboris suscipiendi nobis auctor, intelligeret ea desiderari in Norica, & Florentina editione, fecit non inuitus, vt librum suum nobis communicaret, in quo hæc sibi conscripserat: quæ cùm aliquando vel nimis concisa, vel nimis pauca mihi visa essent, in hunc modum mecum differuit: pleraque eorum, quæ vulgò sunt excusa regulas esse generales sumptas ex hypothesi aliqua speciali: ac proinde, aut falsa, aut inepta esse: pleraque autem esse prolixiora legibus ipsis, quibus aptantur, quòd nemo, qui inspicere vellet, non intelligeret plerasque item species eiusmodi esse, vt nec deberent, nec commodè possent cum omnibus circumstantiis paucis constringi: & complures titulos loco summarii esse. itaque satis fore ea, quæ excusa hinc sunt. Et ea non tam summaria volebat appellari, quæ longam sententiam, eamque integram breuiter comprehendunt, quàm argumenta & indices, quibus studiosis, quasi summo digito, indicaretur, quid esset de quo ageretur. Pandectas subsequitur Codex eadem diligentia restitutus, & maiori: plura enim eius exemplaria nacti sumus: nempe quindecim, eaque non contemnendæ vetustatis: quorum ope multa deprauiata mihi emendasse videor.

Inuit me quoque vehementer Codex Theodosianus : cuius collationem vtilissimam esse nemo negabit , qui cogitabit eum esse Iustiniani veluti fontem , & ex fonte , quam riuo haurire multò iucundius esse . Ac sanè ex eo multa vulnera sanauit , subscriptiones & inscriptiones non paucas restituit : & cõpositores pro potestate sibi à Iustiniano permissa pleraq; immutasse notauit . In summariis idem prestare volui , quod à Duareno in Pandectis præstitum animaduertentem : affectus sim necne , tuum erit iudicium . Eadem certè voluntas in dispari fortasse euentu mihi fuit . Nolim hîc tacere à quibus exemplaria Codicis acceperim , vt certior nostrarum emendationum fides tibi constet : ac gratiam hanc referam his , quibus hoc nomine studiosi omnes mecum plurimum debent . Suppeditauit vnũ exemplar Io. Lucius Catharine reginæ procurator , vir eruditus & sui ordinis ornamentum . Accepi duo à Gulielmo Aboto viro iuris & bonarum disciplinarum peritissimo . quem V. C. pater , Senator Parisiensis , nuper vita functus , cum incredibili bonorum omnium desiderio , magistratus sui successorem designauit . Rex verò non tam patris testimonium , quàm hominis integritatem & eruditionem amplexus , designatum comprobauit .

Accepi tria à Ioanne Grenetio consiliario regio apud Carnuteses meos : in quo homine studium præclarissimarũ quarumque rerum , propensam ad studia hæc promouenda voluntatem , & eruditionem non vulgarem verè , & citra assentationem laudare possum . Eum quidem & virtutum & singularium suorum in me officiorum merito tantopere diligo , vt neminem magis : sed qui illum norit , hoc singulari meæ in illum amicitie datum non criminabitur . Reliqua exemplaria nactus sum beneficio Adriani Puluæi aduocati Parisiensis , præter bene fundatam iuris peritiam , artium quoque omnium cognitione præstantissimi ; amicorumque aliorum , quorum nomen & laudem in suum tempus reseruabo . Nouellas ab Holoandro versas habes . Ita enim visum est Duareno , qui eam versionem cum editione Scrimgeriana diligenter contulit , etiam tum cum febre quartana grauiter vexabatur . Quidquid in his annotatum est , id eius hominis industriae debes , qui salutis suæ rationem non habuit , vt publicæ vtilitati consuleret . Decessit enim nondum imposita operi summa manu , & Scrimgerianæ editionis aliquot edicta & nouellas nondum conuersas , intactas reliquit .

Quæ omnia vt editio hæc absoluta esset , ab aliis conuersa , addenda curauimus . Ita vt in Scrimgeriana editione nihil sit , quod hæc Latine redditum non habeat . Postremus liber Institutionum superest , in quo nequid omnino desiderares ,

rare, idem præstitimus quod in Pandectis & Codice. Con-
tulimus Noricam editionem (ea enim ipsa est, quam hîc ha-
bes excusam) cum septem libris manuscriptis: varias lectio-
nes tibi notauimus: breuibus notis obscura illustrauimus:
citas constitutiones, & locos ex Digestis descriptos indica-
uimus. Idem præstiterat ante nos Cuiacius Biturigum scho-
læ antecessor eruditissimus: à quo longè grauiora præstari
posse & obseruationum libri, & ceteri eius commentarij lo-
cupletissimi sunt testes: qui omnibus tacëtibus hominis eru-
ditionem, & acumen satis indicant. Idem quoque mecum
Antonius Cõrius eiusdem scholæ doctissimus & clarissimus
antecessor. Id autem eò libentius moneo, quòd illi in suis li-
bris (quos plurimos & vetustissimos habent) easdem ferè le-
ctiones notauerint, quas ego in meis reperi: vt iam dubitan-
dum non sit, quin & rectæ & germanæ sint, quæ tot libro-
rum auctoritate confirmantur. Quæ, cum ita sint, spero fo-
re, vt hanc nostram editionem omnium diligentissimam,
perfectissimam, & studiis tuis accommodatissimam depre-
hendas: & intelligas multis nominibus debere studiosos il-
lustrissimæ Principi Margareta Sabaudia, & Biturigũ Du-
ci: cuius schola hic labor tibi prodiit, & quæ eos professores
alat in eadem, qui iustam seriamque operam in restituendo
& explicando Iure ciuili ponant. Singularem enim Donel-
li eloquentiam ac eruditionem nemo non admiratur, eiusque
acumen in dissoluendis difficillimis iuris nodis & viua vox
quotidie, & scripta doctissima testatur. Nactus est Cuiacius
eos libros manuscriptos, vt si edere velit, nemo non fateri
cogatur, ea ab illo præstata esse, quæ vix cuiquam sperare li-
cuit. Habet enim Nouellas Iuliani manuscriptas: eiusque be-
neficio ac nostro (contulimus enim nostrum exemplar per-
uetustum) intra paucos menses in manus omnium venturæ
sunt. Habet Codicem Theodosianum multò integriorem,
quàm adhuc sit editus, integerrimum autem, & nulla ex
parte mutilum, breui est habiturus, & totum Βασιλικόν.
Quibus quantum Iuris ciuilis disciplinam adiuuari & orna-
ri posse putas? Quid dicam de his, quæ in varias iuris partes
scripsit? Illud certè audacter scribam, si Cuiacius suas in hu-
ius disciplinæ libros interpretationes edere velit, ac maximè
in tres postremos libros Codicis, Donellusque, Contius ac
Bugnerius idem sibi faciendum statuerunt: ne quid de no-
stris vigiliis dicam, quas non ingratas fore spero, neminem
futurum qui non vehementer laudet Principem illustrissi-
mam, & hoc nomine se ei mirum in modum obstrictum non
prædicet, quod tales viros Academia suæ præfecerit, qui
viua voce iuuentutem humanæ societatis tuendæ rationem

doceant, scriptis suis exteros posterofque iuuent, & vindicatum à barbarie nobiliffimam artem splendori suo & dignitati restituant. Est quoq; quodd hoc nomine studiosi gratias maximas agant ampliffimo viro Hospitalio, eruditionis & virtutum suarum plurimarum maximarumque beneficio ad Cancellarij in Francia dignitatem per omnes honorum gradus prouecto: qui Principem ad virtutem, & honestiffimam queq; sua sponte propensam, consilio suo propensioem semper reddidit: ad hanc scholam tuendam incitauit, & eius professorum delectū agere cura sua non indignum existimauit, vt eam Principis illustriffime liberalitate foueri, & consilio sapientiaq; Hospitalij sustentari merito dicamus: qui sapientiffimè, vt cetera omnia, hoc secum reputauit, ex recta iuuenturis institutione, rectam quoque & laudabilem reip. constituendæ rationem magna ex parte pendere. Agnosce igitur lector, diuina Ducis nostræ & Hospitalij in te beneficia, & hoc nomine illis omnia felicia fausta que precare: ita eorum professores ad ea quæ in tuum, & publicum omnium vsu laudabiliter instituerunt, perpolienda facile impuleris. Equidem multis magnisque laboribus, & sumptibus Typographi nostri, viri diligentiffimi, & publico omnem studio digniffimi, quodd vt publicam vtilitatem promoneat, priuata curâ sua liberaliffimè effundat, hanc iuris ciuilis editionem tibi toto triennio adornauit: quorum tamen dignum operæ premium tulisse me arbitror, si non solum diligentiam nostram & tui iuuantis studium boni consulas: sed etiam si quæ de summa Principe omnigenere virtutis ornatiffima, & viro quauis laude superiori prædicari solent, ea de Duce nostra & Hospitalio senties, ac prædicabis. Vale Auarici Biturigum, pridie Id. Iun.

E X E M -

EXEMPLAR PRAEFATIONIS

D. TORRELLI I. C. CLARISSIMI,
in quo notastantùm immutauimus, &
nostras inseruimus.

CVM vetustissimo Florentinarum Pandectarum codice nul-
lum omnino alium integritate ac fide comparandum esse,
iam omnibus est persuasissimum : proptereaque potissimã
ei fidem iure ac merito habitam in quaestionibus disputa-
tionibusque finiendis , quotiens controuersia aliqua supe-
rioribus temporibus inter legum professores orta fuerit. Eius
ordinis hominibus valde nos gratificatum iri putantes, consilium dudum ce-
pimus libri illius ex umbra in lucem proferendi. Quae res cum denique eue-
ntum nunc acceperit , haud scimus quam felicitati , optamus quidem certè,
operapretium fore putauimus, omnem rationem atque ordinem quem in eo
libro vobis peruulgando secuti sumus , explicare. Primum igitur omnium
sciendum , in nullo nos quod quicquam momenti haberet, ne latum quidè
vnguè ab eius fide discessisse : ut quoad fieri posset, eiusdem vera species re-
praesentaretur . atque inde factum est , ut interdum quaedam, pauca profe-
cto, incerta , tum errata quodam modo in grammaticis, externi librarij in-
scitia sine negligentia ea fuerit, aut simpliciter, aut certis notis aduertenda
vobis proponeremus, potius quam ea vel mutaremus nostro iudicio, vel
omitteremus : ut ita vobis res integra relinqueretur. Ad haec orthographiam
vorum perpetua constantiueratione scripturam omnino obseruauimus : si-
quidem non modo non veremur illam doctis viris sordere, quin etiam in-
cundã fore confidimus. accedit, quòd non ita facile à tam antiqua, tamque
accuvata obseruatione recedendum esse censuimus : praesertim cum in mul-
tis respondeat ea, quam vetustis literis conscriptam videmus in Medicea
bibliotheca, indeque olim editam, in primis quinque iis Corneliij Tacitij li-
bris, quos scripsit ab excessu Diui Augusti : tum quae ex antiquis diuersis
marmoribus ac tabulis nobis fuit sapius oblata . quo magis mirati sumus
Gregorium Haloandrum virum doctissimum , deque Digestis alioqui be-
nemeritum, pregnas pregnatis, & virgueo, taliaque quamplurima consul-
to reieciisse : contra vero nonnulla tanquam ex Pandectis accepta retulisse,
quae aliter in eis habeantur. Quae varie in eo volumine scripta sunt, siquidè
sine vitio, paviter varie reddidimus : unde Comprahendere & Comprહે-
dere, Extare & Exstare, Plebiscitum & Plebiscitum inuenietis. Si quãdo
autem, ut nobis videbatur, vitiosè, non admisimus . propterea non Inter-
pratationem & Pratum & Precarium, sed Interpretationem & Pretium
& Precarium dumtaxat apposuimus . Quod ad reliquum libri ordinem at-
tinet, singulas in columnas noueritis, & absque vlla vel clausularum vel
vorum distinctione, sine aliquo praeter quam capitum intervallo, sine pun-
ctis, aut quam rarissimis, & his plurimum in capitum seu legum sine, ex-
scriptum esse. quapropter quilibet suo ipsius arbitrio his aliter atque in hoc

nostro inueniet, uti possit. Nos quidem vestris omnium commodis consulentes,
 & ut ne res omnino insueta, & confusionem quandam in se continens oculis ve-
 stris obiiceretur, ea posuimus. multitudinem tamen punctorum vitauimus, &
 his quatuor tantum contenti fuimus: , : . quae ipsa rarius quam communis
 fert consuetudo, sunt inserta. Rari fuimus & in accentibus, quorum aequè
 nullus est usus in eo volumine. Quemadmodum nec ulla scriptura compen-
 dia recepta sunt, ne in numero quidem librorum significando, aut rarissimo
 alibi quam in titulo de legibus senatusque consultis: & praeterquam quod
 sepe usus est is librarius in versuum fine titulo eo, seu linea, qua loco n aut
 m superimponitur: & bis terve summum diphthongis coniunctis. Vnde sa-
 tis appareat librum illum non ita multum post Iustiniani super huiusmodi
 scripturae compendiis iussa excaratum: ideoque ea scriptorem pene obseruasse. haec
 nos iussa non negleximus. Et ne in Graecis, quae hic frequentius copiosiusque;
 quam in caeteris antea editis inuenietis, accentus, item nexus, compendiosa-
 que litterarum comprehensiones, quibus in ea lingua hodie impressores utu-
 tur, essent impedimento, quo minus ea explicitè traderentur: Graeca fere om-
 nia maiusculis litteris expressimus. Maiusculis praeterea usi sumus in titulo-
 rum & legum, principaliumque clausularum initiis, tum nominibus Iuris-
 consultorum librorumque ex quibus leges ipse seu capita referuntur: tum
 in Dei ac Imperatoris & Diui, propriisque aut gentium nominibus: tum
 in antiquis legibus, senatus consultis, edictis, actionum, exceptionum, for-
 mulis referendis: item iis quae materialiter, quod aiunt, & de monstrandi do-
 cendique causa ponuntur. Praeter haec si quas unas vel plures maiusculas mi-
 noribus litteris admixtas extra consuetum scribendi morem inuenietis, vel si
 quas ipsis maiusculis insertas minores, scietis non temere, sed dedita opera
 positas: quo significaretur vel unam litteram poni pro duabus, ut celeRimo,
 Corneli, adicere, pro adiciere, Cornelij, celerimo: vel alteram pro altera,
 FaVius, popOlus, pro Fabius, populus: praefuit pro praebuit, Fi pro, vi, quod
 esse videtur simile Digamma Aeolico antiquis grammaticis dicto: VerVtiè
 ses pro Berytièses: Qui pro cui, dlcisio, pro decisio, bObTs pro vobis, scriBSit,
 quiT, inqniD, pro scripsit, quid, inquit: vel unam syllabam pro pluribus, ut
 sENTia pro sententia, necESSet, foreCEPERINT, pro necesse esset, fore
 receperint. quae cum infinitis similibus ne vos fallant, diligenter potius ani-
 maduertetis, quam nobis quicquam detrahatis. illud enim in primis egimus,
 ut libri veritate antiquitatisque vestigia vobis exprimeremus: idque ipsum
 per haec indicia potissimum, ut vos hac de re insolita admoneremini, simul &
 ipsi commissi erroris calumniam suspicionemque; effugeremus. Illud planè non in-
 ficiabimur, opinari nos in quibusdam Graeci illius scriptoris nativam prolatio-
 nem, quandoque etiam negligentiam aut imperitiam potius reputandam,
 quam antiquum scribendi morem. qui tamen ipse in plurimis rectè per eum
 seruatus est perpetuo quodam certoque ordine. Notas praeterea nonnullas
 adhibuimus, diuersa vobis significaturi. aliqua enim in contextum Pan-
 dectarum non inserta, verum postea addita per antiquum librarium, tali
 signo notauimus, * * & hoc quidem plurimum, si & absque iis rectus
 sensus constabat. nam quae defectu certo supplendo addita rebamur, ea non

curauimus demonstrare. Quæ uero superflua uisa sunt, his notis conclusimus. { } Quæ parenthesi sunt comprehensa, non habentur Pandectis: nos autem perfecto rectoque sensu reddendo ea tali nota apposita adhibuimus. () Parenthesin alias omnino reiecimus, quod nunquam in saxis aut manu scriptis codicibus, eo quo in præsens usu recepta sit, inueniatur. Locos suspectos atque incertos, uel à regulis Latini sermonis alienos hoc signo demonstrauimus. [] Duas diuersas lectiones ita recepit, si amba congrua sunt uisa. tum qua primo loco scripta erat, in contextum inferendam curauimus: alteram interiori margini adponendam cum huiusmodi signo †. Præterea ut uestræ, quantum in nobis esset, commoditati seruiremus, addidimus septem partium distinctiones suis locis inscriptas: paragraphorum, legum, paginarum numeros: librorumque ac titulorum in superiore paginarum margine indicium. quarum rerum nulla in exemplari est obseruatio. Optamus itaque uobis hæc omnia grata fore. certò quidem scimus neminem antehac tanta cura in rem istam incubuisse, neminem tali fide retulisse. Politiani libros, quos uir ille doctissimus sua manu ex horum ipsorum euolutione reconcinnauerat, totos contulimus. Haloandrini, & Heruagiani, & quos Hugo à Porta proximo biennio edidit, inter omnes uersantur. Vale.

Accessit his (ne quid te lateat Lector) ut quod his notis
|| || inclusum reperies hoc in toto iuris corpore, illud
ipsum nunc primum additum esse ultra quam in Pandectis
Florentinis, aut aliis hactenus legebatur, recognoscas.

Qui subsequuntur tituli, græci versus, epistulae, iuris prudentium libri, eo quidem stant ordine, quo traditi sunt per librarium Pandectarum scriptorem: magis tamen videbatur is ordo nobis probandus, si primo loco esset epistula quae incipit Deo auctore: proximo, cuius initium Tanta circa nos: tertio epistula græca subiunctis libris iuris prudentium: quarto epistula cui initium Omnem totius: postremo tituli & græci versus. movebamur, quod tum ab antiquo scriptore significatur secundo & quarto loco reponendas eas epistulas quas dicimus, cum earum principiis adscripserit B & Δ: tum ex ipsarum lectione series huiusmodi declarari videtur. tituli vero si statim initio voluminis collocentur, quo nunc sunt ordine, videntur omisi qui primi omnium tituli eos subsequuntur de Conceptione deque Confirmatione digestorum. verum quia parui sunt hæc pretij, mutare non curauimus, admonuisse contenti.

TITVLI TOTIVS OMNIVM

DIGESTORVM SEV PANDE-

CTARVM IVRIS ENVCLEATI

ex omni iure veteri collecti auctoritate

domini nostri sacratissimi

I V S T I N I A N I A V G V S T I .

F E L I C I T E R I N C I P I T

L I B E R P R I M V S .

- α De iustitia & iure.
- β De origine iuris, & omnium magistratum, & successione prudentium.
- γ De legibus, senatusque consultis, & longa consuetudine.
- δ De constitutionibus principum.
- ε De statu hominum.
- ς De his qui sui vel alieni iuris sunt.
- ζ De adoptionibus, & emancipationibus, & aliis modis quibus potestas soluitur.
- η De diuisione rerum, & qualitate.
- θ De senatoribus.
- ι De officio consulis.
- κ De officio præfecti prætorio.
- λ De officio præfecti vrbis.
- μ De officio quæstoris.
- ν De officio prætorum.

- α De officio præfecti vigilum.
- 15 De officio proconsulis * & * legati.
- 12 De officio præfecti Augustalis.
- 17 De officio præfidis.
- 18 De officio procuratoris Cæsaris, vel rationalis.
- x De officio iuridici.
- κα De officio eius Quî mandata est iurisdicção.
- κβ De officio adfessorum.

Explicitus est liber primus.

Incipit liber secundus.

- α De iurisdictione.
- β Quod quisque iuris in alterum statuerit, *vt* ipse eodem iure vtatur.
- γ Si quis ius dicenti non obtemperauerit.
- δ De in ius vocando.
- ε Si quis in ius vocatus non ierit, siue quis eum vocauerit quem ex edicto non debuerit.
- ς In ius vocati vtant, aut satis vel cautum dent.
- ζ Ne quis eum qui in ius vocabitur, vi eximat.
- η Qui satisfacere cogantur, vel iurato promittant, vel suæ promissioni committantur.
- θ Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caueatur.
- ι De eo per quē factum erit, quo minus quis in iudicio sistat.
- 100 Si quis cautionibus in iudicio sistendi causa factis non obtemperabit.
- 103 De feriis & dilationibus & diuersis temporibus.
- 107 De edendo.
- 108 De pactis.
- 109 De transactionibus.

Explicitus est liber secundus.

Incipit liber tertius.

- α De postulando.
- β De his qui notantur infamia.
- γ De procuratoribus & defensoribus.
- δ Quod cuiuscumque vniuersitatis nomine, vel contra eam agatur.
- ε De negotiis gestis.
- ς Decalumniatoribus.

Explicit liber tertius.

Incipit liber quartus.

- α De in integrum restitutionibus.
- β Quod metus causa gestum erit.
- γ De dolo malo.
- δ De minoribus vigintiquinque annis.
- ε Decapite minutis.

- 5 De quibus causis maiores viginti quinque annis in integrū restituantur.
 ζ De alienatione iudicij mutandi causa facta.
 η De receptis qui arbitrium receperint, vt sententiam dicant.
 θ Nautæ, caupones, stabularij vt recepta restituant.
 Explicit liber quartus feliciter.
 Incipit liber quintus.
 α De Iudiciis, vbi quisque agere vel conueniri debeat.
 β De inofficioso testamento.
 γ De hereditatis petitione.
 δ Si pars hereditatis petatur.
 ε De possessoria hereditatis petitione.
 5 De fideicommissaria hereditatis petitione.
 Explicit ex ordine digestorum liber quintus: de Iudiciis liber primus.
 Incipit ex ordine sextus: de Iudiciis secundus.
 α De rei vindicatione.
 β De Publiciana in rem actione.
 γ Si ager vectigalis id est emphyteuticarius petatur.
 Explicit ex ordine liber sextus: de Iudiciis liber secundus.
 Incipit ex ordine liber septimus: de Iudiciis liber tertius.
 α De usufructu, & quemadmodum (quis) vtatur fruatur.
 β De usufructu ad crescendo.
 γ Quando dies legati vsusfructus cedat.
 δ Quibus modis vsusfructus vel vsus amittitur.
 ε De usufructu earum rerum quæ vsu consumuntur, vel minuuntur.
 5 Si usufructus petetur, vel ad alium pertinere negetur.
 ζ De operis seruorum.
 η De vsu & habitatione.
 θ Vsufructuarius quemadmodum caueat.
 Explicit ex ordine digestorum liber septimus: de Iudiciis liber tertius.
 Incipit ex ordine liber octauus: de Iudiciis liber quartus.
 α De seruitutibus.
 β De seruitutibus prædiorum vrbanoꝝ.
 γ De seruitutibus prædiorum rusticoꝝ.
 δ Communia prædiorum tam vrbanoꝝ quàm rusticoꝝ.
 ε Si seruitus vindicetur, vel ad alium pertinere negetur.
 5 Quemadmodum seruitutes amittantur.

*Explicit ex ordine digestorum liber octauus:
de Iudiciis liber quartus.*

*Incipit ex ordine libri nonus: de Iudiciis
liber quintus.*

- α Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.
- β Ad legem Aquiliam.
- γ De his qui effuderint vel deiecerint.
- δ De noxalibus actionibus.

*Explicit ex ordine digestorum liber nonus: de
Iudiciis liber quintus.*

Incipit ex ordine libri decimus: de Iudiciis liber sextus.

- α Finium regundorum.
- β Familiæ herciscundæ.
- γ Communi diuidundo.
- δ Ad exhibendum.

*Explicit ex ordine digestorum liber decimus: de
Iudiciis liber sextus.*

*Incipit ex ordine libri undecimus: de Iudi-
ciis liber septimus.*

- α De interrogationibus in iure faciendis, & de interroga-
riis actioibus.
- β De quibus rebus ad eundem iudicem eatur.
- γ De seruo corrupto.
- δ De fugitiuis.
- ε De aleatoribus.
- ς Si mensor falsum modum dixerit.
- ζ De religiosis, & sumptibus funerum, & vt funus ducere
liceat.
- η De mortuo inferendo, & sepulchro inædificando.

*Explicitus est ex ordine digestorum liber undecimus: de
Iudiciis liber septimus feliciter.*

*Incipit de rebus creditis si certum petetur liber primus: ex
ordine digestorum seu pandectarum duodecimus.*

- α De rebus creditis si certum petetur, & de condictione.
- β De iureiurando siue voluntario siue necessario siue iudiciali.
- γ De in litem iurando.
- δ De condictione causa data, causa non secuta.
- ε De condictione ob turpem vel iniustam causam.
- ς De condictione indebiti.
- ζ De condictione sine causa.

*Explicit ex ordine digestorum liber duodecimus: de
Rebus liber primus.*

*Incipit ex ordine tertiusdecimus: de Rebus
secundus feliciter.*

De condictione furtiua.

β De con-

- ♯ De conditione ex lege.
- γ De conditione triticiana.
- ♯ De eo quod certo loco dari oportet.
- ♯ De pecunia constituta.
- ♯ Commodati vel contra.
- ζ De pignoratitia actione vel contra.
*Explicitus est liber ex ordine tertiusdecimus:
de Rebus liber secundus.*
- Incipit liber ex ordine quartusdecimus: de Rebus tertius.*
- ♯ De exercitoria actione.
- ♯ De lege Rodia de iactu.
- γ De inlitoria actione.
- ♯ De tributoria actione.
- ♯ Quod cum eo qui in aliena potestate est, negotium *gestū* esse dicitur.
- ♯ De senatusconsulto Macedoniano.
*Explicit liber ex ordine quartusdecimus.
Incipit liber ex ordine quintusdecimus: de Rebus quartus.*
- ♯ De peculio.
- ♯ Quando de peculio actio annalis est.
- γ De in rem verso.
- ♯ Quod iussu.
*Explicit liber ex ordine quintusdecimus.
Incipit liber ex ordine sextusdecimus: de Rebus liber quintus.*
- ♯ Ad senatusconsultum Velleianum.
- ♯ De compensationibus.
- γ Depositi vel contra.
*Explicit ex ordine liber sextusdecimus.
Incipit liber ex ordine septimusdecimus: de Rebus liber sextus.*
- ♯ Mandati vel contra.
- ♯ Pro socio.
*Explicit liber ex ordine septimusdecimus.
Incipit liber ex ordine digestorum octauusdecimus: de Rebus liber septimus.*
- ♯ De contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem & venditorem compositis, & quæ res veniri non possunt.
- ♯ De in diem additione.
- γ De lege commissoria.
- ♯ De hereditate vel actione vendita.
- ♯ De rescindenda venditione, & quando licet ab emptione discedere.
- ♯ De periculo & commodo rei venditæ.
- ζ De seruis exportandis, vel si ita mancipium veneat, vt manumis-

numittatur, vel contra.

*Incipit ex ordine digestorum liber nonus decimus:
de Rebus octauus.*

α De actionibus empti * & * venditi.

β Locati conducti.

γ De aestimatoria actione.

δ De rerum permutatione.

ε De praescriptis verbis, & in factum actionibus.

*Explicit ex ordine digestorum liber nonus decimus
feliciter, * libri singulares**

*Incipit ex ordine digestorum liber vicensimus:
singularium primus.*

* De pignoribus & hypothecis, & qualiter ea contrahantur,
& de pactis eorum.

β In quibus causis tacite contrahitur pignus vel hypotheca.

γ Quae res pignori vel hypothecae datae obligari non pos-
sunt.

δ Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur: & de his
qui in priorum creditorum locum succedunt.

ε De distractione pignorum vel hypothecarum.

ϕ Quibus modis pignus vel hypotheca soluitur vel non.

*Explicit est ex ordine liber vicensimus: singu-
larium liber primus.*

*Incipit ex ordine liber vicensimus primus:
singularium secundus.*

α De aedilicio edicto, & redhibitione, & quanti minoris.

β De euictionibus, & duplae stipulatione.

γ De exceptione rei venditae, & traditae.

*Explicit ex ordine liber vicensimus primus:
singularium secundus.*

*Incipit ex ordine digestorum liber vicensimus secun-
dus: singularium tertius.*

α De usuris, & omnibus accessionibus, & mora.

β De nautico faenore.

γ De probationibus & praesumptionibus.

δ De fide instrumentorum.

ε De testibus.

ϕ De iuris & facti ignorantia.

*Incipit ex ordine liber vicensimus tertius: singula-
rium liber quartus.*

α De sponsalibus.

β De ritu nuptiarum.

γ De iure dotium.

δ De pactis dotalibus.

ε De fundo dotali.

Explicit ex ordine liber vicensimus tertius.
Incipit ex ordine liber vicensimus quartus:
singularium liber quintus.

- α* De donationibus inter virum & vxorem.
- β* De diuortis & repudiis.
- γ* Solutio matrimonio dos quemadmodum petatur.
Explicitus est liber ex ordine vicensimus quartus:
singularium liber quintus.
Incipit ex ordine liber vicensimus quintus:
singularium liber sextus.

- α* De impensis in res dotales factis.
- β* De rerum amotarum actione.
- γ* De agnoscendis & alendis liberis, vel parentibus, vel patronis vel libertis.
- δ* De inspiciendo ventre, custodiendoque partu.
- ε* Si ventris nomine muliere in possessionem missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur.
- ς* Si mulier ventris nomine in possessionem calumniae causa fuisse dicatur.
- ζ* De concubinis.
Explicitus est liber ex ordine vicensimus quintus:
singularium liber sextus.
Incipit ex ordine liber vicensimus sextus:
singularium liber septimus.

- α* De tutelis.
- β* De testamentaria tutela.
- γ* De confirmando tutore vel curatore.
- δ* De legitimis tutoribus.
- ε* De tutoribus & curatoribus datis † à qui ius dandi habet, * & qui *, & * in * quibus causis specialiter dari possunt.
- ς* Qui petant tutores vel curatores, & vbi petantur.
- ζ* De administratione & periculo tutorum & curatorum qui gesserunt, vel non: & de agentibus vel conueniendis vno vel pluribus.
- η* De auctoritate & consensu tutorum & curatorum.
- θ* Quando ex facto tutoris vel curatoris *minores* agere vel conueniri possunt.
- ι* De suspectis tutoribus & curatoribus.
Explicitus est ex ordine liber vicensimus sextus:
singulis liber septimus.
Incipit ex ordine liber vicensimus septimus:

- † singularium*
- † singularis liber octauus:*
- α* De excusationibus.
- β* Vbi pupillus educari vel morari debet, & de alimentis ei praestandis.

γ De tutelæ, & rationibus distrahendis, & vtili curationis causa actione.

δ De contraria tutelæ, & vtili actione.

ε De eo qui pro tutore, vel pro curatore negotia gessit.

ς Quod falso tutore gestum esse dicatur.

ζ De fideiussoribus & nominatoribus, & heredibus tutorum & curatorum.

η De magistratibus conueniendis, & heredibus eorum.

θ Derebus eorum qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis vel supponendis.

ι De curatoribus furioso & aliis extra minores dandis.

Explicitus est ex ordine liber vicensimus septimus:

singularium octauus feliciter.

Incipit ex ordine liber vicensimus octauus: singularium liber nonus.

α Qui testamenta facere possunt, & quemadmodum testamenta fiant.

β De liberis & postumis heredibus instituendis, vel exheredandis, vel præteritis.

γ De iniusto, rupto, irrito facto testamento.

δ De his que in testamēto delētur, inducūtur, vel inscribūtur.

ε De heredibus instituendis.

ς De vulgari & pupillari substitutione.

ζ De condicionibus institutionum.

η De iure deliberandi.

Explicit liber ex ordine vicensimus octauus: singularium liber nonus.

Incipit ex ordine liber vicensimus nonus, † singularium decimus.

† singularium

α De testamento militis.

β De adquirenda vel amittenda hereditate.

γ Testamenta quemadmodum aperiuntur, inspiciantur, & describantur.

δ Si quis omissa causa testamenti, ab intestato, vel alio modo possideat hereditatem.

ε De senatusconsulto Silianiano & Claudiano, quorum testamenta ne aperiuntur.

ς Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coegerit.

ζ De iure codicillorum.

Incipit liber primus de legatis & fideicommissis:

ex ordine liber trigenus primus.

α De legatis & fideicommissis.

Incipit liber secundus de legatis & fideicommissis:

ex ordine trigenus primus.

α De legatis & fideicommissis.

Incipit liber tertius de legatis & fideicommissis:

ex ordine trigenus secundus.

α De legatis & fideicommissis

*Incipit liber quartus de legatis & fideicommissis:
ex ordine liber trigesimus tertius.*

- α De annuis & mensuris legatis.
- β De usu, & usufructu, & habitatione, & operis per legatum vel fideicommissum datis.
- γ De seruitute legata.
- δ De dote prælegata.
- ε De optione vel electione legata.
- ς De tritico, vino, vel oleo legato.
- ζ De instructo vel instrumento legato.
- η De peculio legato.
- θ De penu legata.
- ι De supellectile legata.

Incipit ex ordine digestorum liber trigesimus quartus.

- α De alimentis vel ci Variis legatis.
- β De auro, argento, mundo, ornamentis, *vnguentis, veste, vel vestimentis, *& statuis legatis.
- γ De liberatione legata.
- δ De adimendis vel transferendis legatis.
- ε De rebus dubiis.
- ς De his quæ pœnæ causa relinquuntur.
- ζ De regula Catoniana.
- η De his quæ pro non scripto habentur.
- θ De his quæ vt indignis auferuntur.

Incipit ex ordine liber trigesimus quintus.

- α De condicionibus & demonstrationibus, & causis, & modis eorum quæ in testamento scribuntur.
- β Ad legem Falcidiam.
- γ Si Qui plus quàm per legem Falcidiam liceret, legatum esse diceretur.

Incipit ex ordine liber trigesimus sextus.

- α Ad senatusconsultum Trebellianum & Pegasianum.
- β Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedat.
- γ Vt legatorum seu fideicommissorum seruandorum causa caueatur.
- δ Vt in possessionem legatorum vel fideicommissorum causa esse liceat.

*Explicit de legatis & fideicommissis liber septimus: ex ordine
digestorum liber trigesimus sextus.*

*Incipit *de * bonorum possessionibus liber primus: ex ordine
liber trigesimus septimus.*

- α De bonorum possessionibus.
- β Si tabulæ testamenti extabunt.
- γ De bonorum possessione furioso, infanti, muto, surdo, cæco conpetenti.
- δ De bonorum possessione contra tabulas.

ε De legatis præstandis contra tabulas bonorum possessione petita.

ς De collatione bonorum.

ζ De collatione dotis.

η De coniungendis cum emancipato liberis eius.

θ De Bentre in possessionem mittendo, & curatore eius.

ι De Carboniano edicto.

ια De bonorum possessione secundum tabulas.

ιβ Si à parente quis manumissus sit.

ιγ De bonorum possessione ex testamento militis.

ιδ De iure patronatus.

ιε De obsequiis parentibus^a & patronis præstandis.

Explicit ex ordine digestorum trigentesimus septimus.

Incipit liber trigentesimus octauus: de bonorum possessionibus secundus.

α De operis libertorum.

β De bonis liberti.

γ De liberis municipum & aliarum vniuersitatum.

δ De adsignandis libertis.

ε Si quid in fraudem patroni factum sit.

ς Si tabulæ testamenti nullæ extabunt, vnde liberi,

ζ Vnde legitimi.

η Vnde cognati.

θ De successorio edicto.

ι De gradibus & adfinibus & nominibus eorum.

ια Vnde vir & vxor.

ιβ De veteranorum & militum successione.

ιγ Quibus non competit bonorum possessio.

ιδ Vt ex legibus senatusve consultis bonorum possessio detur.

ιε Quis ordo in bonorum possessionibus detur.

ις De suis & legitimis heredibus.

ιζ Ad senatusconsultum Tertullianum & Orphitianum.

Explicitus est liber ex ordine digestorum trigentesimus

octauus: de bonorum possessionibus secundus.

Incipit ex ordine liber trigentesimus nonus.

α De operis noui nuntiatione.

β De damnoinfecto,^b & proiectionibus, & suggruendis,

γ De aqua, & aquæ pluuiæ arcendæ.

δ De publicanis, & vectigalibus, & commissis.

ε De donationibus.

ς De mortis causa donationibus.

Explicit liber ex ordine digestorum trigentesimus nonus.

Incipit ex ordine liber quadragesimus.

α De manumissionibus.

β De manumissionis vindicta.

γ De manumissionibus quæ seruis ad vniuersitatem perti-

^a De obsequiis à liberis & libertis parentibus & patronis præstandis.

^b De damnoinfecto, & desuggrundis, vti protectionibus.

mentibus imponuntur.

♩ De manumissis testamento.

♪ De fideicommissariis libertatibus,

♫ De ademptione libertatis.

♬ De statuliberis.

♭ Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt.

♮ Qui & à quibus manumissi liberi non fiunt^a. Ad legem Aeliam Sentiam.

♩ De iure aureorum anulorum.

♪ De natalibus restituendis.

♫ De liberali causa.

♬ Quibus ad libertatem proclamare non liceat.

♭ Si^b ingenuus esse dicatur.

♮ Ne de statu defunctorum post quinquennium quærat.

♩ De collusione detegenda.

Explicit liber ex ordine digestorum quadragensimus.

Incipit ex ordine liber quadragensimus primus.

♪ De acquirendo rerum dominio.

♫ De acquirenda vel amittenda possessione.

♬ De usurpationibus^c seu vsucapionibus.

♩ Pro emptore.

♪ Pro herede & pro possessore.

♫ Pro donato.

♬ Pro derelicto.

♭ Pro legato.

♮ Pro dote.

♩ Pro suo.

{*ia Communia de accessionibus possessionum.*}

Explicit liber ex ordine digestorum quadragensimus primus.

Incipit ex ordine liber quadragensimus secundus.

♪ De re iudicata, & de effectu sententiarum, & de interlocutionibus.

♫ De confessis.

♬ De cessione bonorum.

♩ Quibus ex causis in possessionem eatur.

♪ De rebus auctoritate iudicis possidendis seu vendendis.

♫ De separationibus.

♬ De curatore bonis dando.

♭ Quæ in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur.

Explicit liber ex ordine digestorum quadragensimus secundus.

Incipit ex ordine liber quadragensimus tertius.

♪ De interditiis^e.

♫ Quorum bonorum.

♬ Quod legatorum.

♩ Ne vis fiat ei qui in possessionem missus erit.

^a siant, & ad legem

^b Si libertus ingenuus esse &c.

^c Deest vsurpationibus, sed male. Distraherant inepitè nonnulli ab hoc tit. l. pro soluto, & sequentes: & commenti fuerant novam rubricam, pro soluto.

^d Nonnulli male distraherant hunc titulum in duos, & notaverant rubricam de privilegiis creditorum ad l. cum bona, hoc tit.

^e De interditiis seu extraordinariis actionibus, quæ pro his competunt.

- 2 De tabulis exhibendis.
- 5 Ne quid in loco sacro {vel itinere} fiat.
- ζ De locis & itineribus publicis.
- η Ne quid in loco publico vel itinere fiat.
- θ De loco publico fruendo.
- ι (De via publica, & si quid in ea factum esse dicatur.)
- ια De Via publica, & itinere publico reficiendo.
- ιβ De fluminibus, ne quid in flumine publico ripæve eius fiat, quo peius navigetur,
- ιγ Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat, atque ut priore ætate fluxit.
- ιδ Vn in flumine publico navigare liceat,
- ιε De ripa munienda.
- ισ De vi, & de vi armata,
- ιζ Vti possidetis.
- ιη De superficiis.
- ιθ De itinere actiūque priuato.
- κ De aqua cottidiana & æltiua.
- κα De riuis.
- κβ De fonte.
- κγ De cloacis.
- κδ Quod vi aut clam,
- κε De remissionibus.
- κς De precario,
- κζ De arboribus cædendis.
- κη De glande legenda,
- κθ De homine libero exhibendo.
- κι De liberis exhibendis, item ducendis,
- λ Vtrubi.
- λα De migrando,
- λβ De Saluiano interdicto.

Explicitus est liber ex ordine digestorum quadragesimus tertius.

Incipit ex ordine liber quadragesimus quartus.

- α De exceptionibus, præscriptionibus, & præiudiciis
 - β De exceptione rei iudicatæ,
 - γ De diuersis temporibus, præscriptionibus, & de accessio- † temporalibus, nibus possessionum,
 - δ De dolo malo, & metus exceptione.
 - ε Quarum rerum actio non datur.
 - ς De litigiosis.
 - θ De obligationibus & actionibus,
- Explicitus est liber ex ordine digestorum quadragesimus quartus.*
- Incipit ex ordine liber quadragesimus quintus.*
- α De verborum obligationibus,
 - β De duobus reis constituendis,

γ De stipulatione seruorum.

Explicitus est liber ex ordine digestorum quadragenſimus quintus.

Incipit ex ordine liber quadragenſimus ſextus.

α De fideiuſſoribus & mandatoribus.

β DenoBationibus* & delegationibus.

γ De ſolutionibus & liberationibus.

δ De acceptilatione.

ε De ſtipulationibus prætoriiſ.

ς Rem pupilli vel aduleſcentis ſaluam fore.

ζ Iudicatum ſolui.

η Ratam rem haberi, & de rati habitione.

Explicitus est liber ex ordine digestorum quadragenſimus ſextus.

Incipit ex ordine liber quadragenſimus ſeptimus.

α Depriuatis delictis,

β Defurtis.

γ De tigno iuncto.

δ Si qui teſtamento liber eſſe iuſſus fuerit, poſt mortē domi-
ni ante aditā hereditatē ſubripuiſſe aut corrupiſſe dicitur.

ε Furti aduerſus nautas, caupones, ſtabularios.

ς Si familia furtum feciſſe dicitur.

ζ Arborum furtim caſarum.

η Vi bonorum raptorum.

θ De incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata.

ι De iniuriis & famoſis libellis.

ια De extraordinariis criminibus.

ιβ De ſepulchro violato.

ιγ De concuſſione,

ιδ De aVigeis.

ιε De præuaricatione

ισ Dereceptatoribus.

ιζ De furibus Valneariis.

ιη De effractōribus & expilatoribus,

ιβ De expilata hereditatis.

κ De ſtellionatus.

κα (De) termino moto.

κβ De collégiis illicitis & corporibus.

κγ De popularibus actionibus.

Explicitus est liber ex ordine digestorum quadragenſimus ſeptimus.

Incipit ex ordine liber quadragenſimus octauus.

α De iudiciis publicis.

β De accusationibus* & inſcriptionibus*.

γ De custodia & exhibitione reorum.

δ Ad legem Iuliam de adulteris coërcendis.

ε Ad legem Iuliam maiestatis.

ς Ad legem Iuliam de vi publica.

α De præuaricato-
ribus.

- 2 Ad legem Iuliam de vi priuata.
 7 Ad legem Corneliam de ficariis & Beneficiis.
 8 Ad legem Pompeiam de parricidiis.
 6 De lege Cornelia de falsis.
 100 Ad legem Iuliam reperundarum.
 13 De lege Iulia de annonæ.
 17 Ad legem Iuliam peculatus, & de sacrilegiis, & residuis.
 18 Ad legem Iuliam ambitus.
 16 De lege Fauia de plagiariis.
 15 Ad senatusconsultum Turpellianum^a, & de a Volitioni-
 bus criminum. ^a Turpellianum,
 12 De requirendis^b vel absentibus damnandis. ^b De requirendis
reis, nec absenti-
bus damnandis.
 11 De quæstionibus.
 10 De pœnis.
 9 De bonis damnatorum.
 8 (De bonis eorum,) qui ante sententiam vel mortem sibi
 confecerunt, vel accusatorem corrupserunt.
 7 De interdictis, & de relegatis, & deportatis.
 6 De sententiam passis, & restitutis.
 5 De cadaueribus punitorum.
Explicitus est liber ex ordine digestorum quadragesimus octauus.
Incipit ex ordine liber quadragesimus nonus.
 4 De appellationibus & relationibus.
 3 (A) quibus appellari non licet.
 2 (Quis à quo appelletur.)
 1 Quando appellandum sit, & intra quæ tempora.
 De appellationibus recipiendis, vel non.
 De libellis dimissoriis qui apostoli dicuntur.
 2 Nihil nouari appellatione interposita.
 1 (Quæ sententiæ sine appellatione rescindantur.)
 8 An per alium causæ appellationum reddi possunt.
 1 (Si tutor vel curator vel magistratus creatus appellaue-
 rit.)
 100 Eum qui appellauerit, in prouincia defendi.
 13 Apud eum, à quo appellatur, aliam causam agere compen-
 dendum.
 17 Si pendente appellatione mors interuenerit.
 12 De iure fisci.
 16 De captiuis, & postliminio, & redemptis ab hostibus.
 15 De militari.
 14 De castrensi peculio.
 13 De veteranis.
Explicitus liber ex ordine digestorum quadragesimus nonus.
Incipit ex ordine liber quinquagesimus.
 Ad municipalem, & de incolis.

- β De decurionibus & filiis eorum.
- γ De albo scribendo.
- δ De muneribus & honoribus.
- ε De vacatione & excusatione munerum.
- ς De iure immunitatis.
- ζ De legationibus.
- η De administratione rerum ad ciuitates pertinentium.
- θ De decretis ab ordine faciendis.
- ι De † operis publicis.
- ια De nundinis.
- ιβ De pollicitationibus.
- ιγ De variis & extraordinariis cognitionibus, & si iudex li-
tem suam fecisse dicitur.
- ιδ De proxeniticis.
- ιε De censibus.
- ισ De verborum significatione.
- ιζ De diuersis regulis iuris antiqui.

† operibus

**EXPLICITVS EST EX ORDINE
DIGESTORVM LIBER QVINQVAGEN-
SIMVS FELICITER.**

*βιβλιον Ιουστινιανος αναξτεχνησατο τηνδε
ην ρα τριθρονιανος μεγαλω καμε παμβασιλη
οια τις ηρακληη παναιολον ασπιδα τευξας
ης επι μαρμαρουσιν αγαλματα παντα θεμισ αν
κυθρωτοι δ' ασιηστε δ' ορυκτητου τε λιβυσης
ευρωπης ειπιθονται αλου σημαντορι κοσμου.*

DE

DE CONCEPTIONE DIGESTORVM.

AMPERATOR CAESAR FLAVIVS IVSTINIANVS

pius felix inclutus victor ac triumphator semper Augustus Triboniano questori suo Salutem

*Mandat Iustinianus Triboniano, vt ex veterum auctorum libris
Pandectas componat.*

DE O AVCTORE nostrum gubernante Imperium, quod nobis à caelesti maiestate traditum est, & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus, & statum reipublicae sustentamus: & ita nostros animos ad Dei omnipotentis eregimus^a adiutorium, vt neque armis confidamus, neque^a nostris militibus, neque bellorum ducibus vel nostro ingenio, sed omnem spem ad solam referamus summæ providentiam trinitatis: vnde & mundi totius elementa processerunt, & eorum^b dispositio in orbem terrarum producta est. Cum itaque nihil tam studiosum in omnibus rebus in Benitur, quàm legum auctoritas, quæ & diuinas & humanas res bene disponit, & omnem iniquitatem expellit: repperimus autem omnem legum tramitem, qui ab vrbe || Roma || condita & Romuleis descendit temporibus, ita esse confusum, vt^{*} in^{*} infinitum extendatur, & nullius humanæ naturæ capacitate concludatur: primum^c nobis fuit^c studium sacratissimis retro principibus inigum sumere, & eorum constitutiones emendare, & viæ dilucidæ tradere: quatenus in vnum codicem congregatæ, & omni superuaQuia similitudine & iniquissima discordia absolutæ, vniuersis hominibus promptum suæ sinceritatis^d præbeant^d præsidium. Hocque opere consummato, in vno volumine nostro nomine præfulgente coadunato, cum ex paucis & tenuioribus releuati ad summam & plenissimam iuris emendationem peruenire properaremus, & omnem Romanam sanctionem & colligere & emendare, & tot auctorum dispersa volumina vno codice indita ostendere, quod nemo neq; sperare neq; optare ausus est, res quidem nobis difficillima, immo magis impossibilis videbatur. sed manibus ad cælum † erecti, æterno auxilio inuocato eam quoque curam nostris reposuimus animis, Deo freti, qui & res penitus desperatas donare, & consummare suæ virtutis magnitudine potest. & ad tuæ sinceritatis optimum respeximus ministerium: tibi que primo & hoc opus commisimus, ingenium tui documen-

a probares

b omnibus

c sed quod ex his
vnum pro omnibus
sufficiat.
d à nullis

e summi numinis

f per mille, & qua-
dringentos penè
annos

g multos

h *Ms. apparet ex ti.
de respons. pred. in C.
Theodisiano.*

documentis ex nostri codicis ordinatione acceptis, & iussimus
quos probaueris ^a tam ex facundissimis antecessoribus, quam
ex viris disertissimis togatis fori amplissimæ sedis, ad socian-
dum laborem eligere. His itaque collectis, & in nostrum pa-
latium introductis, nobisque tuo testimonio placitis, totam
rem faciendam permisimus: ita tamen, vt tui vigilantissimi
animi gubernatione res omnis celebretur. ² Iubemus igitur
vobis antiquorum prudentium, quibus auctoritatem conscri-
bendarum interpretandarumq; legum sacratissimi principes.
præbuerunt, libros ad ius Romanum pertinentes & legere &
elimare: vt ex his omnis ^b materia colligatur, nulla, secundum
quod possibile est, neque similitudine neque discordia dere-
lictæ: sed ex his hoc ^c colligi quod vnum pro omnibus sufficiat.
Quia autem & alij libros ad ius pertinentes scripserunt, quo-
rum scripturæ ^d nullis auctoribus receptæ nec vtitæ sunt:
neque nos eorum volumina nostram inquietare dignamur
sanctionem. Cumque hæc materia summi nostri ^e numi-
nis liberalitate collecta fuerit, oportet eam pulcherrimo ope-
re extruere, & quasi proprium & sanctissimum templum iu-
stitiæ consecrare: & in libros quinquaginta & certos titulos
totum *ius* digerere, tam secundum nostri constitutionem
codicis, quam edicti perpetui imitationem, prout hoc vobis
commodius esse patuerit, vt nihil extra memoratam con-
summationem possit esse derelictum, sed his quinquaginta
libris totum ius antiquum per millesimum & quadringentesi-
mum ^f pænè annum confusum, & à nobis purgatum, quasi
quodam muro vallatum, nihil extra se habeat: omnibus au-
ctoribus iuris æqua dignitate pollentibus, & nemini quadam
prærogatiua seruanda: quia non omnes in omnia, sed certi
per certa vel meliores vel deteriores inueniuntur. ⁴ Sed neq;
ex multitudine auctorum quod melius & æquius est, iudica-
tore: cum possit [forsitan] & deterioris sententia & multas
& maiores in aliqua parte superare. Et ideo ea quæ antea in
notis Aemilij Papiniani & Vlpiano & Paulo, nec non Mar-
crano adscripta sunt, quæ antea nullam vim optinebant ^h pro-
pter honorem splendidissimi Papiniani, non statim respuere:
sed si quid ex his ad repletionem summi ingenij Papiniani
laborum, vel interpretationem necessarium esse perspexerit-
is, & hoc ponere legis vicem optinēs non moremini: vt om-
nes qui relati fuerint in hunc codicem prudentissimi viri, ha-
beant auctoritatem, tamquam si eorum studia ex principali-
bus constitutionibus profecta, & nostro diuino fuerant ore
profusa: omnia enim merito nostra facimus, quia ex nobis
omnis eis impertietur auctoritas. nam qui *non* supertituler
factum emendat, laudabilior est eo qui primus inuenit. ⁵ Sed
&

& hoc ^a studiosum Bobis esse volumus, vt si quid in veteribus ^a sed in hoc studiâ
 non bene positum libris inueniatis, vel aliquod superfluum,
 vel minus perfectum: *superuacua longitudine semota &
 quod imperfectum* est, repleatis: & omne opus moderatum
 & quàm pulcherrimum ostendatis. hoc etiam nihilo minus
 obseruando, vt si aliquid in veteribus legibus vel constitutio-
 nibus, quas antiqui in suis libris imposuerunt, non rectè scri-
 ptum inueniatis: & hoc reformetis, & ordini moderato tra-
 datis, vt hoc videatur esse verum & optimum, & quasi ab
 initio scriptum, quod à Bobis electum, & ibi positum fuerit.
 & nemo ex comparatione veteris voluminis quasi vitiosam
 scripturam arguere audeat. cum enim lege antiqua, quæ regia
 nuncupabatur, omne ius omnisque potestas populi Romani
 in Imperatoriam translata sunt potestatem: nos verò sanctio-
 nem omnem nō diuidimus in alias & alias conditorum par-
 tes, sed totam nostram esse volumus: quid possit antiquitas
 nostris legibus abrogare? Et in tantum volumus eadem om-
 nia, cum reposita sunt ^b, optinere: vt etsi aliter fuerant apud
 veteres conscripta, in contrarium autem in [†] positione ^c inue-
 niantur: nullum crimen scripturæ imputetur: sed nostræ ele-
 ctioni hoc adscribatur. Nulla itaque in omnibus prædicti
 codicis membris antinomia, sic enim à vetustate græco Boca-
 bulo nuncupatur, aliquem sibi vindicet locū: sed sit vna con-
 cordia, vna consequentia, aduersario ^d nemine constituto.
 Sed & similitudinem, secundum quod dictum est, ab huius-
 modi consummatione volomus exulare: & ea quæ sacratissi-
 mis constitutionibus, quas in codicem nostrum redigimus,
 cauta sunt, iterum poni ex vetere iure non concedimus: cum
 Diualium constitutionum sanctio sufficit ad eorum auctori-
 tatem: nisi fortè [¶] vel propter diuisionem, [¶] vel propter Repletio-
 nem, vel propter pleniorē indaginem hoc contigerit. & hoc
 tamen perrard, ne ex continuatione huiusmodi lapsus oria-
 tur aliquid in tali prato spinosum. Sed & si quæ Leges in
 veteribus libris posite iam in desuetudinē abierunt, nullo mo-
 do voVis easdem ponere permittimus: cum hæc tantummo-
 do optinere volumus, quæ vel iudiciorum frequentissimus
 ordo exercuit, vel longa consuetudo huius almæ vrbs com-
 probauit, secundum Saluij Iuliani scripturam, quæ indicat
 debere omnes ciuitates consuetudinem Romæ sequi, quæ ca-
 put est orbis terrarum ^e, non ipsam alias ciuitates. Romani
 autem intellegendum est non solū veterem, sed etiam regiam
 nostram, quæ Deo propitio cum melioribus condita est au-
 guriis. Ideo iubemus duobus istis codicibus omnia gubernari:
 vno constitutionum, altero iuris enūcleati, & in futu-
 rum codicem compositi ^f: vel si quid aliud à nobis fuerit pro-
 mulgatum

^b vim obtinere
 restior est Florent.

[†] compositione
^c in compositione
 nostra inueniantur,
 sed nostræ electioni
 hoc adscribatur. ve-
 restior est Florent.

^d aduersario nullo

^e Plinius lib. 3. ca. 5.

^f componendi:

mulgatum institutionum vicem optiensis, ut rudis animus studiosi simplicibus enutritus, facilius ad altioris prudentiæ redigatur scientiam. Nostram autem consummationem, quæ vobis Deo adveniente componetur, digestorum vel Pandectarum nomen habere sancimus. nullis iuris peritis in posterum audentibus commentarios illi applicare, & verbositate sua supradicti codicis compendium confundere: quemadmodum in antiquioribus ^a factum est, cum per contrarias interpretantium sententias totum ius pene conturbatum est. sed sufficiat per indices tantummodo & titulorum subtilitatem, * quæ παρατιτλα nuncupantur, * quædam admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo.

Ne autem per scripturam aliqua fiat in posterum dubitatio: iubemus non per ^b plurimum ^c captiones & compendiosa ænigmata, quæ multas per se & per suam vitium antinomias induxerunt, eiusdem codicis textum conscribi: etiam si numerus librorum significatur, aut aliquid quicquam. nec etenim per specialia signa ^c numerorum manifestari, sed per litterarum consequentiam explanari concedimus. Hæc igitur omnia Deo placido facere tua prudentia unâ cum aliis facundissimis viris studeat, & tam subtili, quàm celestimo fini tradere: ut codex consummatus, & in quinquaginta libros digestus, nobis offeratur in maximam & æternam rei memoriam, Dei quæ omnipotentis [†] prudentiæ argumentum, nostri quæ Imperij vestri quæ ministeri gloriæ. Data octavo decimo calendis Ianuariis, Lampadio & Oreste viris clarissimis consulibus.

FELICITER.

IMPERATOR CAESAR, FLAVIUS, IUSTINIANUS, Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclutus, victor ac triumphator semper Augustus Theophilo, Dorotheo, Theodoro, Isidoro, & Anatolio, & Thalleleo, & Cratino viris illustribus antecessoribus ^d, & Salaminio viro disertissimo antecessori Salutem.

Hac epistola ad doctores missa, ratio iuris docendi præscribitur.

OMNEM ^e reipublicæ nostræ sanctionem iam esse purgatam & compositam tam in quattuor libris institutionum seu elementorum, quàm in quinquaginta digestorum seu pandectarum, nec non in duodecim Imperialium constitutionum, quis amplius quàm ^f vos cognoscit? Et omnia quidem quæ oportuerat & ab initio mandare, & post omnium consummationem, factum ^g libenter admittentes, definire, iam per nostras orationes ^h tam græca lingua quàm Romanorum, quas æternas fieri optamus, explicita * sunt.

Sec

^a in antiquioribus temporibus

[†] singulorum
^b signorum

^c signa. Sunt autem note quibus librarij libros, & notarij data scribent: de quibus vide Præbium & Diaconum.

[†] providentiæ

^d Iuris professores sunt. Quod ex. S. quæ omnia, & S. sed cum profeximus. Constit. 3. infra, colligere est: quia, opinor, antecederent & quasi præiuri discipulis: tamen si incertus Alciatus hæc in re fluctuet. li. Dispunct. 3. cap. 12.
^e De ordine huius constitutionis Augu. lib. emend. 2. cap. 1. & lib. 3. cap. 3.
^f Hæc autem nos. Rectior est Florent. g. in eam
^g intelligit constitutionem, tanta, & sequentem. Itaque huic præponi debet, ut hæc ratio ponatur loco.

Sed cum vos * & omnes postea * professores legitimæ scientiæ constitutos etiam hoc oportuerat scire, quid & in quibus temporibus tradi necessarium studiosis credimus, vt ex hoc optimi atque eruditissimi efficiantur: ideo præsentem diuinam orationem ad vos præcipuè faciendam existimamus, quatenus tam prudentia vestra, quàm ceteri antecessores qui eandem artem in omnè æuam exercere maluerint, nostris regulis obseruatis, inclutam viam etuditionis legitimæ possint ambulare. Itaque dubio procul quidem est, necesse esse institutiones in omnibus studiis primum sibi vindicare locum, vtpote prima vestigia † Quis scientiæ mediocriter tradentes, ex libris autem quinquaginta nostrorum digestorum sex & triginta tantummodo sufficere * tam * ad vestram expositionem quàm ad iuuentutis eruditionem iudicamus. sed ordinem eorum, & tramites per quos ambulandum est, manifestare, tempeltiuum nobis esse videtur: & vos in memoriam quidem eorum quæ antea tradebatis, redigere: ostendere autem nouellæ nostræ compositionis tam utilitatem quàm temporâ, vt nihil huiusmodi artis relinquatur incognitum. Et antea quidem, quemadmodum & vestra scit prudentia, ex tanta legum multitudine, quæ in librorum quidem duo milia, versuum autem tricies^a centena extendebatur: nihil aliud nisi sex tanDummodo libros, & ipsos confusos, & iura vtilia in se perrarò habentes, à voce magistra^b studiosi accipiebant, ceteris iam desuetis, iam omnibus inuitiis. In his autem sex libris Gaij nostri institutiones, & libri singulares quattuor, primus de illa vetere re vxoria, secundus de tutelis, & tertius nec non quartus de testamentis & legatis connumerabantur: quos nec totos per † sequentias accipiebant, sed multas partes eorum quasi superuacuas præterirant. Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur non secundum edicti perpetui ordinationem, sed passim, & quasi per saturam^c collectum, vtile cum inutilibus mixtum, maxima parte inutilibus deputata. In secundo autem anno præpostera ordinatione habita, * prima * pars legum eis tradebatur, quibusdam certis titulis ab ea exceptis: cum erat enorme post institutiones aliquod legere, quàm quod in legibus & primū positum est, & istam nuncupationē^d meruerit. Post eorū verò lectionem, neq; illam continuam, sed particularem, & ex magna parte inuicilē constitutam, tituli alij eis tradebantur tam ex illa parte legum quæ de iudiciis nuncupatur, & ipsis^e non^f continuam, sed rarâ vtilium recitationem præsentibus, quasi cetero toto volumine inutili constituto: quàm ex illa quæ de rebus appellatur, septē^g libris semotis, & in his multis partibus legentibus inuiciis, vtpote non idoneis,

† Quisquis

^a De his versibus *Mo- de Francif. Duarenū li. 2. disputas. c. 6. c. 6. adde locum Hieronymi ex præfatione in translationem Esaiæ. Hanc sententiã valde confirmat Biblia vetustissima: versibus enim huiusmodi descripta sunt, & serè in calce cuiusq; libri Bibliorum adiectum est quos versibus constat.*

^b magistri
 † consequentias
^c Satyrain. Significat hoc opus ex multis, diuersisque rebus fuisse cõstatum: quod indicat vocabulū, satyra, quæ est cibi genus ex variis rebus conditū. Est uero, quem vide. Sic Charifus dixit de aduerbio (nã) omnia in se capit, quasi collata per satyrain.
^d & nuncupationē meruerit *επιπρωτο.*

^e octo

nequæ

neque aptissimis ad eruditionem constitutis. In tertio autem anno quod ex utroque volumine, id est de rebus vel de iudiciis, in secundo anno non erat traditum, accipiebant secundum vicissitudinem utriusque voluminis: & ad sublimissimum Papinianum eiusque responsa iter *eis* aperiebatur. Et ex prædicta responsorum consummatione, quæ decimo & nono libro concludebatur, octo tantummodo libros accipiebant: nec eorum totum corpus eis tradebatur, sed pauca ex multis, † ea breuissima ex amplissimis: ut adhuc sitiētes ab eis recederent. His igitur solis à professoribus traditis, Pauliana responsa per semetipsos recitabant: neque hæc in solidum, sed per inperfectum, & iam quodammodo malè consuetum inconsequentiæ cursum. Et † hinc erat in quartum annum omnis antiquæ prudentiæ finis: ut (si) quis ea quæ recitabant, enumerare mallet, cōputatione habita inueniet ex tam immensa legum multitudine vix versusum sexaginta milia † eosuæ notionis perlegere: omnibus aliis deuiis & incognitis constitutis. & tunc tantummodo ex aliqua minima parte recitandis, quotiēs vel iudiciorum vsus hoc fieri cōegerit, vel ipsi magistri legum aliquid ex his perlegere festinabatis, ut sit vobis aliquid amplius discipulorum peritia. Et hæc quidem fuerant antiquæ eruditionis monumenta, secundum quod & vestro testimonio confirmatur. Nos verò tantam penuriam legum inuenientes, & hoc miserrimum iudicantes, legitimos thesauros^a volentibus aperimus, quibus per vestram prudentiam quodammodo erogatis, ditissimi legum oratores efficiantur discipuli. Et primo quidem anno nostras hauriant institutiones, ex omni penè veterum institutionū corpore eliminatas, & ab omnibus turbidis fontibus in vnum liquidum stagnum conruatas tam per Tribonianum virum magnificum magistrum & exquæstore sacri palatii nostri & ex consule, quam duos è vobis, id est Theophilum & Dorotheum facundissimos antecessores. In reliquam verò anni partem secundum optimam consequentiā primam legum partem eis tradi sancimus, quæ græco vocabulo *πρωτα* nuncupatur, qua nihil est anterius: quia quod primum est, aliud ante se habere non potest. & hæc eis exordium & finem eruditionis primi anni esse decernimus. *Cuius* auditores non volumus veterem tam friuolum quàm ridiculum cognomine Dupondios^b appellari, sed Iustinianos novos nuncupari, & hoc in omne futurū æuum optinere censemus: ut hi qui rudes adhuc legitimæ scientiæ adspirent, & scita prioris anni accipere maluerint, nostrum nomen mereant: quia ilico tradendum eis est primum volumen, quod nobis emanauit auctoribus: antea enim dignum antiqua confusione legum cognomen habebant. cum autem

† &

† Is

† eos vacuè

2

^a Hac scriptura vestigata fuit tempore Iustiniani, ut apparet ex eo loco Donati in Eumenich. Thesaurū Latini veteres secundum Græcos sine n. littera proferebant.

^b Alc. lib. 4. de verb. signif.

3 leges iam clarè & dilucitè animis eorum tradendæ erant, necesse erat eos & cognomine mutato fulgere. In secundo autem anno, per quem ex edicto eis nomen antea positum, & à nobis probatur, vel de iudiciis libros septem, vel de rebus octo accipere eos sancimus, secundum quod temporis vicissitudo indulserit, quam intactam obseruari præcipimus. sed eosdem libros de iudiciis, vel de rebus totos, & per suam consequentiam accipiant, nullo penitus ex his derelicto: quia omnia noua pulchritudine sunt decorata, nullo inutile^a, nullo desueto in his penitus inueniendo. Alterutri autem eorundem volumini, id est de iudiciis vel de rebus, adiungi in secundi anni audientiam volumus quattuor libros singulares, quos ex omni compositione quattuordecim librorum excerptimus. ex collectione quidè tripertiti voluminis, quod pro dotibus composuimus, vno libro excerpto: ex duobus autem de tutelis & curationibus, vno: † vt ex gemi- †
 no volumine de testamentis vno: & ex septem libris de legatis & fideicommissis, & quæ circa ea sunt, simili modo vno tantum libro. hos igitur quattuor libros, qui in primordiis singularum memoratarum compositionum positi sunt, tantummodo à vobis eis tradi sancimus, ceteris decem oportuno tempore conseruandis: quia neque possibile est, neque anni secundi tempus sufficit ad istorum quattuordecim librorum
 4 magistra voce eis tradendorum recitationem. Tertij insuper anni doctrina talem ordinem sortiatur, vt siue libros de iudiciis, siue de rebus secundum vices legere eis fors tulerit: concurrat eis tripertita legum singularium dispositio, & in primis liber singularis ad hypothecariam formulam, quem oportuno loco, in quo de hypothecis loquimur, posuimus: vt cum æmula sit pigneraticijs actionibus quæ in libris de rebus positæ sunt, non abhorreat eorum vicinitatem: cum circa easdem res ambabus parè idem studium est. Et post eundem librum singularem alius liber similiter eis aperiatur, quem^b ad edictum ædilium, & deredhibitoria actione, & de euictionibus, nec nõ duplæ stipulatione composuimus. cum enim quæ pro emptionibus & venditionibus legibus cauta sunt, in libris de rebus præfulgent: hæ autem omnes quas diximus definitiones in vltima parte prioris^c edicti fuerant positæ: necessariò eas in anteriorem locum transtulimus, ne à venditionibus, quarum quasi ministræ sunt,^d vicinitate vltorius dea-
 gentur. Et hos tres libros cum^e acutissimi Papiniani lectio-
 netradendos posuimus, quorum^f volumina in tertio anno studiosi recitabant, non ex omni eorum corpore, sed sparsim pauca ex multis & in hac parte accipientes. Vobis autem pulcherrimus Papinianus non solum ex responsis quæ in decem

a inutili

†

b quem de vstris, item alius quem ad ædiliam ædiliquis;

c prætorii

d ministræ sunt, & vicinæ, e pro f cuius

& nouem libros composita fuerant, sed etiam ex libris septent
& triginta quaestionum, & gemino volumine definitionum,
nec non de adulteris, & pænè omni eius expositione in omni
nostrorum digestorum ordinatione præfulgens propriis par-
tibus præclarus^a sui recitationem præbebit. Ne autem tertij
anni auditores, quos Papinianistas vocant, nomen & festiui-
tatem eius amittere videantur: ipse iterum in tertium annum
per bellissimam machinationem introductus est. librū enim
hypothecariæ ex primordiis plenum eiusdem maximi Papi-
niani fecimus lectione, vt & nomen ex eo habeant, & Papi-
nianistæ vocentur, & eius reminiscentes & lætificentur &
festum diem, quæ cum primū leges eius accipiebant, celebrare
solebant, peragant: & maneat viri sublimissimi præfectorij
Papiniani & per hoc in æternum memoria, hocque termino
tertij anni doctrina concludatur. Sed quia solitum est anni
quarti studiosos græco & consueto quodam vocabulo *λυτες*^b
appellari: habeant quidem si maluerint hoc cognomen. pro
responsis autem prudentissimi Pauli, quæ antea ex libris vigin-
ti tribus vix in decem & octo recitabant, per iam expositam
confusionem eos legentes: decem libros singulares qui ex quat-
tuordecim, quos antea enume auimus, supersunt, studeant le-
ctitare: multo maioris & amplioris prudentiæ ex eis thensau-
rum consecuturi, quàm quem ex Paulianis habebant respon-
sis. Et ita omnis ordo librorum singularium à nobis composi-
tus, & in decem & septem libros partitus eorū animis inpo-
netur: quem in duabus digestorum partibus posuimus, id est
quarta & quinta, secundum septem partium distributionem.
& quod iam primis verbis orationis nostræ posuimus, verum
inueniatur: vt ex triginta sex librorū recitatione fiant iuvenes
perfecti, & ad omne opus legitimū instructi, & nostro tem-
pore nō indigni. duabus alijs partibus, id est sexta & septima
nostrorum digestorum quæ in quattuordecim libros compo-
sitæ sunt, eisdem^d positæ, vt possint postea eos^e & legere, & in
iudiciis ostendere. Quibus si bene sese imbuerint, & in quinti
anni, quo prolata nuncupantur, metas, cōstitutionum codi-
cem tam legere quàm subtiliter intellegere studeant: nihil eis
legitimæ scientiæ deerit, sed omnè ab initio vsq; ad finem suis
animis aNplectantur, & quod pænè in alia nulla euenit arte,
cum etiam vilissimæ sint, omnes tamen infinitæ sunt, hæc sola
scientiā habeat finem mirabilem, in præsentī tempore à nobis
fortita^f. Discipuli igitur, omnibus eis legitimis arcanis rese-
ratis, nihil habeant absconditum: sed omnibus perfectis, quæ
nobis per Tribonianī viri excelsi ministerium, ceterorumque
composita sunt, & oratores maximi, & iustitiæ satellites in-
ueniantur, & iudiciorum optimi tam athlete quàm gubernatores

^a præclaris sui alius,
præclarum sui

^b Quo nomine eos
intellegit qui sata san-
ctum profecerant, v:
iuris uod siluere po-
sunt: malè ergo Ac-
curfue legis hircos,
& peris interpretatur,
videns.
^c triginta tribus

^d ita dispositis,
^e eas

^f à nobis ortum.

5

6

7 tores in omni loco æuoq; felices. Hæc autem tria Bolumina à nobis composita tradi eis tam in regijs vrbibus, quam in Berytensium pulcherrima ciuitate, quam & legum nutricem bene quis appellat, tantummodo volumus, quod iam & à retro principibus constitutum est, & non in aliis locis quæ à maioribus tale non meruerint priuilegium, quia audiuimus etiam in Alexandrina splendidissima ciuitate, & in Cæsariensium, & in aliis, quosdam imperitos homines deuagare^a, & doctrinam discipulis adulterinam tradere, quos sub hac interminatione ab hoc conamine repellimus, vt si ausi fuerint in posterum in hoc perpetrare, & extra vrbes regias, & Berytensium metropolim hoc facere, denarium librum autri pœna plectentur, & resciantur ab ea ciuitate, in qua non leges docent, sed in leges committunt. Illud autē, quod iam tunc ab initio hoc opus mandantes in nostra oratione, & post complerum in alia nostri numinis cōstitutione scripsimus, & nūc vtiliter ponimus: vt nemo audeat eorū qui libros conscribunt, sigla in his ponere, & per compendium ipsi legum interpretationi vel compositioni maximum adferre discrimen. scicuris omnibus librariis qui hoc in posterum commiserint, quod post criminali^m pœnam æstimationem libri in duplum domino eius, si nescienti dederint, inferre compellentur. cum & ipse qui talem librum comparauerit, nihilo eum habebit, nemine iudice ex tali libro fieri recitationem concedente, sed pro non { pro } scripto eum haberi disponente. Illud verò satis necessarium constitutum cum summa interminatione edicimus, vt nemo audeat neque in hac splendidissima ciuitate, neque in Berytensium pulcherrimo oppido ex his qui legitima peragunt studia, indignos & pessimos, immo magis seruales, & quorum effectus iniuria est, ludos exercere, & alia crimina vel in ipsos professores, vel in socios suos, & maximè in eos qui rudes ad recitationem legum perueniūt, perpetrare. quid enim ludos appellet eos, ex quibus crimina oriuntur? hoc etenim fieri nullo patimur modo: sed optimo ordini in nostris tēporibus & hæc parrem tradimus, & toto postero trāsmittimus sæculo: cū oportet prius animas, & postea linguas^d fieri eruditos. Et hæc omnia in hac quidē florentissima ciuitate vir excelsus prefectus huius almæ vr̄bis tā obseruare quàm vindicare, prout delicti tam iuvenum quàm scriptorum qualitas exegerit, curæ habebit. In Berytensium autem ciuitate tam vir clarissimus præsens Pœnicæ^e maritimæ, quàm beatissimus eiusdem ciuitatis Episcopus, & legum professores. Incipite igitur legum doctrinam eis Dei gubernatione tradere, & viam aperire quam nos inuenimus: quatenus fiant optimi iustitiæ & reipublicæ ministri, & vos

^a deuagant

^b terminalem eum
respondet Græca τὸν
τελευταῖον.

[†] quis

^c toti. Ita plerumque
locus sunt veteres: vt
et Tertullianus, mihi se-
le ridicula fuit.
^d Græca est phrasis,
Cuiusmodi est illud
Verg. Os huiusmodi
Deo simile. Itaque
commendandum non est
autoris & linguæ ex-
sententia Halandriæ
^e Phœnicæ

maximum decus in omne sæculum sequatur, quia vestris temporibus talis legum inuenta est permutatio, qualem & apud Homerum patrem omnis virtutis Claucus & Diomedes inter se faciunt, dissimilia permutantes:

a Ista. d. unde primum est interpretatio huius loci: non ab Accursio, qui hic delirat.

χρυσέα χαλκείων, ἐκαστὸν βόειά ἐννεάβοται.²

Quæ omnia optinere sancimus in omne ævum, ab omnibus tam professoribus quàm legum auditoribus, & librariis & ipsis & iudicibus obseruanda. Data septimodecimo kalendas Ianuarias Constantinopoli domino nostro Iustiniano perpetuo Augusto ter consule.

DE CONFIRMATIONE

DIGESTORVM.

In nomine Domini Dei nostri Iesu Christi Imperator Cesar Flavius Iustinianus Alamannicus Gothicus Francicus Germanicus Anticus Alanicus Vandalicus Africanus Pius Felix Inclutus Victor ac triumphator semper Augustus ad Senatium & omnes populos.

Totius operis diuisio ac dispositio hic continetur cum quibusdam aliis.

AN TA circa nos diuinæ humanitatis est prouidentia, vt semper æternis liberalitatibus nos sustentare dignetur. post Vella enim Parthica æterna pace sopita, postque Vandalicam gentem ereptam, & Carthaginem, immo magis omnem LIBVAM Romano imperio iterum sociatam: & leges antiquas iam senio prægrauatas per nostram vigilantiam præbuit in † nauam pulchritudinem, & moderatum peruenire compendium. quod nemo ante nostrum imperium vquam sperauit, neque humano ingenio possibile esse penitus existimauit. erat enim mirabile Romanam sanctionem ab vrbe condita vsque ad nostri imperij tempora, que pænè in mille & quadringentos annos^b concurrunt, intestinis præliis vacillantem, hocque & in Imperiales constitutiones extendentem, in vnam reducere consonantiam: vt nihil neque contrarium neque idem neque simile in ea inueniatur, & ne geminæ leges pro rebus singulis positæ vsquam appareant. namque hoc cælestis quidem prouidentia peculiare fuit: humanæ verò inuecillitati nullo modo possibile. Nos itaque more solito ad immortalitatis respeximus præsidium, & summo numine inuocato Deum auctorem & totius operis præfalem fieri optauimus: & omne studium Triboniano viro excelso, magistro officiorum, & e^c exquæstore sacri nostri palatij & exconsule credidimus, ei que omne ministerium huiuscemodi ordinationis imposuimus, vt ipse vnà cum aliis {viris} illustribus & prudentissimis viris nostrum desiderium adimi-

† nouam

b Veror ne μνημον

ον ἀμάρτημα sit. Ntm Iustinianus solus imperare cepit, circa 1279. annum ab Vrbe condita, et ex diligentissimis Chreographis apparet.

c Exquæstor dicitur qui quaestura functus est, quem veror. s Romani Quaestorium dicebant. Omnes enim magistratus, aut officia, qua simile habent adiectionem, eo munere functos significat, vt exantistis in Cod. Theodesicis. quorum appellat. non recipit. Exrex apud Anni. Marcell. exarchiar. vi. l. m. d. i. c. de professoribus. & medie. vt mirum sit. Alciatum qui hac legerat, ha. ueritatem hac in se esse l. 3. dist. 17. c. 3. Anno. August. # b. 3. cap. 7.

adimpleret. nostra quoque maiestas. semper inuestigando & per-
 scrutando ea quæ ab his componebantur, quidquid du-
 bium & incertum inueniebatur, hoc nōmine cælesti erecta
 1 emendabat, & in competentem formam redigebat. Omnia
 igitur confecta sunt, domino & Deo nostro Ihesu Christo
 possibilitatē tam nobis quàm nostris in hoc sacellitibus præ-
 stante. Et principales quidem constitutiones duodecim libris
 digestas, iam ante in codicem nostro nomine præfulgentem
 contulimus. postea verò maximum opus adgredientes, ipsa
 vetustatis studiosissima opera iam panè confusa & dissolu-
 ta, eidem viro excelso permisimus tam colligere quàm certo
 moderamine tradere. Sed cum omnia percontabamur, à præ-
 fato viro excelso suggestum & a duo panè milia librorum esse
 conscripta, & plus quàm trecentiens decem milia versum à
 veteribus effusa, quæ necesse esset omnia & legere & per-
 scrutari, & ex his si quid optimum fuisset, eligere. Quod cæ-
 lesti fulgore & summæ trinitatis fauore confectum est secun-
 dum nostra mandata, quæ ab initio ad memoratum virum
 excelsum fecimus: & in quinquaginta libros omne quod vti-
 lissimum erat. collectum est: & omnes antiquitates dicitæ,
 nullo seditioso relicto. nomenque libris inposuimus digesto-
 rum seu pandectarum: † qui omnes disputationes & dicitæ
 fiones in se habent legitimas, & quod vndiq; fuit collectum,
 hoc in sinus receperunt, in centum quinquaginta panè mi-
 lia versuum totum opus consummantes. & in septem partes
 eos digestimus non perperam, neque sine ratione: sed in nu-
 merorum naturam & artem respicientes, & consentaneam
 2 eis diuisionem partium conficientes. Igitur prima quidem
 pars totius contextus, quæ Græco vocabulo *περὶ* nuncupa-
 tur, in quattuor libros seposita est. Secundus autem articulus
 septem libros habet, qui de iudiciis appellatur. In tertia verò
 congregatione omnia quæ de rebus nominantur, contuli-
 mus, octo libris † eis deputatis. Quartus autem locus, qui
 & totius compositionis quasi quoddam inuenitur^b vmbilic-
 um, octo libros suscepit: in quibus omnia quæ ad hy-
 pothecam pertinent, reposita sunt, vt non pigneraticia^c
 actione in libris de rebus posita multum distarent. Alio li-
 bro eodem inserto volumine, qui ad iudicium edictum, &
 redhibitoriam actionem, & duplæ stipulationem, quæ de
 euictionibus proposita est, continet: quia hæc omnia titulis
 emptionum & venditionum consentanea sunt: & prædictæ
 actiones quasi pedisequæ illarum ab initio processerunt, in
 vetustioris quidem edicti ordinatione in loca deuia & multo
 distantia deuagantes: per nostram autem prouidentiam his
 congregatæ: cum oportuerat ea quæ de eodem panè loquun-
 tur,

a est

† quia

† ei

b quidam vmbilic-
cus,

c à pigneraticia

tur, in confinio ponere. Alius itaque liber post duo primos nobis excogitatus est de vſuris, & traiecticiſ pecuniis, & de instrumentis, & teſtibus, & probationibus, * nec non præſumptionibus. * & memorati tres ſingulares libri iuxta compositionem de rebus poſiti ſunt. Poſt hos ſi qua de ſponſalibus vel nuptiis vel dotis uſ legibus dicta ſunt, repoſuimus, tribus librorum voluminibus ea concludentes. De tutelis autem & curationibus geminos libros conſcripſimus. Et memoratam ordinationem octo librorum mediam totius operis repoſuimus, omnia vndique tam vtiliſſima quàm pulcherrima iura continentem. Quintus autem exoritur nobis digeſtorum articulus, in quem de teſtamentis * & * codicillis tam priuatorum quàm militum, omne quidquid antiquis dictum, inueniat quis depositum, qui de teſtamentis appellatur. De legatis autem & fideicommiſſis quinque librorum numerus adgregatus eſt. Cumquæ nihil tam peculiare fuerat, quàm {vt} legatis quidem legis Falcidie narratio, fideicommiſſis autem ſenatusconſulti Trebelliani: ſingulis libris vtrique eorum applicatis, tota pars quinta in nouem libros coadunata eſt. Solum autem ſenatusconſultum Trebellianum ponendum eſſe exiſtimauimus: captioſas etenim & iſtis veteribus odioſas Pegaſiani ſenatusconſulti ambages, & vtriuſque ſenatusconſulti ^a ad ſetam ſuperuacuas quàm ſcrupuloſas diuerſitates reſpicientes, totum ius ſuper his poſitum Trebelliano ſenatusconſulto adiudicauimus. Sed in his nihil de caducis à nobis memoratum eſt: ne cauſa, quæ in rebus non proſperè geſtis, & triftis ^b temporibus Romanis increbruit calamitatibus, Vello coaleſcēs ciuili, noſtris maneat temporibus, quæ fauor cæleſtis & pacis vigore firmavit, & * ſuper * omnes gentes in Vellicis ^c victori ^d periculis † ſuperpoſuit: ne luctuoſum monumentū læta ſæcula innumbrare concedatur. Sexta deinde pars digeſtorum exoritur, in quibus omnes bonorū poſſeſſiones poſitæ ſunt, quæ ad ingenuos, quæ ad libertinos reſpiciunt. vt & ius omne, quod de gradibus & adſinitatibus deſcendit, legitimacq; hereditates, & omnis ab inteſtato ſucceſſio, & Tertullianum, & Orphitianum ſenatusconſultum, ex quibus mater & filij inuicem ſibi heredes exiſtunt, in geminõs libros contulimus, bonorum poſſeſſionu Multitudinem in compendioſum & maniſeſtiſſimum ordinem concludentes. Poſt hæc ea quæ de operis noui nuntiationibus, damniquæ infecti, & pro ædificiis dirutis, & eorum ^d inſidiis, & quæ de aqua pluuiæ arGenda veteribus auctõribus placita ſunt: nec non de publicanis, & donationibus tam inter viuos quàm mortis cauſa conficiēdis cauta legibus inuenimus, in librum ſingularè deduximus. De

a interſe

triftibus

c in bellicis victoriis: ſic legendum eſt in bellicis victoriis periculis.
† poſuit:

d In præſatione Græcæ eſt καὶ τῶν ἐν τοῖς τοῖς τὶ κοινῶν: quo ſi ſuſpicer inſidias ædificiorum poni pro inſidiis et fraudulentiſ machinationibus aduersus ædificia.

manumissionibus autē & de liberali causa, alius liber respon-
 dit: quemadmodū & de acquisitione tā dominij quā possessionis, & titulis qui eā inducunt, multę & varię lectiones vni
 sunt insertę volumini. alio libro deputato his qui iudicati, vel
 in iure confessi sunt, & de bonorū detentionibus* & venditioni-
 bus*, & vt ne quid in fraudē creditorū fiat. Postq; hæc om-
 nia interdicta glomerata sunt: & deinceps exceptiones, & de
 temporum prolixitatibus: & de obligationibus & actioni-
 bus liber iterum singularis extenditur: vt præfata sexta pars
 5 totius digestorum voluminis octo libris definiatur. Septi-
 mus autem & nouissimus articulus digestorum sex libris for-
 matus est, quos de stipulationibus* seu verborum obligatio-
 nibus*, & fideiussoribus & mandatoribus, necnon obligationi-
 bus, & solutionibus, & acceptilationibus, & de prætorij sti-
 pulationibus, omne quod ius inuenitur gemino volumine in-
 scriptū est, quod in libris antiquis nec numerari possibile fuit.
 Et post hoc duo terribiles libri positi sunt pro delictis priua-
 tis, & extraordinariis necnon publicis criminibus, qui omnem
 continent seueritatem poenarumq; atrocitatem. Quibus per-
 mixta sunt & ea quę de audacibus hominibus cauta sunt, qui
 se celare conantur, & consumaces existunt: & de poenis quę
 condēnatis infliguntur, vel conceduntur, necnon de eorū sub-
 stantiis. Liber autē singularis pro appellationibus nobis ex-
 cogitatus est contra sententias tam ciuiles quā criminales
 causas finjētes. Cetera autē omnia quę ad municipales, vel de
 decurionibus, & muneribus, vel publicis operibus, vel nundini-
 nis, & pollicitationibus, & diuersis cognitionibus, * & censu-
 bus, * vel significatione verborū veteribus inuenta sunt, quæq;
 regulariter definita, in sese recepit quinquagēsimus, totius cō-
 summationis perfectus^a. Quæ omnia confecta sunt per vi-
 rum excelsum, necnon prudentissimū magistrum, ex questore
 & ex consule Tribonianū, qui similiter eloquētię, & legitime
 sciētię artibus decoratus, & in ipsis rerum experimētis emi-
 cuit, nihilq; maius nec carius nostris vnquā iusionibus du-
 xit. nec non per alios viros magnificos & studiosissimos perfe-
 cta sunt, id est Constantinum virum illustrem, comitē sacra-
 rum largitionum, & magistrū scriniij libellorum sacrarumque
 cognitionum, qui semper nobis ex bona opinione & gloria
 sese commendaBit: nec non Theophilum virum illustrem,
 magistrum iurisque peritum in hac splendidissima ciuitate
 laudabiliter optimam legum gubernationem extendentem:
 & Dorotheum * virum *, illustrem & facundissimum
 quæstorium, quem in Verutiensium splendidissima ciuitate
 leges discipulis tradentem propter eius vptimam opinionem
 & gloriam ad nos deduximus, participemque huius operis
 fecimus.

fecimus. sed & Anatolium virum illustrem magistrum, qui & ipse apud Verutienses iuris interpres constitutus ad hoc opus allectus est, vir ab antiqua stirpe legitima procedens, cum & pater eius Leontius, & auus Eudoxius *qui post Patricium in clytæ recordationis quaestorium & antecessorem, & Leontium virum gloriosissimum praefectorem, consularem, atque Patricium filium eius *, optimam sui memoriam in legibus reliquerunt. necnon Cratinum virum illustrem, & comitem sacrarum largitionum, & optimum antecessorem huius almae urbis constitutum. qui omnes ad praedictum opus electi sunt vna cum Stephano, Mena, Prosdocio, Eutolmio, * Timotheo, * Leonide, Leontio, Platone, Iacobo, Constantino, Iohanne, viris prudentissimis, qui patrorum quidem sunt causarum apud maximam sedem praefecturae quae orientalibus praetoriis praesidet. Omne autem suae virtutis testimonium vndique accipientes, & à nobis ad tanti operis consummationem electi sunt, & cum omnes in vnum conuenerunt gubernatione Tribuniani viri excelsum, ut tantum opus nobis auctoribus possint conficere, Deo propitio in praedictos quinquaginta libros opus consummatum est.

Tanta autem *à* nobis antiquitati habita est reuerentia, 7
 ut nomina prudentium taciturnitati tradere nullo patiamur modo: sed vnusquisque eorum qui auctor legis fuit, nostris digestis inscriptus est: hoc tantummodo à nobis effecto, ut si quid in legibus eorum vel superuacuum vel inperfectum vel minus idoneum visum est: vel adiectionem, vel deminutionem necessariam accipiat, & rectissimis tradatur regulis, & in multis similibus vel contrariis quod rectius habere apparebat, hoc pro aliis omnibus positum est. vnaque omnibus auctoritate indulta, ut quidquid ibi scriptum est, hoc nostrum appareat, & ex nostra voluntate compositum: nemine audente comparare ea quae antiquitas habebat, & quae nostra auctoritas introduxit. quia multa & maxima sunt, quae propter utilitatem rerum transformata sunt, adeo ut etiam principalis constitutio fuerat in veteribus libris relata, neque ei pepercimus, sed & hoc corrigendum esse putauimus, & in melius restaurandum. nominibus etenim veteribus relictis, quidquid legum veritati decorum & necessarium fuerat, hoc nostris emendationibus seruauimus. & propter hanc causam & si quid inter eos dubitabatur, hoc iam in tutissimam peruenit quietem, nullo titubante relicto. Sed cum prospeximus quod ad portandam tantae sapientiae molem non sunt idonei homines rudes, & qui in primis legum vestibulis stantes intrare ad arcana eorum proferant: & aliam mediocrem emendationem praeparandam esse censuimus, ut sub ea colorati, & quasi primitiis omnium inbuti,

inbuti, possint ad penetralia eorum intrare, & formam legū
 pulcherrimam non cōniuentibus oculis accipere. Et ideo Tri
 boniano viro excelso, qui ad totius operis gubernationem ele
 ctus est, necnon Theophilo & Dorotheo viris illustribus &
 facundissimis antecessoribus accersitis, mandauimus quate
 nus libris, quos veteres composuerunt, qui prima legū argu
 menta continebant, & institutiones vocabantur, separatim
 collectis, quidquid ex his vtile & aptissimum & vndique sit
 elimatum, & rebus quæ in præsentī aeo in vsu vertuntur, cō
 sentaneum inuenitur, hoc & capere studeant, & quattuor li
 bris reponere, & totius eruditionis prima fundamenta atque
 elementa ponere: quibus iuvenes suffulti possint grauiora &
 perfectiora legum scita sustentare. Admonuimus autem eos,
 vt memores etiam nostrarum fiant constitutionum, quas pro
 emendatione iuris promulgauimus. & in confectione insti
 tutionum etiam eadem emendatione ponere non morentur:
 vt sit manifestum & quid antea Bacillabat, & quid postea in
 stabilitatem redactum est. Quod opus ab his perfectum, vt
 nobis oblatum & relectum est, & prono suscepimus animo,
 & nostris sensibus non indignum esse iudicauimus, & præ
 dictos libros constitutionum vicem habere iussimus: quod &
 in orationē nostra, quam eisdem libris præposuimus, aper
 9 tius declaratur. Omni igitur Romani iuris dispositione
 composita, & in tribus voluminibus, id est institutionum, &
 digestorum seu Pandectarum, nec non constitutionum, per
 fecta, & in tribus annis consummata, que vt primū separari
 cœpit, neque in totum decennium compleri sperabatur: om
 nipotenti Deo & hanc operam ad hominum sustentationem
 piis obtulimus animis, vberēsque gratias maximæ Deitati
 reddidimus, quæ nobis præstitit & bella feliciter agere, & ho
 nestā pace perpotiri, & non tantū nostro, sed etiā omni aeo
 tam instanti quā posteriori leges optimas ponere. Omni
 bus itaque hominibus eandem sanctionem manifestam face
 re, necessarium esse perspeximus: vt sit eis cognitum, quanta
 confusione & infinitate absoluti, in quam moderationem &
 legitimam veritatem peruenerunt: legēsque in posterum ha
 beant tam directas quā cōspēdiosas, omnibūsq; in prom
 tu positas, & ad possidendi liberos earum facilitatem idoneas:
 vt nō mole diuitiarū expensa possint homines superua. Quæ
 legum multitudinis adipisci volumina, sed vilissimā pe
 cunia facilis eorum comparatio pateat tam ditioribus quā
 tenuioribus, minimo pretio magna prudentia reparanda.

Si quid autem in tanta legum compositione quæ ab istmē
 10 so librorum numero collecta est, simile forsitan rarō inuenia
 tur, nemo hoc vituperandum existimet: sed primū quidem

inbecillitati humane, quę naturaliter inest, hoc inscribat: quia omnium habere memoriam, & penitus in Nullo peccare, diuinitatis magis quàm mortalitatis est: quod & à maioribus dictum est. deinde sciat quodd similitudo in quibusdam & his breuissimis adsumpta non inutilis est: & nec citra nostrum propositum hoc subsecutum. aut enim ita lex necessaria erat, vt diuersis titulis propter rerum cognationem applicari eam oporteat: aut cũ fuerat aliis diuersis permixta, impossibile erat

eam per partes detrahi, ne totum confundatur. & in his partibus in quibus perfectissimę visiones ^a expositę veterum fuerant, quod particulatim in eas fuerat sparsum, hoc diuidere ac separare, penitus erat inciuile: ne tã sensus quàm aures legentium ex hoc perturbentur. Similique modo si quid principalibus constitutionibus cautum est, hoc in digestorum volumine poni nullo concessimus modo: quasi constitutionum recitatione sufficiente: nisi & hoc rarò ex hisdem causis quibus similitudo adsumpta est. Contrarium autem aliquid in hoc codice positum nullum sibi locum vEndicabit, nec inuenitur, si quis suptili animo diuersitatis rationes excutiet. sed est aliquid nouum inuentum, vel occultè positum, quod dissonantię quereLLam dissoluit, & aliam naturã inducit discordię fines effugientem. Sed & si quid forsitan

prætermissum est, quod in tantis milibus quasi in profundo positum latitabat, & cum idoneum fuerat poni: obscuritate inuolutum necessariò derelictum est: quis hoc adprehendere ^b recto animo possit? primò quidem propter ingenij mortalitatis exiguitatem: deinde propter ipsius rei vitium, quod multis inutilibus permixtum nullam sui ad eruendum præbuit copiam: † deinde quodd multo vtilius est pauca idonea effugere, quàm multis inutilibus homines prægrare. Mirabile autem aliquid ex his libris emerfit, quodd multitudine antiqua præfente breuitate paucior in Benitur. homines etenim qui antea lites agebant, licet multę leges fuerant positę, tamen ex paucis lites perferebant, vel propter inopiam librorum quos conparare eis inpossibile erat, vel propter ipsam inscientiam. & voluntate iudicium magis quàm legitima auctoritate lites dirimebantur. In præfenti autem con summatione nostrorum digestorum è tantis leges collectę sunt voluminibus, quorum & nomina antiquiores homines non dicimus nesciebant, sed nec vñquam audiebant, quę omnia collecta sunt substantia amplissima congregata: vt egena quidem antiqua multitudo inueniatur, opulentissima autem breuitas nostra efficiatur. Antiquę autem sapientię librorum copiam maximè Tribonianus vir excellentissimus præbuit, in quibus multi fuerant & ipsis eruditissimis hominibus

^a Id est, commentationes, speculationes. Græca enim præfatio habet inuersionem, quod verbum superioribus omnibus respondet. Itaque emendandum non est inuersionem, aut diuisiones, aut decisiones, vt nec l. sed eis si lege. §. ad eò de petition. haredit. ff. l. quamuis. §. si muer. ad S. C. Velle. l. si fiderit. §. in omnibus. mōdatis. Augusti lib. 2. tit. 2.

h reprehendere

† deinde

11

12

13

nibus incogniti, quibus omnibus perfectis, quidquid ex his
 pulcherrimum erat, hoc semotum in optimam nostram com-
 positionem peruenit. Sed huius operis conditores non solum
 ea volumina perlegerunt, ex quibus leges positae sunt: sed etiam
 alia multa, quae, nihil vel utile vel nouum eis inuenientes, quod
 exceptum a nostris digestis applicaret, optimo animo respue-
 14 runt. Sed quia diuinae quidem res perfectissimae sunt, hu-
 mani vero iuris condicio semper infinitum decurrit, & nihil
 est in ea quod stare perpetuo possit, multas etenim formas
 edere natura nouas deproperat, non desperamus quaedam po-
 sita emergi negotia, quae adhuc legum laqueis non sunt inno-
 uata^b. si quid igitur tale contigerit, Augustum imploretur re-
 medium: quia ideo Imperialem fortunam rebus humanis Deus
 praeposuit, ut possit omnia quae nouiter contingunt, & emenda-
 re, & componere, & modis & regulis competentibus tradere. &
 hoc non primum a nobis dictum est, sed ab antiqua descendit
 prosapia: cum & ipse Iulianus legum & edicti perpetui subti-
 lissimus conditor, in suis libris hoc retulit: ut si quid imperfectum
 inueniatur, ab Imperiali sanctione hoc repleatur. & non ipse
 solus, sed & Diuus Hadrianus in compositione edicti, & se-
 natu consulto quod ea secutum est, hoc apertissimè definiuit,
 ut si quid in edicto positum non inuenitur, hoc ad eius regulas
 eiusque coniecturas & imitationes possit noua instruere aucto-
 15 ritas. Haec igitur omnia sciētes patres conscripti, & omnes
 orbis terrarum homines, gratias quidem amplissimas agite sum-
 mae Diuinitati, quae vestris temporibus tam saluberrimum opus ser-
 uauit. quo enim antiquitas digna diuino non est visa iudicio,
 hoc vestris temporibus indultum est. Haec itaque leges & ado-
 rate & obseuate omnibus antiquioribus quiescentibus. ne-
 mōque vestrum audeat vel comparare eas prioribus, vel si quid
 dissonans in utroque est, requirere. quia omne quod hic posi-
 tum est, hoc unicum & solum obseruari censemus. Nec in iu-
 dicio, nec in alio certamine, ubi leges necessariae sunt, ex aliis
 libris, nisi ab iisdem institutionibus, nostrisque digestis, & consti-
 tutionibus a nobis compositis vel promulgatis, aliquid vel reci-
 tare vel ostendere conetur: nisi temerator velit falsitatis criminē
 subiectus, unā cum iudice qui teorū audientiam patiatur, poenis
 16 grauissimis laborare. Ne autē incognitum vobis fiat, ex qui-
 bus veterum libris haec consummatio ordinata est, iussimus & hoc
 in primordiis digestorum nostrorum inscribi: ut manifestissimum
 sit, ex quibus legum scriptoribus, quibusque libris eorum, & quod mili-
 bus hoc iustitiae Romanae templum edificatum est. Legislatores autē
 vel commentatores eos elegimus, qui digni tanto forent, &
 quos & anteriores piissimi principes admittere non sunt indi-
 gnati: omnibus uno dignitatis apice in partem, nec sibi cuida^c

a excerptum

b innodata

+ eis
+ accommodauit,

+ operesuerant,

c quoquam

aliquam prærogatiuam vindicante . cumenim constitutio-
 num vicem & has leges optinere censuimus, quasi ex nobis
 promulgatas: quid amplius, aut minus in quibusdam esse in-
 tellegatur, cum vna dignitas, vna potestas omnibus est indul-
 ta? Hoc autem, quod & ab initio nobis visum est, cum hoc
 opus fieri Deo aduente mandabamus, tempestiBum nobis
 videtur & in præsentis sancire: vt nemo neque eorum qui in
 præsentis iuris peritiam habent, neque (qui) postea fierent, au-
 deat commentarios hisdem legibus adnectere: nisi tantùm si
 velit eas in græcam vocem transformare sub eodem ordine,
 eaque consequentia, sub qua & voce Romanæ positæ sunt:
 hoc quod Græci *νοτα προσεδι* dicunt. & si qui forsitan per titu-
 lorum subtilitatem adnotare maluerint, & ea quæ paratitla
 nuncupantur, componere. alias autem legum interpretatio-
 nes, immo magis peruersiones, eos iactare non concedimus:
 ne Berbositas eorum aliquid legibus nostris adferat ex con-
 fusione dedecus. quod & in antiquis edicti perpetui commen-
 tatoribus factum est, qui opus à moderatè confectum huc at-
 que illuc in diuersas sententias producentes, [contrahentes,]
 in infinitum detraxerunt, vt pænè omnem Romanâ sanctio-
 nem esse confusam^b. Quos si passi non sumus, quemadmo-
 dum posteritatis admittatur vana discordia? Si quid autè ta-
 le facere ausi fuerint, ipsi quidem falsitatis rei constituentur,
 volumina autem eorum omnimodo corrumpentur. Si quid
 verò, vt supra dictum est, ambiguum fuerit visum: hoc ad Im-
 periale culmen per iudices referatur, & ex auctoritate Augu-
 sta manifestetur, cui soli concessum est leges & condere & in-
 terpretari. Eandem autem pœnam falsitatis constituimus &
 aduersus eos qui in posterum leges nostras per siglorum ob-
 scuritates ausi fuerint conscribere. omnia enim, id est & no-
 mina prudentium, & titulos, & librorum numeros, per con-
 sequentias litterarum volumus, non per sigla manifestari: ita
 vt qui talem librum sibi parauerit, in quo sigla posita sunt in
 qualemcumque locum libri vel voluminis, sciat inutilis se es-
 se codicis dominum, neque enim licentiam aperimus ex tali
 codice in iudicium aliquid recitare, qui in quacumq; sua par-
 te siglorum habet malitias. Ipse autem librarius qui eas in-
 scribere ausus fuerit, non solùm criminali pœna, secundum
 quod dictum est, plectetur: sed etiam libri æstimationem in
 duplum domino reddat, si & ipse dominus ignorans talem
 librum vel comparauerit, vel confici curauerit. quod & antea
 à nobis dispositum est & in latina constitutione & in græca
 quam ad legum professores dimisimus. Leges autem no-
 stras, quæ^c in his codicibus, id est institutionum seu elemen-
 torum, & digestorum vel pandectarum posuimus, suū opti-
 nere

^a Foris legentis est,
 & voce sub qua.

^q Superuenum est
 verbum, corneres, ad
 dictum ab Hæloëdro:
 hoc enim figura Græ-
 ca est dictum, qua
 illud quoque l. vnic.
 de offic. Questor. ho-
 dieq; obtinuit vici-
 differenter Quæsto-
 res creari. August.
 lib. 2. c. 1.

^c quas

nere robur ex tertio nostro felicissimo sancimus consulatu
præsentis duodecimæ indictionis, tertio calendas Ianuarias,
in omne æuum valituras, & vnà cum nostris constitutionibus
pollentes, & suam vigorem in iudiciis ostendentes in omni-
bus causis, siue quæ postea emerferint, siue quæ in iudiciis ad-
huc pendent, nec eas iudicialis vel amicalis forma cõpescuit.
quæ enim iam vel iudiciali sententia finita sunt, vel amicali
pacto sopita, hæc resuscitari nullo volumus modo. Bene au-
tem properauimus in tertium nostrum consulatum & has le-
ges edere: quia maximi Dei & domini nostri Ihesu Christi
auxilium felicissimum eum nostræ reipublicæ donauit: cum
in hunc & bella Parthica abolita sunt, & quieti perpetuæ tra-
dita, & tertia pars mūdi nobis adcrebit. Post Europam enim
& Asiam & tota LibVa nostro imperio adiuncta est, & tan-
to operE^a legum caput impositum est: omnia cælestia dona
nostro tertio consulatu Indulta. Omnes itaque iudices nostri
pro sua iurisdictione easdem leges† suspiciant, & tam in suis
iudiciis, quam in hac regia vrbe habeant, & proponant, &
præcipuè vir excelsus huius almæ vrbis præfectus. curæ autè
erit tribus excelsis præfectis prætoris, tam orientalibus quàm
IllVricis necnon LibVcis, per suas auctoritates omnibus qui
sux iurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare. Data septi-
modecimo calendis Ianuariis Iustiniano domino nostro ter
consule.

a operf

† suscipiant,

FELICITER.

EN

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ

ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΚΑΙ ΘΥ

ΗΜΩΝ ΙΗΓ ΧΙ

ΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙΣΑΡ, ΦΛ
ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ, ΑΛΑΜΑΝ
ΝΙΚΟΣ, ΓΟΤΘΙΚΟΣ, ΦΡΑΓ-
ΚΙΚΟΣ, ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ, ΑΝ-
ΤΙΚΟΣ, ΑΛΑΝΙΚΟΣ, ΒΑΝ-
ΔΑΛΙΚΟΣ, ΑΦΡΙΚΑΝΟΣ,
ΕΥΣΕΒΗΣ, ΕΥΓΥΧΗΣ, ΕΝ-
ΔΟΣΟΣ, ΝΙΚΗΤΗΣ, ΤΡΟ-
ΠΑΙΟΥΧΟΣ, ΑΕΙΣΕΒΑ-
ΣΤΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ ΤΗ
ΜΕΓΑΛΗ ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ ΤΩ ΔΗΜΩ, ΚΑΙ ΠΑΣΑΙΣ
ΤΑΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ ΗΜΩΝ ΠΟΛΕΣΙΝ.

ΕΔΩΚΕΝ ΗΜΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ
ΠΡΟΣ ΠΕΡΣΑΣ ΕΙΡΗΝΗΝ ΜΕΤΑ
ΤΟ ΚΑΤΑ ΒΑΝΔΙΑΩΝ ΤΡΟΠΑΙΟΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΛΗΝ ΛΙΒΥΗΣ ΚΤΗΣΙΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΗΣ ΟΝΟΜΑΣΤΟΤΑΤΗΣ
ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ ΕΠΑΝΑΛΗΨΙΝ ΚΑΙ ΤΟ ΤΗΣ Ε-
ΠΑΝΑΝΕΠΣΕΩΣ
ΑΓΑΓΕΙΝ
ΕΙΣ ΠΕΡΑΣ
ΤΩΝ ΠΡΟ ΗΜΩΝ ΒΕ-
ΒΑΣΙΛΕΥΚΟΤΩΝ
ΕΠΕΙ ΟΥΔΕ
ΕΙΣ ΝΟΥΝ ΒΑΛΛΕΣΘΑΙ ΗΠΙΣΣΕΝ ΑΝ, ΟΥΤΕ
ΔΥΝΑΤΟΝ ΟΛΩΣ.
ΑΥΤΟ ΑΝ Ε-
ΝΟΜΙΣΘΗ.

ΟΥΚ ΕΝ ΤΟΙΣ ΑΛΛΟΙΣ ΜΟΝΟΝ, ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΕΝ
ΤΑΙΣ ΒΑΣΙΛΙΚΑΙΣ ΔΙΑΤΑΞΕΣΙ ΠΡΟΣ ΑΠΑ-
ΣΑΝ ΑΙΒΙΝ ΣΥΜΦΩΝΙΑΝΤΕ ΚΑΙ ΔΙΑΦΩΝΙΑΝ,
ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΝ ΜΑΧΟΜΕΝΟΝ ΑΥΤΗΣ ΕΞΕΛΕΒΙΝ·
ΤΟ ΔΕ ΤΑΥΤΟΝΤΕ ΚΑΙ ΟΜΟΙΟΝ ΕΪΩΘΗΣΑΙ.
ΜΙΑΝ ΔΕ ΑΥΤΗ ΚΑΛΛΟΥΣ ΕΙΔΕΑΝ ΠΑΡΑΣ-
ΧΕΙΝ, ΩΣΤΕ ΕΝΑ ΤΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΕΦΕΚΑ-
ΣΤΩ ΚΑΘΕΣΤΑΝΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙ ΝΟΜΟΝ ΤΗΣ
ΑΝΩΘΕΝ ΡΟΠΗΣ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΕΙΘΕΝ ΦΙ-
ΛΑΝ-

ΔΑΝΘΡΩΠΕΙΑΣ ΙΔΙΟΝ ΗΝ , ΑΛΛ' ΟΥΚ ΑΝ-
ΘΡΩΠΙΝΗΣ ΤΙΝΟΣ ΔΙΑΝΟΙΑΣ Η ΕΓΧΕΙΡΗ-
ΣΕΩΣ Η ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΟΛΩΣ . ΗΜΕΙΣ ΟΥΝ
ΤΟΥΤΟ ΔΗ ΤΟ ΣΥΝΗΘΙΣΜΕΝΟΝ ΗΜΙΝ , ΤΑΣ
ΧΕΙΡΑΣ ΕΙΣ ΘΕΟΝ ΑΝΑΤΕΙΝΑΝΤΕΣ , ΚΑΙ
ΔΙΤΗΕΑΝΤΕΣ ΗΜΙΝ ΑΥΤΟΝ ΣΥΛΛΑΒΕΙΝ , Ε-
ΜΕΧΕΙΡΗΣΑΜΕΝ ΤΕ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΝ ΕΞΕΙΡΓΑ-
ΣΑΜΕΘΑ : ΤΡΙΒΩΝΙΑΝΩ ΤΩ ΕΝΔΟΞΟΤΑΤΩ
ΜΑΓΙΣΤΡΩ , ΚΑΙ ΑΠΟ ΚΥΑΙΣΤΟΡΩΝ ΤΟΥ
ΘΕΙΟΥ ΗΜΩΝ ΠΑΛΑΤΙΟΥ , ΚΑΙ ΥΠΑΤΩΝ ΠΡΟΣ
ΤΗΝ ΟΛΗΝ ΥΠΟΥΡΓΙΑΝ ΧΡΗΣΑΜΕΝΟΙ , ΚΑΙ
ΤΙΣΙΝ ΑΛΛΟΙΣ ΕΝΔΟΞΟΙΣ ΤΕ ΚΑΙ ΣΟ-
ΦΟΙΣ ΑΝΔΡΑΣΙΝ : ΕΡΩΤΩΝΤΕΣ ΜΕΝ ΑΕΙ
ΤΟ ΓΙΓΝΟΜΕΝΟΝ : ΤΟ ΔΕ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗ-
ΣΙΜΟΝ ΜΑΝΘΑΝΟΝΤΕΣ : ΠΑΣΙΝ ΔΕ ΕΚ ΤΗΣ
ΕΝΔΙΑΔΟΜΕΝΗΣ ΗΜΙΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΔΕΣΠΟ-
ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΝΩΣΕΩΣ ΤΕ ΚΑΙ ΘΑΛΨΕΩΣ ΕΠΙ-
ΤΙΘΕΝΤΕΣ ΠΕΡΑΣ ΠΡΟΣΗΚΟΝ . ΤΑΣ ΜΕΝ
ΟΥΝ ΕΥΣΕΒΕΙΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΜΗΔΗ ΠΡΟΤΕ-
ΡΟΝ ΔΟΔΕΚΑ ΒΙΒΛΙΟΙΣ ΠΕΡΙΣΤΕΙΛΑΝΤΕΣ
ΤΟ ΤΗΣ ΗΜΕΤΕΡΑΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ ΕΠΩΝΥ-
ΜΟΝ ΣΥΝΤΕΘΕΙΚΑΜΕΝ ΒΙΒΛΙΟΝ : ΝΥΝ ΔΕ
ΤΑΣ ΑΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ ΝΟΜΟ-
ΘΕΤΗΣΑΝΤΩΝ , ΣΥΝΑΓΑΓΟΝΤΕΣ ΓΝΩΜΑΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΝΘΟΥΣ ΑΠΟ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ , ΑΠΕΡ-
ΗΝ ΜΕΝ ΑΜΦΙ ΤΑ ΔΙΣΧΙΛΙΑ : ΑΡΙΘΜΟΝ
ΔΕ ΕΙΚΟΝ ΣΤΙΧΩΝ ΜΥΡΙΑΔΩΝ ΤΡΙΑΚΟ-
ΣΙΩΝ , ΕΠΙ ΕΜΜΕΤΡΟΝΤΕ ΑΜΑ ΚΑΙ ΕΥΣΥΝΟ-
ΠΤΟΝ ΣΥΝΗΓΑΓΟΜΕΝ ΑΘΡΟΙΣΜΑ . ΠΕΝΤΗ-
ΚΟΝΤΑ ΟΥΝ ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΠΕΠΟΙΗΜΕΘΑ ΒΙ-
ΒΛΙΑ ΤΑ ΝΥΝ , ΑΝΩΘΕΝ ΣΥΝΑΓΑΓΟΝΤΕΣ
ΤΟ ΧΡΗΣΙΜΟΝ , ΚΑΙ ΑΠΑΣΑΣ ΤΑΣ ΖΗΤΗΣΕΙΣ
ΤΕΜΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΜΗΔΕΝ ΚΑΤΑΛΙΠΟΝΤΕΣ
ΕΤΙ ΣΤΑΣΙΑΖΟΜΕΝΟΝ . Ο ΠΕΡ ΒΙΒΛΙΟΝ
digesta , ΕΙΤΕ ΠΑΝΔΕΚΤΗΝ ΠΡΟΣΗΓΟΡΕΥΣΑ-
ΜΕΝ . ΕΚΤΕ ΤΟΥΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΕΧΕ'Ν ΔΙΑΙ-
ΡΕΣΕΙΣ ΤΕ ΚΑΙ ΔΙΑΤΥΠΩΣΕΙΣ : ΕΚΤΕ
ΤΟΥΤΟ ΠΑΝ ΕΙΣ ΕΝ ΑΘΡΟΙΣΘΕΝ ΥΠΟΔΕΞΑΣ-
ΘΑΙ , ΤΑΥΤΗΝ ΑΥΤΩ ΘΕΜΕΝΟΙ ΤΗΝ ΠΡΟΣΗ-
ΓΟΡΙΑΜ : ΟΥ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩΤΕ ΠΕΝΤΕ ΚΑΙ ΔΕ-
ΚΑ ΜΥΡΙΑΔΩΝ ΣΤΙΧΩΝ ΑΡΙΘΜΟΝ ΑΥΤΩ ΔΟΝ-
ΤΕΣ , ΚΑΙ ΕΙΣ ΕΠΤΑ ΤΟΥΤΟ ΔΙΑΘΕΜΕΝΟΙ
ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ ΟΥ ΠΑΡΕΡΓΩΣ ,
ΑΛΛΑ ΤΗΣ ΤΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ ΦΥΣΕΩΣ ΤΕ
ΚΑΙ

ΚΑΙ ΑΡΜΟΝΙΑΣ ΣΤΟΧΑΣΑΜΕΝΟΙ: ΤΑΤΕ ΓΑΡ
ΚΑΔΟΥΜΕΝΑ ΠΑΡΑ ΠΑΣΙ ΠΡΩΤΑ ΕΝ ΤΕΣΣΑΡ-
ΣΙ ΔΠΕΘΕΜΕΘΑ ΒΙΒΛΙΟΙΣ. ΕΦΕΞΗΣ ΤΕ ΤΑ
de*judiciis* ΕΝ ΕΤΕΡΟΙΣ ΕΠΤΑ. ΚΑΙ ΤΑ *derebus*,
ΟΥΚ ΕΝ ΠΑΕΙΟΣΙ ΤΩΝ ΟΚΤΩ: ΤΟ ΔΕ ΕΦΕ-
ΖΗΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΡΟΣ, ΟΠΕΡ
ΔΗ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΤΕ ΑΜΑ ΚΑΙ ΜΕΣΟΝ ΕΣΤΙ ΤΟΥ
ΠΑΝΤΟΣ, ΘΚΤΩ ΒΙΒΛΙΟΙΣ ΑΛΛΟΙΣ ΕΝΑΠΕ-
ΘΕΜΕΘΑ: ΕΝ ΟΙΣ ΕΣΤΙ ΜΕΝ Η ΥΠΟΘΗΚΑΡΙΑ,
ΟΥ ΠΟΡΡΩ ΠΟΥ ΤΗΣ *pigneraticias* ΑΦΕΣΤΩΣΑ:
ΕΣΤΙ ΔΕ ΚΑΙ *adilicion* ΗΔΙΚΤΟΝ, ΚΑΙ Η ΠΕ-
ΡΙ ΤΩΝ ΕΚΝΙΚΗΣΕΩΝ ΕΠΕΡΩΤΗΣΙΣ, ΑΠΕΡ
ΑΜΦΩ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΜΑΤΑ ΜΕΝ ΚΑΘΕΣΤΩ-
ΤΑΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ: ΠΟΡΡΩ ΔΕ ΠΟΥ ΤΗΣ ΝΟ-
ΜΟΘΕΣΙΑΣ ΑΠΩΚΙΣΜΕΝΑ, ΣΥΝΗΓΑΓΟΜΕΝ
ΕΓΓΥΘΕΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΑΛΛΗΛΑ ΣΥΓΓΕ-
ΝΕΙΑΝ. ΙΝΑ ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΥΤΩΝ ΔΙΑΔΕΓΟ-
ΜΕΝΑ ΜΗ ΠΟΡΡΩ ΔΙΕΣΤΗΚΟΙΕΝ ΑΛΛΗΛΩΝ.
ΕΙΤΑ ΕΠΗΓΑΓΟΜΕΝ ΤΟΥΤΟΙΣ ΤΑ ΤΕ ΠΕΡΙ
ΤΟΚΩΝ ΕΓΓΕΙΩΝ, ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ: ΚΑΙ ΤΑ
ΠΕΡΙ ΣΥΜΒΟΛΑΙΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΠΑΡΟΔΟΥ ΜΑΡ-
ΤΥΡΩΝ, ΚΑΙ ΑΠΟΔΕΙΞΕΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΠΡΟΔΗ-
ΨΕΩΝ, ΕΙΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΝ: ΤΡΙΑ ΔΕ ΤΑΥΤΑ ΜΟ-
ΝΟ ΒΙΒΛΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΤΩΝ *derebus* ΠΡΑΓΜΑ-
ΤΕΙΑΝ ΣΥΝΕΓΓΥΣ ΑΛΛΗΛΩΝ ΚΑΤΑΘΕΜΕΝΟΙ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙ ΜΝΗΣΤΡΩΝ, ΚΑΙ ΓΑΜΩΝ,
ΚΑΙ ΠΡΟΙΚΟΣ ΝΕΝΟΜΟΤΕΘΗΜΕΝΑ ΣΥΝΑΓΑ-
ΓΟΝΤΕΣ ΤΡΙΑ ΔΕΔΩΚΑΜΕΝ ΕΧΕΙΝ, ΚΑΙ ΤΑΥ-
ΤΗ ΤΗ ΣΥΝΤΑΞΕΙ ΒΙΒΑΙΑ: ΚΑΙ ΜΗΝ ΚΑΙ ΠΕ-
ΡΙ ΤΩΝ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΗΛΙΚΙΑΣ
ΔΥΟ ΤΑΥΤΑ ΔΗ ΤΑ *de Tutelis* ΠΑΡΑ ΠΑΣΙΝ Ο-
ΝΟΜΑΖΟΜΕΝΑ, ΚΑΝΤΑΥΘΑ ΣΥΝΕΚΕΦΑΛΑΙΩ-
ΣΑΜΕΘΑ ΤΗΝ ΤΩΝ ΟΚΤΩ ΤΟΥΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΝ, ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΤΑΤΟΝ, ΩΣ ΕΙΡΗ-
ΤΑΙ ΤΟΥΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΠΑΣΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΠΕΠΟΙΗΜΕΘΑ. ΤΑ ΚΑΛΛΙΣΤΑ
ΔΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΜΩΤΑΤΑ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΕΝ ΤΟΥ-
ΤΟΙΣ ΑΝΑΓΡΑΨΑΜΕΝΟΙ. ΤΑ ΔΕ ΔΗ ΠΕΡΙ ΔΙΑ-
ΘΗΚΩΝ, ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΓΕΔΗΓΑΤΩΝ, ΚΑΙ ΦΙΔΕΙ
ΚΟΜΜΙΣΣΩΝ ΑΠΑΝΤΑ ΣΥΝΗΓΑΓΟΜΕΝ ΕΙΣ
ΕΝΝΕΑ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΡΙΘΜΟΝ, ΩΝ ΗΓΕΙΤΑΙ
ΜΕΝ ΤΑ ΠΕΡΙ ΔΙΑΘΗΚΩΝ, ΚΑΙ ΚΟΔΙΚΙΔΩΝ
ΤΩΝ ΤΕ ΚΑΘΟΛΟΥ ΦΑΜΕΝ, ΤΩΝ ΤΕ, ΑΣ ΠΟΙΟΥ-
ΣΙΝ ΩΣ ΒΟΥΛΟΝΤΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ ΔΥΟ ΚΑ-
ΘΕΣΤΩΤΑ, ΚΑΙ *de Testamentis*, ΕΠΙΓΕΓΡΑΜΜΕ-

ΝΑ: ΠΕΝΤΕ ΔΕ ΕΦΕΞΗΣ ΤΑ ΠΕΡΙ ΔΗ-
ΓΑΤΩΝ, ΚΑΙ ΦΙΔΕΙΚΟΜΜΙΣΣΩΝ,
ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΤΗΣ ΕΝ ΑΥΤΟΙΣ ΖΗΤΗΣΕΩΣ
ΔΙΑΔΕΓΟΜΕΝΑ. ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ ΠΕΡ ΟΤΟΥ
Falcidii, ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣΕΧΗΣ ΤΕ ΚΑΙ ΑΡΜΟ-
ΔΙΟΣ ΗΝ ΤΩΝ ΔΗΓΑΤΩΝ ΚΑΙ ΦΙΔΕΙΚΟΜ-
ΜΙΣΣΩΝ ΙΔΙΟΤΗΤΙ, ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ΔΗ ΚΑΙ
ΑΥΤΟΝ ΕΥΘΥΣ ΤΗ ΤΩΝ ΔΗΓΑΤΩΝ ΥΠΕΘΗΚΑ-
ΜΕΝ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ, ΒΙΒΛΙΟΝ ΟΛΟΝ ΑΝΑΘΕΝ-
ΤΕΣ ΑΥΤΩ ΜΕΤΑ ΤΙΝΟΣ ΒΡΑΧΕΙΑΣ ΠΡΟΣ-
ΘΗΚΗΣ. ΚΑΙ ΑΥΘΙΣ ΕΠΕΙΔΗ ΠΡΟΣ
ΤΗΝ ΤΟΥ Falcidii ΜΙΜΗΣΙΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΦΙ-
ΔΕΙΚΟΜΜΙΣΣΩΝ ΗΝ ΤΟ ΚΑΛΟΥΜΕΝΟΝ
Trellianon ΔΟΓΜΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΩ ΤΗΝ ΤΕ-
ΛΕΥΤΑΙΑΝ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΑΥ-
ΤΗΣ ΑΡΕΝΕΙΜΑΜΕΝ ΧΩΡΑΝ: ΤΟ ΠΑΝ
ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΤΑΥΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟ Trebl-
lianon ΣΥΝΑΓΑΓΟΝΤΕΣ, ΚΑΙ ΠΕΡΙΤ-
ΤΗΝ ΕΙΝΑΙ ΤΗΝ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙ ΠΗΓΑ-
ΪΑΝΟΥ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΝ, ΕΥΡΟΝΤΕΣ
ΚΑΙ ΤΑΣ ΑΛΟΓΟΥΣ ΤΩΝ ΔΟΓΜΑ-
ΤΩΝ ΤΟΥΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΑΣΤΕ ΚΑΙ ΚΟΙ-
ΝΩΝΙΑΣ, ΑΣ ΔΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΛΑΙ ΜΙ-
ΣΗΣΑΝΤΕΣ, ΠΕΡΙΝΕΝΟΗΜΕΝΑΣ ΤΕ
ΚΑΙ ΕΠΙΖΗΜΙΟΥΣ ΕΚΑΛΟΥΝ ΚΑΙ Α-
ΠΑΘΟΥΣΤΕΡΩ ΤΙΝΙ ΔΟΓΩ ΤΟ ΠΑΝ
ΤΟΥΤΟ ΣΥΝΗΜΑ ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΑΝΤΕΣ
ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΟΥ ΤΡΕΒΒΑΛΙΑΝΙΟΥ
ΜΕΘΑΡΜΟΣΑΜΕΝΟΙ ΤΑΣΙΝ, ΚΑΙ ΤΟΥ-
ΤΟ ΔΗ ΤΟ ΠΕΜΠΤΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ
ΟΛΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΙΣ ΕΝΝΕΑ
ΤΟΥΤΟΙΣ ΑΝΕΙΤΑΙ ΒΙΒΛΙΟΙΣ, ΕΝ
ΟΙΣ ΟΥΔΕΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙ ΚΑ-
ΔΟΥΚΩΝ ΗΜΙΝ ΕΙΡΗΓΑΙ, ΔΙΟΤΙ ΚΑΙ
ΤΑΥΤΑ ΚΑΤΑ ΤΙΝΑ ΧΡΕΙΑΝ ΟΥΚ ΕΥ-
ΤΥΧΗ ΤΗ ΡΩΜΑΙΩΝ ΕΠΙΠΟΛΑΣΑΝ
ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, ΚΑΙ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΔΕΙ-
ΝΟΝ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΙΩΝ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ
ΠΟΛΕΜΩΝ, ΟΥΚ ΕΧΡΗΝ ΕΝ ΚΑΙΡΟΙΣ
ΠΟΛΙΤΕΥΕΣΘΑΙ, ΚΑΘΟΥΣ Ο ΘΕΟΣ ΕΙ-
ΡΗΝΗΝ ΤΕ ΔΕΔΩΚΕΝ ΗΜΙΝ ΑΓΕΙΝ:
ΕΚΤΕ ΤΩΝ ΕΝΔΟΝ, ΕΚΤΕ ΤΩΝ ΕΞ-
ΩΘΕΝ, ΚΑΙ ΟΤΑΝ ΔΕ ΟΙ ΠΟΛΕΜΕΙΝ
ΡΑΣΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΥ ΡΟΠΗΣ
ΤΩΝ ΕΝΑΝΤΙΩΝ ΚΡΑΤΕΙΝ. ΕΠΕ-
ΤΑΙ

ΤΑΙ ΔΕ ΗΜΙΝ ΚΑΙ ΕΚΤΗ ΤΙΣ ΜΟΙ-
ΡΑ ΤΟΥΤΟΥ ΔΗ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΣ ΣΥΣ-
ΤΗΜΑΤΟΣ, ΟΚΤΩ ΠΕΡΙΚΕΚΑΒΙΣΜΕ-
ΝΗ ΒΙΒΛΙΟΙΣ: ΑΡΧΕΤΑΙ ΔΕ ΚΛΑΣΣ
ΕΚ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΖΟΜΕΝΩΝ ΔΙΑΚΑ-
ΤΟΧΩΝ: ΑΣ ΗΜΕΙΣ ΟΜΟΙΩΣ ΤΟΙΣ
ΑΛΛΟΙΣ ΚΑΤΑΣΚΕΨΑΜΕΝΟΙ, ΤΑΣ
ΤΕ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΕΥ ΓΕΓΟΝΟΤΑΣ, ΤΑΣ
ΤΕ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΟΥΣ ΦΕ-
ΡΟΜΕΝΑΣ, ΕΚ ΠΟΛΛΗΣ ΤΗΣ ΕΜ-
ΠΡΟΣΘΕΝ ΣΥΓΧΥΣΕΩΣ ΤΕ ΚΑΙ ΑΣΑ-
ΦΕΙΑΣ: ΕΙΣ ΚΑΘΑΡΑΝ ΗΓΑΓΟΜΕΝ ΣΥΝ-
ΤΟΜΙΑΝ: ΑΥΟ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΥΤΑΙΣ Α-
ΡΙΘΜΟΝ ΑΡΚΕΙΝ ΝΕΝΟΜΙΚΟΤΕΣ. ΠΡΟΣ
ΑΝΑΠΑΞΑΜΕΝ ΔΕ ΑΥΤΟΙΣ ΚΑΙ ΤΑΣ
ΕΞ ΑΔΙΑΘΕΤΟΥ ΚΑΛΟΥΜΕΝΑΣ ΑΠΑΣΑΣ
ΔΙΑΔΟΧΑΣ, ΚΑΙ ΑΥΤΑΣ ΤΑΣ ΤΩΝ ΓΕ-
ΝΩΝ ΤΑΞΕΙΣ, ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΠΙ ΤΟΥΤΟΙΣ
ΒΑΘΜΟΥΣ ΕΓΓΡΑΨΑΝΤΕΣ ΤΩ ΒΙΒΛΙΩ,
ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΣΧΑΤΙΑΣ ΑΥΤΩΝ ΤΑ ΠΕ-
ΡΙ ΤΟΥ ΤΕΡΤΟΥΛΛΙΑΝΙΟΥ ΤΕ ΚΑΙ Orfi-
cianiū ΣΥΝΕΘΗΚΑΜΕΝ ΔΟΓΜΑΤΟΣ. ΕΞ ΩΝ
ΜΗΤΕΡΕΣ ΤΕ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΣ ΑΛΛΗΛΩΝ
ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΓΙΝΟΝΤΑΙ. ΠΡΟΕΙΣΙ ΔΕ ΕΦΕ-
ΣΗΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΑΛΛΟ ΤΑ ΤΕ ΠΕΡΙ
ΤΩΝ ΕΝ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΣΙΝ ΕΡΓΩΝ, ΚΑΙ
ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΟΔΙΣΘΑΙΝΟΝΤΩΝ
ΤΕ ΚΑΙ ΚΑΤΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΟΙΚΗΜΑΤΩΝ
ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΟΥΤΟΙΣ ΤΙ
ΚΑΚΟΥΡΓΟΥΝΤΩΝ, ΚΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΤΩΝ
ΥΔΑΤΩΝ ΦΟΡΑΣ ΑΔΙΚΟΥΝΤΩΝ ΤΟΥΣ
ΉΛΛΑΣ, ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΘΡΟΙ-
ΖΟΝΤΩΝ ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΤΕΛΗ, ΚΑΙ
ΠΡΟΣ ΓΕ ΔΩΡΕΩΝ, ΤΩΝ ΤΕ ΑΠΡΟΣ-
ΔΙΟΡΙΣΤΩΝ, ΤΩΝ ΤΕ ΕΙΣ ΕΝΝΟΙΑΝ
ΤΕΛΕΥΤΗΣ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΝΟΜΟ-
ΤΕΘΟΥΝ, ΚΑΙ ΑΥΘΙΣ ΕΙ ΤΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ
ΟΠΟΙΑΣΟΥΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΕΣΤΙΝ,
Η ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠΕΡ ΤΑΥΤΗΣ ΑΓΩΝΩΝ,
ΤΟΥΤΟ ΕΝΙ ΠΑΡΑΔΕΔΟΤΑΙ ΒΙΒΛΙΩ: ΕΤΙ
ΔΕ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙ ΝΟΜΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙ-
ΑΥΤΗΣ ΚΤΗΣΕΩΣ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΙΣΑΓΟΥ-
ΣΩΝ ΑΥΤΗΝ ΑΙΤΙΩΝ ΕΙΣ ΕΝ ΑΠΕΘΕ-
ΜΕΘΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ, ΚΑΙ ΕΙΤΙ ΓΕ ΟΛΩΣ
ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΕΣΤΙΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ-
ΤΕ

ΤΕ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΟΥΤΟΙΣ ΤΙΝΑ ΚΑ-
ΤΑ ΣΦΩΝ ΑΥΤΩΝ ΟΜΟΛΟΓΟΥΝΤΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΟΝΤΩΝ ΑΝΑΚΩΡΗ-
ΣΕΩΣ, ΚΑΙ ΔΑΝΕΙΣΤΙΚΗΣ ΤΕ ΚΑΤΟ-
ΧΗΣ, ΚΑΙ ΠΡΑΞΕΩΣ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΩΝ
ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΣ ΤΕ ΚΑΙ
ΚΗΔΕΜΟΝΙΑΣ, ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΗ ΤΙ ΠΑ-
ΘΕΙΝ ΤΟΥΣ ΔΑΝΕΙΖΟΝΤΑΣ ΒΛΑΒΟΣ,
ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ ΟΜΟΙΩΣ ΕΙΣ ΕΝ ΗΘΕΡΙΣΤ-
ΤΑΙ ΒΙΒΑΙΟΝ, ΚΑΙ ΤΟΝ ΤΩΝ interdi-
ctiōn τε ΤΡΟΠΟΝ ΟΥ ΠΛΕΙΟΣΙΝ Ε-
ΝΟΣ ΠΑΡΑΔΕΔΩΚΑΜΕΝ ΒΙΒΑΙΟΥ:
ΕΚΕΙΘΕΝΤΕ ΕΠΙ ΤΑΣ ΠΑΡΑΓΡΑΦΑΣ,
ΚΑΙ ΤΟΥΣ Εἴη ΑΥΤΑΙΣ ΤΕΤΑΓΜΕ-
ΝΟΥΣ ΕΧΩΡΗΣΑΜΕΝ ΧΡΟΝΟΥΣ, ΚΑΙ
ΤΟΝ ΤΩΝ ΕΝΟΧΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΑΓΩΓΩΝ
ΑΠΕΘΕΜΕΘΑ ΤΡΟΠΟΝ. ΚΑΙ ΣΥΝΗ-
ΡΑΓΟΜΕΝ ΤΟ ΠΑΝ ΔΗ ΤΟΥΤΟ ΜΕ-
ΡΟΣ, ΟΥΠΕΡ ΗΓΕΙΤΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ
ΔΙΑΚΑΤΟΧΩΝ ΩΣ ΕΙΡΗΤΑΙ, ΓΕΓΡΑΜ-
ΜΕΝΑ ΕΙΣ ΟΚΤΩ ΒΙΒΑΙΩΝ ΑΡΙΘΜΟΝ.
ΕΚΤΟΝ ΔΗ ΤΟΥΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΟΛΗΣ
ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΑΠΟΘΕΜΕΝΟΙ. ΤΟ ΔΕ ΔΗ
ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ, ΟΠΕΡ
ΕΒΔΟΜΟΝ ΑΠΑΞΗΣ ΕΣΤΙΝ ΤΗΣ ΠΡΑΓ-
ΜΑΤΕΙΑΣ ΕΞ ΒΙΒΑΙΩΝ ΑΡΙΘΜΩ ΠΕΡΙΕ-
ΣΤΑΤΑΙ: ΑΡΧΟΜΕΝΟΝ ΜΕΝ ΕΚ ΤΩΝ Ε-
ΠΕΡΩΤΗΣΕΩΝ, ΔΙΑΒΑΙΝΟΝ ΔΕ ΔΙΑ ΤΕ
ΤΩΝ ΥΠΕΡ ΕΓΓΥΗΣ ΓΕΓΡΑΜΜΕΝΩΝ, ΚΑΙ
ΤΗΣ ΤΩΝ ΧΡΕΩΝ ΚΑΤΑΒΟΛΗΣ, ΚΑΙ ΔΙΑ-
ΛΥΣΕΩΣ ΤΕ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΑΥΤΩΝ,
ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΙΣΗΓΜΕΝΩΝ ΕΚ ΤΗΣ ΤΩΝ
ΠΡΑΙΤΟΡΩΝ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΕΠΕ-
ΡΩΤΗΣΕΩΝ. ΑΠΕΡ ΑΠΑΝΤΑ ΔΥΟ ΠΑΡ-
ΗΜΩΝ ΣΥΝΕΣΤΑΤΑΙ ΒΙΒΑΙΟΙΣ ΚΑΙ
ΤΟΙΣ ΤΕ ΕΜΪΡΟΣΘΕΝ ΟΥΔΕ ΕΙΠΕΙΝ
ΕΣΤΙΝ ΟΣΑ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ, ΠΡΟΙΟΝ ΔΕ ΕΙΣ
ΤΟΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ ΛΟΓΟΝ,
ΚΑΙ ΑΝΑΝΤΑ ΚΑΤΑΛΕΓΟΝ ΟΠΟΣΑ ΤΩΝ
ΤΕ ΜΕΤΡΙΩΤΕΡΩΝ ΕΣΤΙΝ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ,
ΑΠΕΡ ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΚΑΛΟΥΣΙΝ, ΟΣΑ ΤΕ ΟΥ-
Κἴ ΤΕΤΑΓΜΕΝΑ ΠΡΟΣΟΝΟΜΑΖΟΥΣΙΝ, ΑΛ-
ΛΑ ΤΗΝ ΤΩΝ Extraordinariōν ΑΥΤΟΙΣ ΕΠΙΤΙΘΕ-
ΑΣΙΝ ΕΠΩΝΥΜΙΑΝ. ΑΝΑΒΑΙΝΟΝ ΔΕ ΚΑΙ
ΕΙΣ ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΤΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ,

ΑΠΕΡ ΣΦΟΔΡΟΤΑΤΑ ΤΕ ΕΣΤΙΝ ΚΑΙ
ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΦ' ΕΑΥΤΟΙΣ ΚΑΛΕΙ ΤΗΝ
ΠΟΙΝΗΝ. ΔΥΟ ΔΕ ΚΑΝΤΑΥΘΑ ΒΙΒΛΟΙ.
ΤΑΥΤΑ ΔΗ ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΜΑΡΤΗ-
ΜΑΤΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ ΣΥΝ-
ΕΧΟΥΣΙΝ. ΠΡΟΣΑΝΑΜΕΜΙΚΤΑΙ ΓΑΡ
ΑΥΤΟΙΣ, ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠ' ΕΓ-
ΚΛΗΜΑΣΙΝ ΜΕΝ ΑΔΙΣΚΟΜΕΝΩΝ, Ε ΑΥ-
ΤΟΥΣ ΔΕ ΑΦΑΝΕΙΣ ΚΑΘΙΣΤΑΝΤΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΥΣΗΣ ΑΥΤΟΙΣ ΠΕΡΙΟΥ-
ΣΙΑΣ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΓΟΜΕΝΗΣ ΤΟΙΣ
ΚΑΤΑ ΔΕΔΙΚΑΣΜΕΝΟΙΣ ΠΟΙΝΗΣ, Η
ΣΥΓΧΩΡΗΣΕΩΣ. ΑΡΧΗ ΔΕ ΗΜΙΝ Ε-
ΤΕΡΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΠΑΛΙΝ, Ο ΠΕΡΙ ΤΩΝ
ΕΦΕΣΕΩΝ ΓΙΝΕΤΑΙ ΛΟΓΟΣ, ΚΟΙ-
ΝΟΣ ΩΝ ΒΙΚΟΓΩΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΨΗ-
ΦΩΝ, ΤΩΝ ΤΕ ΕΙΣ ΧΡΗΜΑΤΑ: ΤΩΝ
ΤΕ ΕΙΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ. ΦΕΡΟΜΕΝΩΝ:
ΟΠΟΣΑ ΔΕ ΥΠΕΡΤΕ ΠΟΛΙΤΩΝ, Υ-
ΠΕΡΤΕ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ, ΚΑΙ ΔΕΙΤΟΥΡ-
ΓΗΜΑΤΩΝ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡ-
ΓΩΝ, ΚΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΕΩΝ, ΚΑΙ ΠΟ-
ΡΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΙΑΣ, ΚΑΙ ΠΟΙΚΙΛΩΝ
ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ ΝΕΝΟΜΟΘΕΤΗΤΑΙ ΤΟΙΣ
ΠΑΛΑΙ: ΟΣΑΤΕ ΩΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΤΩΝ
ΡΗΜΑΤΩΝ ΕΣΤΙΝ ΟΝΟΜΑΣΙΑΣ, ΚΑΙ
ΤΩΝ ΕΝΚΑΝΟΣΙΝ ΕΙΡΗΜΕΝΩΝ ΤΟΙΣ
ΠΑΛΑΙ, ΤΑΥΤΑ ΑΠΑΝΤΑ ΤΟ ΤΕΛΕΥ-
ΤΑΙΟΝ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΒΙΒΛΙΟΝ. ΤΟΥ-
ΤΟΥ ΔΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ, Ω ΠΕΡ
ΑΡΧΗ ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΕΡΩΤΗΣΕΩΝ,
ΕΣΤΙΝ ΕΚΤΟΝ ΜΕΝ, ΟΣΟΝ ΠΡΟΣ
ΤΗΝ ΟΙΚΕΙΑΝ ΑΡΧΗΝ ΚΑΘΕΣΤΟΣ:
ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ ΔΕ ΠΡΟΣ ΤΗΝ Ο-
ΛΗΝ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΣ' ΕΟΣ ΑΡΜΟΝΙΑΝ,
ΑΠΕΡ ΑΠΑΝΤΑ ΣΥΝΤΕΘΕΙΤΑΙ ΤΕ ΚΑΙ
ΕΚΠΕΠΟΝΗΤΑΙ ΚΑΛΩΣΤΕ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΠΑΡΗΜΩΝ ΚΕΛΕΥΣΕΩΣ ΑΣΙΩΣ: ΠΑ-
ΡΑΤΕ ΤΡΙΒΩΝΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΔΟ-
ΞΟΤΑΤΟΥ, ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΜΑΓΙ-
ΣΤΡΟΥ, ΚΑΙ ΑΠΟ ΚΥΑΙΣΤΩΡΩΝ ΤΩΝ
ΗΜΕΤΕΡΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ, ΚΑΙ ΥΠΑ-
ΤΩΝ, ΑΝΑΡΟΣ ΕΝΤΕ ΤΩ ΠΡΑΤΤΕΙΝ
ΕΝΤΕ ΤΩ ΙΗΤΟΡΕΥΕΙΝ, ΕΝΤΕ ΤΩ

ΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ ΓΡΑΦΕΙΝ ΕΥΔΟΚΥ-
ΜΟΥΝΤΟΣ: ΤΩΝ ΔΕ ΗΜΕΤΕΡΩΝ ΕΜΠΡΟΣ-
ΘΕΝ ΟΥΔΕΝ ΤΙΘΕΜΕΝΟΥ ΠΡΟΣΤΑ-
ΞΕΩΝ. ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΙ ΥΠ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΠΡΑΓ-
ΜΑΗΜΙΝ ΕΚΠΟΝΗΣΑΜΕΝΩΝ, ΤΟΥΤΕ-
ΣΤΙΝ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΕ ΤΟΥ ΜΕ-
ΓΑΛΟΠΡΕΠΕΣΤΑΤΟΥ ΚΟΜΙΤΟΣ ΤΩΝ
ΘΕΙΩΝ ΔΑΡΓΙΤΙΩΝΩΝ, ΚΑΙ ΑΝΤΙΓΡΑ-
ΦΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΣΚΡΙΝΙΟΥ, ΤΩΝΤΕ
ΘΕΙΩΝ ΔΙΒΕΛΛΩΝ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΙ-
ΚΩΝ ΔΙΑΓΝΩΞΕΩΝ, ΧΡΗΣΤΗΝ ΕΑΥΤΟΥ
ΔΟΣΑΝ ΗΜΙΝ ΕΝ ΑΠΑΣΙΝ ΠΑΡΑ-
ΣΧΟΜΕΝΟΥ, ΚΑΙ ΠΡΟΣΓΕ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΤΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΕΣΤΑΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ, ΚΑΙ
ΝΟΜΟΥΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΑΔΟΣ ΤΑΥ-
ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΣΕΜΝΩΣΤΕ ΚΑΙ ΑΓΡΥ-
ΠΝΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ ΕΠΙ-
ΤΗΔΕΥΣΕΩΣ ΛΕΙΩΣ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΟΣ, ΚΑΙ
ΔΩΡΟΘΕΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΕΣΤΑ-
ΤΟΥ ΚΥΑΙΣΤΩΡΙΟΥ, ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ
ΕΝ ΤΗ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΑΝΑΔΕΔΕΙΓΜΕΝΩ
ΠΟΛΕΙ, ΦΑΜΕΝ ΔΕ ΤΗΝ ΑΙΔΙΜΟΝ
ΤΕ, ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΑΝΗ ΤΩΝ ΒΗΡΥΤΙΩΝ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΝ: ΟΝ Η ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΥ ΧΡΗΣΤΗ
ΔΟΣΑ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΗΜΑΣ ΗΓΑΓΕΝ, ΚΑΙ ΤΩΝ
ΠΑΡΟΝΤΩΝ ΜΕΤΑΣΧΕΙΝ ΠΡΟΥΤΡΕΨΑΤΟ
ΠΟΝΩΝ. ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΟΥ ΤΕ ΤΟΥ ΜΕ-
ΓΑΛΟΠΡΕΠΕΣΤΑΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ: ΟΣ ΔΗ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΣ ΠΑΡΑ ΒΗΡΥΤΙΟΙΣ ΤΑ ΕΚ-
ΝΟΜΩΝ ΠΑΙΔΕΥΕΙ ΚΑΛΩΣ: ΑΝΗΡ ΕΚ ΤΡΙ-
ΓΟΝΙΑΣ ΣΕΜΝΗΣ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑ ΦΟΙΝΙ-
ΣΙΝ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥΣ
ΚΑΤΑΒΑΙΝΩΝ: ΑΝΑΦΕΡΕΙ ΤΟΥΝ ΕΙΣ ΛΕΟΝ-
ΤΙΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΕΥΔΟΞΙΩΝ, ΑΝΔΡΑΣ ΕΠΙ
ΝΟΜΟΙΣ ΜΕΤΑ ΠΑΤΡΙΚΙΩΝ ΤΩΝ ΤΗΣ
ΕΥΚΛΕΟΥΣ ΜΝΗΜΗΣ ΚΥΑΙΣΤΩΡΙΩΝ, ΚΑΙ
ΑΝΤΙΚΗΝ ΣΟΡΑ, ΚΑΙ ΛΕΟΝΤΙΩΝ ΤΩΝ
ΠΑΝΕΥΦΗΜΩΝ ΑΠΟ ΥΠΑΡΧΩΝ ΥΠΑ-
ΤΩΝ, ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΚΙΩΝ ΤΩΝ ΑΥΤΟΥ
ΠΑΙΔΑΣ * ΩΣΤΕ ΘΑΥΜΑΣΜΕΝ) ΤΗΝ ΤΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑ-
ΤΟΥ ΚΟΜΙΤΟΣ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΔΑΡΓΙΤΙΩ-
ΝΩΝ, ΝΟΜΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΑΥΤΟΣ ΑΓΑ-
ΘΟΣ ΕΒΗΓΗΤΗΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΑΔΟΣ
ΤΑΥΤΗΣ ΕΣΤΙΝ ΠΟΛΕΩΣ, ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥ-

ΤΟΙΣ ΣΤΕΦΑΝΟΥ, ΜΗΝΑ, ΠΡΟΣΔΟΚΙΟΥ,
ΕΥΤΟΛΜΙΟΥ, ΤΙΜΟΘΕΟΥ, ΛΕΩΝΙΔΟΥ, ΛΕΟΝ-
ΤΙΟΥ, ΠΛΑΤΩΝΟΣ, ΙΑΚΩΒΟΥ, ΚΩΝΣΤΑΝ-
ΤΙΝΟΥ, ΙΩΑΝΝΟΥ, ΤΩΝ ΣΟΦΩΤΑΤΩΝ: ΟΙ-
ΠΕΡ ΠΑΝΤΕΣ ΡΗΤΟΡΕΣ ΜΕΝ ΕΙΣΙΝ ΤΩΝ
ΕΝΔΟΣΩΤΑΤΩΝ ΥΠΑΡΧΩΝ, ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ
ΗΜΩΝ ΠΡΑΙΤΩΡΙΩΝ, ΔΟΣΑΝ ΔΕ ΠΑΡΑ
ΠΑΣΙΝ ΤΗΝ ΕΠΙ ΣΟΦΙΑ ΔΙΚΑΙΩΣ ΕΧΟΝ-
ΤΕΣ. ΕΙΚΟΤΩΣ ΠΑΡ ΗΜΩΝ ΕΚΡΙΘΗ-
ΣΑΝ ΔΕΙΟΙ ΚΑΘΕΣΤΑΝΑΙ, ΤΟΥ ΤΟΣΟΥ-
ΤΟΥ ΜΕΤΑΣΧΕΙΝ ΑΓΩΝΟΣ. ΤΑΥΤΑ
ΜΕΝ ΟΥΝ ΗΜΙΝ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΤΩΝ Digestion
ΕΚΠΕΠΟΝΗΤΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΗΝ ΔΙΑ ΤΩΝ
ΑΡΤΙΩΣ ΗΜΙΝ ΕΙΡΗΜΕΝΩΝ, ΕΝΔΟΣΩΝΤΕ
ΚΑΙ ΣΟΦΩΝ ΑΝΔΡΩΝ. ΤΟΣΑΥΤΗ ΔΕ Η-
ΜΙΝ ΑΙΔΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ ΓΕΓΟ-
ΝΕΝ, ΩΣΤΕ ΟΥΔΕ ΑΜΕΙΨΑΙ ΤΑΣ ΠΡΟΣ
ΗΓΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ ΝΟΜΟΘΕ-
ΤΩΝ ΥΠΕΜΕΙΝΑΜΕΝ, ΑΛΛΑ ΤΗΝ ΕΚΑ-
ΣΤΟΥ ΤΟΥΤΩΝ ΤΟΙΣ ΝΟΜΟΙΣ ΕΠΕΓΡΑ-
ΨΑΜΕΝ ΠΡΟΣΗΓΟΡΙΑΝ: ΑΜΕΙΨΑΝΤΕΣ
ΜΕΝ ΕΙ ΤΙ ΠΕΡ ΕΧΕΙΝ ΗΜΙΝ ΟΥΚ ΟΡ-
ΘΩΣ ΕΔΟΚΕΙ: ΜΕΡΗ ΔΕ ΤΑ ΜΕΝ ΑΦΕΛΟΝ
ΤΕΣ, ΤΑ ΔΕ ΠΡΟΣΘΕΝΤΕΣ, ΕΚ ΠΟΛΛΩΝ-
ΤΕ, ΤΟ ΚΑΛΛΙΟΝ ΕΛΟΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΙΣΗΝ ΑΠΑΣΙΝ ΠΑΡΑΣΧΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΞΟΥ-
ΣΙΑΣ ΙΣΧΥΝ, ΩΣΤΕ ΠΑΝ ΟΠΕΡ ΕΓ-
ΓΕΓΡΑΠΤΑΙ ΤΩ ΒΙΒΛΙΩ, ΤΟΥΤΟ ΗΜΕ-
ΤΕΡΑ ΓΕΝΕΣΤΑΙ ΓΝΩΜΗ, ΜΗΔΕΝΑΤΕ ΘΑΡ-
ΡΕΙΝ ΠΑΡΑΤΙΘΕΝΑΙ ΤΑ ΓΕΝΟΜΕΝΑ ΝΥΝ
ΤΟΙΣ ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ, ΕΠΕΙΔΗ ΠΟΛΛΑ
ΚΑΙ ΟΥΔΕ ΑΡΙΘΜΗΘΗΝΑΙ ΡΑΔΙΑ ΜΕΤΑ-
ΤΕΘΕΙΚΑΜΕΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΡΕΙΤΤΟΝ, ΚΑΝ
ΕΙ ΤΙ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΤΙΝΙ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΤΕ-
ΡΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΙ, ΠΡΟΣ
ΑΛΛΟΙΟΝ ΕΙΡΗΤΟ ΣΧΗΜΑ: ΤΑ ΜΕΝ
ΓΑΡ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΟΙΣ ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ ΕΦΥ-
ΛΑΣΑΜΕΝ: ΤΗΝ ΔΕ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΑΛΗ-
ΘΕΙΑΝ ΗΜΕΤΕΡΑΝ ΕΠΟΙΗΣΑΜΕΘΑ, ΩΣ-
ΠΕΡ ΚΑΙ ΕΙΤΙ ΣΤΑΣΙΑΖΟΜΕΝΟΝ ΕΚΕΙ-
ΝΟΙΣ ΗΝ: ΠΟΛΛΑ ΔΕ ΤΑ ΤΟΙΑΥΤΑ ΑΠΕ-
ΚΕΙΤΟ, ΤΟΥΤΟ ΔΙΗΡΗΤΑΙ ΤΕ, ΚΑΙ ΠΕ-
ΝΗΡΑΣΤΑΙ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΣΑΦΗ ΠΕΡΙΕΣΤΗΚΕ
ΤΕΛΟΣ ΕΧΟΝΤΑ ΝΟΜΟΝ. ΕΠΕΙΔΗ ΔΕ Ε-
ΧΡΗΝ ΚΑΙ ΤΙΝΑ ΜΕΤΡΙΑΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗΝ
ΠΟΙΗ-

ΠΟΙΗΣΑΣΘΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΡΤΙ ΝΟΜΩΝ
ΑΠΤΟΜΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΕΙΖΩ ΔΙΑΔΕΚΑ-
ΔΙΑΝ ΟΥΧΩΡΟΥΝΤΑΣ, ΟΥΔΕ ΤΟΥΤΟ ΤΗΣ
ΗΜΕΤΕΡΑΣ ΕΞΩ ΚΑΤΕΛΙΠΟΜΕΝ ΠΡΟ-
ΝΟΙΑΣ. ΑΛΛΑ ΤΡΙΒΩΝΙΑΝΩ ΤΩ ΕΝΔΟ-
ΞΟΤΑΤΩ, ΤΩ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΗΣ ΟΔΗΣ ΝΟ-
ΜΟΘΕΣΙΑΣ ΥΠΟΥΡΓΙΑΝ ΕΠΙΤΕΤΡΑΜΜΕ-
ΝΩ, ΚΑΙ ΘΕΟΦΙΑΩ ΓΕΜΗΝ, ΚΑΙ ΔΩΡΟ-
ΦΩ ΤΟΙΣ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΕΣΤΑΤΟΙΣ, ΚΑΙ
ΣΟΦΩΤΑΤΟΙΣ, ΑΝΤΙΚΗΝΣΟΡΕΙΝ ΕΓΚΕ-
ΔΕΥΣΑΜΕΝΟΙ ΔΙΕΤΑΣΑΜΕΘΑ ΠΡΟΣΗΚΕΙΝ
ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΕΝ ΕΙΣΑΓΩΓΑΙΣ
ΕΥΓΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΑ ΚΑΙΡΙΩΤΑΤΑ
ΤΕ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΥΝΤΑ ΚΑΙ ΟΠΟΣΑ ΤΟΙΣ
ΝΥΝ ΠΟΛΙΤΕΥΟΜΕΝΟΙΣ ΣΥΜΦΕΡΕΤΑΙ
ΠΡΑΓΜΑΣΙΝ, ΤΑΥΤΑ ΕΞΕΛΕΙΝ, ΚΑΙ Α-
ΦΡΟΙΣΑΙ ΚΑΙ ΕΙΣ ΗΜΑΣ ΑΓΑΓΕΙΝ: ΜΕ-
ΜΗΝΕΘΑΙ ΔΕ ΚΑΙ ΤΩΝ ΗΜΕΤΕΡΩΝ ΔΙΑ-
ΤΑΞΕΩΝ, ΑΣ ΕΙΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΙΝ ΤΩΝ
ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ ΠΕΜΘΙΗΜΕΘΑ, ΚΑΙ ΟΥΤΩ
ΣΥΝΘΕΙΝΑΙ ΒΙΒΛΟΥΣ ΤΕΣΣΑΡΑΣ, ΠΡΩ-
ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ Ε-
ΣΟΜΕΝΑΣ, ΑΣ ΔΗ ΚΑΛΕΙΝ *Instituta* ΝΕΝΟ-
ΜΙΣΤΑΙ. ΚΑΙ ΔΗ ΚΑΙ ΤΑΥΤΗΝ ΤΗΝ
ΝΟΜΟΘΗΣΙΑΝ ΣΥΝΘΕΝΤΕΣ ΠΡΟΣΗΓΑ-
ΓΟΝ ΗΜΙΝ, ΚΑΙ ΗΜΕΙΣ ΑΠΑΣΑΝ
ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΑΜΕΝΟΙ, ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΝΑΝΤΕΣ
ΚΑΛΩΣΤΕ ΕΧΕΙΝ, ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΗΜΕ-
ΤΕΡΟΝ ΕΚΡΙΝΑΜΕΝ ΝΟΥΝ, ΚΑΙ ΗΜΕ-
ΤΕΡΟΝ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ
ΑΠΕΦΗΝΑΜΕΘΑ, ΚΑΙ ΤΟΓΕ ΤΗΝ ΤΩΝ
ΗΜΕΤΕΡΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΙΣΧΥΝ Ε-
ΧΕΙΝ ΑΥΤΟ ΠΑΡ ΑΥΤΩΝ ΩΝ ΕΝ ΠΡΟΟΙ-
ΜΙΟΙΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΔΙΕΔΕΧΘΗΜΕΝ
ΑΠΑΣΙΝ ΕΔΗΛΩΣΑΜΕΝ. ΟΥΤΩ ΤΩΙΝΥΝ
ΤΗΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΝΟΜΟΘΗΣΙΑΝ ΤΑΞΑΝ-
ΤΕΣ, ΚΑΙ ΕΝ ΤΡΙΣΙΝ ΤΟΙΣ ΟΛΟΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΙΣ ΤΕ ΚΑΙ ΕΝΙΑΥΤΟΙΣ ΠΡΑΓ-
ΜΑ ΤΟΣΟΥΤΟΝ ΕΚΠΕΠΟΝΗΚΟΤΕΣ, ΟΠΕΡ
ΗΝ ΜΕΝ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΥΠΕΡ ΑΠΑΣΑΝ
ΕΛΠΙΔΑ, ΤΑ ΔΕ ΔΗ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΜΕΘΩ
ΠΕΡ ΗΜΕΙΣ ΒΑΤΟΝ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΠΡΑ-
ΓΜΑ ΕΔΕΙΞΑΜΕΝ, ΟΥΔΕ ΕΙΣ ΔΕΚΑΤΟΝ
ΕΤΟΣ ΟΛΟΝ ΣΥΝΤΕΘΗΝΑΙ ΠΡΟΣΔΟ-
ΚΗΘΕΝ ΕΙΣ ΜΟΝΩΝ ΤΡΙΩΝ ΕΝΙΑΥΤΩΝ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΑΝΤΕΣ ΤΑΧΟΣ, ΚΑΙ ΤΩ ΔΕ-
ΣΠΟΤΗ ΘΕΩ ΚΑΙ ΤΟΥΤΟΝ ΑΝΑΘΕΝ-
ΤΕΣ ΤΟΝ ΑΘΛΟΝ ΤΩ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗΝ
ΑΓΕΙΝ, ΚΑΙ ΠΟΔΕΜΟΥΣ ΚΑΤΟΡΘΟΥΝ,
ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΗΣΑΙ ΠΑΝΤΙ ΤΩΤΕ ΠΡΟ-
ΗΜΩΝ: ΤΩΤΕ ΕΦΗΜΩΝ, ΤΩΤΕ ΜΕΘΗ-
ΜΑΣ ΧΡΟΝΩ ΔΩΡΗΣΑΜΕΝΩ ΔΙΚΑΙΟΝ
ΩΘΗΜΕΝ ΑΠΑΣΙΝ ΑΝΘΡΩΠΟΙΣ ΠΟΙΗ-
ΣΑΙ ΦΑΝΕΡΑΝ ΤΗΝ ΗΜΕΤΕΡΑΝ ΥΠΕΡ
ΑΥΤΩΝ ΞΠΟΥΔΗΝ ΤΕ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΝ,
ΟΠΩΣ ΑΝ ΤΗΣ ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ ΑΠΑΛ-
ΛΑΓΕΝΤΕΣ ΤΑΡΑΧΗΣ ΤΕ ΚΑΙ ΣΥΓΧΥ-
ΣΕΩΣ, ΚΑΙ ΠΕΡΑΣ ΕΧΟΥΣΗΣ ΟΥΔΕΝ ΝΟ-
ΜΟΘΕΣΙΑΣ ΧΡΗΣΩΝΤΑΙ ΝΟΜΟΙΣ ΟΡ-
ΘΟΙΣ ΤΕ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΙΣ, ΚΑΙ ΗΑΣΙΝ
ΠΡΟΧΕΙΡΟΙΣ, ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΩΝ ΔΙΚΩΝ
ΣΥΝΤΟΜΙΑΝ ΑΣΠΑΖΟΜΕΝΟΙΣ, ΚΑΙ ΠΡΟ-
ΚΕΙΜΕΝΟΙΣ ΓΡ ΑΠΑΣΙΝ ΤΟΙΣ ΒΟΥΛΟ-
ΜΕΝΟΙΣ ΡΑΔΙΩΣ ΕΙΣ ΚΤΗΣΙΝ ΟΥΚ ΕΓΙ
ΠΟΛΛΩΝ ΔΕΟΜΕΝΟΙΣ ΧΡΗΜΑΤΩΝ,
ΙΝΑ ΤΟ ΤΩΝ ΑΚΡΗΣΤΩΝ ΕΚΕΙΝΩΝ ΒΙ-
ΒΑΙΩΝ ΑΘΡΟΙΣΑΙΕΝ ΠΑΗΘΟΣ, ΑΛΛΕ ΠΟΛΥ-
ΓΩ ΤΙΜΗΜΑΤΙ ΤΟΙΣ ΤΕ ΠΛΟΥΤΟΥΣΙΝ
ΟΜΟΙΩΣ: ΤΟΙΣ ΤΕ ΕΞ ΕΛΑΤΤΟΝΟΣ ΟΡ-
ΜΩΜΕΝΟΙΣ ΟΥΣΙΑΣ ΑΔΕΙΑΝ ΤΗΣ ΕΑΥ-
ΤΩΝ ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΟΙΣ ΚΤΗΣΕΩΣ. ΕΙΔΕΤΙ,
ΠΑΗΘΟΥΣ ΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙ ΝΥΝ Η-
ΘΡΟΙΣΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΕΚ ΤΟΣΟΥΤΩΝ ΜΥ-
ΡΙΑΔΩΝ ΣΥΛΛΕΓΕΝΤΟΣ, ΔΟΞΕΙΕΝ Ε-
ΧΕΙΝ ΟΜΟΙΩΣ, ΤΟΥΤΟ ΔΕ ΟΙΟΜΕ-
ΘΑ ΣΠΑΝΙΟΝ ΕΣΕΣΘΑΙ, ΠΑΗΝ ΑΛΛΑ
ΤΟΙΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΕΣΤΟΧΑΣΜΕ-
ΝΟΙΣ ΦΥΣΕΩΣ ΟΥΚΕΩ ΔΙΚΑΙΑΣ ΑΠΟ-
ΛΟΓΙΑΣ ΟΥΔΕ ΤΟΥΤΟ ΔΟΞΕΙΕΝ ΕΙΝΑΙ:
ΤΟ ΓΑΡ ΔΙΑ ΠΑΝΤΩΝ ΑΝΕΥΘΟΥΝΟΝ
ΘΕΙΑΣ ΑΝ ΕΙΗ ΜΟΝΗΣ, ΑΛΛΑ ΟΥΚ ΑΝ-
ΘΡΩΠΙΝΗΣ ΙΣΧΥΟΣ. ΚΑΘΑ ΚΑΙ ΤΟΙΣ
ΠΡΟ ΗΜΩΝ ΕΙΡΗΤΑΙ. ΠΑΗΝ ΕΣΤΙΝ
ΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΩΝ ΟΜΟΙΩΝ ΠΑΡΕΔΕΣΑΜΕ
ΘΑ ΘΕΣΙΝ Η ΤΩΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ ΠΡΑΓΜΑ-
ΤΩΝ ΤΟΥΤΟ ΑΠΑΙΤΟΥΝΤΩΝ, ΤΟ ΔΕΙΝ
ΤΑΥΤΟ ΠΑΡΙΟΣΙΝ ΕΦΑΡΜΟΣΘΗΝΑΙ ΤΟ-
ΠΟΙΣ, Η ΤΟΥ ΣΥΝΑΝΑΜΕΜΙΧΘΑΙ ΤΙΝΙ
ΞΕΝΩ ΤΟ ΔΟΚΟΥΝ ΟΜΟΙΟΝ ΤΩ ΠΡΟΣ-
ΘΕΝ ΚΑΙ ΔΥΣΚΡΙΤΟΝ ΑΥΤΩΝ ΤΗΝ ΔΙΑΙ-
ΡΕΣΙΝ

ΡΕΞΙΝ ΕΙΝΑΙ . Η ΚΑΙ ΤΩ ΠΟΛΛΑΚΙΣ
ΦΥΛΑΧΘΗΝΑΙ ΤΟΤΗΣ ΟΛΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ
ΣΥΝΕΧΕΣ , ΚΑΙ ΜΗ ΔΙΑΣΠΑΣΘΗΝΑΙ ΤΟΝ
ΝΟΥΝ ΤΗ ΤΩΝ ΗΔΗ ΓΕΓΡΑΜΜΕΝΩΝ
ΑΦΑΙΡΕΣΕΙ ΡΗΜΑΤΩΝ . ΚΑΗΝ ΚΑΙ ΤΟΥ-
ΤΟ ΕΙΠΟΥ , ΚΑΙ ΠΑΡΕΙΑΗΠΤΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ
ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΣ ΑΝΑΓΚΗΝ , ΑΛΛΕΣΤΙΝ
ΒΡΑΧΥ ΚΑΙ ΟΥΔΕΜΙΑΝ ΕΑΥΤΟΥ ΣΧΕ-
ΔΩΝ ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΩΝ ΔΙΣΘΗΣΙΝ : ΤΑΥΤΟ
ΔΕ ΤΟΥΤΟ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΗΔΗ ΝΕΝΟ-
ΜΟΘΕΤΗΜΕΝΩΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΒΑΣΙΛΙΚΑΙΣ
ΔΙΑΤΑΞΕΣΙΝ ΕΦΥΛΑΞΑΜΕΝ : ΤΑ ΓΑΡ Ε-
ΚΕΙΝΑΙΣ ΕΙΡΗΜΕΝΑ , ΚΑΤΑ ΤΟΥΤΟ ΤΕ-
ΘΗΝΑΙ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΟΥ ΣΥΝΕΧΩΡΗΣΑ-
ΜΕΝ , ΠΑΗΝ ΟΣΟΝ ΕΚ ΤΟΥ
ΣΕΙ ΤΗΣ ΟΜΟΙΟΤΗΤΟΣ ΑΙΤΙΟΝ . ΕΝΑΝ-
ΤΙΩΣ ΔΕ ΤΟΙΣ ΑΛΛΟΙΣ ΕΧΟΝΤΑ ΤΙΝΑ
ΝΟΜΟΝ ΤΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ-
ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΩΝ , ΟΥΚ ΑΝΤΙΣΤΕΥΡΟΙ
ΡΑΔΙΩΣ ΕΙΓΕ ΔΙΑ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΤΗΣ
ΕΝΑΝΤΙΟΤΗΤΟΣ ΟΡΩΝ ΔΙΕΣΕΛΘΕΙΝ
ΣΠΕΥΣΕΙΕΝ . ΑΛΛ ΕΣΤΙΝ ΤΙ ΤΟ ΔΙΑΦΟ-
ΡΟΝ ΟΠΡΟΣΛΗΦΘΕΝ ΑΛΛΟΙΟΤΕΡΑΝ ΙΣΩΣ
ΠΑΡΑ ΘΑΤΕΡΟΝ ΠΟΙΕΙ ΤΗΝ ΤΟΥ ΝΟ-
ΜΟΥ ΘΕΣΙΝ , ΕΙ ΔΕ ΚΑΙ ΤΙ ΤΥΧΟΝ ΠΑ-
ΡΕΙΤΑΙ ΤΩΝ ΤΕΘΕΙΝΑΙ ΔΕΟΝΤΩΝ : ΕΙ
ΚΟΣ ΓΑΡ ΚΑΙ ΤΙ ΤΟΙΟΥΤΟ ΣΥΜΒΗ-
ΝΑΙ , ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΑΣΘΕ-
ΝΕΙΑΝ ΦΥΣΕΩΣ , ΑΛΛΑ ΤΩ ΠΑΝΤΙ ΚΑΛ-
ΛΙΟΝ ΑΝ ΕΙΗ , ΤΟΙΣ ΗΜΩΝ ΥΠΗΚΟΟΙΣ
ΠΟΛΛΩΝ ΑΠΗΛΛΑΧΘΑΙ ΚΑΚΩΝ ΤΟΥ ΚΑ-
ΤΑΛΙΠΕΙΝ ΙΣΩΣ ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ ΤΩΝ ΔΟ-
ΚΟΥΝΤΩΝ ΕΠΙΓΗΔΕΙΩΝ ΜΥΡΙΑΣΙΝ ΣΧΕ-
ΔΩΝ ΑΝΑΡΙΘΜΗΤΟΙΣ ΕΓΚΑΤΟΡΩΡΥΓΜΕ-
ΝΑ ΤΩ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΟΥΔΕΝΙ
ΣΧΕΔΩΝ ΤΩΝ ΠΑΝΤΩΝ ΓΝΩΡΙΜΑ . ΤΟΥ-
ΤΟΥ ΤΕ ΕΝΕΚΕΝ ΔΙΑΔΑΘΟΝΤΑ ΡΑ-
ΔΙΩΣ ΤΟΣΟΥΤΩΝ ΔΕ ΟΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΜ-
ΠΡΟΣΘΕΝ ΓΕΓΡΑΜΜΕΝΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ,
ΕΞ ΕΛΑΧΙΣΤΩΝ ΝΟΜΟΘΕΤΩΝ ΤΕ ΚΑΙ
ΒΙΒΛΙΩΝ ΕΚΡΙΝΕΤΟ , ΤΑ ΤΩΝ ΕΝ ΔΙ-
ΚΑΣΤΗΡΙΟΙΣ ΑΓΩΝΩΝ ΤΩΝ ΜΕΝ ΕΠΕΙ-
ΔΗ ΒΙΒΛΙΩΝ ΗΠΟΡΟΥΝ ; ΤΩΝ ΔΕ ΕΠΕΙ-
ΠΕΡ ΟΥΚ ΗΡΚΟΥΝ ΠΟΝΟΙΣ ΠΛΕΙΟΣΙΝ
ΕΥΡΕΙΝ ΤΑ ΠΟΛΛΑ ΤΩΝ ΧΡΗΣΙΜΩΝ

ΟΥΚ ΙΣΧΥΟΝΤΩΝ: ΝΥΝ ΔΕ ΚΑΤΑ ΤΗΝ
ΣΥΝΤΑΞΙΝ ΗΘΡΟΙΣΤΑΙ ΤΑΥΤΗΝ ΠΟΛΥΣ
ΝΟΜΩΝ ΚΡΑΤΟΥΝΤΩΝ ΑΡΙΘΜΟΣ, ΕΚ
ΒΙΒΛΙΩΝ ΕΠΑΝΙΩΝ ΚΑΙ ΜΟΛΙΣ ΕΞ
ΕΥΡΗΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΩΝ ΟΥΔΕ ΤΑΣ ΠΡΟΣ-
ΗΓΟΡΙΑΣ ΘΙ ΠΟΛΛΟΙ, ΚΑΙ ΤΩΝ
ΣΦΟΔΡΑ ΕΥΔΟΚΙΜΟΥΝΤΩΝ ΕΠΙ ΝΟ-
ΜΟΙΣ ΕΓΙΝΩΣΚΟΝ: ΩΝ ΔΗ ΤΗΝ ΥΛΗΝ
ΗΜΙΝ ΑΦΘΟΝΩΤΑΤΗΝ ΟΡΗΘΕΙΣ ΕΝΔΟ-
ΣΟΤΑΤΟΣ ΤΡΙΒΩΝΙΑΝΟΣ ΠΑΡΕΣΧΕ-
ΤΟ. ΠΟΛΛΩΝ ΤΕ ΒΙΒΛΙΩΝ ΚΑΙ ΟΥΔΕ
ΑΡΙΘΜΗΘΕΙΝΑΙ ΡΑΔΙΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΜΕ-
ΝΟΣ ΠΛΗΘΟΣ. ΩΝ ΑΠΑΝΤΩΝ ΔΙΑΡ-
ΚΩΣ ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΝΤΩΝ ΗΘΡΟΣΘΗ
ΤΑ ΠΑΡΟΝΤΑ ΒΙΒΛΙΑ: ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΓΕ
ΘΙ ΠΑΡ ΗΜΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΤΟ ΣΥΝΑ-
ΘΡΟΙΣΘΕΝΤΕΣ: ΠΟΛΛΟΙΣ ΔΗ ΚΑΙ
ΕΤΕΡΟΙΣ ΕΝΕΤΥΧΟΝ ΒΙΒΛΙΟΙΣ, ΕΝ
ΟΙΣ ΟΥΔΕΝ ΕΥΡΟΝΤΕΣ ΣΠΟΥΔΑΙΩΝ;
ΟΥΔΕ ΚΑΙ ΝΟΝ ΠΑΡΑ ΤΑ ΠΡΟΣΘΕΝ Η-
ΘΡΟΙΣΜΕΝΑ, ΤΗΝ ΕΞ ΑΥΤΩΝ ΕΙΚΟΤΩΣ
ΑΠΕΔΟΚΙΜΑΣΑΝ ΕΝ ΤΩΔΕ ΤΩ ΣΥΓ-
ΓΡΑΜΜΑΤΙΤΩΝ ΠΟΜΩΝ ΕΙΣ ΦΟΡΑΝ.
ΕΙΔΕ ΚΑΙ ΤΙ ΤΟ ΔΟΙΠΟΝ ΑΜΦΙΣΒΗΤ-
ΗΘΕΙΗ, ΚΑΙ ΜΗ ΤΟΙΣ ΝΟΜΟΙΣ
ΤΟΥΤΟΙΣ ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΝ ΦΑ-
ΝΕΙΗ: ΠΟΛΛΑ ΓΑΡ ΔΗ ΠΕΦΥΚΕΝ
ΚΑΙΝΟΥΡΓΕΙΗ Η ΦΥΣΙΣ, ΑΛΛΑ ΒΑ-
ΣΙΛΕΙΑΝ Ο ΘΕΟΣ ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ΚΑ-
ΘΗΚΕΝ ΕΙΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ, ΟΠΩΣ ΑΝ
ΤΟΙΣ ΔΕΟΜΕΝΟΙΣ ΑΕΙΤΙ ΔΙΑΤΑΤΤΟΥ-
ΣΑ, ΤΗΝ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΦΥ-
ΣΕΩΣ ΔΟΡΙΣΤΙΑΝ ΑΝΑΠΑΗΡΟΙΤΕ,
ΚΑΙ ΡΗΤΟΙΣ ΠΕΡΙΚΛΕΙΟΙ ΝΟΜΟΙΣ
ΤΕ, ΚΑΙ ΟΡΟΙΣ ΚΑΙ ΟΥΚ ΗΜΕΤΕΡΟΝ
ΓΕ ΤΟΥΤΟ ΔΕΓΟΜΕΝ ΜΟΝΟΝ, ΑΛΛ
ΗΑΗ ΚΑΙ Ο ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΝ ΝΟ-
ΜΟΘΕΤΑΙΣ ΕΥΔΟΚΙΜΗΚΟΤΩΝ ΣΟΦΩ
ΤΑΤΟΣ ΙΟΥΔΑΙΑΝΟΣ ΑΥΤΟ ΤΟΥΤΟ
ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΔΕΓΩΝ, ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΚ ΤΗΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΕΠΙ ΤΑΙΣ ΑΝΑΦΥΟΜΕ-
ΝΑΙΣ ΖΗΤΗΣΕΣΙΝ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕ-
ΝΟΣ ΑΝΑΠΑΗΡΩΣΙΝ, ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΓΕ
ΑΔΡΙΑΝΟΣ Ο ΤΗΣ ΕΥΣΕΒΟΥΣ ΑΝ-
ΕΕΩΣ: ΟΤΕ ΤΑ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΠΡΑΙΤΩ-
ΡΩΝ

ΡΩΝ ΚΑΤ' ΕΤΟΣ ΕΚΑΣΤΟΝ ΝΟΜΟΘΕ-
ΤΟΥΜΕΝΑ ΕΝ ΒΡΑΧΕΙ ΤΙΝΙ ΣΥΝΗΓΕ ΒΙ-
ΒΛΙΩ ΤΟΝ ΚΡΑΤΙΣΤΟΝ ΙΟΥΔΑΙΑΝΟΝ ΠΡΟΣ
ΤΟΥΤΟ ΠΑΡΑΛΑΒΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΛΟΓΟΝ,
ΟΝ ΕΝ ΚΟΙΝΩ ΔΙΕΞΗΘΕΝ, ΕΠΙ ΤΗΣ
ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΑΕ ΡΩΜΗΣ ΑΥΤΟ ΔΗ ΤΟΥ-
ΤΟ ΦΗΣΙΝ, ΩΣ ΕΙ ΤΙ ΠΑΡΑ ΤΟ ΔΙΑΤΕ-
ΤΑΓΜΕΝΟΝ ΑΝΑΚΥΨΕΙΕΝ, ΠΡΟΣΗΚΟΝ Ε-
ΣΤΙΝ ΤΟΥΣ ΕΝ ΑΡΧΑΙΣ ΤΟΥΤΟ ΠΕΙΡΑΣ-
ΘΑΙ ΔΙΑΙΡΕΙΝ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΥΕΙΝ ΚΑΤΑ
ΤΗΝ ΕΚ ΤΩΝ ΗΔΗ ΔΙΑΤΕΤΑΓΜΕΝΩΝ Α-
ΚΟΛΟΥΘΙΑΝ. ΤΑΥΤΑ ΤΟΙΝΥΝ ΑΠΑΝΤΕΣ:
ΦΑΜΕΝ ΔΕ ΥΜΑΣ ΤΕ Ω ΜΕΓΑΛΗ ΒΟΥΛΗ
ΚΑΙ Ο ΛΟΙΠΟΣ ΑΠΑΣ ΤΗΣ ΗΜΕΤΕΡΑΣ ΠΟ-
ΛΙΤΕΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ, ΓΙΝΩΣΚΟΝΤΕΣ ΧΑ-
ΡΙΝ ΜΕΝ ΟΜΟΛΟΓΕΙΤΕ ΘΕΩ, ΤΩ ΤΟΙΣ
ΥΜΕΤΕΡΟΙΣ ΧΡΟΝΟΙΣ ΑΓΑΘΟΝ ΤΟΣΟΥ-
ΤΟΝ ΦΥΛΑΞΑΝΤΙ: ΧΡΗΣΘΕ ΔΕ ΤΟΙΣ Η-
ΜΕΤΕΡΟΙΣ ΝΟΜΟΙΣ, ΤΩΝ ΤΟΙΣ ΠΑΛΑΙ-
ΒΙΒΛΙΟΙΣ ΕΓΓΕΓΡΑΜΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΕΧΟΝ-
ΤΕΣ ΟΥΔΕΝΙ, ΟΥΔΕ ΑΝΤΙΕΞΕΤΑΖΟΝΤΕΣ
ΑΥΤΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΝΥΝ ΚΕΙΜΕΝΑ¹, ΔΙΑ ΤΟ
ΚΑΝ ΕΙ ΔΟΚΟΙΗ ΤΙΝΑ ΗΩΣ ΞΑΛΗΘΑΟΙΣ
ΜΗ ΣΥΜΦΘΕΓΓΕΣΘΑΙ. ΑΛΛ' ΟΥΝ ΤΟ ΜΕΝ
ΠΡΟΤΕΡΟΝ ΗΜΙΝ ΩΣ ΑΔΥΣΙΤΕΛΕΣ ΑΠΑ-
ΡΕΣΤΑΙΓΟ: ΝΥΝ ΔΕ ΤΟΥΤΟ ΔΟΞΑΙ ΚΡΑΤΕΙΝ,
ΚΑΙ ΓΑΡ ΑΝΑΓΟΡΕΥΟΜΕΝ ΕΚΕΙΝΟΙΣ ΤΟ
ΛΟΙΠΟΝ ΧΡΗΣΘΑΙ: ΤΑΥΤΑ ΔΕ ΔΗ ΚΑΙ
ΜΟΝΑ ΠΟΛΙΤΕΥΕΣΘΑΙ ΤΕ, ΚΑΙ ΚΡΑΤΕΙΝ
ΣΥΓΧΩΡΟΥΜΕΝΤΕ, ΚΑΙ ΦΕΣΠΙΖΟΜΕΝ, ΩΣ
Ο ΓΕ ΕΠΙΧΕΙΡΩΝ ΕΚ ΤΩΝ ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ
ΒΙΒΛΙΩΝ, ΑΛΛ' ΟΥΚ ΕΚ ΤΟΥΤΩΝ ΔΗ ΤΩΝ
ΑΥΟ ΒΙΒΛΙΩΝ ΜΟΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΤΑ-
ΞΕΩΝ, ΤΩΝ ΠΑΡ' ΗΜΩΝ ΣΥΝΤΙΘΕΜΕΝΩΝ
Η ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ ΧΡΗΣΘΑΙ ΤΙΞΙΝ ΝΟΜΟΙΣ,
Η ΤΟΥΤΟΥΣ ΕΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΙΣ ΑΝΑΓΙ-
ΝΩΣΚΕΙΝ Η ΕΙΓΕ ΔΙΚΑΖΟΙ ΤΟΥΤΩΝ ΥΠ'
ΑΥΤΩ ΔΕΙΚΝΥΜΕΝΩΝ ΑΝΕΧΕΣΘΑΙ ΠΑΡΑ-
ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΕΝΟΧΟΣ ΕΣΤΑΙ ΚΑΙ ΔΗΜΟ-
ΣΙΩΝ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΚΡΙΘΕΙΣ ΤΑ ΤΗΣ
ΠΟΙΝΗΣ, ΕΙ ΚΑΙ ΜΗ ΛΕΓΟΙΜΕΝ, ΑΛΛ' ΑΥ-
ΤΟΘΕΝ ΠΡΟΔΗΛΟΝ ΩΣ ΥΠΟΣΤΗΣΕΤΑΙ.
ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ ΔΕ ΑΡΙΣΤΟΝ ΕΙΝΑΙ ΚΡΙΝΟΝ-
ΤΕΣ, ΤΟ ΠΡΟΘΕΙΝΑΙ ΤΟΥ ΤΩΝ Digeston ΒΙ-
ΒΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ ΝΟΜΟΘΕΤΩΝ
ΚΑΙ

ΚΑΙ ΤΑ ΤΟΥΤΩΝ ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΘΕΝ Η
ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΩΝ ΝΥΝ ΗΜΙΝ ΑΘΡΟΙΣΘΕΝ
ΤΩΝ ΕΓΕΝΕΤΟ ΝΟΜΩΝ, ΤΟΥΤΟ ΤΕ ΓΕ-
ΝΕΣΘΑΙ ΠΡΟΣΕΤΑΣΑΜΕΝ, ΚΑΙ ΔΗ ΚΑΙ
ΓΕΓΟΝΕΝ, ΚΑΙ ΑΜΑ ΓΕ ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ-
ΤΩΝ ΥΠΟΤΕΘΗΝΑΙ ΤΗΔΕ ΤΗ ΘΕΙΑ Η-
ΜΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΙ ΠΑΡΕΚΕΛΕΥΣΑΜΕΘΑ, Ο-
ΠΩΣ ΑΝ ΑΠΑΣΙΝ Η ΦΑΝΕΡΟΝ, ΤΙΜΕΝ
ΤΟ ΤΗΣ ΠΡΟΤΕΡΑΣ ΑΠΕΙΡΙΑΣ ΤΗ ΚΑΙ
ΑΟΡΙΣΤΙΑΣ ΗΝ: ΤΙ ΔΕ ΤΟ ΠΑΡ' ΗΜΩΝ
ΕΞΕΥΡΗΜΕΝΟΝ: ΝΟΜΟΘΕΤΑΣ ΔΕ ΕΙΤΟΙ
ΝΟΜΩΝ ΕΡΜΗΝΕΥΤΑΣ, ΕΚΕΙΝΟΥΣ Η-
ΘΡΟΙΣΑΜΕΝ ΟΙ ΠΑΡΑ ΠΑΣΙΝ ΔΕΔΟΚΙ-
ΜΑΣΜΕΝΟΙ ΚΑΘΕΣΤΑΣΙΝ, ΚΑΙ ΤΟΥΣ
ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ ΑΡΕΣΑΝΤΕΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟ-
ΡΑΣ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡ' ΕΚΕΙΝΩΝ ΤΥΧΟΝ-
ΤΕΣ ΜΝΗΜΗΣ. ΕΙ ΓΑΡ ΤΙΣ ΤΩΝ ΟΥΧΙ ΤΟΙΣ
ΠΑΛΑΙΟΙΣ ΝΟΜΟΘΕΤΑΙΣ ΓΝΩΡΙΖΟΜΕΝΟΝ
ΕΣΤΙΝ, ΤΟΥΤΩ ΔΕ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΤΟ
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΜΕΤΟΥΣΙΑΣ ΑΠΗΓΟΡΕΥΣΑ-
ΜΕΝ: ΠΑΣΙΝ ΓΕ ΜΗΝ ΤΟΙΣ ΕΝ ΤΑΥΘΑ
ΚΕΙΜΕΝΟΙΣ ΜΙΑΝ ΤΑΣΙΝΤΕ, ΚΑΙ ΑΣΙΑΝ
ΔΕΔΩΚΑΜΕΝ, ΟΥΔΕΝΙ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΑΥ-
ΘΕΝΤΙΑΣ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΕΤΕΡΟΝ ΦΙΛΟΤΙΜΗ-
ΘΕΙΣΗΣ: ΕΙ ΓΑΡ ΤΟΙΣ ΠΑΡ' ΑΥΤΩΝ
ΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙΣ ΑΠΑΣΙΝ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ ΔΙΑ-
ΤΑΞΕΩΝ ΔΕΔΩΚΑΜΕΝ ΙΣΧΥΝ, ΤΙ ΑΝ ΕΝ
ΤΟΥΤΟΙΣ ΜΕΙΖΟΝ ΤΙΣ, Η ΕΛΑΤΤΟΝ Ε-
ΧΕΙΝ ΔΟΚΟΗ. ΕΚΕΙΝΟ ΓΕ ΜΗΝ ΕΥΘΥΣ
ΤΕ ΤΗΝ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΝ ΑΘΡΟΙΣΘΗΝΑΙ
ΤΑΥΤΩΝ ΕΓΚΕΛΕΥΟΜΕΝΟΙ, ΝΥΝ ΔΕ ΑΥ-
ΘΙΣ ΑΥΤΗΝ ΒΕΒΑΙΟΥΝΤΕΣ ΑΠΑΣΙΝ Ο-
ΜΟΙΩΣ ΑΠΑΓΟΡΕΥΟΜΕΝ, ΤΟ ΜΗΔΕΝΑ ΘΑΡ-
ΡΗΣΑΙ ΜΗΤΕ ΤΩΝ ΝΥΝ ΟΝΤΩΝ, ΜΗΤΕ
ΤΩΝ ΥΣΤΕΡΟΝ ΕΣΟΜΕΝΩΝ, ΤΟΥΤΩΝ ΔΗ
ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ ΓΡΑΦΕΙΝ,
ΠΑΛΗ ΕΙΜΗ ΒΟΥΛΟΙΘΕΙΕΝ ΕΙΣ ΜΕΝ
ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΓΛΩΤΤΑΝ, ΑΥΤΑ ΜΕΤΑ-
ΒΑΛΕΙΝ: ΜΟΝΗ ΔΕ ΤΗ ΚΑΤΑ ΠΟΛΑ ΚΑ-
ΛΟΥΜΕΝΗ ΧΡΗΣΑΣΘΑΙ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΕΡ-
ΜΗΝΕΙΑ, ΚΑΙ ΕΙΤΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΩΝ ΟΝΟ-
ΜΑΖΟΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑ ΤΙΤΛΩΝ, ΩΣ ΕΙΚΟΣ
ΠΡΟΣΓΡΑΦΑΙ ΒΟΥΛΗΘΕΙΕΝ ΧΡΕΙΑΝ: Ε-
ΤΕΡΟΝ ΔΕ ΠΑΝΤΑΠΑΣΙΝ ΜΗ ΔΟΤΙΟΥΝ
ΠΕΡΙ ΑΥΤΑ ΠΡΑΤΤΕΙΝ: ΜΗΔΕ ΑΥΘΙΣ
ΔΟΥ-

ΔΟΥΝΑΙ ΣΤΑΣΕΩΣ ΤΕ ΚΑΙ ΑΜΦΙΣΒΗ-
ΤΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΝΘΟΥΣ ΤΟΙΣ ΝΟΜΟΙΣ
ΑΦΟΡΜΗΝ: ΤΟΥΤΟ, ΟΠΕΡ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΕΝ
ΕΠΙ ΤΗΣ ΤΟΥ ΗΔΙΚΤΟΥ ΓΕΓΟΝΕΝ ΝΟ-
ΜΟΘΕΣΙΑΣ. ΩΣΤΕ ΚΑΙ ΤΟΙ ΓΕ ΟΥΤΩ
ΒΡΑΧΥΓΑΤΟΝ ΑΥΤΟ ΚΑΘΕΣΤΟΣ, ΕΚ ΤΗΣ
ΤΩΝ ΠΟΙΚΙΛΩΝ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΔΙΑΦΟ-
ΡΑΣ, ΕΙΣ ΑΝΑΡΙΘΜΗΤΟΝ ΕΚΤΑΘΗΝΑΙ
ΠΑΝΘΟΣ: ΕΙΓΓΑΡ ΤΙ ΦΑΝΕΙΝ ΤΥΧΟΝ
ΑΜΦΙΣΒΗΤΟΥΜΕΝΟΝ Η ΤΟΙΣ ΤΩΝ ΔΙΚΩΝ
ΑΓΩΝΙΣΤΑΙΣ, Η ΤΟΙΣ ΤΟΥ ΚΡΙΝΕΙΝ
ΠΡΟΚΑΘΗΜΕΝΟΙΣ, ΤΟΥΤΟ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΕΡ-
ΜΗΝΕΥΣΕΙ ΚΑΛΩΣ, ΟΠΕΡ ΑΥΤΩ ΜΟΝΩ
ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΕΦΕΙΤΑΙ. ΩΣ ΟΓΕ
ΘΑΡΡΩΝ ΠΑΡΑ ΤΑΥΤΗΝ ΗΜΩΝ ΤΗΝ ΝΟ-
ΜΟΘΕΣΙΑΝ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙ ΚΑΤΑΘΕΣΘΑΙ,
ΚΑΤΑ ΣΧΗΜΑ ΤΗΣ ΗΜΕΤΕΡΑΣ ΚΕΛΕΥ-
ΣΕΩΣ ΑΛΛΟΙΟΤΕΡΟΝ, ΟΥΤΟΣ ΙΣΤΩ ΤΟΙΣ
ΤΗΣ ΠΑΡΑΠΟΙΗΣΕΩΣ ΕΝΕΞΟΜΕΝΟΣ ΝΟ-
ΜΟΙΣ ΤΟΥ ΠΑΡ' ΑΥΤΟΥ ΣΥΝΤΕΘΕΝΤΟΣ
ΑΦΑΡΝΑΖΟΜΕΝΟΥ, ΚΑΙ ΠΑΣΙΝ ΔΙΑΦΘΕΙ-
ΡΟΜΕΝΟΥ ΤΡΟΠΟΙΣ ΑΥΤΟΙΣ ΤΑΥΤΗΣ Ε-
ΠΙΚΕΙΜΕΝΗΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ, ΚΑΙ ΚΑΤΑ
ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΟΙΣ ΤΙΣΙΝ ΕΝ ΤΗ ΓΡΑΦΗ
ΧΡΩΜΕΝΩΝ. ΑΠΕΡ ΣΙΓΓΛΑΣ ΚΑΛΟΥΣΙΝ
ΚΑΙ ΔΙ' ΑΥΤΩΝ ΣΥΝΤΑΡΑΤΤΕΙΝ ΤΗΝ
ΓΡΑΦΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΟΥΝΤΩΝ. ΑΛΛΑ ΜΗ
ΔΙΟΛΟΥ ΤΟΥΣ ΤΕ ΑΡΙΘΜΟΥΣ, ΤΑΤΕ
ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙ ΣΟΦΩΝ, ΤΗΝ ΤΕ
ΟΛΗΝ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΝ ΓΡΑΦΟΝΤΩΝ. ΙΣΤΩ-
ΣΑΝ ΔΕ ΚΑΙ ΟΙ ΒΙΒΛΙΟΝ ΟΥΤΩ ΓΕΓΡΑΜ-
ΜΕΝΟΝ ΚΤΩΜΕΝΟΙ, ΩΣ ΑΝΟΝΗΤΟΝ ΕΞ-
ΟΥΣΙΝ ΤΗΝ ΤΟΥΤΟΥ ΚΤΗΣΙΝ: ΟΥΔΕ
ΓΑΡ ΔΙΑΟΜΕΝ ΑΔΕΙΑΝ ΤΟΙΣ ΤΟΙΟΥ-
ΤΟΙΣ ΒΙΒΛΙΟΙΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΙΣ
ΠΟΛΙΤΕΥΕΣΘΑΙ ΚΑΙ ΚΡΑΤΕΙΝ, ΚΑΝ ΕΙ
ΣΥΜΒΑΙΗ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΠ' ΑΥΤΟΥ ΤΟΥ
ΜΕΡΟΥΣ ΟΥΠΕΡ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΕΤΑΙ ΜΗ-
ΔΕΝ ΕΧΕΙΝ ΤΟΙΟΥΤΟ ΣΗΜΕΙΟΝ, ΑΛΛ ΕΝ
ΕΤΕΡΩ ΟΙΩΔΗΠΟΤΕ, ΕΑΥΤΟΥ ΜΕΡΕΙ, ΚΑΝ
ΕΙ ΠΡΟΣ ΑΝΑΣ ΕΙΗ ΤΟΥΤΟ ΓΕΝΟΜΕΝΟΝ,
ΩΣΤΕ ΑΥΤΩΣ ΜΕΝ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΑΝΤΙ
ΜΗΔΕ ΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΥ ΠΑΝΤΕΛΩΣ ΕΞΕΙ,
ΟΔΕ ΤΟΥΤΟ ΓΕΓΡΑΦΩΣ, ΚΑΙ ΑΓΝΟΟΥΝΤΙ
ΤΟ ΚΤΗΣΑΜΕΝΩ ΔΟΥΣ ΔΙΠΑΣΙΑΝ ΚΑ-

ΤΑΘΗΣΕΙ ΤΗΣ ΤΟΥΤΟΥ ΔΙΑΤΙΜΗΣΕΩΣ
ΤΩ ΒΕΒΛΑΜΜΕΝΩ ΤΗΝ ΠΟΣΟΤΗΤΑ, ΟΥ-
ΔΕΝ ΗΤΤΟΝ ΑΡΜΟΖΟΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΓ-
ΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤ' ΑΥΤΟΥ ΠΟΙΝΗΣ: ΤΟΥ-
ΤΟ ΓΑΡ ΔΗ ΚΑΙ ΤΑΙΣ ΑΛΛΑΙΣ ΔΙΑΤΑΞΕ-
ΣΙΝ, ΤΑΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥΤΩΝ ΤΕΘΕΙΣΑΙΣ, ΕΝ-
ΕΓΡΑΨΑΜΕΝ: ΤΑΙΣ ΤΕ ΤΗ ΡΩΜΑΙΩΝ
ΠΡΟΕΛΘΟΥΣΑΙΣ ΦΩΝΗ: ΤΗ ΤΕ ΤΩΝ ΕΛ-
ΛΗΝΩΝ ΓΛΩΤΤΗ, ΗΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΩΝ
ΝΟΜΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΑΣ ΑΝΤΕΓΡΑΨΑΜΕΝ: ΤΑΥ-
ΤΑ ΔΕ ΔΗ ΤΑ ΒΙΒΑΙΑ ΤΑΤΕ ΤΩΝ *Institu-*
tion: ΤΑΤΕ ΤΩΝ *Digeston* ΦΑΜΕΝ ΕΚ ΤΟΥ
ΠΕΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΕΥΤΥΧΟΥΣ ΗΜΩΝ
ΥΠΑΤΙΑΣ ΚΡΑΤΕΙΝ ΘΕΣΠΙΖΟΜΕΝ: ΤΟΥ-
ΤΕΣΤΙΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΠΡΟ ΤΡΙΩΝ ΚΑΛΑΝ-
ΔΩΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΩΝ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΔΩ-
ΔΕΚΑ ΤΗΣ ΕΠΙΝΕΜΗΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΟΙ-
ΠΟΝ ΑΠΑΝΤΑ ΚΡΑΤΟΥΝΤΑ ΧΡΟΝΟΝ, ΚΑΙ
ΤΑΙΣ ΒΑΣΙΛΙΚΑΙΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΥΟΜΕΝΑ
ΔΙΑΤΑΞΕΣΙΝ ΚΑΙ ΧΩΡΑΝ ΕΧΟΝΤΑ, ΕΠΙ-
ΤΕ ΤΩΝ ΥΣΤΕΡΟΝ ΣΥΜΒΗΣΟΜΕΝΩΝ, ΕΠΙ-
ΤΕ ΤΩΝ ΕΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΙΣ ΗΡΤΗΜΕΝΩΝ.
ΕΤΙ ΚΑΙ ΦΙΛΙΑΙΣ ΜΗ ΠΑΡΑΔΕΔΟΜΕΝΩΝ
ΑΠΑΛΛΑΓΑΙΣ: ΤΟ ΓΑΡ ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ ΑΠΑΝ
Η ΔΕ ΔΙΚΑΣΜΕΝΟΝ, Η ΣΥΜΒΕΒΑΣΜΕΝΟΝ
ΑΝΑΚΙΝΕΙΝ ΟΥΚ ΑΝΕΧΟΜΕΘΑ ΗΝ ΔΗ
ΤΡΙΤΗΝ ΥΠΑΤΙΑΝ ΗΜΙΝ ΟΝΟΜΑΣΤΟΤΑ-
ΤΗΝ ΔΕΔΩΚΕΝ Ο ΘΕΟΣ. ΕΙΦΕ ΕΠ' ΑΥΤΗΣ
ΗΤΕ ΠΡΟΣΠΕΡΣΑΣ ΕΙΡΗΝΗ ΤΟ ΒΕΒΑΙΟΝ
ΕΣΧΕΝ ΤΟ ΤΕ ΤΟΙΟΥΤΟ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ Α-
ΝΑΤΕΘΕΙΤΑΙ ΒΙΒΑΙΟΝ, ΟΗΕΡ ΟΥΔΕΝΙ
ΤΩΝ ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ ΕΖΕΥΡΗΤΑΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣ-
ΓΕ Η ΤΡΙΤΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ ΜΟΙΡΑ
ΤΗΝ ΟΑΗΝ ΔΙΒΥΗΝ ΦΑΜΕΝ ΤΟΙΣ ΗΜΕ-
ΤΕΡΟΙΣ ΠΡΟΣΤΕΘΕΙΤΑΙ ΣΚΗΠΤΡΟΙΣ Α-
ΠΑΝΤΑ ΤΑΥΤΑ ΕΚ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΘΕΟΥ,
ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
ΔΩΡΑ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΥΠΑΤΙΑΣ ΗΜΙΝ ΔΕ-
ΔΟΜΕΝΑ. ΑΠΑΝΤΕΣ ΤΟΙΝΥΝ ΟΙ ΕΥΚΛΕΕ-
ΣΤΑΤΟΙ ΤΗΣ ΗΜΕΤΕΡΑΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΑΡ-
ΧΟΝΤΕΣ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΗΜΩΝ ΤΑΥΤΗΝ ΔΕ-
ΧΟΜΕΝΟΙ ΔΙΑΤΑΞΙΝ ΧΡΗΣΘΑΙ ΤΟΙΣ ΠΡΟ-
ΕΙΡΗΜΕΝΟΙΣ ΗΜΩΝ ΝΟΜΟΙΣ ΕΚΑΣΤΟΣ ΕΝ
ΤΩ ΚΑΘ' ΕΑΥΤΟΝ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΕΙ ΔΙΚΑ-
ΣΤΗΡΙΩ: ΠΡΟΘΗΣΕΙ ΔΕ ΑΥΤΗΝ ΕΝ ΤΗ
ΜΕΓΙ-

ΜΕΡΙΣΤΗ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΙΑΙ ΤΑΥΤΗ ΠΟΛΕΙ,
ΚΑΙ Ο ΤΑΥΤΗΣ ΕΝΔΟΞΟΤΑΤΟΣ ΥΠΑΡΧΟΣ:
ΜΕΛΗΣΕΙ ΔΕ ΤΩΤΕ ΥΠΕΡΦΥΕΣΤΑΤΩ ΚΑΙ
ΕΥΚΛΕΕΣΤΑΤΩ ΗΜΩΝ ΜΑΓΙΣΤΡΩ: ΤΟΙΣ
ΤΕ ΕΝΔΟΞΟΤΑΤΟΙΣ ΚΑΙ ΠΑΝΕΥΦΗΜΟΙΣ
ΥΠΑΡΧΟΙΣ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΗΜΩΝ ΠΡΑΙΤΩ-
ΡΙΩΝ: ΤΟΙΣ ΤΕ ΠΡΟΣ ΗΛΙΟΝ ΑΝΙΣΧΟΝΤΑ,
ΤΟΙΣ ΤΕ ΕΠΙ ΤΗΣ ΙΑΛΥΡΙΔΟΣ, ΤΟΙΣ ΤΕ
ΕΠΙ ΛΙΒΥΗΣ ΔΙΑ ΠΡΟΣΤΑΞΕΩΝ ΟΙΚΕΙΩΝ
ΑΠΑΣΙΝ ΤΟΙΣ ΥΦ' ΕΑΚΤΟΥΣ ΤΕΤΑΓΜΕ-
ΝΟΙΣ ΤΑΥΤΑ ΠΟΙΗΣΑΙ ΚΑΤΑΦΑΝΗ ΠΡΟΣ
ΤΗΝ ΑΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΗΜΕΤΕΡΩΝ ΥΠΗ-
ΚΩΝ ΑΠΑΡΑΔΟΓΙΣΤΟΝ ΓΝΩΣΙΝ.

*Data xvii. Kalendas Ianuarias Domino nostro
Justiniano perpetuo Augusto
iii. Consule.*

ΕΞ ΟΣΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΠΑΤΤΩΝ ΓΕΝΟ-

ΜΕΝΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΣΥΓΚΕΙΤΑΙ

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΤΩΝ DIGESTON ΗΤΟ

ΤΟΥ ΠΑΝΔΕΚΤΟΥ ΤΟΥ ΕΥΣΕ-

ΒΕΣΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΙΟΥ-

ΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑ.

a In hunc notus scri-
pserunt Marcellus &
Paulus

b Homo acutissimus
est, & ad superstitio-
nem etiam nonnun-
quam ingeniosus fer-
itur. Verum, exceptis
verborum proprietate-
tibus, in quibus an-
xiè satis versatur, ad
caetera sic aequitatis
studiosus est, ut nemo
magis.

c In quaestiones Vi-
piani, in responsis-
simul & quaestiones
Paulus notus scri-
psit.

d Nulla ex his li-
bris responsa in Pau-
delis reperiantur.

e Reperiuntur tamè
responsa ex lib. ii. e-
pistolarum, nisi mè-
dese sint inscriptio-
nes. Et lib. de iur. ic.

viuo, oleo legat. Sum-
pta est ex Proculi
lib. 3. ex Posteriori-
bus Labeonis

f In libros περὶ θανάτων
Paulus notus scripsit.
Posteriorum Lableo-
nis epitomen fecit.

g Idem libri ascri-
buntur Anisilio A-
gellio. Et floruit tem-
pore Augusti, qui au-
thoritatem respondi-
di de iure à principe
impetrari veluit, ut
verisimilis sit hunc
Labeonem esse An-
tisiliū quam Domi-
cium, qui Iubeatij
Celsi aequalis fuit.

Ιουλιανου

Digeston βιβλια κ' νενηκοντα
Ad Minicium βιβλια εξ
Ad Urfcium βιβλια ιεσσαρα
De ambiguitatibus βιβλιον εν .

Papinianu^b

Quaestiones βιβλια τριακοντα επωτα

Responson βιβλια δεκα εννα

Definition βιβλια δυο

De adulteris βιβλια δυο

De adulteris βιβλιον εν

Ασυνομικος βιβλιον εν

Quintu Muciu Sceulu

Ορων βιβλιον εν

Αλφηνου

Digeston βιβλια ιεσσαρακοντα

Sabinu

Iurisciuilion βιβλια δ'τρια

Προκουλου

Επιτολων βιβλια ε' οκτω

Λαβωνος

Πειθαναν βιβλια β' οκτω

Posteriorum βιβλια δεκα

Νερατίου

Regularion βιβλία δεκαπεντε

Μειόρανων βιβλία επτα

Responson βιβλία τρια

*Ia uolenti

Ex Casio βιβλία δεκαπεντε

Epistolon βιβλία δεκατεσσαρα

Ad Plautium βιβλία πεντε*

Cellu ^a

Digeston βιβλία τριακοσι εννεα

Πομπωνίου ^b

Ad Quintum Mucium lectionum βιβλία τριακοσι εννεα

Ad Sabinum βιβλία τριακοσι πεντε ^c

Επιστολων βιβλία εικοσι

Variarum ^d lectionum βιβλία ^e δεκαπεντε

Ad Plautium βιβλία επτα

Fideicommission βιβλία πεντε

Senatusconsultum βιβλία πεντε

Regularion βιβλιον εν

Εγχειριδιου βιβλία δυο

Βαλεντιος

Fideicommission βιβλία επτα

Μαικιανου ^f

Fideicommission ^g βιβλία δεκαεξ

Publicon βιβλία δεκατεσσαρα

Μαυρικιανου

Ad leges βιβλία εξ

Τερτυλιου Κλημεντιος

Ad leges βιβλία εικοσι

Αφρικανου

Quaestionon βιβλία εννεα

Μαρκελλου ^h

Digeston βιβλια τριακοσι ⁱ εν

Ad leges βιβλία εξ

Responson βιβλιον εν

^a Haec fere propriū est, ut dicitur in sententia legis propter speciem aequitatis non temere recedat. Estque in videndis adversariis satis multus.

^b In Pomponio tantum fuit studium, ut nihil praeterea in vita a petendum esse censeret.

^c Sumpta est tamen ex lib. 36. ad Sabinū. l. 20. de captiv. et postea reuertitur for error est in inscriptione.

^d Si libri alibi adduntur, ad Edictum ex alijs lectionibus. Item, variarum Quaestionum.

^e Descripta est etiam l. 18. de recep. arbit. ex lib. 17. Epistolarum, & Variarum lectionum.

^f Praeter veterem bene fundatam peritiam etiam anxie diligens a Divis fratris eius dicitur.

^g Adducuntur etiam Quaestionum de fideicommissis.

^h In hunc notat scripsit Marrianus, quem admodum in Scavola Claudio Triphontino, et Paulus.

ⁱ Descripta est quodque lex 2. de captivis et post. reuert. ex l. 39. Digestor. Marcelli.

z *Duarenus ad S. Agerius. l. qui Roma. ff. de verb. oblig. b Adducuntur & variarū Quæstionum.*

Κερβιδίου Σκαβόλου

Digestion βιβλία τεσσαρακονταε

Quæstionon βιβλία εικοσι

Responson βιβλία εξ

Regularion βιβλία τεσσαρα

De quæstione familiae βιβλιον εν

Quæstionum publice tractatarum βιβλιον εν

Φλωρεντινου

Instituton βιβλία δεκαδυε

Γαιου

Ad edictum provinciale βιβλία λβ

Ad leges βιβλία δεκαπεντε

Aledictum vrbicum τα μονα ευρεθεντα βιβλία δεκαε

Aureon βιβλία εστω

Δο δεκαδελτου βιβλία εξ

instituton βιβλία τεσσαρα

De Berborum obligationibus βιβλια γ

De manumissionibus βιβλία τρια

Fideicommisson βιβλια δυο

De casibus βιβλιον εν

Regularion βιβλιον εν

Dotalicion βιβλιον εν

Υποθηκαριας βιβλιον εν

Βενουλειου

Stipulationon βιβλία δεκαεννεα

Actionon βιβλία δεκαε

De officio proconsulis βιβλία τεσσαραε

De pœnis paganorum βιβλιον εν

Publicon βιβλία τρια

De interdicitis βιβλία εξ

Τερτυλλιανου

Quæstionon βιβλία οκτω

De castrensi peculio βιβλιον εν

Ιουσου

Constitutionon βιβλία εικοσι

Ουλπιανου

Ad edictum βιβλία ογδοηκοντατρια

c *Mediam quedammodo riam sequitur, quemadmodū & in plerisque Caius, qui distinctionis temperamentum adhibet praesertim alicuius sententia. Ceterum leges dicitur.*

Ad

Ad Sabinum βιβλία πενήκοντα ^α
 Ad leges βιβλία εικοσι
 Disputationon ^α βιβλία δεκα
 Protribonalion βιβλία δεκα
 De officio proconsulis βιβλία δεκα
 Πανδέκτου βιβλία δεκα
 Regularion βιβλία επτα
 Fideicommisson βιβλία εξ
 Opinionon βιβλία εξ
 De adulteris βιβλία πεντε
 De appellationibus βιβλία τεσσαρα
 De officio consulis βιβλία τρια
 Instituton βιβλία δυο
 Regularion βιβλιον εν
 De censibus βιβλία εξ
 Responson βιβλία δυο

Του αυτου μονοβολια

De sponsalibus
 De officio praefecti vrbi
 De officio praefecti vigilum
 De officio curatoris reipublicae
 De officio praetoris tutelaris
 De officio quaestoris

Παυλου ^β

Ad edictum βιβλία ογδονηκοντα
 Quaestionon βιβλία εικοσι·ε
 Responson βιβλία εικοσι·τρια
 Breuion βιβλία εικοσι·τρια
 Ad Plautium ^γ βιβλία δεκαοκτω
 Ad Sabinum βιβλία δεκα·εξ
 Ad leges βιβλία δεκα
 Regularion βιβλία επτα
 Regularion βιβλιον εν
 Sentention ητοι facton βιβλία εξ
 Sentention βιβλία πεντε
 Ad Vitellium βιβλία τεσσαρα
 Ad Neratium βιβλία τεσσαρα
 Fideicommisson βιβλία τρια
 Decreton ^δ βιβλία τρια
 De adulteris βιβλία τρια
 Manualium βιβλία τρια
 Instituton βιβλία δυο

^a Hi libri alii quoque adduntur Quaestionum. Item publicarum Disceptionum.

^b Non tam aequitatem rationemque, modo valent ac politicam, quam Physicam inuenitur, & in ea perfrans sepe discedit ab aliis. estque in nonnullis dubitandum.
^c Alias adducuntur Quaestiones ad Plautium.

^d Alicubi sic adducuntur. Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris secundo primo, Decretorum lib. secundo.

+ Iuniana

De officio proconsulis βιβλια δυο
Ad legem Aeliam Sentiam βιβλια γ
Ad legem † Iuliam βιβλια δυο
De iure fisci βιβλια δυο
Regularion βιβλια εν
De censibus βιβλια δυο

Του αυτου μονο βιβλια

De poenis paganorum
De poenis militum
De poenis omnium legum
De vsuris
De gradibus & adfinibus
De iure codicillorum
De excusationibus tutelarum
Ad regulam Catonianam
Ad senatusconsultum Orfitianum
Ad senatusconsultum Tertyllianum
Ad senatusconsultum Silanianum
Ad senatusconsultum Belleianum
Ad senatusconsultum Libonianum seu Claudianum
De officio praefecti vigilarum
De officio praefecti vrbis
De officio praetoris tutelarum
De extraordinariis criminibus

Υποθηκαιαι

Ad municipalem
De publicis iudiciis
De inofficioso testamento
De septemviralibus iudiciis
De iure singulari
De secundis tabulis
Ad orationem Diui Seueri
Ad orationem Diui Marci
Ad legem Velleam
Ad legem Cinciam
Ad legem Falcidiam
De tacito fideicommissio
De portionibus quae liberis damnatorum conceduntur
De iuris & facti ignorantia
De adulteriis
De instructo & instrumento
De appellationibus

De iure

De iure libellorum
 De testamentis
 De iure patronatus
 De iure patronatus quod ex lege Julia & Papia venit
 De actionibus
 De concurrentibus actionibus
 De intercessionibus feminarum
 De donationibus inter virum & uxorem
 De legibus
 De legitimis hereditatibus
 De libertatibus dandis
 *De senatusconsultis**

Tryphoninu

Disputationum βιβλία εικοσι εν

Καλλιστράτου

Decognitionibus βιβλία εζ
 Edicton monitorion βιβλία εζ
 De iure fisci βιβλία τεσσαρα
 Instituton βιβλία τρια
 Quaestionon βιβλία δυο

Μενανδρου

Militarion βιβλία τεσσαρα

Μαρκιανου

Instituton βιβλία δεκαεξ
 Regularion βιβλία πεντε
 De appellationibus βιβλία δυο
 Publicon βιβλία δυο

Του αυτου μονοβιβλια

De delatoribus μονοβιβλιον
 Υποθηκαριαις μονοβιβλιον
 Ad senatusconsultum Turpillianum μονοβιβλιον

Γαλλου Ακυλα

Responfa

Μοδρετινου^b

Responfon βιβλία δεκαεπεννεα
 Πανδεκτου βιβλία δεκαδυο

^a Scripsit et has
 que non sunt in in-
 dice Florentino,
 De articulis
 De formula testandi
 si.
 De conceptione for-
 mularum.
 De dosis respiciendo.

^b Non conueniens
 auctoritas Iurecon-
 sultus dicitur.

Regularion βιβλία δεκα
Differention βιβλία εννεα
Excusationum βιβλία εν
De poenis βιβλία τεσσαρα

Του αυτου μονοβιβλια

De praescriptionibus
De inofficioso testamento
De manumissionibus
De legatis & fideicommissis
De testamentis
De eueromaticis
De enucleatis casibus
De differentia dotis
De ritu nuptiarum

Ταρρονιηνου Παλιερου

Militarion βιβλια τεσσαρα

Μακρου

Militarion βιβλια δυο
Publicon βιβλια δυο
De officio praefidis βιβλια δυο
Εικωσαν βιβλια δυο
De appellationibus βιβλια δυο

Αρκαδιου

De testibus βιβλιον εν
De officio praefecti praetorio βιβλιον εν
De muneribus ciuilibus βιβλιον εν

Ρουφινου

Regularion βιβλια δεκαδυο ^a

Ανθου ητοιφωριου Ανθιανου

Μερος εδικτου βιβλια πιντε

Μαξιμου

Ad legem Falcidiam

Ερμογετιανου

Επιτομων βιβλια εν

εχουσι σιχη Γλ

^a Describitur etiam
est l. 24. de re iudica.
εκ 46. 13. regulanum.

- v. De iustitia & iure
- vi. De origine iuris, & omnium magistratuum, & successione prudentium.
- vii. De legibus, senatusque consultis, & longa consuetudine.
- viii. De constitutionibus principum.
- v. De statu hominum.
- vi. De his qui sui vel alieni iuris sunt.
- vii. De adoptionibus, & emancipationibus, & aliis modis, quibus [patria] potestas soluitur.
- viii. De diuisione rerum, & qualitate.
- ix. De senatoribus.
- x. De officio consulis.
- xi. De officio præfecti prætorio.
- xii. De officio præfecti vrbi.
- xiii. De officio quæstoris.
- xiiii. De officio prætorum.
- xv. De officio præfecti vigilum.
- xvi. De officio proconsulis & legati.
- xvii. De officio præfecti Augustalis.
- xviii. De officio præfidis.
- xix. De officio procuratoris Cæsaris, vel rationalis.
- xx. De officio iuridici.
- xxi. De officio eius, cui mandata est iurisdictio.
- xxii. De officio adfessorum.

LIB. II.

- i. De iurisdictione.
- ii. Quod quisq; iuris in alterum statuerit, *vt* ipse codẽ iure vtatur.
- iii. Si quis ius dicenti non obtemperauerit.
- iiii. De in ius vocando.
- v. Si quis in ius vocatus non ierit, siue quis eum vocauerit quem ex edicto non debuerit.
- vi. In ius vocati vt eant, aut satis vel cautum dent.
- vii. Ne quis eum qui in ius vocabitur, vi eximat.
- viii. Qui satisfacere cogantur, vel iurato promittant, vel suę promissioni committantur.
- ix. Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caueatur.
- x. De eo per quem factum erit, quo minus quis in iudicio sistat.
- xi. Si quis cautionibus in iudicio sistendi causa factis non obtemperabit.

- XII. De feriis & dilationibus & diuerfis temporibus.
- XIII. De edendo.
- XIIII. De pactis.
- XV. De transactionibus.

L I B. III.

- I. Depostulando.
- II. De his qui notantur infamia.
- III. De procuratoribus & defensoribus.
- IIII. Quod cuiuscumque vniuersitatis nomine, vel contra eam agatur.
- V. De negotiis gestis.
- VI. Decalumniatoribus.

L I B. IIII.

- I. De in integrum restitutionibus.
- II. Quod metus causa gestum erit.
- III. De dolo malo.
- IIII. De minoribus viginti quinque annis.
- V. De capite minutis.
- VI. De quibus causis maiores viginti quinque annis in integrum restituantur.
- VII. De alienatione iudicii mutandi causa facta.
- VIIII. De receptis qui arbitrium receperint, vt sententiam dicant.
- IX. Nautæ, caupones, stabularij vt recepta restituant.

DOMINI NOSTRI SACRATISS.

PRINCIPIS IVSTINIANI IVRIS

ENVCLEATI EX OMNI VETERE *IVRE* COL

LECTI DIGESTORVN SEV PANDECTARVM

LIBER PRIMVS.

DE IVSTITIA ET IVRE

TITVLVS I.

Variæ diffinitiones ac diuisiones hic continentur, quæ fontes iuris civilis demonstrant.

VLPIANVS Libro primo Institutionum

URI OPERAM daturum prius nosse oportet vnde nomen iuris descendat. ^b Est ^c autem à iustitia appellatū, nā vt eleganter Celsus definit, Ius est ars boni & æqui, cuius meritò quis nos ^d sacerdotes appellet. Iustitiā namque colimus, & boni & æqui notitiam profiteamur: æquum

ab iniquo separantes: licitum ab illicito discernentes: bonos non solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoq; exhortatione efficere cupientes: veram, nisi fallor, philosophiā non simulatam affectantes.

1 Huius studij duæ sunt positiones, publicum & priuatum. Publicum ius est quod ad statum rei Romanæ spectat. Priuatum quod ad singulorum vtilitatem. sunt enim quædam publicè vtilia, quædam priuatim. Publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus ^e constitit. Priuatum ius triperitum est: collectum etenim est ex naturalibus præceptis, aut gentium aut civilibus.

2 Ius ^f naturale est quod natura omnia animalia docuit. nā ius istud non humani generis proprium, sed omniū animalium, quæ in terra, quæ in mari nascuntur, auium quoque commune est: hinc descendit maris atque feminæ coniunctio ^g, quā nos matrimonium appellamus: hinc liberorum procreatio, hinc educatio. videmus etenim cetera quoque animalia, feras etiam istius iuris peritia censerī.

3 Ius gentium est quo gentes humanæ vtuntur. quod à naturali recedere facillè intellegere licet: quia illud omnibus animalibus, hoc solis hominibus inter se commune sit. ^h

II. POMPONIVS libro singulari Enchiridij

Eluti erga Deū religio, vt parētibus & patriæ pareamus.

III. FLORENTINVS libro primo Institutionum

VT vim atque iniuriam propulsemus ⁱ. Nam iure hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fe-

a Iustiniani perpetui Augusti, vel perpetuò: ubi male Accursus interpretatur per petui, generalis.

b Est autem ius à iustitia. hac vox ius ex glossa in contextum irrepit.

c Ius pro arte ipsa hic sumitur, quo sensu, iustitia prior iure erit, & ius ab ea rectè deduci videbitur. spectant autem in hac derivatione res ipsas, & naturalem earum ordinem potiusquam syl. labatum comprehensionem, cuius rei exemplum est illustrissimum apud Aristotelem in categoria *απει τῶν ἀποδῶ τῶν ἐστὶ δὲ καὶ ἢ ἀνάλογος*, &c. ait enim (vt Lucina exempli gratia) sedere deductū esse à sessione: & stare à statu.

d Vide Goueanum lib. 1. lect. c. 19. & 20. quibus totam hanc penè interpretatur.

e constitit.

f Non quid ius tribuas brutis animalibus (nam ratione praeditis hominibus tribui tantum debet) sed quod hac nota deprehendi possit esse naturale inter homines: quia bruta animalia id faciunt instinctu naturali, quod homines iure certaque ratione faciunt.

g coniugatio, h est.

i Si modo legibus definitio, & ratione adhibita l. 1. & 2. c. vnde vi. refer ad ius gentiū.

si vero solo naturæ impetu omnibus animalibus infuso, ad ius naturale iuxta eius definitionem. l. 1. §. Ius naturale, supra eod.

cisse existimetur. & cùm inter nos cognationem quandam natura constituit, consequens est hominem homini infidari nefas esse.

III. VLP IANVS libro primo Institutionum

a Manumissio de manu datio, hæc Florentina lesio præterquam quoddam ætymologiam apud explicat, multo quoque planior est.

MANUMISSIONES quoque iuris gentium sunt. Est autem manumissio^a de manu missio, id est datio libertatis. nam quamdiu quis in seruitute est, manui & potestati suppeditus est, manumissus liberatur potestate. Quæ res à iure gentium originem sumpsit: ut pote cùm iure naturali omnes liberi nascerentur, nec esset nota manumissio cùm seruitus esset incognita. sed posteaquam iure gentium seruitus inuasit, secutum est beneficium manumissionis: & cùm vno naturali nomine homines appellaremur^b, iure gentium, tria genera esse cœperunt: liberi, & his contrarium serui, & tertium genus liberti^c, id est, hi qui desierant esse serui.

b appellarentur
c liberum qui

V. HERMOGENIANVS libro primo Iuris epitomarum

d collata,
e l. permutatio. Accus.

f Justinianus interpretatur contractus. S. ex hoc iure de iure naturalis. Infr. quo loco contractum pro omni obligatione accipit, ut l. omnium. infr. de iudicio.

g Unde vocatur legitima. l. 5. & 6. infr. de pactis.

EX hoc iure gentium introducta bella, discretæ gentes, regna condita, dominia distincta, agris termini positi, ædificia collocata^d, commercium^e, emptiones, venditiones, locationes, conductiones, obligationes^f institutæ: exceptis quibusdam quæ^g à iure civili introductæ sunt.

VI. VLP IANVS libro primo Institutionum

IVS civile est quod neque in totum à naturali vel gentium recedit, nec per omnia ei seruit. itaque cùm aliquid addimus vel detrahimus iuri communi, ius proprium id est civile efficitur. Hoc igitur ius nostrum constat, aut ex scripto, aut sine scripto, ut apud Græcos ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΟΙ ΜΕΝ ΕΓΓΡΑΦΟΙ, ΟΙ ΔΕ ΑΓΡΑΦΟΙ.

VII. PAPINIANVS libro secundo Definitionum

IVS autem civile est quod ex legibus, plebis scitis, senatusconsultis, decretis principum, auctoritate prudentium venit. Ius prætorium est quod prætores introduxerunt adiuuandi, vel supplendi, vel corrigendi iuris civilis gratia propter utilitatem publicam. quod & honorarium dicitur ad honorem^h prætorum sic nominatum.

h ab honore

i L. j. diuisi ius commune hominibus cum animalibus. Hic diuisi diuisi commune tantum hominibus ipsis inter se: & communis nomine completitur tam ius naturale quam gentium. Itaque hæc diuisio quod ad homines attinet, ut ipsa satis habet in vtraque, quæ superius.

NAM & ipsum ius honorarium viua vox est iuris civilis. *Differentia iuris civilis, & gentium.*

IX. GAIVS libro primo Institutionum

OMNESⁱ populi qui legibus & moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure vtuntur. Nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium ciuitatis est: vocaturque ius civile quasi ius proprium ipsius ciuitatis. quod verò naturalis ratio inter

omnes

Omnes homines constituit, id apud omnes peræque custoditur: vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes utuntur.

X. UEPHIANVS libro primo Regularum

Iustitia est constans^a & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi.^b Iuris præcepta sunt hæc: honestè viuere, alteri non lædere, suum cuique tribuere. Iuris prudentia est diuinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia.

a Generis loco posita sunt, cætera vero loco differentia. Itaque nõ videt cur hanc definitionem reprehendat Agric. li. j. c. 5. cum traditis ab eo regulis emendatis. Perinde autem est, ac si dixisset, est habitus animi, ut Cic. 2. Rhetor. habitus enim animi nihil aliud est quam constant voluntas ex crebris & frequentibus actibus comparata. Ac tametsi ob varios casus qui quotidie in hac disciplina incident, non videtur posse esse constans, habitus tamen ipse semper est eodem: & in eo certè constat quod in quolibet negotio ad ius suum cuique tribuendū per se suo respicit.

XI. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum

Ius pluribus modis dicitur: vno modo cum id, quod semper æquum ac bonum est, ius dicitur: ut est ius naturale. altero modo, quod omnibus aut pluribus in quaque ciuitate utile est: ut est ius ciuile. nec minus ius rectè appellatur in ciuitate nostra ius honorarium. prætor quoque ius reddere dicitur etiam cum iniquè decernit: relatione scilicet facta non ad id, quod ita prætor fecit, sed ad illud, quod prætorem facere conuenit: alia significatione ius dicitur locus, in quo ius redditur: appellatione collata ab eo quod fit, in eo ubi fit. quem locum determinare hoc modo possumus: ubicunque prætor salua maiestate imperij sui, saluòque more maiorum ius dicere constituit, is locus rectè ius appellatur.

XII. MARCIANVS libro primo Institutionum

Nonnumquam ius etiam pro necessitudine dicimus. veluti est mihi ius cognationis, vel affinitatis.

DE ORIGINE IVRIS, ET OMNIVM MAGISTRATVVM ET SVCCESIONE PRVDENTIVM

TITVLVS II.

GAIVS libro primo ad legem duodecim tabularum

ACTVRVS legum vetustarum interpretationem, necessariò prius ab vrbis initis repetendū existimaui: non quia velim verbosos cõmentarios facere, sed quòd in omnibus rebus animaduerto id perfectum esse, quod ex omnibus suis partibus cõstaret. Et certè cuiusque rei potissima pars principium est. Deinde si in foro causas dicentibus nefas, ut ita dixerim, videtur esse nulla præfatione facta iudici rem exponere: quanto magis interpretationem promittentibus inconueniens erit omisissis initis atque origine non repetita, atque illotis, ut ita dixerim, manibus, protinus materiam interpretationis tractare: namque, nisi fallor, istæ præfationes & libentius nos ad lectionem propositæ materiæ producant: & cum ibi venerimus, euidentiorẽ præstant intellectum.

^e perducunt

Historia admodum utilis in iuris ciuilibus interpretatione.

II. POMPONIUS libro singulari Enchiridij

Necessariū itaque nobis videtur ipsius iuris originem, atque processum demonstrare. Et quidem initio ciuitatis nostræ populus sine lege certus, sine iure certo primū agere instituit: omniāque manu^a à regibus gubernabantur. Postea aucta ad aliquem modum ciuitate, ipsum Romulum traditur populum in triginta partes diuississe: quas partes Curias^b appellauit, propterea quod tunc reipublicæ curam per sententias partium earum expediebat. Et ita leges quædam & ipse curiatus ad populum tulit. tulerunt & sequentes^c reges, quæ omnes conscriptæ exstant in libro Sexti Papirij, qui fuit illis temporibus, quibus superbus Demarati Corinthij filius^d, ex principalibus viris. Is liber, vt diximus, appellatur ius ciuile Papirianum, non quia Papirius de suo quicquam ibi adiecit: sed quod leges sine ordine latas in vnum composuit.

Exactis deinde regibus lege^e Tribunicia omnes leges hæc exoleuerunt: iterūque cœpit populus Romanus incerto magis iure, & consuetudine^f ali, quàm per latam^g legem: idque prope viginti annis passus est. Postea ne diutius hoc fieret: placuit publica auctoritate decem^h constitui viros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, & ciuitas fundaretur legibus: quas in tabulas eboreasⁱ perscriptas pro Rostris composuerunt, vt possint leges apertius percipi. datumque est eis ius eo anno in ciuitate summum: vt leges & corrigerent, si opus esset, & interpretarentur: neque prouocatio ab eis sicut à reliquis magistratibus fieret. Qui ipsi animaduertunt aliquid deesse illis prius legibus: idēque sequenti anno alias duas ad easdē tabulas adiecerunt, & ita ex accidentia^k appellatæ sunt leges duodecim tabularum. quarum ferèdarum auctorem fuisse decemviris Hermodorum^l quendam Ephesiu exulantem in Italia quidam rettulerunt. His^m legibus latis

cœpit, vt naturaliter euenire solet, vt interpretatio desideraret prudentiumⁿ auctoritate necessariam esse disputationem fieri. Hæc disputatio & hoc ius, quod sine scripto venit compositum à prudentibus, propria parte aliqua non appellatur, vt cæteræ partes iuris suis nominibus designantur, datis propriis nominibus cæteris partibus: sed communi nomine appellatur ius ciuile. Deinde ex his legibus eodem tempore ferè actiones compositæ sunt, quibus inter se homines disceptarent. quas actiones ne populus prout vellet institueret: certas solennēsque esse voluerunt: & appellatur hæc pars iuris legis actiones, id est legitimæ actiones. Et ita eodem pænè tempore tria hæc iura nata sunt: leges duodecim tabularū, ex his fluere cœpit ius ciuile, ex isdem legis actiones compo-

a manu regis
b His deinde addita
suis quinque vt ait
Festus: ita vt triginta
quinque essent.

c Ex glossa apparet in
nonnullis defuisse di-
uisionē reges: postmodū
hic quidam legunt,
sequentes leges.

d s. nepos. nam filius
fuit Tarquinij Prisci,
filium sequamur, aut
potius nepos si Hali-
carnassem. Priscus
autem qui & Lucu-
mo dicitur est, fuit fi-
lius Demarati. alij le-
gunt, quibus Tarqui-
nus Demarati.

e Quæ lata est non à
tribuno plebis, sed à
tribuno Celerum Iu-
lio Bruto qui eo ma-
gistratu suagebatur,
cum regum eticiendū
regum auctoritas fuit, Liu.
li. i. c. 2. dec. i
f consuetudine ali-
qua vti.

g per lata lege.
h Tri. e quidem legati
missi sunt: sed decem-
viri postea constituti
ad eas componendas.
Liu. li. 3. dec. 1. c. Cell.
li. 17. c. 21. à quibus
hæc historia petenda
est. non ab Accursij
fornariis: commentum
vixit quædam commē-
taria.

i Halicarnasens li.
10. ait fuisse areas:
quod discrimen non
est magni momenti.

k accidente
l Cic. 5. Tusc. ait hūc
exulare iustum, quod
vix probus esset, cui
statua Roma posita
fuit. Plin. lib. 34. c.
Errato. lib. 14.

m His legibus latis
cœpit, vt naturali-
ter euenire solet vt
interpretatio desy-
deret prudentium
auctoritatem: necesse
fuit esse disputationem
forti. Gou. ius legis li.
1. l. c. 25.

n prudentium au-
toritatem necesse
fuit esse disputationem
forti.

o. forti.

fitæ sunt. Omnium tamen harum, & interpretandi scientia, & actiones, apud^a collegium Pontificum erant: ex quibus constituebatur quis quoquo anno præesset priuatis^b. & ferè populus annis propè centum hac consuetudine vsus est.

3 Postea cum Appius Claudius proposuisset, & ad formam redegisset has actiones, Gnæus Flavius scriba eius, libertini filius subreptum librum populo tradidit: & adeo gratū fuit id munus populo, vt tribunus plebis fieret, & senator, & ædilis curulis. hic liber, qui actiones continet, appellatur ius ciuile Flauianum, sicut ille^c, ius ciuile Papirianum. nam nec Gnæus^d Flavius de suo quicquam adiecit libro. Augescente ciuitate, quia^e deerant quædam genera agendi, nō post multum temporis spatium Sextus^f Aclius alias actiones composuit: & librum populo dedit, qui appellatur ius Aelianum.

4 Deinde cum esset in ciuitate lex duodecim tabularum, & ius ciuile, essent & legis actiones: euénit, vt plebs in discordiã cum patribus perueniret, & secederet, sibi que iura constitueret, quæ iura plebiscita vocantur. mox cum reuocata est plebs: quia multæ discordiæ nascebantur de his plebis scitis, pro legibus placuit & ea obseruari, lege Hortensia^g. & ita factum est vt inter plebis scita, & legem, species constituendi interessent, potestas^h autem eadem esset. Deinde quia difficilè plebs conuenire cœpit, populusⁱ certè multò difficilius in tanta turba hominum: necessitas ipsa curam reipublicæ ad senatum deduxit. Ita cœpit senatus se interponere, & quidquid constituisset, obseruabatur: idque ius appellabatur Senatusconsultū.

5 Eodem tempore & magistratus iura reddebant, & vt sci- rent ciues, quod ius de quaque re quisque dicturus esset, seq; præmuniret: edicta proponebant. quæ edicta prætorum ius honorarium constituerunt. Honorarium dicitur, quod ab honore prætoris venerat.

6 Nouissimè sicut ad auziores iuris constituendi via transisse, ipsis rebus dictantibus, videbatur: per^h partes euénit, vt nec esset reipublicæ per vnum consuli. nam senatus non perinde omnes prouincias probè gere- re poterantⁱ. Igitur constituto principe, datum est ei ius, vt quod constituisset, ratum esset. Ita in ciuitate nostra aut Iure, id est Lege constituitur: aut est proprium Ius ciuile, quod sine scripto in sola prudentium interpretatione consistit: aut sunt Legis actiones, quæ formam agendi continent: aut Plebiscitum, quod sine auctoritate patrum est constitutum: aut est magistratum Edictum, vnde Ius Honorarium nascitur: aut Senatusconsultum, quod solū senatu constituyente inducitur sine lege: aut est principalis constitutio, id est, vt quod

7 ipse princeps constituit, pro lege seruetur. Post originem iuris, & processum cognurum, consequens est, vt de magistra-

^a Cic. 1. de orat. c. 2.

de leg.

^b priuatus. que le-
sio sibi ipsi repugnat
vult enim eundē præf-
se & priuatum esse.
quod fieri non potest.

^c illud

^d Valer. lib. 2. c. 1.

Gell. lib. 6. c. 9. & Ge.

pro Mur. Sanè Plin.

ait hoc facte Senatū

santa indignatione ex

arxisse, vt amuli ab eo

abieci fuerint. Plin.

lib. 33. c. 1.

^e Et qui præerant,

deinde post verbum

agendi, ad huc ius cō-

posuerunt, nec post.

& c.

^f Cic. in orat. c. 1.

refut.

^g Lata ab Hortensio

dictatore. Gell. lib. 15.

c. 27. quam prius L.

Valerius & M. Ho-

ratius consules iule-

rum. Liu. lib. 3. dec. 2.

^h Intellige actiones

Syllæ, Marii, Cæsaris,

Pompeii.

i poterat.

tuum nominibus, & origine cognoscamus. quia, vt exposuimus, per eos qui iuri dicundo præsumunt, effectus rei accipitur, quantum^a est enim ius in ciuitate esse, nisi sint, qui iura regere^b possint? Post hoc dein de auctorum successione dicemus: quod constare non potest ius, nisi sit aliquis iuris peritus, per quem possit cottidie in melius produci.

Quod ad magistratus attinet, initio ciuitatis huius constat reges omnem potestatem habuisse. Isdem temporibus & tribunum celerum fuisse constat: is autem erat qui equitibus præerat, & veluti secundum locum à regibus optinebat, quo in numero fuit Iunius Brutus, qui auctor fuit regis ciciendi. Exactis deinde regibus, consules constituti sunt duo: penes quos summum ius vti esset, lege rogatum est. dicti sunt ab eo, quod plurimum rei publicæ consulere. qui tamen ne per omnia regiã potestatem sibi vindicarent, lege^c lata factum est, vt ab eis prouocatio esset: neue possent in caput ciuis Romani animaduertere iniussu populi. solum relictum est illis, vt coercere possent, & in vincula publica duci iuberent. Post deinde cum census iam maiori tempore agendus esset, & consules non sufficerent huic quoque officio, censores constituti sunt.

Populo deinde aucto, cum crebra orerentur bella, & quædam acriora à finitimis inferrentur: interdum re exigente, placuit maioris potestatis magistratum constitui. itaque dictatores^d proditi sunt, à quibus nec prouocandi ius fuit: & quibus etiam capitis animaduersio data est. Hunc magistratum, quoniam summam potestatem habebat, non erat fas ultra sextum mensem retinere. & his dictatoribus magistri equitum iniungebantur^e, sic quo modo regibus tribuni celerum, quod officium ferè tale erat, quale hodie præfectorum prætorio. magistratus tamen^f habebantur legitimi. Isdem temporibus cum plebs à patribus secessisset, anno ferè septimodecimo post reges exactos: tribunos^g sibi in monte Sacro creauit, qui essent plebeij magistratus. dicti tribuni, quod olim^h in tres partes populus diuisus erat, &ⁱ ex singulis singuli creabantur: vcl quia tribuum suffragio creabantur. Itemque vt essent qui ædibus præessent, in quibus omnia scita^k sua^l plebs deferebat: duos ex plebe constituerunt, qui etiam ædiles appellati sunt. Deinde cum ærarium populi auctius esse cœpisset: vt essent qui illi præessent, constituti sunt quæstores, qui pecuniæ præessent: dicti ab eo (quod) inquirende, & conseruande pecuniæ causa creati erant. Et quia, vt diximus, de capite ciuis Romani iniussu populi non erat lege permissum consuli- bus ius dicere: propterea quæstores constitue Vantur à populo, qui capitalibus rebus præessent. hi appellabantur quæstores paricidij, quorum etiam meminit lex duodecim tabularum.

Et cum

a parum est
b reddere

e Publicola consul eã
tulit. Liu. li. 2. dec. 1. eã
deinde restituerant l.
Valer. & M. Valer:
consules. Liu. li. 3. quã
legem vocat vnicum
libertatis præsidium.

d Dictatoris primum
creandi mentio orta
ab Numulium Sabini-
rum. & primus crea-
tus est T. Lar ius, cu-
ius magister equitum
Sp. Cassius. Liu. lib. 2.
decad. 1.

e iniungebatur
senium habebantur

g Primi fuerunt C. Si-
cinius & L. Iunius.
Liu. lib. 2. Dionys. Af-
gon. in Cornelianã.
h tunc

i Creati sunt tantum
initio duo: deinde Vo-
lerone, Tribunos pleb.
secessante, vt tribuni
comitiã, plebeij ma-
gistratus fierent. i. vi-
uim & promiscuã,
a quo omanum iure
additi sunt tres. & i-
ta est accipiens lo-
cus. Aulo. Edyl. 15.

8

9

10

11

12

- Et cum placuisset leges quoque ferri: latum est ad populū, uti omnes magistratus se abdicarent. quo^a decemviri constituti^b anno vno cum magistratum prorogaret sibi, & cum iniuriose tractarent, neque vellent deinceps sufficere^d magistratibus, ut ipsi & factio sua perpetuo rempublicam occupatam retineret^e: nimia, atque aspera dominatione eō rem perduxerant, ut exercitus à republica secederet. Initium fuisse secessionis dicitur Verginius quidam, qui cum animaduertisset Appium Claudium contra ius, quod ipse ex veteri iure in duodecim tabulas transfulerat, vindicias filiaē suae à se abdicasse^f: & secundum eum, qui in seruitutem ab eo suppositus perierat, dixisse: captūque amore virginis omne fas ac nefas miscuisse: indignatus, quod vetustissima iuris obseruantia in persona filiaē suae defecisset, utpote cum Brutus, qui primus Romae cōsul fuit, vindicias secundum libertatem dixisset in persona Vindici^g Vitelliorum serui, qui proditiōnis coniurationem indicio suo detexerat, & castitatem filiaē vitae quoque eius praefendam putaret: arrepto cultro de tabernationis filiam interfecit: in hoc scilicet, ut morte virginis contumeliam stupri arceret. ac protinus recens à caede, inadentēque^h adhuc filiaē cruore, ad commilitones confugit. qui vniuersi de Algidoⁱ, vbi tunc belli gerendi causa legiones erāt, relictis ducibus pristinis, signa in Auentinum transfulerunt. omnisque plebs vrbana mox eodem se contulit. [populiq; consensu partim in carcere necati.] Ita rursus respublica suū^k statū recepit. Deinde cum post aliquot annos (quā) duodecim tabulae latae sunt: & plebs contenderet cum patribus, & vellet ex suo quoque corpore consules creare, & patres recusarent: factum est, ut tribuni militum crearentur partim ex plebe, partim ex patribus, consulari potestate. hi que constituti sunt vario numero: interdum enim viginti^l fuerunt, interdum plures, nonnumquam pauciores. Deinde cum placuisset creari etiam ex plebe consules: coeperunt ex utroque corpore constitui. Tunc, ut aliquo pluris patres haberent^m, placuit duos ex numero patrum constitui, ita facti sunt aediles curules.
- Cumque consules à Bocarentur bellis finitimis, neque esset qui in ciuitate ius reddere posset: factū est, ut praetor quoque crearetur, qui vrbanus appellatus est, quod in vrbe ius redderet. Post aliquot deinde annos non sufficiente eo praetore, quod multa turba etiam peregrinorum in ciuitatem venisset: creatus est & alius praetor, qui peregrinus appellatus est ab eo, quod plerūque inter peregrinos iusⁿ dicebat. Deinde cum esset necessarius magistratus, qui^o hastae praesent, decemvir^p in litibus iudicandis sunt constituti. eodem tempore & quatuor viri, qui curam viarum gererent: & triumviri mon-

fabidicasse:

g Ita vocant Plutar-

chus & Dionysius.

Itaque legendum est

quoque apud Liu. lib.

2. Vindici nō Vindicio.

h madēnsque

i Dionys. Halic. ar. vō-

cai τωκτιν Strabo li. 5

τωκίχτιν. Itaq; fal-

litur August. c. 1. lib.

2. emend. dum putat

falli Nodvissensem

quod oppidum esse di-

xerit. Credit autem esse

se montem, quod sen-

sis Europius. Ego se-

nē existinauerim mō-

tem esse, in quo vrbis

quoque sit eiusdem no-

minis. Stpha. de vrb.

k Ita populi consen-

su partim Decemui-

ris in carcere neca-

tis, partim in exiliū

actis. Rursum Respu-

litum statum rece-

pit, Alc. lib. 7. c. 20.

l Buil. seni. Sanē lo-

cus est mihi fuisse? Ita-

quod nusquam vigin-

ti tribunos m'itū cō-

sulari potestate crea-

tos legem. Liu. lib.

4. 5. & 6. sed semper

si creator fuisse ve-

retur. in initio libri quimo

si, offe.

m haberentur,

n ius reddebat.

o qui hastae praef-

set, centumviri liti-

bis &c.

p Goveanus manu

de: cumviri quod cen-

tumviri magistratus

non essent, sed saepe

vetur. & cogentur a

decemviris. libror.

li. 7. c. 25.

tales æris, argenti, auri flatores: & triumviri capitales, qui carceris custodiam haberent: vñ cum animaduerti oporteret, interuentu eorum fieret. Et quia magistratibus vespertinis temporibus in publicum esse inconueniens erat, quinqueviri constituti sunt cis Tiberim, & vltis^a Tiberim, qui possint pro magistratibus fungi. Capta deinde Sardinia, mox Sicilia, item Hispania; deinde Narbonensi prouincia: totidem prætores, quot prouinciæ in ditionem venerant, creati sunt: partim qui vrbani rebus, partim qui prouincialibus præfessent. Deinde Cornelius Sulla quæstiones publicas constituit: veluti de falso, de parricidio, de sicariis^b: & prætores quatuor adiecit. Deinde^c Gaius Iulius Cæsar duos prætores, & duos ædiles, qui frumento præfessent, & à Cerere Cereales constituit. Ita duodecim prætores, sex ædiles sunt creati. Diuus deinde Augustus^d sedecim prætores constituit. Post deinde Diuus^e Claudius duos prætores adiecit, qui de fidei commissio ius dicerent. ex quibus vñam Diuus Titus detraxit: & adiecit Diuus Nerua, qui inter fiscum & priuatos ius diceret. Ita decem & octo prætores in ciuitate ius dicunt. Et hæc omnia, quotiens in republica sunt magistratus, obseruantur; quotiens autem proficiscuntur, vnus relinquitur, qui ius dicat. is vocatur præfectus vrbis. qui præfectus olim^f constituebatur, postea ferè Latinarum feriarum causa introductus est, & quotannis obseruatur. nam præfectus annonæ, & vigillum, non sunt magistratus, sed extra ordinem vtilitatis causa constituti sunt. & tamen hi, quos Cistiberes^g diximus, postea ædiles senatus consulto creabantur. Ergo ex his omnibus decem tribuni plebis, consules duo, decem & octo prætores, sex ædiles in ciuitate iura redderant. Iuris ciuili scientiam plurimi & maximi viri professi sunt. sed qui eorum maximæ dignationis apud populum Romanum fuerunt (eorum) in præsentia mentio habenda est: vt appareat à quibus & qualibus, hæc iura orta, & tradita sunt. Et quidem ex omnibus qui scientiam nandi sunt, ante Tiberium^h Coruncanium publicè professum neminem traditur. ceteri autem ad hunc vel in latenti ius ciuile retinere cogitabant, solùmque consultatoribusⁱ vacare: potius quàm discere volentibus se præstabant.

a & trans.

b de sicariis de iniuriis.
e Suetonius in Iulio.

d Suetonius in Aug.
e Suetonius in Claud.

f olim ita

g Cis Tyberim.

h Titium Coruncanum, vel Titum i. adhuc

i Sextus Papirius.

l cæcus. Cic. 3. offic.
loquitur de T. Claudio
Centumalo.

Fuit autem in primis peritus Publius^k Papirius, qui leges regias in vnum cõtulit, ab hoc Appius Claudius vnus ex decemviris, cuius maximum consilium in duodecim tabulis scribendis fuit. post hunc Appius Claudius eiusdè generis maximam scientiam habuit. hic Centemmanus^l appellatus est, Appiam viam strauit, & aquam Claudiam induxit, & de Pyrrho in vrbe non recipiendo sententiam tulit. hunc etiã actiones scripsisse traditum est. primum de vsurpationibus, qui liber

17

18

ber

ber non exstat . Idem Appius Claudius, qui ^a videtur ab hoc processisse, R literam inuenit: vt pro Valelij^b Valerij essent, & pro Fulijs Furijs. Fuit post eos maximæ scientiæ Sempronius, quem populus Romanus Σ Ο Φ Ο Ν ^c appellauit: nec quisquā ante hunc, aut post hunc hoc nomine cognominatus est. Gaius Scipio Nalica, qui optimus à senatu appellatus est. cui etiā publicè domus in sacra via data est, quò facilius consuli posset. Deinde Quintus ^d Mucius, qui ad Carthaginienfes missus legatus, cūm essent duæ tesserae positæ, vna pacis, altera belli: arbitrio sibi dato, vtram vellet referret Romam, vtramque sustulit, & ait Carthaginieses petere debere, vtram mallent accipere. Post hos fuit Tiberius ^e Coruncanius, vt dixi, qui primus profiteri cœpit: cuius tamen scriptum nullum exstat, sed respōsa cōplura, & memorabilia eius fuerūt. Deinde Sextus Aelius, & frater eius Publius Aelius, & Publius Atilius maximam scientiam in profitendo habuerunt: vt duo Aelij etiā consules fuerint. Atilius ^f autem primus à populo sapiens appellatus est. Sextum ^g Aelium etiam Ennius laudabit, & exstat illius liber, qui inscribitur Tripertita: qui liber veluti cunabula iuris continet. Tripertita autem dicitur, quoniam lege duodecim tabularum præposita, iungitur interpretatio, dein subtextitur legis actio. Eiusdem esse tres alij libri referuntur: quos tamen quidam negant eiusdem esse. hos sectatus ad aliquid est Cato. Deinde ^h Marcus Cato princeps Porciæ familiæ, cuius & libri exstāt: sed plurimi filij eius, ex quibus ceteri oriuntur. Post hos fuerunt Publius Mucius, & Brutus, & Manilius, qui fundauerunt ius ciuile. ex his Publius Mucius etiam decem libellos reliquit, Brutus septem, Manilius tres. & exstant volumina scripta ⁱ, Manilij monumenta. illi duo cōsulares fuerunt, Brutus pratorius, Publius autem Mucius etiam pontifex maximus. Ab his profecti sunt Publius Rutilius Rufus, qui Romæ consul, & Asiæ proconsul fuit: Paulus Verginius, & Quintus Tubero ille Stoicus Panfæ ^j auditor, qui & ipse consul. etiam Sextus Pompeius Gnæi Pompeij patruus fuit eodem tempore: & Cœlius Antipater, qui historias conscripsit: sed plus eloquentiæ, quàm scientiæ iuris operam dedit. etiam Luchus Crassus frater Publij Mucij, qui Mucianus ^k dictus est. hunc Cicero ait iurifconsultorum disertissimum. Post hos Quintus Mucius Publij filius pontifex maximus ius ciuile primus constituit, generatim in libros decem & octo redigendo. Mucij auditores fuerunt cōplures: sed præcipuæ auctoritatis Aquilius Gallus, Balbus Lucilius, Sextus Papirius, Gaius Iuuentius. ex quibus Gallum maximæ auctoritatis apud populum fuisse Seruius dicit. omnes ^l tamen hi à Seruio Sulpicio nominantur:

a vsu qui videtur

b Quintili. lib. 1. c. 6.

c Cuius saepe meminisse
Liuus in bello Maced.d Fabius. Alc. lib. 4.
cap. 1. c. 4.

e Titus Coruncanius.

f Cic. in Lelio. vbi legitur
Acilius
g Cic. 1. Tuscul. c. 3. de leg.

h inscripta

i Panetij

k Munianus.

l omnes citato

¶ ut ea omnes

tur: alioquin per se eorum scripta non talia exstant, ut ^a ea ad omnes adpetant. denique nec versantur omnino scripta eorū inter manus hominum, sed Seruius libros suos compleuit, pro cuius scriptura ipsorum quoque memoria habetur.

¶ Seruius autē Sul-
pitiū
eumque eum de
iure respondentem
parum intellexisset,
& iterum Quintiū
mutium interrogaf-
set, &c.

Seruius ^b cum in causis orandis primum locum, aut pro ²² certo post Marcum Tullium optinere Traditur ad consulē-
dū Quintum Mucium de re amici sui peruenisse. cumque ^c eū
sibi respondisse de iure Seruius parum intellexisset, iterum
Quintū interrogasse, & à Quinto Mucio respōsum esse, nec
tamen percepisse: & ita obiurgatum esse à Quinto Mucio.
Namque eum dixisse, turpe esse patricio, & nobili, & causas
oranti, ius, in quo versaretur, ignorare. ea velut contumelia
Seruius tractatus ^d, operam dedit iuri ciuili: & plurimū eos,
de quibus locuti sumus, audit: institutus à Balbo Lucilio, in-
structus autem maximē à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinæ.
Itaq; libri complures eius exstant Cercinæ confecti. Hic cum
in legatione perisset, statuā ei populus Romanus pro Rostris
posuit, & hodiēque ^e exstat pro Rostris Augusti, huius volu-
mina complura exstant: reliquit autem propē cētum & octa-
ginta libros. ab hoc plurimi profecerunt: ferē tamen hi libros
cōscripserunt, Alfenus Varus, Gaius, Aulus Ofilius, Titus Cæ-
sius, Aufidius Tuca, Aufidius Namusa, Flauius Priscus, Ga-
ius At. ius PacuBius, Labeo Antistius Labeonis Antistij pa-
ter Cinna, Publicius Gellius. Ex his decem, libros octo con-
scripserunt, quorum omnes qui fuerunt, libri digesti sunt ab
Aufidio Namusa in centum quadraginta ^f libros. Ex his au-
ditoribus plurimum auctoritatis habuit Alfenus Varus, &
Aulus Ofilius. ex quibus Varus & cōsul fuit: Ofilius in eque-
stri ordine perseuerauit. i: fuit Cæsari familiarissimus: & li-
bros de iure ciuili plurimos, & qui omnē partem operis fū-
darent, reliquit. nam de legibus Vicensimæ primus conscribit,
de iurisdictione: idem edictum prætoris primus diligenter cō-
posuit. nā ante eum Seruius duos libros ad Brutū perquam
breuissimos ad edictum subscriptos reliquit. Fuit eodem ²³

¶ traatus

¶ & hostiæ Cic. 9.
Philipp.

¶ squadringenta

¶ Quinti Corneli.
id quod constat ex e-
pist. ad Trebatium. cu-
ius initium est, Ex cuius
litteris, Gaud. l. a. l. cā.
c. 25.
h auditor qui dein-
de
i procedere

tempore & Trebatiū, qui ^g idem Corneli Maximi auditor:
fuit Aulus Cascelius, Quintus Mucius Volosij auditor ^h: de-
nique in illius honorem testamento Publium Mucium ne-
potem eius reliquit heredem. fuit autem quæstorius: nec vltra
proficere ⁱ voluit, cum illi etiam Augustus consulatum offer-
ret. ex his Trebatiū peritior Cascelio, Cascelius Trebatio
eloquentior fuisse dicitur, Ofilius vtroque doctior. Cascelij
scripta non exstant, nisi vnus liber Benedictorū. Trebatij cō-
plures: sed minus frequentatur. Post hoc ⁱ quoq; Tubero ²⁴
fuit, qui Ofilio operam dedit. fuit autem patricius, & transit
à causis agendis ad ius ciuile: maximē postquā Quintū Liga-
rium

¶ Post hos

rium accusauit, nec optinuit apud Gaium Cæsarem. Is est Quintus Ligarius, qui cum Africæ oram teneret, infirmum Tuberonem applicare non permisit, nec aquâ aurire. quo nomine eum accusauit, & Cicero defendit, exstat eius oratio¹ satissimè pulcherrima, quæ inscribitur, pro Quinto Ligario. Tubero doctissimus quidem habitus est iuris publici, & priuati: & complures vtriusque operis libros reliquit. sermone etiâ antiquo vsus² affectauit scribere, & ideo parum libri eius grati habentur. Post hunc maximæ auctoritatis fuerunt Ateius Capito, qui Osilijum secutus est, & Antistius Labeo, qui omnes hos audiuit: institutus est autem à Trebatio. Ex his Ateius consul fuit. Labeo noluit, cum offerretur ei ab Augusto consulatus, quo effectus fieret, { & b } honorem suscipere, sed plurimum studiis operam dedit: & totum annum ita diuiserat, vt Romæ sex mensibus cum studiosis esset, sex mensibus secederet, & conscribendis libris operam daret. Itaque reliquit quadringenta volumina, ex quibus plurima inter manus versantur. Hi duo primū veluti diuersas sectas fecerūt. nā Ateius Capito in his, quæ ei tradita fuerant, perseuerabat: Labeo ingenij qualitate & fiducia doctrinæ, qui & ceteris operis sapientiæ operam dederat, plurima inuare instituit. & ita Ateio Capitoni Massurius Sabinus successit, Labeoni Nerua. adhuc^d eas dissensiones auxerunt. Hic etiam Nerva Cæsari familiarissimus fuit. Massurius Sabinus in equestri ordine fuit, & publicè primus † scripsit. posteaque hoc cœpit beneficium^f dari à Tiberio Cæsare. Hoc tamen illi concessum erat. Et, vt obiter sciamus, ante tempora Augusti publicè respondendi ius non à principibus dabatur: sed qui fiduciâ studiorum suorum habebant, consulentibus respondebant. neque responsa utique signata dabant: sed plerumque iudicibus ipsi scribebant, aut testabantur, qui illos consulebant. Primus Diuus Augustus, vt maior iuris auctoritas haberetur, constituit, vt ex auctoritate eius responderent, & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit, & ideo optimus princeps Hadrianus, cum ab eo viri prætorij peterent, vt sibi liceret respondere, & scripsit eis, hoc non peti, sed præstari solere, & ideo si quis fiduciam sui haberet, delectari se: populo ad respondendum se præpararet. Ergo Sabino concessum est à Tiberio Cæsare, vt populo responderet. qui in equestri ordine iam grandis natu, & ferè annorum quinquaginta receptus est: huic nec amplæ facultates fuerunt. sed plurimum à suis auditoribus sustentatus est. Huic successit Gaius Cassius Loginus, natus ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Seruij Sulpicij: & ideo proauum suum Seruium Sulpicium appellat. hic consul fuit. cum Quarto temporibus Tiberij, sed plurimum in ciuitate au-

a verus

b cum honorem suscipere. Augustus enim creare Labeonem Consulem in locum demorari Cœsi volebat. quod quia minus honorificum erat, & omnino sum, Labeo recusauit. Cic. ad Attic. hoc esset in demorari locum vocari. Liu. li. 5. ab vr. cond. C. Culinæ cœsus decessit in eius locum M. Cornelius suffectus. Que res postea religioni fuit: quæ eo lustro Romæ capta est, nec deinde vnaquam in demorari locum census sufficitur. Gon. lib. 1. c. 25. deprehendi quoque duos similes locos apud Liu. lib. 6. c. lib. 9. in oratione P. Sempronij tribuni pl. aduersus Appium censorum.

c doctrinæ fructus, quod præ ceteris d. al. qui adhuc † respondit. epistola quam f. beneficium g. A. Tiberio enim Cæsare hoc tum

a Ferrè Claudius, nã
 et imperante Cassius
 Syria prefuit. Tac. li.
 2. Annal.
b Florus temporibus
 Othonis & Vitellij.

toritatis habuit, eouſque donec eum Caſar^a ciuitate pelle-
 ret. expulſus ab eo in Sardinia, reuocatus à Veſpaſiano, diè
 ſuum obiit. Neruæ ſucceſſit Proculus^b. fuit eodem tempore
 & Nerua filius. fuit & alius Longinus ex equeſtri quidè or-
 dine: qui poſtea ad præturam vſque peruenit. ſed Proculi au-
 ctoritas maior fuit. nam etiam plurimùm potuit, appellatq;
 ſunt partim Caſſiani, partim Proculeiani. quæ origo à Capi-
 tone, & Labeone cœperat. Caſſio Cælius Sabinus ſucceſſit,
 qui plurimùm temporibus Veſpaſiani potuit. Proculo Pe-
 gaſus, qui temporibus Veſpaſiani præfectus vrbi fuit. Celio
 Sabino Priſcus Ia Volenus, Pegaſo Celfus^c. patri Celſo Cel-
 ſus^d filius, & Priſcus^e Neratius: qui^f vtrique conſules fue-
 runt. Celfus quidem & iterũ. Ia Voleno Priſco Aburnus^g
 Valens, & Tuſcianus. item Saluius Iulianus.

c Tempore Traiani.
d Tempore Hadrian.
e Tempore Traiani. l.
 vti. ſi à parent. qui
 maum fuer.
f Huius cõſulatus mē
 ſio eſt. Lyſt. C. de ſer.
 v. ſi pub. manum. quo lo
 eo Celſo attribuitur col
 lega Neratius Mar-
 cellus, qui fuit Nera-
 dij Priſci frater. l. qua
 ſuum. §. denique de
 fan. iuſt.
g Eburnius.
 h Diuis fratribus a-
 micus fuit. l. 17. de in-
 te patronatus.
 i correctio. Nam vi-
 detur interpretati vo-
 luiſſe v̄v̄v̄v̄v̄v̄v̄v̄v̄.
 k Refer ad ear Reſpu-
 bl. in quibus non v-
 nus imperabat, ſed ſi-
 ma poteſtas erat penes
 populum. In illis enim
 nulla lex ferri potuit
 ſine communi omnia
 conſenſu.
 l In oratione contra
 Ariſtogenem.
 m Non reſpicit ad id
 quod dij legum inuen-
 tores eſſe ſeruntur, vt
 Iuppiter, Apollo, Mi-
 nerua, Saturnus, Ac-
 geria: ſed quid præ-
 alatiſſimarum qua-
 rumque verum & no-
 bis vtiliſſimarum in-
 uentionem diis tribua-
 mus, cuius generis eſt
 lex, qua viſa noſtra
 ſua regiſtur.

DE LEGIBVS SENATVSQVE CONSULTIS, ET
 LONGA CONSVETVDINE TIT. III.
 iam partes iuris explicantur. Ac præcipuus locus & magis neceſſarius eſt
 de interpretatione, de qua multa præceptiones & regula hic traduntur.

I. PAPINIANVS libro primo Definitionum
 EX EST commune præceptum: virorum pru-
 dentium conſultum: delictorum, quæ ſponte,
 vel ignorantia contrahuntur, coercitio: ⁱ com-
 munis^k reipublicæ ſpontio.

II. MARCIANVS libro primo
 Institutionum.

N Am & Demosthenes^l orator ſic definit: ΤΟΥΤΟ Ε-
 ΣΤΙΝ ΝΟΜΟΣ, Ω ΠΑΝΤΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ
 ΠΡΟΣΗΚΕΙ ΠΕΙΘΕΣΘΑ ΔΙΑ ΠΟΛΛΑ ΚΑΙ ΜΑ-
 ΛΙΣΤΑ, ΟΤΙ ΠΑΣ ΕΣΤΙΝ ΝΟΜΟΣ ΕΥΡΗΜΑ^m
 ΜΕΝ ΚΑΙ ΔΩΡΟΝ ΘΕΟΥ, ΔΟΓΜΑ ΔΕ ΑΝΘΡΩ-
 ΠΩΝ ΦΡΟΝΙΜΩΝ, ΕΠΑΝΟΡΘΩΜΑ ΔΕ ΤΩΝ Ε-
 ΚΟΥΣΙΩΝ ΚΑΙ ΑΚΟΥΣΙΩΝ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ,
 ΠΟΛΕΩΣ ΔΕ ΣΥΝΘΗΚΗ ΚΟΙΝΗ, ΚΑΘ ΗΝ ΑΠΑ-
 ΣΙ ΠΡΟΣΗΚΕΙ ΖΗΝΤΟΙΣ ΕΝ ΤΗ ΠΟΛΕΙ. Sed
 & Philoſophⁿ ſũmæ Stoicæ ſapiẽtiẽ Chryſippus ſic incipit li-
 bro, quẽ fecit, ΠΕΡΙ ΝΟΜΟΥ. Ο ΝΟΜΟΣ ΠΑΝΤΩΝ Ε-
 ΣΤΙ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΘΕΙΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ
 ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ. ΔΕΙ ΔΕ ΑΥΤΟΝ ΠΡΟΣΤΑΤΗΝ
 ΤΕ ΕΙΝΑΙ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΙΣΧΡΩΝ,
 ΚΑΙ ΑΡΧΟΝΤΑ, ΚΑΙ ΗΓΕΜΟΝΑ, ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΥ-
 ΤΟ ΚΑΝΟΝΑ ΤΕ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΑΙΩΝ ΚΑΙ ΑΔΙ-
 ΚΩΝ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΥΣΕΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΖΩΩΝ:
 ΠΡΟΣΤΑΤΙΚΟΝ ΜΕΝ, ΩΝ ΠΟΙΗΤΕΟΝ: ΑΠΑΓΟ-
 ΡΕΥΤΙΚΟΝ ΔΕ, ΩΝ ΟΥ ΠΟΙΗΤΕΟΝ.

III. POMPONIUS libro vicenſimo quinto ad Sabinum

IVra conſtitui oportet, vt dixit Theophrastus, in his quæ $\epsilon\pi\alpha\gamma\alpha\gamma\alpha\tau\omicron\upsilon\ \eta\mu\epsilon\tau\epsilon\sigma\tau\omicron\upsilon\ \alpha\kappa\kappa\iota\delta\epsilon\iota\tau\omicron\upsilon\ \alpha\delta\iota\delta\omicron\upsilon\ \alpha\gamma\omicron\upsilon\sigma\iota\tau\omicron\upsilon$ accidunt, non quæ $\epsilon\kappa\ \eta\alpha\rho\alpha\alpha\omicron\gamma\omicron\upsilon\sigma\iota\tau\omicron\upsilon$.

a Male igitur Malez. & bene Bud.

IIII. CELSVS libro quinto Digestorum

EX his quæ fortè vno aliquo casu accidere possunt, iura non constituuntur.

V. IDEM libro XVII. Digestorum

NAm ^b ad ea potius debet aptari ius, quæ & frequenter, & facile, quàm quæ perrardè eueniunt.

b Supra est ex l. antè qui. si pars hered. p. ca. & l. sed & si vesti tuatur. de iudi. quæ cū hac coniungi debent. Duar.

VI. PAVLVS libro XVII. ad Plautium

TO ΓΑΡ ΑΠΛΗ ΔΙΑΣ, vt ait Theophrastus, ΠΑΡΑΒΑΙΝΟΥΣΙΝ ΟΙ ΝΟΜΟΘΕΤΑΙ.

VII. MODESTINVS libro I. Regularum

LEgis ^c virtus ^d hæc ^e est: imperare * vetare * permittere, ^f c ^g punire.

VIII. VLP IANVS libro III. ad Sabinum

IVra ^d non in singulas personas, sed generaliter constituuntur.

d Definitio legis & privilegij hoc indicat. Gel. lib. 10. c. 20.

IX. IDEM libro XVI. ad Edictum

NON ambigitur, senatum ius facere posse.

X. IVLIANVS libro LVIIII. Digestorum ^e

NEque leges, neque senatusconsulta * ita * scribi possunt, vt omnes * casus * qui quandoque inciderint, comprehendantur: sed sufficit ^h & ⁱ ea quæ plerumque accidunt contineri.

e ad Edictum.

XI. IDEM libro LXXX. Digestorum

ET ideo de his, quæ primò constituuntur: aut interpretatione, aut constitutione optimi principis cercius statuendum est.

XII. IDEM libro XV. Digestorum

NON ^f possunt omnes articuli singillatim aut legibus, aut senatusconsultis comprehendendi, sed cum in aliqua causa sententia eorum manifesta est, is, qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet.

f Arist. lib. 1. Politic. c. 6. Cic. 3. off. loquens de T. Claudio Canin. male.

XIII. VLP IANVS libro I. ad Edictum ædilium

* curulium *

NAm vt ait Pedius, quotiens lege aliquid vnum, vel alterum introductum est: bona occasio est cætera quæ tendunt ad eandem vtilitatem, vel interpretatione, vel certè iurisdictione suppleri.

XIIII. PAVLVS libro LIIII. ad Edictum

QUod verò ^g contra rationem iuris receptum est, non est producendum ad consequentias.

g Sumpta est ex si. de vsucap. sicut l. quod est tra. de regu. iur. Duar.

XV. IULIANVS libro XXVII. Digestorum

a Continget. 20. de mi
li. 1. sepe. vt inde ex-
emplum regule colligas.
Duar.

IN his quæ^a contra rationem iuris constituta sunt, non pos-
sumus sequi regulam iuris.

XVI. PAVLVS libro singulari de iure singulari

b Post exemplum ex
L. quod nostrum, de v-
sus. & L. Maritum.
filium. quæ cum his
contingentia sunt.
Duar.

Vs singulare^b est, quod contra tenorē rationis, propter ali-
quam vtilitatem, auctoritate constituentiū introductū est.

XVII. CELSVS libro XXVI. Digestorum

Scire leges non^h hoc^{est} est, verba earum tenere, sed vim ac po-
testatem.

XVIII. IDEM libro XXVIII. Digestorum

Benignius leges interpretandæ sunt, quod voluntas earum
conferuetur.

XIX. IDEM libro XXXIII. Digestorum

IN ambigua voce legis ea potius accipienda est significatio,
inquæ vitio caret: præsertim cum etiam voluntas legis ex hoc
colligi possit.

XX. IULIANVS libro LV. Digestorum

Non omnium, quæ à maioribus constituta sunt, ratio red-
di potest.

XXI. NERATIVS libro VI. Membranarum

ET ideo rationes eorum, quæ constituuntur, inquiri
non oportet: alioquin multa ex his quæ certa sunt, sub-
uertuntur.

XXII. VLPIANVS libro XXXV. ad Ediçtum

c Cic. 3. Att. in Ver.

Cum^c lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat.

XXIII. PAVLVS libro quarto ad Plautium

Minimè sunt mutanda, quæ interpretationem certā sem-
per habuerunt.

XXIII. CELSVS libro VIII. Digestorum

d Aeschines in oras.
contra Ctesiph. De-
mosthenē accusas quod
non integram legem,
sed eius dicitur par-
tem proponat.

Inciuile^d est, nisi tota lege perspecta, vna aliqua particula
eius proposita iudicare, vel respondere.

XXV. MODESTINVS libro VIII. Responsorum

NVlla iuris ratio, aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ
salubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos
duriorē interpretatione contra ipsorum commodum produ-
camus ad feueritatem.

XXVI. PAVLVS libro IIII. Quæstio-
num

Non est nouum, vt priores leges ad posteriores trahantur.

XXVII. TERTYLLIANVS libro I. Quæ-
stionum

IDeo, quia antiquiores leges ad posteriores trahi, vsitatum
est: * & * semper quasi hoc legibus inesse credi oportet, vt ad
eas quoque personas & ad eas res pertinerent^f, quæ quando-
que similes erunt.

g pertineant.

XXVIII. PAVLVS libro v. ad Legem Iuliam
& Papiam

Sed & posteriores leges ad priores pertinent: nisi contrariae sint: idque multis argumentis probatur.

XXIX. IDEM libro singulari ad Legem Cinciam

Contra legem facit qui id facit quod lex prohibet: in fraude^a verò qui saluis verbis legis, sententiã eius circumuenit.

XXX. VLP IANVS libro IIII. ad Edictum

Fraus^b enim legi fit vbi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fit: & quod distat PHTONAPHOΔIANOIAS, hoc distat fraus ab eo, quod contra legem fit.

XXXI. IDEM libro XIII. ad Legem Iuliam & Papiam

Princeps^c legibus solutus est. Augusta autem licet legibus soluta non est: principes tamen eadem illi priuilegia tribuunt, quæ^d ipsi habent.

Quæ sit vis consuetudinis.

XXXII. IULIANVS libro LXXXIII. Digestorum

De quibus causis scriptis legibus non vtitur, id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine inductum^e est. & si qua in re hoc deficere Tunc^e quod proximum & consequens ei est, si nec id quidem appareat: tunc ius, quo vrbs Roma vitur, seruari oportet. Inueterata^f consuetudo pro lege non immeritò custoditur: & hoc est ius quod dicitur moribus constitutum. Nã cum ipsæ leges nulla alia ex causa nos teneant, quàm quòd iudicio populi receptæ sunt: meritò & ea, quæ sine vilo scripto populus probauit, tenebunt omnes. nam quid interest suffragio populus voluntatem suam declarat, an rebus ipsis & factis? Quare^g rectissime etiam illud receptum est, vt leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur.

XXXIII. VLP IANVS libro primo de officio
Proconsulis

Ditura consuetudo pro iure & lege in his quæ non ex scripto descendunt: obseruari solet.

XXXIII. IDEM libro IIII. de officio Proconsulis

Cum de consuetudine ciuitatis vel prouinciæ confidere quis videtur, primum cuidem illud explorandum arbitror, an etiam contradicte aliquando iudicio consuetudo firmata fit.

XXXV. HERMOGENIANVS libro primo iuris
Epitomarum

Sed & ea, quæ longa consuetudine comprobata sunt, ac per annos plurimos obseruata velut tacita ciuium conuentio, non minus, quàm ea quæ scripta sunt iura, seruantur.

a fraudem verò legis

b Hac verba accepta sunt à rhetoribus quibus præter dicitur ἀκροασις. id est, scriptum & voluntatem inter quas leges legales ponunt. Alc. 1. παρὰ π. c. 7. c Dion lib. 55. scribit hoc Augustus primum tributum fuisse. d quæ & ipsa

e defecerit tunc

f Quæ sensu temporis esse debet, vs eius memoria non exist, maximè si de rebus granibus agatur. Quæ de vt Censorius li. 1. sit. 10. aduersus Barionem de deo differat.

g Hac verba conciliantur L. 2. C. quæ si longa consuetudo. Duar. 2. Dissput. c. 2.

XXXVI. PAVLVS libro VII. ad Sabinum

Immo magne auctoritatis hoc ius habetur: quod intantum probatum est, vt non fuerit necesse scripto id comprehendere.

XXXVII. IDEM libro primo Quaestionum

a casibus vsa fuit

b legis

SI de interpretatione legis quaeratur, *in primis* inspiciendum est quo iure ciuitas retro in eiusmodi casibus ^a vsa fuisse. optima enim est legum ^b interpres consuetudo.

XXXVIII. CALLISTRATVS libro primo Quaestionum

NAm Imperator noster Seuerus rescripsit, in ambiguitatibus quae ex legibus proficiscuntur consuetudinem, aut rerum perpetuo similiter iudicatarum auctoritatem, vim legis optinere debere. |

XXXIX. CELSVS libro XXXIII. Digestorum

Quod non ratione introductum, sed errore primum, deinde de consuetudine optentum est: in aliis similibus non optinet.

XL. MODESTINVS libro primo Regularum

ERgo omne ius aut consensus fecit, aut necessitas constituit, aut firmavit consuetudo.

XLI. VLP IANVS libro II. Institutionum

Totum autem ius constitit aut in acquirendo, aut in conseruando, aut in minuendo. aut enim hoc agitur quemadmodum quid cuiusque fiat, aut quemadmodum quis rem vel ius suum conseruet, aut quomodo alienet, aut amittat.

DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM^c
TITVLVS IIII.*Constitutiones principum pars iuris civilis sunt.*

VLP IANVS libro primo Institutionum

QUOD principi placuit legis habet vigorem: utpote cum lege regia, quae de imperio eius lata est, populus ei ^d & in eum omne suum imperium & potestatem conferat. ^e Quodcunque ^f igitur imperator per epistolam & subscriptionem statuit, vel cognoscens decreuit, vel ^g de plano interlocutus est, vel edicto praecipit: legem esse constat: haec sunt quas vulgo constitutiones appellamus. Planè ex his quaedam sunt personales, nec ad exemplum trahuntur: nam quae ^h princeps ali **Q**ui ob merita indulget, vel si quam poenam irrogauit, vel si cui sine exemplo subuenit: personam non egreditur.

II. VLP IANVS Fideicommissorum libro quarto.

IN rebus nobis constituendis euident esse utilitas debet, vt recedatur ab eo iure, quod diu aequum visum est.

^b Quales leges principem ferre oportet, Plato dialog. 3. de leg.

d Duar. lib. 2. disput. e. 19.

e contulerit.

f Itaque praeter Ni esces apud Isocratem Ἰν συμμαχικῶν αἰσ, τῶν ἀλλοτρίων ἀμύνης, τῶν μὲν εἰσὶν ὑμῶν τε καὶ ὑπερῶν τε τῶν ἀμύνεσθαι ἔοικε.

g De loco equali, forte de via: non pro tribunali, neque solenni more, inter aliquid agendum obiter designat. h quod

III. IAVOLENVS ^a Epistularum libro ter-
tio decimo

Beneficium imperatoris, quod à diuina scilicet eius indul-
gètia proficiscitur, quàm plenissimè interpretari debemus.

IIII. MODESTINVS libro secundo Excusationum

AIMETAGENEΣTEPAI ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΙΕΧΥΡΟ-
ΤΕΡΑΙ ΤΩΝ ΠΡΟ ΑΥΤΩΝ ΕΙΣΙΝ.

DE STATV HOMINVM. TIT. V.

Varie diuisiones ac diffinitiones ad statum personarum pertinentes, qua-
rum cognitio in cuiusque tractatus interpretatione necessaria est.

OMNE ^c ius quo vtimur, vel ad personas pertinet, vel ad
res, vel ad actiones.

II. HERMOGENIANVS libro primo ^b iuris^d
Epitomarum

Cvm igitur hominum causa omne ius constitutum sit, pri-
mo de personarum statu, ac post de ceteris ordinem ^d edi-
cti perpetui secuti, & his proximos atque coniunctos applica-
tes titulos vt res patitur, dicemus.

III. GAIVS libro primo Institutionum

Symma itaque de iure personarum diuisio hæc est, quod om-
nes homines aut liberi sunt, aut serui.

IIII. FLORENTINVS libro nono Institutionum

Libertas est naturalis facultas eius, quod cuique facere li-
bet, nisi si quid vi aut iure prohibetur. Seruitus est consti-
tutio iurifgentium, qua quis dominio alieno contra naturam
subicitur. Serui ^e ex eo appellati sunt, quod Imperatores ca-
ptiuos vendere, ac per hoc seruare, nec occidere solent. Mancipia
verò dicta, quod ab hostibus manu capiuntur.

V. MARCIANVS libro primo Institutionum

ET seruorum quidem vna est conditio; liberorum autem
hominum ^f quidam ingenui sunt, quidam libertini.

¹ Serui autem in dominium nostrum rediguntur, aut iure
ciuili, aut gentium. Iure ciuili, si quis se maior viginti annis
ad pretium participandum venire passus est. Iure gentium
serui nostri sunt qui ab hostibus capiuntur, aut qui ex ancillis

² nostris nascuntur. Ingenui sunt, qui ex matre libera nati
sunt. sufficit enim liberam fuisse eo ^g tempore quo nascitur,
licet ancilla concepit: & e contrario si libera conceperit, deinde
ancilla pariat, placuit eum qui nascitur, liberum nasci. nec in-
terest iustis nuptiis concepit, an vOlgo: quia non debet calá-
mitas matris nocere ei qui in ventre est.

³ Ex hoc quæsitū est si ancilla prægnans manumissa sit, deinde ancilla postea facta
aut expulsa ciuitate pepererit, liberum, an seruum pariat: &

tamen

^a Lepidum & idonem
huiusce regule exem-
plum extat apud He-
rodotum de Alesme-
ne & Crafo.

^b Paulus
^c Hoc sentit nullum
partem iuris esse, nul-
lum contractum, nullū
negotium, nullam a-
ctionem, nullum iudi-
cium, in quo tractan-
do hæc loca simul non
incurrās. Duar. 1. Dif-
pu. c. 55.

^d Ex quo perpetuo
ius dicitur. A scon.
in orat. pro Cor. cuius
compositor fuit Sal-
nius Iulianus supra
constit. 3. S. si quid igitur
iur sale.

^e Gel. lib. 7. c. 4.

^f hominum multæ.
Quidam enim

^g quo tempore na-
scitur

tamen rectius probatum est liberum nasci, & sufficere ei qui in ventre est, liberam matrem vel medio tempore habuisse.

a De libertorum & liberinorum discrimine, Augu. ad l. s. de ex susus.

L VI. GAIVS libro primo Institutionum
bertini^a sunt, qui ex iusta seruitute manumissi sunt.

VII. PAVLVS libro singulari de Portionibus, quæ liberis damnatorum conceduntur

b Vt rectè interpretetur hoc caput coniungendum c. vlt. de bon. damn. vti conuicta inter se quendam eant.

Q VI^b in utero est, perinde ac si in rebus humanis esset, custoditur, quotiens de commodis ipsius partus quaeritur: quamquam alij antequam nascatur, nequaquam profit.

VIII. PAPINIANVS libro tertio Quaestionum

I mperator Titus Antoninus rescripsit, non lædi statum liberorum ob tenorem instrumenti malè concepti.

IX. IDEM libro trigesimo primo Quaestionum

I n multis iuris nostri articulis deterior est conditio feminarum, quàm masculorum.

X. VLPIANVS libro primo ad Sabinum

Q uæritur Hermaphroditum cui comparamus: & magis puto eius sexus æstimandum, qui in eo præualet.

De nuptiis sine consensu parentum.

XI. PAVLVS libro octauodecimo Responsorum

c Coniunge c. 2. de div. reg. Du.

P aulus^c respondit eum, qui viuentem patre & ignorante de coniunctione filia conceptus est, licet post mortem aui natus sit, iustum filium ei ex quo conceptus est esse non videri.

De tempore partus humani.

XII. IDEM libro nonodecimo Responsorum.

d De tempore partus. Gel. li. 3. c. 16. Plut. s. de placit. philosc. 12. Censorinus in ti. de die natali. Macro. li. 2. c. 2. in somnio Scipio nis. Cic. epist. vlt. li. 10. ad Att. & Auson. de ratione puerperij matris: & Paul. li. 4. §. sen. iii. 8.

S eptimo^d mense nasci perfectum partum iam receptum est propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis: & ideo credendum est eum, qui ex iustis nuptiis septimo mense natus est, iustum filium esse.

XIII. HERMOGENIANVS libro primo Iuris Epitomarum

S eruus in causa capitali fortunæ iudicio à domino commissus, & si fuerit absolutus, non fit liber.

Quid appellatione liberorum contineatur.

XIIII. PAVLVS libro quarto Sententiarum

e Mirabile prodigiosum parvus exemplum refert Ammianus Marcellinus rerum gestarum lib. 39. Frendè tamen dicitur peperisse enixæ esse, ac conditionem, si pariat, impleuisse. l. quares. de ver. sign. nec pugnat hac inter se, peperisse, & liberorum numero partum non haberi. g alicuius

N on^e sunt liberi qui contra formam humani generis conuerso more procreantur: veluti si mulier monitrosam aliquid, aut prodigiosum enixa^f sit. Partus autem, qui membrorum humanorum officia ampliauit, aliquatenus^g videtur effectus: & ideo inter liberos connumerabitur.

Tot partus esse intelliguntur, quot liberi nascuntur.

XV. TRYPHONINVS libro decimo Disputationum

A rescusa si tres pepererit libera esse testamento iussa, primo partu vnum, secundo tres peperit: quaesitum est, an & quis eorum

eorum liber esset. hæc conditio libertati adposita iam implenda mulieri est: sed non dubitari debet quin vltimus liber nascatur. nec enim natura permisit simul vno impetu duos infantem de vtero ^a matris excedere: vt ordine incerto nascentium non appareat, vter ^b in seruitute, libertatæue nascatur. Incipiente igitur partu existens conditio efficit, vt ex libera edatur, quod ^c postea nascitur. veluti si quælibet alia conditio libertati mulieris adposita parturiente ea existat: vel ^d manumissa sub hac conditione, si decem milia hæredi Titio ^e dederit, eo momento quo parit, per ^f alium impleuerit conditionem: iam libera peperisse credenda est.

a vno vtero
b vtrum vterque est
Florentina.

c qui
d &

e Titio
f si per

XVI. VLP IANVS libro sexto Disputationum

Idem erit si eadem Arescusa primò duo pepererat ^g, postea geminos ediderat: dicendum est enim non posse dici vtrūque ingenuum nasci, sed eum qui posterior nascitur: quæstio ergo facti potius est, non iuris.

g pariat

XVII. IDEM libro vicensimosecundo ad Edictum

In ^h orbe Romano, qui sunt ex constitutione imperatoris Antonini ciues Romani effecti sunt.

h De iure ciuiū. Geo in oras. pro Corn. Balbo.

XVIII. IDEM libro vicensimosextimo ad Sabinum

Imperator ^k Hadrianus Publicio ^l Marcello rescripsit liberam, quæ prægnas vltimo supplicio damnata est, liberum parere: & solitum esse separi eam dum partum ederet. Sed si ei, quæ ex iustis nuptiis concepit, aqua & igni interdictum est, ciuem Romanum parit & in potestate patris.

i Male quidam legunt vrbe, Alc. lib. dispunc. 2. c. 22.
k Aelianns lib. 5. de var. histor. Philo Alex. cæpsi Philo. p. 70.
l Publico

XVIII. CELSVS libro vicensimonono Digestorum

Cum legitima nuptiæ factæ sint, patrem liberi sequuntur: vltimo quæsitus matrem sequitur.

XX. VLP IANVS libro xxxviii. ad Sabinum

Qui furere ^m cœpit, & statum, & dignitatem in qua fuit, & magistratum, & potestatem ⁿ videtur retinere: sicut rei suæ dominium retinet.

m Confer ca. q. de eura. furio.
n Quam pater habet in liberis. furor enim non tollitur. Theophr. sit. de nup. Accur. hic nugasur.

XXI. MODESTINVS libro septimo Regularum

Homo liber, qui se vendidit, manumissus non ad suum statum reuertitur, quo se abdicauit: sed efficitur libertinæ conditionis.

XXII. IDEM libro duodecimo Responsorum

Herennius Modestinus respondit, si eo tempore enixa est ancilla, quo secundum legem donationis manumissa esse debuit: cum ex constitutione libera fuerit, ingenuum ex ea natum.

XXIII. IDEM libro primo Pandectarum

^a Plusarch. in problematibus ait spurium designari solitum his notis Sp. & spurium inde appellatum.

Volgo^a concepti dicuntur qui patrem demonstrare non possunt, vel qui possunt quidem, sed eum habent, quem habere non licet: qui & spurij appellantur ΠΑΡΑΤΗΝ ΣΠΟΡΑΝ:

XXIII. VLP IANVS libro vicensimo septimo ad Sabinum

Lex naturæ hæc est, vt qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur, nisi lex specialis aliud inducit.

XXV. IDEM libro primo ad legem Iuliam & Papiam

Ingenuum^b accipere debemus etiam cum de quo sententia lata est, quamuis fuerit libertinus. quia res iudicata pro veritate accipitur.

^b Exemplum est lres iudicata. de reg. iur. que eodē ex loco sumpta est.

XXVI. IULIANVS libro sexagesimo nono Digestorum

Quoniam^c vterque sunt, in toto panē iure ciuili intelleguntur in rerum natura esse. Nam & legitimæ hæreditates his restituuntur, & si prægnas mulier ab hostibus capta sit, id quod natum erit postliminium habet. item patris vel matris conditionem sequitur. Præterea si * ancilla * prægnas surrepta fuerit, quamuis apud bonæ fidei emptorem pepererit, id quod natum erit, tãquam furtiuum vsu non capitur. His cōsequens est vt libertus quoque, quamdiu patroni filius nasci possit, eo iure sit, quo sunt qui patronos habent.

XXVII. VLP IANVS libro quinto Opinionum

Eum qui se libertinum esse fatetur, nec adoptando patronus ingenuum facere^d potuit.

DE HIS QUI SVI VEL ALIENI IURIS SVNT. TITVLVS VI.

GAIVS libro primo Institutionum

DE IURE personarum alia diuisio sequitur: quoddam^e personæ sui iuris sunt, quædam alieno iuri subiectæ sunt. Videamus itaque de his, quæ alieno iuri subiectæ sunt. nam sic cognouerimus quæ istæ personæ sunt, simul intellegemus quæ sui iuris sunt. dispiciamus itaque de his quæ in aliena potestate sunt. Igitur in potestate sunt serui dominorum, quæ quidem potestas iuris gentium est: nam apud omnes peræquæ gentes animaduertere possumus dominis in seruos vitæ necisque potestatem fuisse. & quodcunque per seruum acquiritur, id domino acquiritur^e. Sed hoc tempore nullis hominibus, qui sub imperio Romano sunt, licet supra modum & sine^f causa legibus cognita in seruos suos sæuire. nam ex^g constitutione Diui^g Antonini qui sine causa seruum suum occiderit, non minus pOniri iubetur, quam qui

^d Vt senatoris filiam uxorem ducere possit, iura tamen ingenui in familia patris ingenui consecutus est. l sciendum. 33. de ritu nupt.

^e acquiri
^f Sparrus. in Hadria. Seruus à dominis occidit, vt iur. eosque iussit damnari per indices, si digni essent.
^g Admuit alij, Pij.

qui alienum seruum occiderit. Sed & maior asperitas dominorum eiusdem principis constitutione coercetur.

II. VLPPIANVS libro octauo de officio Proconsulis

SI dominus in seruos sæuierit, vel ad impudicitiam turpē. que violationem compellat, quæ sint partes præsidis ex re-
 scripto Diui² Pij ad Aelium Marcianum proconsulem Veticæ^b manifestabitur: cuius rescripti verba hæc sunt.

Dominorum quidem potestatem in suos seruos illibatā esse oportet, nec cuiquam hominum ius suum detrahi. sed dominorum interest ne auxilium contra sæuitiam, vel famē, vel intolerabilem iniuriam denegetur his, qui iustē deprecantur. Ideoque cognosce de querellis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad statuam confugerunt: & si vel durius habitos, quàm æquum est, vel infami iniuria affectos cognoueris: veniri^c iube, ita vt in potestate domini non reuertantur. qui si meæ constitutioni fraudem^d fecerit, sciet^e me admissum^f seuerius exsecuturum. Diuus etiam Hadrianus Vmbriam quandam matronam in quinquennium relegauit, quod ex leuissimis causis ancillas^g atrocissimē tractasset.

III. GAIVS libro primo Institutionum

Item in potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis procreauerimus: quod ius proprium ciuium Romanorum^h est.

IIII. VLPPIANVS libro primo Institutionum

NAm ciuium Romanorum quidam sunt patres familiarū, * alijⁱ filij familiarū*: quædā matres familiarū, quædā filiæ familiarū. Patres familiarū^k sunt, qui sunt suæ potestatis: siue puberes, siue impuberes. simili modo matres familiarum, filij familiarum^l & filiæ: quæ sunt in aliena potestate. Nam qui ex me & vxore mea nascitur, in mea potestate est: item qui ex filio meo & vxore eius nascitur, id est nepos meus & neptis, equè in mea sunt potestate: & pronepos & proneptis, & deinceps ceteri.

V. IDEM libro trigensimo sexto ad Sabinum

NEpotes ex filio mortuo auo recidere solent in filij potestatem^m hocⁿ est patris sui. || simili modo & pronepotes * & * deinceps vel in filij potestate si viuunt, & in familia manfit: vel in eius parentis, qui ante eos in potestate est, & hoc nõ tantum in naturalibus, verum in adoptiuis quoque iuris est.

Filius quis habendus sit.

VI. IDEM libro nono ad Sabinum

Filius eum definimus: qui ex viro & vxore eius nascitur. Sed si fingamus a fuisseⁿ maritum verbi gratia per decennium, reuersum anniculum inuenisse in domo sua: placet nobis

a Non constituit nomen ius, sed resus confirmant: quod apparet ex hoc Seneca loco 3. de beneficiis. Atqui de iniuriis dominorum in seruos qui audiatur, potestus est, qui & sæuitiam, & libidinem, & in præbendis ad vitium necessaria aueritiam compescat. De hoc rescripto Macrobius 1. Sat. c. 11.

b Veticæ
 c venire
 d Palam vendens seruum, sed clam hoc agens va sibi reddatur, c sciat
 f hoc admissum
 g ancillas suas

h Nam parentibus licet ubique gentium liberi parentis: apud Romanos tamen solos eia acquirunt, l. 2. supra de iurib. & iure. Gal. l. 1. c. 7. & sic de pat. pot. insti.
 i quidam
 k De potestate parentum, vide Plat. li. 3. & 4. de legib. Deur. c. 25. & Val. li. 5. titu. 8.
 l Filij verò familiarū & filiæ qui sunt

m Hæc defunt in alia libris, qua tamen locum huius maxime illustrant.

n absuisse

^a *Qua extat l. 3. §. I. dem Iulianus. infr. de agnosca. lib.*

bis Iuliani ^a sententia hunc non esse mariti filium . non tamē ferendum Iulianus ait eum , qui cum vxoresua adfiduē moratus nolit filium adgnosce, quasi non suum. Sed mihi videtur, quod & Scauola pro Vat, si constet maritum aliquamdiu cum vxore non concubuisse infirmitate interueniente, vel alia causa, vel ^b si ea valetudine paterfamilias fuit, vt generare non possit: hunc qui in domo natus est, licet vicinis scientibus, filium non esse.

b veluti

VII. IDEM libro vicenſimo quinto ad Sabinum

c paterfamiliarum

SI qua poena pater ^c fuerit affectus, vt vel ciuitatem amittat, vel seruus poenae efficiatur: sine dubio nepos filij loco succedit.

Ob furorem patris ius potestatis non soluitur.

VIII. IDEM libro vicenſimo sexto ad Sabinum

Patre furioso liberi nihilominus in patris sui potestate sunt. Idem & in omnibus est parentibus, qui habent liberos in potestate. nam cum ius potestatis moribus sit receptum, nec possit desinere quis habere in potestate, nisi exierint liberi quibus casibus solent: nequaquam dubitandum est remanere eos in potestate. Quare non solum eos liberos in potestate habebit, quos ante furorem genuit: verum & si qui ante furorem concepti in furore editi sunt. sed & si in furore agente eo vxor concipiat, videndum an in potestate eius nascatur filius. nam furiosus licet vxorem ducere non possit, retinere tamen matrimonium potest. quod cum ita se habeat, in potestate filium habebit. Proinde & si furiosa sit vxor, ex ea ante conceptus in potestate nascetur. sed & in furore eius conceptus ab eo, qui non furebat, sine dubio in potestate nascetur: quia retinetur matrimonium. sed & si ambo in furore agant & vxor & maritus, & tunc concipiat: partus in potestate patris nascetur, quasi voluntatis reliquiis in furiosis manentibus. nam cum consistat matrimonium altero furente, consistet ^d & vtroque. Adeo autem retinet ius potestatis pater furiosus, vt & adquiratur illi commodum eius, quod filius adquisiuit.

d constat

VIII. POMPONIVS libro sextodecimo ad

Quintum Mucium

^e *In publicis causis pater in iura interquisi- cere. Gell. lib 2. cap 2. f veluti si g vel tutor*

Filius familias ^e in publicis causis loco patris familias habetur: veluti ^f vt magistratum gerat, vt ^g tutor detur.

X. VLP IANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam

SI iudex nutriti, vel ali oportere pronuntiauerit: dicendum est de veritate quaerendum filius sit, an non: neque enim alimenorum causa veritati facit prauiudicium.

XI. MODESTINVS libro primo Pandectarum

INuiti filij naturales, vel emancipati^a non rediguntur in patriam potestatem.

^a Placita est & recte hoc lectio. Itaque legendum nō est semel emancipati, vt Cononius voluit.

DE ADOPTIONIBVS ET EMANCIPATIONIBVS
ET ALIIS MODIS QUIBVS POTESTAS*

* patria potestas, vel ius patriæ potestatis

SOLVITVR. TIT. VII.

Due species adoptionis.

MODESTINVS libro secundo Regularum

FILIOS FAMILIAS^b non solum natura, verum & adoptiones faciunt. quod adoptionis nomen est quidem generale, in duas autem species diuiditur: quarum altera adoptio similiter dicitur, altera adrogatio. Adoptantur filii-familias: adrogantur qui sui iuris sunt.

^b Adoptinos naturalibus præferendos suos Plin. in Panegyrico ad Traianum & Had. imp. apud Dionem Casium. Quæ de re disputat in vtramque partem Stob. serm. 74.

II. GAIVS libro primo Institutionum

Generalis enim adoptio duobus modis fit: aut principis auctoritate, aut magistratus imperio. Principis auctoritate adoptamus eos, qui sui iuris sunt. quæ species adoptionis dicitur adrogatio: quia^c & is qui adoptat rogatur, id est interrogatur an velit eum, quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse: & is qui adoptatur, rogatur an id fieri patiatur. Imperio magistratus adoptamus eos, qui in potestate patris sunt: siue primum gradum liberorum optineant, qualis est filius, filia: siue inferiorem, qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis. Illud vtriusque adoptionis commune est, quod & hi qui generare non possunt, quales sunt spadones, adoptare^d possunt. Hoc verò proprium est ius adoptionis, quæ per principem fit: quod is qui liberos in potestate habet, si se adrogandum dederit: non solum ipse potestati adrogatoris subicitur, sed & liberi eius in eiusdem fiunt potestate tamquam nepotes.

^c Gel. lib. 5. ca. 19. Adrogationem hinc distant, quia genus huiusmodi fit in alienam familiam per populi rogationem fit. Est hæc etymologia verissima videretur. Cuius tamen hæc forte exortio, qua seo tempore conueniebatur. quod verus illius rogationum iam diu abusive Tyberij imperatoris tempore exoleuerat. Vtrorum autem prudentium sensus per habitum est à fortibus recedere, vt tempore seruiant. Alc. li. 9. Patet. c. 5.

III. PAVLVS libro quarto ad Sabinum

SI consul^e vel præfes filiusfamilias sit: posse eum apud se metipsum vel emancipari, vel in adoptionem dari constat.

IIII. MODESTINVS libro secundo Regularum

Magistratum, apud^f quem legis actio est, & emancipare filios suos, & in adoptionem dare apud se posse Neratij sententia est.

V. CELSVS libro vicensimo octauo Digestorum

In adoptionibus^g eorum dumtaxat, qui suæ potestatis sunt, voluntas exploratur. sin autem à patre dantur in adoptionem: in his vtriusque arbitrium spectandum est vel consentiendo, vel non contradicendo.

^g Post distinctionem adoptionibus, virgula subnotari debet: cuius rei insensita, addide: nos de distinctionem ipsorum, & transposuerunt dumtaxat.

VI. PAVLVS libro trigensimo quinto ad Edictum

CVM nepos adoptatur quasi ex filio natus, consensus filij exigitur: idque etiam Iulianus scribit.

VII. CELSVS libro trigensimo nono Digestorum

CVM adoptio fit, non est necessaria in eam rem auctoritas eorum, inter quos iura adgnationis consequuntur.

VIII. MODESTINVS libro secundo Regularum

a Quod vt nec

QUOD^a ne curatoris auctoritas intercederet in adrogatione antetenuerat, sub Diuo Claudio rectè mutatum est.

ETIAM cæcus adoptare, vel adoptari potest.

X. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

b auo vt suus

SI quis nepotem quasi ex filio natum, quem in potestate habet, cõsentiente filio adoptauerit, non adgnascitur auo^b suus hæres: quippe cùm post mortem aui quasi in patris sui recidit potestatem.

XI. IDEM libro quarto ad Sabinum

c quis cum

SI is^c qui filium haberet, in nepotis locum adoptasset, perinde atque si ex^{le}o filio natus esset, & nisi filius auctor factus nõ esset: mortuo auo non esse nepotè in potestate filij.

XII. VLP IANVS libro quarto decimo ad Sabinum

d in fine additur ver-
ficutus hic integer.

Sed si semel fuerit
adoptatus, ampliùs
adoptari nõ potest.

quem à Florentiniis li-
bris veñe abesse inui-
eo. Et glossa quadam
fuit qua conciliaba-
tur hoc responsum cù
l.adoptare, infr. eo. in
hanc autem cõtextu
postea irrepfit.

e ex pristino iure

f & nepos

g adoptiuum

h perdet.

i potestate eius

fuit,

QVI^d liberatus est patria potestate, is postea in potestatem honestè reuerti non potest, nisi adoptione.

XIII. PAPINIANVS libro trigensimo sexto

Quæstionum

IN omni ferè iure finita patris adoptiuu potestate nullum Lex^e pristino retinetur vestigium: denique & patria dignitas quæ sita per adoptionem finita ea deponitur.

XIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum

SED etiam^f nepos ex filio apud adoptatum^g patrem con-
ceptus & natus, per emancipationem iura omnia perdit.^h

XV. VLP IANVS libro vicensimo sexto ad Sabinum

SI paterfamilias adoptatus sit: omnia quæ eius fuerunt & adquiri possunt, tacito iure ad eum transeunt, qui adoptauit. hoc ampliùs liberi eius, qui in potestateⁱ sunt, eum sequuntur. sed & hi, qui postliminio redeunt, vel qui in vtero fuerunt *cùm* adrogaretur, simili modo in potestatem adrogatoris rediguntur. Qui duos filios & ex altero eorum nepotem

k natus sit adopta-
re, vel natum adop-
tare:

l Ad hoc responsum
Et sequentes leges per-
tinent ex, qua elegan-
ter distinxit Cic. pro do-
mo sua ad Pontifices.

habet, si vult nepotem quasi ex altero natum^k sic adoptare: potest hoc efficere si eum emancipauerit, & sic adoptauerit quasi ex altero natum. facit enim hoc quasi quilibet, nõ quasi auus. & qua ratione quasi ex quolibet natum potest adoptare, ita potest & quasi ex altero filio.

Que sint iuste cause arrogationis.

IN^l adrogationibus cognitio vertitur, num fortè minor² sexa-

Sexaginta annis fit* qui* adrogat, quia magis liberorum creationi studere debeat: nisi forte morbus aut valetudo in causa fit, aut alia iusta causa adrogandi: veluti si coniunctam sibi personam velit adoptare. Item non debet quis plures adrogare, nisi ex iusta causa. Sed nec libertum alienum, nec maiorem minor.

XVI. IAVOLENVS libro sexto ex Cassio

Adoptio enim in his personis locum habet, in quibus etiã ^{a & natura} natura potest habere.

XVII. VLP IANVS libro vicenſimo ſexto
ad Sabinum

Nec ei permittitur adrogare, qui tutelam *vel *curam alienius administravit, si minor viginti quinque annis fit qui adrogatur: ne^b forte eum ideo adroget, ne rationes reddat. ^{b num}
Item inquirendum est ne forte turpis causa adrogandi subfit. Eorum ^c dumtaxat pupillorum adrogatio permittenda ^{c iis, & melius.} est ^d his, qui vel naturali cognatione, vel sanctissima affectione ducti adoptarent: ceterorum prohibenda, ne esset in potestate tutorum & finire tutelam, & substitutionem à parente factam extinguere. ^{d promittenda}
Et primùm quidem excutiendum erit quæ facultates pupilli sint, & quæ eius, qui adoptare eum velit: ut æstimeretur ex comparatione earum, an salubris adoptio possit pupillo intellegi. deinde cuius vitæ sitis qui velit pupillum redigere in familiam suam. tertio cuius ^e idem ætatis sit: ut æstimeretur an ^f melius sit de liberis procreandis cogitare eum, quàm ex aliena familia quemquam redigere in potestatem suam. ^{e cuius demum}
Præterea videndum est an non debeat permitti ei, qui vel vnum habebit vel plures liberos, adoptare alium: ne aut illorum, quos iustis nuptiis procreauerit, diminuat spes, quam vnusquisque liberorum obsequio parat ^{g parat} sibi: aut ^h qui adoptatus fuit minus percipiat, quàm dignum ^{h aut ne qui} erit eum consequi. Interdum & ditio rem permittetur adoptare pauperiori, si vitæ eius sobrietas clara sit, vel affectio honesta nec incognita. Satisfactio autem in his casibus dari solet.

XVIII. MARCELLVS libro vicenſimo
ſexto Digestorum

Non aliter enim voluntati eius, qui adrogare pupillum vollet, si ⁱ causam eius ob alia probabit subscribendum erit, ^{i etiam si causam} quàm si caverit seruo publico se restitutum ^{ea}, quæ ex bonis eius consecutus fuerit: illis, ad quos res peruentura esset, si adrogatus permanisset in suo statu.

XIX. VLP IANVS libro vicenſimo ſexto ad Sabinum

His verbis satisfactio nis, quæ ab adrogatore præstari debet, **AD QVOS EA RES PERTINET, & libertatibus**

proſpectum eſſe, quæ ſecundis tabulis datæ ſunt: & multo magis ſubſtituto ſeruo, item legatariis nemo dubitat, quæ ſatisfactio ſi omiſſa fuerit, vtilis actio in adrogatorem datur.

XX. MARCELLVS libro vicenſimo ſexto

Digeſtorum

HAec autem ſatisfactio locum habet, ſi impubes deceſſit, ſed & ſi de pupillo loquitur, tamen hoc & in pupilla obſerbandum eſt.

N XXI. GAIVS libro ſingulari Regularum
Am & feminæ ex reſcripto principis adrogari poſſunt.

XXII. VLPIANVS libro vicenſimo ſexto ad Sabinum

SI adrogator deceſſerit impubere relicto filio adoptiuo, & mox impubes decedat: an hæredes adrogatoris teneantur? & dicendum eſt hæredes quoque reſtituturos^a & bona adrogati, & præterea quartam partem. Sed an impuberi adrogator ſubſtituere poſſit quæritur: & puto non admitti ſubſtitutionem, niſi fortè ad quartam ſolam, quam ex bonis eius cõſequitur: & hæctenus, vt ei vſque ad pubertatem ſubſtituat. Ceterum ſi fidei eius committat, vt quandoque reſtituat: non oportet admitti fideicommiſſum: quia hoc non iudicio eius ad eum peruenit, ſed principali prouidentia. Hæc omnia dicenda ſunt, ſiue in locum filij, ſiue in locum nepotis aliquis impuberem adrogauerit.

XXIII. PAVLVS libro trigenſimo quinto ad Edictum

^a reſtituere bona
b Sumptum ex tit. de vir. nupt. Duar.

Qui^b in adoptionem datur, his quibus adgnſcitur^{ll} & ^{ll} cognatus fit: quibus verò non adgnſcitur, nec cognatus fit; adoptio enim non ius ſanguinis, ſed ius adgnationis adfert. & ideo ſi filium adoptauerim, ^c vxor mea illi matris loco non eſt: neque enim adgnſcitur ei, propter quod nec^d cognata eius fit. Item nec mater mea auia loco illi eſt: quoniam his qui extra familiam meam ſunt, nõ adgnſcitur. ſed filia meæ iſ, quem adoptaui, frater fit, quoniam in familia mea eſt filia, nuptiis ^e tamen etiam eorum prohibitis.

^e adoptauro,
^d cognatus. ſed Fl-
rentina leſilio melior.

^e nuptiis etiam vel
nuptiis tamen

XXIII. VLPIANVS libro primo Diſputationum

NEquè abſens, neque diſſentiens adrogari poteſt.

XXV. IDEM libro quinto Opinionum

Poſt mortem filiaæ ſuæ, quæ vt mater familias quaſi iure emãcipata vixerat, & teſtamento ſcriptis hæredibus deceſſit, aduerſus factum ſuum quaſi non iure eam nec præſentibus teſtibus emanciparet, ^f pater mouere controuerſiam prohibetur. Neque adoptare, neque adrogare quis abſens, nec per alium eiufmodi ſollemnitate peragere poteſt.

^f emancipauerit,

XXVI. IULIANVS libro septuagenfimo

Digestorum

QVem filius meus emācipatus adoptauerit, is nepos meus non erit.

XXVII. IDEM libro octagenfimo quinto Digestorum

EX adoptiuo natus adoptiui locum optinet^l in iure ciuili.

XXVIII. GAIVS libro primo Institutionum

Liberum arbitrium est ei, qui filium & ex eo nepotem in potestate habebit, filium quidem potestate demittere^a, nepotem verò in potestate retinere. vel ex diuerso filium quidē in potestate retinere, nepotem verò manumittere: vel omnes sui iuris efficere. eadem & *de* pronepote dicta esse intellegemus.

a demittere vel de potestate dimittere.

XXIX. CALLISTRATVS libro secundo Institutionum

SI pater naturalis loqui quidem non possit, alio tamen modo quàm sermone manifestum facere possit velle se filium suum in adoptionem dare: perinde confirmatur adoptio ac si iure facta esset.

ET qui vxores non habent, filios adoptare possunt.

XXXI. MARCIANVS libro quinto Regularum

Non potest filius qui est in potestate patris, villo modo cōpellere eum ne sit in potestate: siue naturalis, siue adoptiuus.

XXXII. PAPINIANVS libro trigensimo primo Quaestionum

Nonnumquam autem impubes, qui adoptatus est, audiendus erit si pubes factus emancipari desideret: idque causa cognita per iudicem statuendum erit. Imperator Titus Antoninus rescripsit, ^b priuignum suum tutori adoptare permit- tendum.

b Tutor quidem pupil- lum suum nō adoptat, nisi idonea causa sub- sit L. nec ei supra ea. Hic autem ea subest, vt coniugalis concor- dia retineatur, quod non nisi ex sanctissi- ma affectione proficis- ci potest. Itaque haec re- sponsa nihil inter se pugnant. c est

XXXIII. MARCIANVS libro quinto Regularum

ET si pubes factus non expedire sibi in potestatem eius re- digi probauerit, æquum esse^c emancipari eum à patre ado- ptiuo: atque ita pristinum ius recipere.

XXXIII. PAVLVVS libro vndecimo Quaestionum

Quæsitum est^l si tibi filius in adoptionem hac lege sit da- tus, vt post triennium puta eundem mihi in adoptio- nem des, an actio vlla sit: & Labeo putat, nullam esse actio- nem. nec enim moribus nostris conuenit^d filium tempora- lem habere.

d conuenire

XXXV. IDEM

XXXV. IDEM libro primo Responforum

PER adoptionem dignitas non minuitur, sed augetur. vnde senator & si à plebeio adoptatus est, manet senator. similiter manet & senatoris filius.

XXXVI. IDEM libro octauodecimo Responforum

EMancipari filium à patre quocumque loco posse constat, vt exeat de patria potestate. Apud proconsulem etiam in ea prouincia, quam sortitus non est, & manumitti, & in adoptionem dari posse placet.

XXXVII. IDEM libro secundo Sententiarum

ADoptare quis nepotis loco potest, etiam si filium non habet. Eum quem quis adoptauit, emancipatū, vel in adoptionem datum iterum non potest adoptare.

XXXVIII. MARCELLVS libro vicensimo

ADoptio non iure facta, à principe confirmari potest.

XXXIX. VLP IANVS libro tertio de officio

Consulis ^a

NAm ita Diuus Marcus Eutuchiano ^b rescripsit: Quod si desideras, an impetrare debeas aestimabunt iudices adhibitis etiam his, qui cōtradicent ^c: id est qui læderentur confirmatione adoptionis.

XL. MODESTINVS libro primo Differentiarum

ADrogato patrefamilias liberi, qui in eius erant potestate, nepotes apud adrogatorem efficiuntur: simulque cū suo patre in eius reccidunt potestatem. quod non similiter in adoptionem ^d contingit: nam nepotes ex eo in aui naturalis retinentur potestate. Non tantū cū quis adoptat, sed & cū adrogat, maior esse debet eo, quem sibi per adrogationem, vel per adoptionem filium facit. & vtique plenæ ^e pubertatis, id est decem & octo annis ^{eum} precedere debet. Spado adrogando, suum heredem sibi adsciscere ^f potest: nec ei corporale vitium impedimento est.

XLI. IDEM libro secundo Regularum

SI pater filium, ex quo nepos illi est in potestate, emancipauerit, & postea eum adoptauerit: mortuo eo nepos in patris non reuertitur potestatem, nec is nepos in patris reuertitur potestatem, quem auus retinuerit filio dato in adoptionem, quem denuo redadoptauit.

ETiam infantem in adoptionem dare possumus.

^a proconsulis
^b Eutichiano

^c contradicent:

^d in adoptione

^e plena pubertate

^f adsciscere *est* filior
est Floren.

XLIII. POMPONIUS libro vicesimo ad Quintum Mucium

Adoptiones non solum filiorum, sed & quasi nepotū fiūt: vt aliquis nepos noster esse videatur, perinde quasi ex filio, vel incerto^a natus sit.

a incertū

XLIIII. PROCVLVS libro octauo Epistularum

Sis qui nepotē ex filio habet, in nepotis loco aliquem adoptauit: non puto mortuo auo iura consanguinitatis inter nepotes futura esse. sed si sic adoptauit, vt^b etiam iure legis nepos suus esset, quasi^c ex Lucio puta filio suo, & ex matrefamilias eius natus esset: contra puto.

b vt tam iure legitime nepos. quam adoptionem confirmat formula rogationis, cuius meminit Gel. lib. 5. c. 19. Itaque magis placeat Duarenus, quam Florentina lib. 2. diff. c. 14. vbi hoc caput eleganter explicat.
c quāvis ex Lucio

XLV. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam

Onerā eius, qui in adoptionem datus est, ad patrem adoptiuum transferuntur.

XLVI. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam

In seruitute mea quæsitus mihi filius in potestate Meam redigi beneficio principis potest: libertinum tamen eum manere non dubitatur.

DE DIVISIONE RERVM ET QUALITATE. TITVLVS VIII.

Diuisiones quadam rerum ac diffinitiones, quarum cognitio in nulla non parte iuris civilis necessaria est.

GAIVS libro secundo Institutionum

SUMMA rerum diuisio in duos articulos deducitur. nam aliæ sunt diuini iuris, aliæ humani. Diuini iuris sunt^d veluti res sacræ, & religiosæ: sanctæ quoque res, veluti muri & portæ, quodāmodo diuini iuris sunt. Quod autem diuini iuris est, id nullius in bonis est. id verò, quod humani iuris est, plerūque alicuius in bonis est. potest autē * & * nullius in bonis esse. nam * res * hæreditariæ antequam aliquis heres existat nullius in bonis sunt. Hæ autem res, quæ humani iuris sunt, aut publicæ sunt, aut priuatæ. quæ publicæ sunt, nullius in bonis esse creduntur, ipsius enim vniuersitatis esse creduntur. priuatæ^d autem sunt quæ singulorum sunt. Quædam præterea res corporales sunt, quædam incorporales. corporales hæ sunt, quæ tangi possunt, veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerabiles. incorporales sunt quæ tangi non possunt: qualia sunt ea, quæ in iure consistunt: sicut hæreditas, vsusfructus, obligationes quoque modo contractæ^e. nec ad rem pertinet, quod in hæreditate res corporales continentur: nam & fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt: & id quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque corporale est: veluti fundus, homo,

d quæ autem priuatæ

e contractæ sunt

mo,

mo, pecunia. nam ipsum ius successionis, & ipsum ius vten-
disfruendi, & ipsum ius obligationis incorporale est. Eodē
numero sunt^l & iura prædiorum vrbanoꝝ & rusticorum,
quæ etiam seruitutes vocantur.

II. MARCIANVS libro tertio Institutionum

Quædam naturali iure communia sunt omnium, quædā
vniuersitatis, quædam nullius, pleraque singulo-
rum: quæ variis ex causis Quique^a adquiruntur. Et quidem
naturali iure omnium cōmunia sunt illa: aër, aqua profluēs,
& mare, & per hoc litora maris.

a cuique

b libro primo

III. FLORENTINVS Institutionum libro sexto^b

Item lapilli, gemmæ, ceteraque, quæ in litore inuenimus^c,
iure naturali nostra statim fiunt.

c & occupamus, vt
inuenire hic cum ef-
fectu accipitur. l. in
p̄inc. de acquir. pos.

IIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum

Nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur piscandi
causa, dum tamen villis & ædificiis & monumentis ab-
stineatur^d: quia non sunt iuris gentium sicut & mare: idque
& Diuus Pius piscatoribus Formianis & Capenatis rescri-
psit. Sed flumina pænè omnia & portus publica sunt.

d ab hincat

V. GAIVS libro secundo rerum cottidianarum
sive aureorum

Riparum vsus publicus est iure gentium, sicut ipsius flumi-
nis. Itaque nauem ad eas appellere, funes ex arboribus ibi
natis religare, retia ficcare, & ex mare reducere, onus aliquid
in his reponere, cui libet liberum est, sicuti per ipsum flumen
nauigare. sed proprietates illorum est, quorum prædiis hærent.
qua de causa arbores quoque in his natæ eorundem sunt. In
mare^f piscantibus liberum est casam in litore ponere, qua^g se
recipiant.

e & ex mari deduce
re onus aliquod, &
i in his reponere, hac
lectio videtur inte-
rior Florentina.

f mari retur tamen
est ablatius mare,
quo vsus est Varro li.
ii. antiqu. humana.

g in quam
h Coniugel si quis-
quam. de div. temp.
pres. nam ex hac qua-
stione pendet antino-
mia difficilis. Duar.

i Itemque

VI. MARCIANVS libro tertio Institutionum

Intantum^h, vt & soli domini constituantur qui ibi ædifi-
cant: sed quamdiu ædificium manet: alioquin ædificio di-
lapso quasi iure postliminij reuertitur locus in pristinam cau-
sam. & si alius in eodem loco ædificauerit, eius fiet.

Vniuersitatis sunt non singulorum, veluti quæ in ciuitati-
bus sunt theatra, & stadia, & similia: & si qua alia sunt com-
munia ciuitatum. Ideoque nec seruus communis ciuitatis,
singulorum pro parte intellegitur, sed vniuersitatis. & ideo tā
contra ciuem, quam pro eo posse seruum ciuitatis torqueri
Diui fratres rescripserunt. Ideo & libertus ciuitatis non ha-
bet necesse veniam edicti petere, si vocet in ius aliquem ex ci-
uibus. Sacræ res & religiosæ, & sanctæ in nullius bonis
sunt. Sacræ autem res sunt hæ, quæ publicè consecratæ sunt,
non priuatè^k. si quis ergo priuatim^l sibi sacrum constitue-
rit, sacrum non est: sed profanum: semel autem ædē sacra fa-

k priuatim.
Priuatum

cta

- 3 **Et** etiam diruto^a ædificio locus sacer manet. Religiosum autem locum vnusquisque sua voluntate facit, dum mortuū infert in locum suum. In cōmune autem sepulchrum etiam inuitis ceteris licet inferre: sed & in alienum locum cōcedente^b domino licet inferre: & licet^c postea ratum habuerit quā^d illatus est mortuus, religiosus locus fit. Cenotaphiū^d quoque magis placet locum esse religiosum, sicut testis in ea re est Vergilius^e.

VII. VLP IANVS libro vicensimo quinto ad

Edictum

S Ed^f diui fratres contra rescripserunt.

VIII. MARCIANVS libro quarto Regularum

Sanctum est, quod ab iniuria hominū defensum atq; munitum est, sanctum autem dictū est à sagminibus. sunt autem sagmina quædam herbæ, quas legati populi Romani ferre solent, ne quis eos violaret: sicut legati Græcorum ferunt ea, quæ vocantur cerycia: In municipiis quoque muros esse sanctos Sabinum rectè respondisse Cassius refert: prohiberi que oportere ne quid in his immitteretur^g.

IX. VLP IANVS libro sexagesimo octauo ad

Edictum

Sacra^h loca ea sunt, quæ publicè sunt dedicata, siue in ciuitate sint, siue in agro. Sciendum est locum publicum tunc sacrum fieri posse, cum princeps eum dedicauit, vel dedicandi

- 1 dedit potestatem. Illud notandū est, aliud esse sacrum locum, aliud sacrarium. sacer locus est locus consecratus: sacrarium est locus, in quo sacra reponunturⁱ: quod etiam in ædificio priuato esse potest. & solent qui liberare eum locum religionem volunt, sacra inde^k euocare. Propriè dicimus sancta, quæ neque sacra, neque profana sunt, sed sanctione quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt, sanctione enim quadam sunt subnixæ. quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, & si Deo non sit consecratum. & interdum in sanctionibus adicitur, vt qui ibi aliquid commisit, capite puniatur. Muros autem municipales nec reficere licet sine principis vel prædis auctoritate, nec aliquid eis coniungere, vel
- 3 superponere^l. Res sacra non recipit æstimationem.

X. POMPONIVS libro sexto ex Plautio^m

Aristoⁿ ait sicut id, quod in mare ædificatum sit, fieret priuatum: ita quod mari occupatum sit, fieri publicum.

XI. POMPONIVS libro secundo ex variis lectionibus

Si quis violauerit muros, capite punitur: ^o sicuti si quis transcendet scalis admotis, vel alia qualibet ratione. nā ciues Romanos aliā, quā per portas egredi nō licet: cum illud hostile

a Quia nihil interuenit quod pristina^a esse sancti mutet. diruto autem ædificio quod erit in litore positum, interuenit noua causa que ius mutet: quæ mare riuum occupat, vt hic in prin. & l. penult. infr. eod. tit. & hac est probabilis ratio diuersitatis inter eam sacrum & publicum.

b consentiente
c Sensus est: religiosus locus fit, quæ mutatio non cōcedente domino primū illatus fuerit mortuus: modo id postea ratum habuerit: quia rati habi mandato compar. iur. l. semper infrà de regul. l. vlt. c. ad Mac. male igitur hinc loco negationem addidit Halcander, d Budhic.

c 3. Aeneid. Helioyū ad tumultū riuū quæ cecidit in anem.
f Sump^u ex xi. de iur. li. Duar.
g committeretur.
h Sump^u ex tit. ne quid in loco sac. fiat. Duar.
i sacra reponuntur:

k De euocatione sacrorum Macrobi. li. 3. & Liu. lib. 5. Est autem profana reddere oppida, euocatis inde diis, quod febas antiqua expugnauerunt.

l supponere.
m ad Plautium n Conferendum hoc est cū c. 50. de acquir. rer. dot. Duar.

o puniatur

hostile & abominandum fit. nam & Romuli frater Remus occisus traditur ob id, quòd murum transcendere voluerit.

DE SENATORIBVS.

TIT. VIII.

De magistratibus tractatur in hac parte, quatenus id necessarium est ad iurisdictionem, & iudicia. Sed primum de senatoribus, ut intelligamus, quid inter eos, & magistratus intersit.

VLPIANVS libro sexagesimo secundo
ad Edictum

a Sumptum ex tit. de reb. aut. iudi. poss. ubi querebatur de dignitate creditoris. ut colligere licet ex cap. 9. & 10. de pass. Duar.
b qua & tum accipiebat pro quasens.

CONSULARI^a feminae utique consularem virum preferendum nemo ambigit. sed vir praefectorius an consulari feminae praeferatur, videndum. putè praeferri: quia^b maior dignitas^c in sexu virili. Consulares autem feminas dicimus consularium vxores. adicit Saturninus etià matres quod nec vsquam relatum est, nec vquam receptum.

II. MARCELLVS libro tertio Digestorum

Cassius Longinus non putat ei permittendum, qui propter turpitudinem senatu motus nec restitutus est, iudicare, vel testimonium dicere: quia lex Iulia repetundarum hoc fieri vetat.

III. MODESTINVS libro sexto Regularum

Senatorem remotum senatu capite non minui, sed Romae^e morari, Diuus Seuerus & Antoninus permiserunt^d.

IIII. POMPONIUS libro duodecimo ex variis
lectionibus

VIe indignus est inferiore ordine, indignior est superiore.

V. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam
& Papiam

e i. Romanum tuam manere. nã hac damnatio minuis tantum existimationem & dignitatem sicut libertate, ciuitate, & familia. l. per. infr. de extraord. cog. & 9. quibus. de cap. dimin. Instiit.

d rescripserunt.

e Hoc referendum est ad varios Senatorum ordines, qui inferiores & superiores fuerunt pro magistratibus, quos quisq; gesserat: nem fuerunt consulares Praetoriij, Praefecto vj, Clarissimi, Illust. Perfelicissimi, August. ad Modest.

f Sumptum ex tit. de ritu nup. Duar.

g an

h Consentaneum esse hinc sententia. l. f. senator. C. de digni. de ee: Duar. 2. dispn.

i 29.

i Ex tit. de rit. nup.

Duar.

k Ex tit. de rit. nup.

Duar.

Senatoris^f filium accipere debemus non tantum eum, qui naturalis est, verum adoptiuum quoque. neque intererit à quo vel qualiter adoptatus fuerit. nec interest iam^g in senatoria dignitate constitutus eum susceperit, an^h ante dignitatem senatoriam.

VI. PAVLVS libro secundo ad legem Iuliam
& Papiam

Senatorisⁱ filius est & is, quem in adoptione accepit: quãdiu tamen in familia eius manet. emancipatus verò nomẽ filij emancipatione amittit. A senatore in adoptionem filius datus ei, qui inferioris dignitatis est, quasi senatoris filius videtur. quia non amittitur senatoria dignitas adoptione inferioris dignitatis: non magis quàm vt consularis desinat esse.

VII. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam
& Papiam

Emancipatum^k à patre senatore quasi senatoris filium haberi placet. Item Labeo scribit etiam eum, qui post mortẽ patris

patris senatoris natus sit, quasi senatoris filium esse. Sed eum, qui posteaquam pater eius de senatu motus est, concipitur & nascitur, Proculus & Pegasus opinantur non esse quasi senatoris filium: quorum sententia vera est, nec enim propriè senatoris filius dicitur is, cuius pater senatu motus est antequam iste nasceretur. Si quis conceptus quidem sit antequam pater eius senatu moueatur, natus autem post patris amissam dignitatem: magis est vt quasi senatoris filius intellegatur. tempus enim conceptionis spectandum plerisque placuit.

Si quis & patrem & auum habuerit senatorem: & quasi filius, & quasi nepos senatoris intellegitur. sed si pater amiserit dignitatem ante cõceptionē huius: quæri poterit an quamuis quasi senatoris filius non intellegatur, quasi nepos tamen intellegi debeat. & magis est vt debeat: vt a Bi potius ei dignitas prolit, quàm obsit casus patris.

De dignitate fœminarum.

VIII. IDEM libro sexto Fideicommissorum

FEMINÆ^a nuptiæ clarissimis personis clarissimarum personarum appellacione continentur. Clarissimarum fœminarum nomine senatorum filia, nisi quæ viros clarissimos fortitæ sunt, non habentur. feminis enim dignitatem clarissimam mariti tribuunt, parentes verò donec plebeij^b nuptiis fuerint copulatæ. tamdiu igitur clarissima fœmina erit, quamdiu senatori nupta est, vel clarissimo: aut separata ab eo alij inferioris dignitatis non nupsit.

^a Sumptum ex ca. 52. de iud. vbi clarissimarum fit mentio, nam error est in inscript. capitulum. Duar.

^b Plebeis, vel plebeis

IX. PAPINIANVS libro quarto Responsorum

FILIAM senatoris nuptias liberti secutam, patris casus non facit vxorem. nam quæ sita dignitas liberis propter casum patris remoti à senatu auferenda non est.

X. VLPIANVS libro trigesimo quarto ad Edictum

LIBEROS^c senatorum accipere debemus non tantum senatorum filios, verum omnes, qui geniti ex ipsis, exve^d liberis eorum dicantur: siue naturales, siue adoptiui sint liberi senatorum, ex quibus nati dicuntur. Sed si ex filia senatoris natus sit: spectare debemus patris eius condicionem.

^c Ex sic. de ritu nuptiarum.
^d vel ex liberis

Domicilium Senatorum.

XI. PAVLVS libro quadragesimo primo ad Edictum

SENATORES licet in vrbe domicilium habere videantur, tamē & ibi, vnde oriundi sunt, habere domicilium intelleguntur: quia dignitas domicilij adiectionem potius dedisse quàm permutasse videtur.

De dignitate fœminarum.

XII. VLPIANVS libro secundo de Censibus

NVPTIÆ prius consulari viro impetrare solent à principe, quamuis perraro, vt nuptiæ iterum minoris dignitatis vi-

ro nihilominus in consulari maneant dignitate: vt scio Antoninum Augustum Iuliae Mamaeae^a conlobrinae suae indul-
fisse. Senatores^b autem accipiendum est eos, qui à patriciis
& consulibus^c vsque ad omnes illustres viros descendunt:
quia^d & hi soli in senatu sententiam dicere possunt.

DE OFFICIO CONSULIS TIT. X.

VLP IANVS libro secundo de Officio Consulis

OFFICIUM^d consulis est, consilium^e præbere manu-
mittere volentibus. Consules & seorsum^f singuli ma-
numittunt^g: sed non potest is qui apud alterum nomi-
na ediderit, apud alterum manumittere. separatae enim sunt
manumissiones. sanè si qua ex causa collega manumittere nõ
poterit^h infirmitate vel aliqua iusta causa impeditus: collegã
posse manumissionem expeditare senatus censuit. Consules a-
pud se seruos suos manumittere posse nulla dubitatio est. sed
si euenerit vt minor viginti annis consul sit, apud se manumit-
tere non poterit: cãm ipse sit qui ex senatusconsulto consilij
causam examinat. apud collegam verò causa probata potest.

DE OFFICIO PRAELECTIⁱ PRAETORIO

TITVLVS XI.

AVRELIVS Arcadius Charistus magister libellorum li-
bro singulari de Officio Praelecti praetorio

BREVITER commemorare necesse est vnde constitu-
di praefectorum^k praetorio officio origo manauerit.
Ad vicem magistri equitum praefectos praetorio anti-
quitus institutos esse, à quibusdam scriptoribus traditum est.
nam cùm apud veteres dictatoribus ad tempus summa po-
testas crederetur, & magistros equitum sibi eligerent, qui ad-
sociati participales curae [ad militiæ gratia] secundam post
eos potestatem gererent: regimentis reipublicae ad Imperato-
res perpetuos^m translatis ad similitudinem magistrorum e-
quitum praefecti praetorio à principibus electi sunt. dataⁿ est
plenior licentia ad disciplinae publicae emendationem. His
cunabulis^o praefectorum auctoritas initiata. intantum meruit
augeri, vt appellari à praefectis praetorio non possit. nam cùm
ante quaesitum fuisset an liceret à praefectis praetorio appella-
re, & p iure liceret, & extarent exempla eorum, qui prouoca-
uerint: postea publicè sententia principali lecta appellandi
facultas interdicta est. credidit enim princeps eos qui ob singu-
larem industriam explorata eorum fide & grauitate ad huius
officij magnitudinem adhibentur, non aliter iudicatu-
ros esse pro sapientia ac luce dignitatis suae, quàm ipse foret iudi-
caturus. Subnixi sunt etiam alio priuilegio^p praefecti praeto-
rio: nõ à sententiis eorum minores aetate ab aliis magistratibus,
nisi ab ipsis praefectis praetorio restitui possint.

^a Matronae^b Feriis sunt Tribu-

narij. Patricij autem

Iustiniani aetate dice-

bantur patres Reip.

auctore Suida. & 10-

20 ff. de consulib. &

patri. libro 12. C.

^c consul tribus

d Coniuge cum l. 20.

de man. vin. Duar.

^e i. dare qui cognosce-

rent an iusta causa es-

set manumissionis.

^f & singuli^g manumittere pos-

sunt:

^h potest

VLPIANVS libro singulari de Officio Praefecti vrbi

- O**MNIA omnino crimina praefectura vrbis sibi vindicabit: nec tantum ea, quae intra urbem admittuntur: verum ea quoque quae extra urbem intra Italiam epistula^b Diui Seueri ad Favium Cilonem^c praefectum vrbi missa declaratur. Seruos, qui ad statuas confugerint, vel sua pecunia emptos ut manumittantur, de dominis querentes audiet. sed & patronos egentes de suis libertis querentes audiet: maxime si egros se esse dicant, desiderentque a libertis exhiberi. Relegandi deportandique INsulam^d, quam Imperator adsignauerit, licentiam habet. Initio eiusdem epistulae ita scriptum est: CVM VRBEM NOSTRAM FIDEI TVAE COMMISERIMVS. Quicquid igitur intra urbem admittitur, ad praefectum vrbi videtur pertinere. sed & si quid intra centesimum miliarium admissum sit, ad praefectum vrbi pertinet. si ultra^e ipsum lapidem, egressum est praefecti vrbi notionem^f. Si quis seruum suum adulterium commisisse dicat in uxorem suam, apud praefectum vrbi erit audiendus. sed & ex interdictis, QVOD VI AVT CLAM, aut interdicto VNDE VI audire potest. Solent ad praefecturam^g vrbis remitti etiam tutores, siue curatores, qui male in tutela siue cura versati grauiore animaduersione indigent, quam ut sufficiat eis suspectorum infamia: quos probari poterit vel nimis datis tutelam occupasse, vel praemio accepto operam dedisse, ut non idoneus tutor alicui daretur, vel consule circa edendum patrimonium quantitatem minuisse, vel euidenti fraude pupilli bona alienasse.
- 3.** Quod autem dictum est, ut seruos de dominis querentes praefectus audiat, sic accipiemus: non accusantes dominos, hoc enim nequaquam seruo permittendum est, nisi ex causis receptis: sed si verecunde expostulent: si saeuitiam, si duritiam, si famem, qua eos premant^h: si obscenitatem, in qua eos compulerint, vel compellant, apud praefectum vrbi exponant. Hoc quoque officium praefecto vrbi a Diuo Seuero datum est, ut mancipia tueatur ne prostituantur. Praeterea curare debet praefectus vrbi ut nummularij probe se agant^k circa omne negotium suum: & temperent his, quae sunt prohibita.
- 4.** Cum patronus contemni se a liberto dixerit, vel contumeliosum sibi libertum queratur, vel conuicium se ab eo passum liberosque suos, vel uxorem, vel quid huic simile obicit^l: praefectus^m vrbi adire solet, & pro modo querellae corrigere eum aut comminari, aut fustibus castigare, aut ulterius procedere in poenaⁿ eius solet. nam & puniendi plerumque sunt liberti. certe si se

b vt epistola
c Cilionem

d in insulam

e sed & si
f notio non est.

g ad praefectum

h comprimant
i quam eos

k se gerant

l obicit
m Praefectus vrbi
aditus, pro modo
querelle
n in poenam

delatum à liberto, vel conspirasse eum contra se cum inimicis doceat: etiam metalli pœna in eum statui debet. Cura carnis omnis vt iusto pretio præbeatur, ad curam præfecturæ pertinet. & ideo & forum suarium, sub ipsius cura est. sed & ceterorum pecorum, siue armentorum, quæ ad huiusmodi præbitionem spectant, ad ipsius curam pertinent. Quies quoque popularium, & disciplina spectaculorum ad præfecti vrbi curam pertinere videtur. & sanè debet etiã dispositos milites stationarios habere ad tuendam popularium quietem, & ad referendum sibi quid^a vbi agatur. Et vrbe interdiceræ præfectus vrbi, & quæ Alia^b solitarum regionum potest, & negotiatione, & professione, & aduocationibus, & foro, & ad tempus, & in perpetuum. interdiceræ poterit & spectaculis: & si quem releget ab Italia, summouere eum etiã à prouincia sua. DiBUS Seuerus rescripsit eos etiã, quæ Illicitum collegium coisse^c dicuntur, apud præfectū vrbi accusandos.

II. PAVLVS libro singulari de Officio Præfecti vrbi

ADiri etiã ab argentariis^d, vel aduersus eos ex epistula Diui Hadriani, & in pecuniariis causis potest.

III. VLPPIANVS libro secundo ad Edictum

Præfectus vrbi cum terminos^e vrbis exierit, potestatem non habet: extra^c urbem potest iubere iudicare.

DE OFFICIO QVAESTORIS TIT. XIII.

VLPPIANVS libro singulari de Officio Quæstoris

ORIGO^f quæstoribus creandis antiquissima est, & pænè ante omnes magistratus. Gracchanus^g denique Iunius libro septimo de Potestatibus etiã ipsum Romulum & Numam Pompilium binos quæstores habuisse, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio crearent, refert. Sed sicuti dubium est, an Romulo & Numa regnãtibz quæstor fuerit: ita^h Tullo Hostilio rege quæstores fuisse certum est. sanè creVrior apud veteres opinio est Tullum Hostilium primum in rempublicã induxisse quæstores. & à genere quærendi quæstores initio dictos & Iunius, & Trebarius, & Fænestella scribunt. Ex quæstoribus quidam solebant prouincias fortiri ex senatus consulto, quod factū est Decimoⁱ Druso & Porcina consulibus. Sanè non omnes quæstores prouincias fortiebantur, verum excepti erant Candidati principis. hi etenim solis libris principalibus in senatu legendis vacant. Hodièque optinuit^k indifferenter quæstores creari tam patricios quàm plebeios. ingressus est enim & quasi primordiū gerendorum honorum, sententiæque in senatu dicendæ. Ex his, sicut dicimus, quidam sunt qui Candidati principis dicebantur, qui quæ epistulas eius in senatu legunt.

a quid vbiq;
b quauis alia

c coegisse

d Argentarij, ut apud
se sunt, qui pecuniam
sibi suãquam alienã se
uori dabant, rationes
negotiationis conficiunt
se.

e id extra tamen
potest

f quæstoris creandi
g Gracchus

h ita à Tullo

i Decio

k Aug. lib. 2. emend.
c. 1. ait legi Florentia
vt indifferenter, &
phrasim graecam esse
vt supra in præc. ad
f. verum ipse in li-
brarius Florentinus
erravit, ex Pandectis
Florentinis diiudicari
iuriam potest.

DE OFFICIO PRÆTORVM^a TIT. XIII.

VLPIANVS libro vicenſimo ſexto ad Sabinum

APVD^b filium familias prætoré poteſt pater eius manumittere.

II. PAVLVS libro quarto ad Sabinum

SEd etiam^c ipſum apud ſe emancipari, vel in adoptionem dari placet.

Gēſta à ſeruo creato prætorè per errorem, rata ſunt propter vtilitatem.

III. VLPIANVS libro trigenſimo octauo ad Sabinum

BARBARIVS^d Philippus cum ſeruus fugitiuus eſſet, Romæ præturam petiit, & prætor designatus eſt. ſed nihil ei ſeruitutem obſtetiſſe ait Pomponius, quaſi prætor non fuerit: aDquin^e verum eſt prætura eum functum. & tamen videamus ſi ſeruus quamdiu latuit in dignitate prætoria, functus ſit: quid dicemus? quæ edixit^f, quæ decreuit nullius fore momenti? an fore propter vtilitatem eorum, qui apud eum egerunt vel lege, vel quo alio iure? & verum puto nihil eorum reprobari. hoc enim humanius eſt: cum etiam potuit populus Romanus ſeruo decernere hanc poteſtatem. ſed & ſi ſciſſet ſeruum eſſe, liberum eſſe ſciſſet. quod ius^g multò magis in Imperatore obſeruandum eſt.

III. IDEM libro primo de Omnibus Tribunalibus

PRætor^h neque tutorem, neque ſpecialem iudicem ipſe ſe dare poteſt.

DE OFFICIO PRÆFECTI VIGILVM

TITVLVS XV.

PAVLVS libro ſingulari de Officio Præfecti vigilum

APVD vetuſtiores incendijs arcendis triumviri prærant, qui ab eo quòd excubias agebant, nocturni diſti ſunt. interueniebant nonnumquã & ædiles & tribuni plebis. erat autem familia publica circa portamⁱ & muros diſpoſita, vnde ſi opus eſſet euocabatur. fuerant & priuatæ familiae, quæ incendia vel mercede vel gratia extinguerent. deinde Diuus Auguſtus maluit per ſe huic rei conſuli.

II. VLPIANVS libro ſingulari de Officio Præfecti vigilum

PLuribus vno die incendijs exortis.

III. PAVLVS libro ſingulari de Officio Præfecti vigilum

NAm ſalutem reipublicæ tueri, nulli magis credidit conuenire, nec alium ſufficere ei rei, quàm Caſarem. Itaque ſeptem cohortes oportunis locis conſtituit, vt binas regiones vrbis vnaquæque cohors tueatur. præpoſitis eis tribunis, & ſu-

^aPrætoris
^bConiunge l. 2. de off. præf. Dna.

^cConiunge c. 3. de adop. Dnat.

^dSeruus qui inue-
niti nullus intelli-
gitur. l. quod attinet in
fr. de regul. iur. quã-
diu conditio ignora-
tur a prætura functus
non eſt, ſi ius ſummum
ſpectet. Nam neque po-
pulus neque princip.

manumittere vel uo-
luntatem habuit eum
ſeruo ignorans, neque
ſciſſet iuris domino
manumittere poteſt.
ſer. l. id quod noſtrum.

^einf. de reg. iur. l. 4. q. C. de legibus. Vlpia-
nus tamen varique h. d.
cure contra vnoſum
rationis propter vtili-
tatem iannit, quoniã
vterque ius civile ad-
rogare poſſit. l. d. iu-
re gentium eum rece-
dere. l. ius civile. ſupra
de iuſti. l. iur. Exci-
piat. Baro.

e atqui vera etiam
ſi dixit, minus veſt.
edicere enim verbum
prætorium eſt.

g Si populus prætorum
ſeruum creare poteſt,
multo magis impera-
tor qui poteſtatē omni-
populi conſecutus eſt,
ac legibus ſoluitur. l.
1. ſupra de conſti. priu.
l. 1. princeps. de leg.
hunc vnum veſt. quo
que edicat Couca.
l. 1. de c.

h Coniunge c. 5. de of-
f. præf. iur.
i portam

a receptatoribus:

b vt Diuus, & ira

Diuus

c Eruatio, Eurytio

d Furiū caligatum,
vt dicitur d' cabid.
quod militare indami-
tum est.

e Instrumēta sunt ad
iudicē & iudicandis.
Iudicē: Scilicet, Dispositio
p. edictis hamis vigi-
larē cohortem.

f Vincta est inscriptio
hinc usque in vulgari-
bus edictibus.

g Male ergo Haloan-
dos legit Verus
h & flagellis

i remittere & fugi-
tios.

k Eadem ratione di-
ctus est, qui pretor:
primus autem iure
magistratum cepit T.
Quintius Postumio
Albo, & Sextus Fulvius
Ces. bello infra ceter
contra Aequo gesto.

l non tamen

per omnes spectat Vili viro, qui praefectus vigilum appella-
tur. Cognoscit praefectus vigilum de incendiariis, effracto-
ribus, furibus, raptoribus, receptatoribus: ^a nisi si qua tā atrox
tāque famosa persona sit, vt praefecto vrbi remittatur. &
quia plerumque incendia culpa fiunt inhabitantium: aut fu-
stibus castigat eos, qui negligentius ignem habuerunt: aut se-
uera interlocutione comminatus fustium castigationem rem-
mittit. Effracturae fiunt plerumq; in insulis, in horreisque ²
vbi homines pretiosissimam partem fortunarum suarum re-
ponunt, cum vel cella effringitur: vel armarium, vel arca: &
custodes plerumque puniuntur: & ^b Diuus Antoninus Ery-
cio ^c Claro rescripsit. ait enim posse eū horreis effractis que-
stionem habere de seruis custodibus: licet in illis ipsius Impe-
ratoris portio esset. Sciendum est autem praefectum vigi-
lum per totam noctem vigilare debere: & coerrare calciatū ^d,
cum hamis ^e & dolabris. vt curam adhibeant, omnes inquilini-
nos admonere, ne negligentia aliqua incendij casus oriatur:
praeterea vt aquam vnusquisque ^h inquilinus in cenaculo ha-
beat, iubetur admonere. Aduersus capfarios quoque, qui mer-
cede seruanda in balineis vestimenta suscipiunt, iudex est cō-
stitutus: vt si quid in seruandis vestimentis fraudulenter ad-
miserint, ipse cognoscat.

III. VLP IANVS libro singulari de Officio Prae- fecti vrbi

Imperatores Seuerus ^z & Antoninus Iunio Rufino praefe-
cto vigilum ita rescripsit. Insularios, & eos, qui negle-
genter ignes apud se habuerint, potes fustibus vel ^h flagellis
caedi iubere: eos autem, qui dolo fecisse incendium conuincē-
tur, ad FaVium Cilonem praefectum vrbi amicum nostrum
remittes, fugitiuos conquirere, eosq; dominis reddere debes.

DE OFFICIO PROCONSULIS ET LEGATI

TITVLVS XVI.

VLP IANVS libro primo Disputatorum

PROCONSUL ^k vbique quidem proconsularia infi-
gnia habet, statim atque urbem egressus est: potestatem
autem non exercet nisi in ea prouincia sola ^l, quae ei de-
creta est.

Differentia iurisdictionis contentiosa & voluntaria.

II. MARCIANVS libro primo Institutionum

OMNES proconsules statim, quam urbem egressi fuerint, ha-
bent iurisdictionem: sed ^l non contentiosam, sed volun-
tariam: vt ecce manumitti apud eos possunt tam liberi, quam
serui, & adoptiones fieri. Apud legatum verò proconsulis ne-
mo manumittere potest, quia nō habet iurisdictionem talē.

III. VLP IANVS libro vicensimo sexto ad Sabinum

Nec adoptare potest. omnino enim non est apud eum legis actio.

IIII. IDEM libro primo de Officio Proconsulis

Obseruare^a autem proconsulem oportet, ne in hospitibus præbendis oneret prouinciam: vt Imperator noster cum patre Aufidio Seueriano rescripsit. Nemo proconsulum stratores^b suos habere^c potest: sed viceorum milites ministerio^d in prouinciis funguntur.

Proficisci autem proconsulem melius quidem est sine vxore. sed^d & cum vxore potest: dummodo sciat senatum^e Cotta & Messala consulibus censuisse futurum, vt si qui T vxores eorum, qui ad officia proficiscuntur deliquerint: ab ipsis ratio & vindicta exigatur. Antequam verò fines prouinciæ decretæ sibi proconsul ingressus sit: edictum debet de aduentu suo mittere, continens commedationem aliquam sui: si qua ei familiaritas sit cum prouincialibus, vel coniunctio, & maximè excusantis^f ne publicè vel priuatim occurrant ei. esse enim congruens, vt vnusquisque in

3 sua patria eum exciperet. Rectè autem & ordine faciet, si edictum decessori suo miserit: significetque qua die fines sit ingressurus. plerumque enim incerta^h hæc & inopinata turbant prouinciales, & actus impediunt. Ingressum^g etiam hoc

4 eum obseruare oportet^h, vt per eam partem prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est. & quas Græciaⁱ Ε Π Ι Δ Η Μ Ι Α Σ appellat, siue Κ Α Τ Α Π Α Ο Υ Ν obseruare, in quam primum ciuitatem veniat, vel applicet. magni enim facient prouinciales seruari sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prærogatiuas. Quædam prouinciæ etiam hoc habent, vt per mare^k in eam prouinciam proconsul veniat: vt Asia, scilicet vsque adeo, vt Imperator^l noster Antoninus Augustus ad desideria Asianorum rescripsit, proconsuli necessitatem impostam per^l mare Asiam applicare; Κ Α Ι Τ Ω Ν Μ Η Τ Ρ Ο-

5 Π Ο Λ Ε Ω Ν Ε Φ Ε Σ Ο Ν primam attingere. Post hæc ingressus prouinciam, mandare iurisdictionem legato suo debet: nec hoc antefacere, quam fuerit prouinciam ingressus: est enim perquam absurdum antequam ipse iurisdictionem nanciscatur, nec enim prius ei competit, quam in eam prouinciã venerit, alij eam mandare, quam non habet. sed si & ante fecerit, & ingressus prouinciam in eadem voluntate fuerit: credendum est videri legatum habere iurisdictionem, non exinde ex quo mandata est: sed ex quo prouinciã proconsul ingressus est.

V. P A P I A N V S libro primo Quæstionum

Aliquando mandare iurisdictionem proconsul potest, & si nondum in prouinciam peruenerit. quid enim si necessariam moram in itinere patiat, maturissimè autem legatus in prouinciam peruenturus sit?

^a Sumpta hinc est l. diuturna, de legib. Duar.

^b Qui à sternendis equis dicti sunt. Bud. tamen maxilli stratores. sunt autem apparitores ita dicti a festendis reu. l. n. C. de cult. re.

^c Seruos legis Go. lib. t. dec. c. 43. quia serui ad ministeria publica admitti non debent. Statuisti autem hoc est apparitoris & nuncij magistratus publicum est ministerium.

^d Philippus Macedo semper dum militabat vxorem habebat. Athe. li. 13. c. 2.

^e Huius senatusconsulti meminit Tac. li.

3. c. 4. Excusans recusans g Ingressus h debet.

i Græci ἐπίδημιον appellant,

k in mar

l pro more significate, Bud.

VI. VLP IANVS libro primo de Officio Proconsulis

a Hinc sumpta est. ne mo. de regu. iur. Duar. Solent^a etiam custodiarum cognitionem mandare legatis: scilicet vt præauditas custodias ad se remittant, vt innocentem ipse liberet. sed hoc genus mandati extraordinariū est. nec enim potest quis gladij potestatem sibi datam, vel cuius alterius coercitionis ad alium transferre: nec liberandi igitur reos ius, cum accusari apud eum non possint. Sicut autem mandare iurisdictionem, vel non mandare, est in arbitrio proconsulis: ita adimere mandatam iurisdictionem licet quidem proconsuli, non autem debet inconsulto principe hoc facere. Legatos non oportet principem consulere, sed proconsulem suum: & is ad consultationes legatorum debet respondere. Non verò in totum xeniis abstinere debet proconsul, sed modum adicere^b: vt neque morosè in totum abstinere, neque auarè modum xeniorum excedat. quam rem Diuus Seuerus & Imperator Antoninus elegantissimè epistula sunt moderati: cuius epistulæ verba hæc sunt: Quantum ad xenia pertinet, audi quid sentimus: vetus prouerbium est ΟΥΤΕ ΠΑΝΤΑ, ΟΥΤΕ ΠΑΝΤΟΤΕ, ΟΥΤΕ ΠΑΡΑ ΠΑΝΤΩΝ. nam valde inhumanum est à nemine accipere: sed passim vilissimum est: & omnia auarissimum. Et quod mandatis continetur, ne donum vel munus ipse proconsul, vel qui in alio^d officio erit, accipiat, ematve quid nisi victus cottidiani causa, ad xeniola^e non pertinet: sed ad ea quæ edulium excedant vsu. Sed nec xenia producenda^f sunt ad munerum qualitatem.

b De munerum modo pulchre Gui. li. i. elegia 10.

c & per omnia. Resier tamen Florentina lesio. d aliquo e xenia iam f perducenda

VII. IDEM libro secundo de Officio Proconsulis

g aliquam

h an facta res que sit, vel: arti tota sint & quæ sint, vel an

Si in aliam^g quam celebrem ciuitatem vel prouinciæ caput aduenerit: pati debet commendari sibi ciuitatem, laudisque suas non grauatè audire: cum honori suo prouinciales id vindicent. & ferias secundum mores & consuetudinè, quæ retro optinuit, dare. Aedes sacras & opera publica circuire inspiciendi gratia, an^h facta cæta quæ sint, vel an aliqua refectio indigeant: & si qua cœpta sunt, vt consummentur, prout vires eius reipublicæ permittunt, curare debet. Curatorisque operum diligentes sollemniter præponere: ministra quoque militaria, si opus fuerit, ad curatores adiuBandos dare. Cum plenissimam autem iurisdictionem proconsul habeat: omnium partes, qui P. omæ^l vel quasi magistratus, vel extra ordinem ius dicunt, ad ipsum pertinent.

VIII. IDEM libro trigesimo nono ad Edictum

i Ex sic. dno. poss. & coniunged. est cap. 4 de offi. pres. ex eodem locumptum Duar.

ET ideoⁱ maius imperium in ea prouincia habet omnibus, post principem.

VIII. IDEM

VIII. IDEM libro primo de Officio Proconsulis

Nec quicquā est in prouincia, quod non per ipsum expediat. Sanē si fiscalis pecuniaria^a causa sit, quæ ad procuratorem principis respicit, melius fecerit, si abstinereat.

^a vel pecuniaria

1 Vbi^b decretum necessarium est per libellum id expedire proconsul non poterit. omnia enim quæcunque causæ cognitionem desiderant, per libellum non possunt expediri.

^b Decretum est quod magistratus status causa cognita i. examinata ratione cur quid ab eo petatur, idque solius more prouinciali. l. 2. de off. aest. infra. l. c. m. iis infra de transact. l. magis puto. inf. de reb. cor. cum igitur decretum esset necessarium porrigebatur superplex libellus magistratus sui ut illud i. serponet. Quod si eo non interposito, libello tantum subscripisset, dubitatum est, an satis esset. hoc negat Iulianus. Torquetur hic valde Acru. Vide Alcia. 2. Paradox. cap. 3. c nec ideo

2 Circaduocatos patientem esse proconsulem oportet, sed cum ingenio, ne contemptibilis videatur: nec^c adeo dissimulare si quos causarum concionatores^d vel redemptores deprehendat. eosque solos pati postulare, quibus per edictum eius

3 postulare permittitur. De plano autem proconsul potest expedire hæc, ut obsequium parentibus & patronis liberisque patronorum exhiberi iubeat. comminari etiam & terrere filium a patre oblatum, qui non ut oportet conuersari dicatur. poterit de plano similiter & libertum non obsequentem eum

4 dare aut verbis, aut fustium castigatione. Obseruare itaque eum oportet ut sit ordo aliquis postulationum, scilicet ut omnium desideria audiantur: ne forte dum honori postulanti^e datur, vel improbitati ceditur, mediocres desideria sua non proferant: qui^f aut omnino non adhibuerunt, aut minus frequentes, neque in aliqua dignitate positos aduocatos sibi pro-

5 spererunt. Aduocatos quoque petentibus debet indulgere plerumque^h feminis, vel pupillis, vel aliis debilibus: vel his qui suæ mentis non sunt, si quis eis petat: vel si nemo sit qui petat, vltro eis dare debet. Sed si qui per potentiam aduersarij non inuenire se aduocatum dicat, æquè oportebit ei aduocatum dare. Ceterum oprimi aliquem per aduersarij suiⁱ potentiam non oportet. hoc enim etiam ad inuidiam eius, qui prouinciæ præest, spectat: si quis tam impotenter se gerat, ut omnes metuant aduersus eum aduocationem suscipere. Quæ etiam omnium præsidum communia sunt: & debent & ab his obseruari.

plex libellus magistratus sui ut illud i. serponet. Quod si eo non interposito, libello tantum subscripisset, dubitatum est, an satis esset. hoc negat Iulianus. Torquetur hic valde Acru. Vide Alcia. 2. Paradox. cap. 3. c nec ideo d De quib. Alex. ab Alex. l. 4. c. 19. e I tēque i Postulationum locus datur, g quia aut h plurimumque

X. IDEM libro decimo de Officio Proconsulis

Meminisse oportebit vsque ad aduentum successoris omnia debere proconsulem agere, cum sit vnus proconsulatus, & utilitas prouinciæ exigat esse aliquem, per quem negotia sua prouinciales explicent. ergo in aduentum successoris debet^k ius dicere. Legatum suum ne ante se de prouincia dimittat & lege Iulie repetundarū, & rescripto Diui Hadriani ad Calpurniū Rufum^l proconsulem Achaia admonetur.

^k debet

^l Rufinum

XI. VENULEIUS Saturninus libro secundo de Officio Proconsulis

Si quid erit quod maiorem animaduersionem exigat, rescere^m legatus apud proconsulem debet. neque enim ani-

^m remittere legat^o ad proconsulem.

maduertendi, coercendi, vel atrociter verberandi ius habet.

LXII. PAVLVS libro secundo ad Edictum
Legatus mandata sibi iurisdictione iudicis dādi ius^a habet.

LXIII. POMPONIVS libro decimo ad Quintum
Mucium

Legati proconsulis nihil proprium habent nisi à procon-
sule eis mandata fuerit iurisdictione.

LXIII. VLPPIANVS libro vicensimo ad legem I uliam
& Papiam

Proconsules non amplius quàm sex fascibus^b vtuntur.

ET legati proconsulum^c tutores dare possunt.

PXVI. VLPPIANVS libro secundo ad Edictum
Proconsul portam Romæ ingressus deponit imperium.

DE OFFICIO PRAEFECTI AVGVSTALIS

TITVLVS XVII.

VLPPIANVS libro quintodecimo ad Edictum

PRAEFECTVS^d Aegypti non prius deponit praefe-
cturam & imperium, quod ad similitudinem procon-
sulis lege sub Augusto ei datum est, quàm Alexandriam
ingressus sit successor eius, licet in prouinciam venerit: & ita
mandatis eius continetur.

DE OFFICIO PRAESIDIS TIT. XVIII.

MACER^e libro primo de Officio Praesidis

PRAESIDIS nomen generale est: eoque & proconsu-
les, & legati Caesaris, & omnes prouincias regentes, li-
cet senatores^f sunt, praesides appellantur. proconsulis
appellatio specialis est.

LII. VLPPIANVS libro vicensimo sexto ad Sabinum

Praeses^g apud se adoptare potest, quemadmodum & emā-
cipare filium, & manumittere seruum potest:

LIII. PAVLVS libro tertio decimo ad Sabinum

Praeses^h prouinciæ in sua prouinciæ homines tantum impe-
rium habet, & hoc dum in prouincia est: nam si excesserit,
priuatus est. Habet interdum imperium & aduersus extra-
neos homines si quid manuⁱ commiserint. nam & in man-
datis principum est vt curet is, qui prouincia praest, malis ho-
minibus prouinciam purgare: nec dislinguitur vnde sint.

LIII. VLPPIANVS libro trigensimo nono ad
Edictum

Praesesⁱ prouinciæ maius imperium in ea prouincia habet
omnibus post principem.

V. IDEM

^a Negatio addita fue-
rat, ius non habet.
quam primus Pelitia-
nus sustulit.

^b Fasces, Accensus in
terpretatur vices, vel
manes. Bud. verò re-
dè fascibus viginti
intra quas secutus ob-
ligata erat, ita refer-
rum in summo fesse
extaret.

^c Proconsulis

^d Post Actianum bel-
lum vilius Asiaticus
& Cleopatra, Augu-
stus praefectum consti-
tuit in Aegypto, qui
ides Augustalia dicitur.
Strabo lib. 7. con-
stituendi eius cau-
sam commemorat Ta-
ci. lib. 2

^e Marcius

^f Senatores nō sint.
vii equites significat:
de quibus hoc ipsum
Strabo testatur. Ho-
rum in orat. pro lege
Manil. Verum vt do-
ctissimi viri coniectu-
ram non approbem fa-
cit librorum omnium
consensus, à quibus a-
dest negatio: & sen-
tentia citra negationē
rectè constans & ple-
raque alia rationes.
^g Praes prouinciæ
h in aliam, vel ma-
nū

ⁱ Ex tit. de be. pos. li.
cui & c. 8. de off. pro-
consul. Di. ceter.

V. IDEM libro primo de Omnibus Tribunalibus

Praeses provinciae non magis tutorem, quam specialem iudicem ipse se dare potest.

VI. IDEM libro primo Opinionum

Ilicitas exactiones, & violentia factas, & extortas metu venditiones, & cautiones, vel sine pretij numeratione prohibeat praeses provinciae. Item ne quis iniquum lucrum aut **1** damnum sentiat, praeses provinciae provideat. Veritas rerum erroribus gestarum non vitiatur. ^a & ideo praeses provinciae id sequatur, quod ^b conuenit eum ex fide eorum quae probatur. **2** Ne potentiores viri humiliores iniuriis adficiant, neue defensores corum calumniosis criminibus infectentur innocen- **3** tes, ad religionem praesidis provinciae pertinet. Illicita ministeria sub ^c praetextu adiuuantium militares viros ad concutiendos homines procedentia prohibere, & deprahensa coercere praeses provinciae curet. & sub specie tributorum il- **4** licitas exactiones fieri prohibeat. Neque licita negotiatione aliquos prohiberi, neque prohibita exerceri, neque innocentibus poenas irrogari, ad sollicitudinem suam praeses pro- **5** uinciae reuocet. Ne ^d tenuis vitae homines sub praetextu aduentus officiorum vel militum, lumine ^e vnico, vel breui suppellectili ad aliorum vsus translatis, iniuriis vexentur, praeses **6** provinciae providebit. Ne quid sub nomine militum, quod ad utilitates eorum in commune non pertinet, a quibusdam propria sibi commoda iniquè vindicantibus committatur, **7** praeses provinciae provideat. Sicuti medico imputari euentus mortalitatis non debet: ita quod per imperitiam commisit imputari ei debet. praetextu ^f humanae fragilitatis delictum decipientis in periculo homines ^g innoxium esse non debet. **8** Qui vnuerfas provincias regunt, ius gladij habent: & in **9** metallum dandi potestas eis permessa est. Praeses provinciae si multam, quam irrogauit, ex praesentibus facultatibus eorum quibus eam dixit, ^h redigi non posse deprahenderit: necessitate ⁱ solutionis moderetur, reprahensa ^k exactorum illicita auaritia. Remissa propter inopiam multa a provinciis regentibus exigere non debet.

VII. IDEM libro tertio Opinionum

Praeses provinciae inspectis aedificiis dominos eorum causa cognita reficere ea compellat: & aduersus detractantem competenti remedio deformitati auxilium ferat.

Interpretatio rescripti principalis.

VIII. IULIANVS libro primo Digestorum

Saepe audiui Caesarem nostrum dicentem hac rescriptione, EVM QVI PROVINCIAE PRAEEST ADIRE **P**O T E S T ¹, non imponi necessitate procoesuli, vel legato ei ⁹ vel ¹ potes praesidi

a Sed eadem permisset, praesumitur tam ferum, quod quasi vere gestum scribitur: nisi si veritas alia probetur. l. ab ea parte. inf. de probat.

b Gellius lib. 14. c. 2. c. sed

d Et ne e Cassa legit limine, significat autem tenuia fortuna homines; qui vix necessaria vicia domi suae habent, non cogendos recipere hospitem.

f praetextu enim g hominis

h indixit, i necessitatem k repressa Bud.

præsidi prouinciæ suscipiendæ cognitionis: sed eum aestimare debere ipse cognoscere, an iudicem dare debeat.

VIII. CALLISTRATVS libro primo de Cognitionibus

a existimabit

Generaliter quotiens princeps ad præsides prouinciarum remittit negotia per rescriptiones, veluti EVM QVI PRO VINCIAE PRAEEST ADIRE POTERIS: vel cum hac adiectione, IS AESTIMABIT^a QUID SIT PARTIVM SVARVM: non imponitur necessitas proconsuli vel legato suscipiendæ cognitionis, quamuis non sit adiectum, IS AESTIMABIT QUID SIT PARTIVM SVARVM: sed is aestimare debet vtrum ipse cognoscat, an iudicem dare debeat.

X. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris

Epitomarum

b De omnibus

c correctorum

EX^b omnibus causis, de quibus vel praefectus vrbi, vel praefectus praetorio, itemque consules, & praetores, ceterique Romæ cognoscunt, correctorum^c & praesidum prouinciarum est notio.

XI. MARCIANVS libro tertio Institutionum

Omnia enim prouincialia desideria, quæ Romæ varios iudices habent, ad officium praesidum pertinent.

XII. PROCVLVS libro quarto Epitularum

d Hæc autem ita legis non tamen tam spe standum, ignorans genus loquendi frequenter ipsum esse inuisibilem, in quo tam intelligitur. Aug. lib. 4. amend. c. 4.

SED licet is, qui prouinciæ praest, omnium Romæ magistratum vice & officio fungi debeat, non^a tamen spectandum est quid Romæ factum est, quam quid fieri debeat.

XIII. VLPIANVS libro septimo de Officio Proconsulis

CONgruit bono & graui praesidi curare vt pacata atque quieta prouincia sit, quam regit: quod non difficile obtinebit, si sollicitè agat vt malis hominibus prouincia careat, eosque conquirat. nam & sacrilegos, latrones, plagarios, fures conquirere debet: & prout quisque deliquerit in eum animaduertere: rectorésque eorum coercere, sine quibus latro diutius latere non potest.

De furioso.

Furiosis, si non possint per necessarios contineri, eo remedio per praesidem obtiniam^c eundum est, scilicet vt carcere contineantur: & ita Diuus Pius rescripsit. Sanè excutiendum Diui fratres putauerunt in persona eius, qui parricidium admitterat, vtrum simulato furore facinus admisset, an verò re vera compos mentis non esset: vt si simulasset, plecteretur: si fureret, in carcere contineretur.

XIIII. MACER libro secundo de Iudicijs Publicis

e obuiandum non sam rellè. f cum re vera

g Forse legendum & Verus videtur enim verba esse rescripti. quod à diuis fratrib. pr. se sum fuisse dixit sup. l. prox.

h Tertullio, vel Tertullio

DIuus Marcus & Commodus Scapulae Tertullo^h rescripserunt in hæc verba: Sitibi liquido cõpertum est Aeliũ Priscum

Priscum in eo furore esse, vt continua mentis alienatione omni intellectu careat, nec subest vlla suspicio matrem ab eo simulatione dementiae occisam: potes de modo poenae eius dissimulare, cum satis furore ipso puniatur. & tamen diligenter custodiendus erit, ac si putabis etiam vinculo coercendus: quoniam tam ad poenam, quam ad tutelam eius & securitatem proximorum pertinebit. Si vero, vt plerumque adsolet, interuallis quibusdam sensu saniore non fortè eo momento scelus admiserit, nec morbo eius dāda est venia, diligenter explorabis: & si qui tale compereris, consulens nos vt aestimemus an per immanitatem facinoris, si cum posset videri sentire, commiserit: supplicio adficiendus sit. Cum autem ex litteris tuis cognouerimus tali eum loco atque ordine esse, vt à suis vel etiam in propria villa custodiatur: restè facturus nobis videris, si eos à quibus illo tempore obseruatus esset vocaueris, & causam tantae negligentiae excusseris, & in unum quemque eorum prout tibi leuari vel onerari culpa eius videbitur constitueris. nam custodes furiosis non ad hoc solum adhibentur, ne quid perniciosius ipsi in se moliantur, sed ne aliis quoque exitio sint. quod si committatur, non immeritò culpae eorum adscribendum est, qui negligentiores in officio fuerint.

a Ge. in orat. de Ausp. resp.

b quod non tam

c sanior est numerus

d pro immanitate

e i. stat. vt vulgè dicunt. Craci totè appellat. Rud. obseruandus

g omittatur.

XV. MARCIANVS libro primo de Iudiciis Publicis

Illud obseruandum est, ne qui prouinciam regit fines eius excedat, nisi voti soluendi causa: dum tamen abnoctare ei non liceat.

XVI. MACER libro primo de Officio Praesidis

Senatusconsulto cauetur vt de his, quae prouincias regentes, comites, aut libertini eorum antequam in prouinciam venerint contraxerunt, parcissimè ius dicatur: ita vt actiones quae ob eam causam institutae non essent, posteaquam quis eorum ea prouincia excesserit, restituantur. Si quid tamen inuito accidit, veluti si iniuriam, aut furtum passus est, haecenus ius dicendum est, vt litem contestetur, resque ablata exhibeatur & deponatur: aut fisci, exhiberiue satisfactio promittatur.

h liberti

i & vt actiones amittentur ob eam causam quod institutae non sint.

k eam prouinciam l. v. l. is

XVII. CELSVS libro tertio Digestorum

Si forte praeses prouinciae manumiserit, vel tutorem dederit priusquam cognouerit successorem aduenisse: erunt haec rata.

m erunt & licet

XVIII. MODESTINVS libro quinto Regularum

Lebescito continetur, vt ne quis praesidum munus donum caperet: nisi esculentum, potulentumque, quod intra dies proximos prodigatur.

n Coniunge l. qui officij de eius temp. Quas.

XVIII. CALLISTRATVS libro primo de Cognitionibus

a *Hic Sueton. Angu-
sto, Cic. pro leg. Man.
Pomponius dicit*

b *Dignitati
reclior est Floren.*

c *Gell. lib. 14. c. 4.
d vulgus*

Obseruandum^a est ius reddendi vt in aduendo quidem fa-
cilem se præbeat, sed contemni non patiatur. vnde man-
datis adicitur ne præfides prouinciarum in vltiorem fami-
liaritatem prouinciales admittant. nam ex conuersatione æ-
quali contemptio dignitatis^b nascitur. Sed & in cognoscen-
do neque excandescere aduersus eos, quos malos putat: neque
precibus calamitosorum inlacrimari^c oportet. id enim non
est constantis & recti iudicis, cuius animi motum vultus^d de-
tegit. & summam ita ius reddi debet, vt auctoritatem digni-
tatis ingenio suo augeat.

XX. PAPIANVS libro primo Responsorum

e *vel. sic infra id est.
mutatum suis in, vel.
ist. Si ager vltima
lia &c.*

Legatus Cæsaris, id est^e præses, vel corrector prouinciæ
abducendo se non amittit imperium.

XXI. PAVLVVS libro singulari de Officio Adfessorum

f *Foris deest ad, vnde
legatur ad solam. alij
legunt vt non solum
iactura*

Præses cum cognoscat de seruo corrupto, vel ancilla deuir-
ginata, vel seruo stuprato, si actor rerum agentis corruptus
esse dicetur, vel eiusmodi homo, vt non^f solum iacturam ad-
uersus substantiam, sed ad totius domus euersionem perti-
neat: seuerissimè debet animaduertere.

DE OFFICIO PROCVRATORIS^g CÆS-
SARIS VEL RATIONALIS
TITVLVS XVIII.

VLPPIANVS libro sextodecimo ad Edictum

h *Exit. de rei vind.
vbi quaeritur de domi-
nio, Julianus de cura
no. furio. d. 5. de iure fi-
sici. Dicitur.
1 essent.*

QVAE acta^h gesta que sunt à procuratore Cæsaris, sic
ab eo comprobantur, atque si à Cæsare gesta sunt. Si
rem Cæsaris procurator eius quasi rem propriam
tradat, non puto eum dominium transferre: tunc enim trans-
fert, cum negotium Cæsaris gerens consensu ipsius tradit. de-
nique si venditionis, vel donationis, vel transactionis causa
quid agat: nihil agit. non enim alienare ei rem Cæsaris, sed di-
ligenter gerere commissum est. Est hoc præcipuum in pro-
curatore Cæsaris, quod & eius ius seruus Cæsaris adire he-
reditatem potest: & si Cæsar heres instituat, miscendo se
opulentæ hereditati procurator heredem Cæsarem facit.

II. PAVLVVS libro quinto Sententiarum

k *Consultur Impe-
ratori. non tam recte.
Imperatoris autem
conditio non debet esse
deuictior hac in re,
quam cuiusvis alie-
rini.
quia poenæ. qua
lectis viscosa est. Nā
ex sequentibus apparet
poenæ constituendæ ius
eos habuisse, & si de-
portare non poterint.*

Quod si ea bona, ex quibus Imperator heres institutus
est, soluendo non sint: re perspecta consultur^k Impe-
rator. heredis enim instituti in aduendis vel repudiandis hu-
iusmodi hereditatibus voluntas exploranda est.^l

III. CALLISTRATVS libro sexto de Cognitio-
nibus

Cvratores Cæsaris ius deportandi non habent: quia hu-
ius^m poenæ constituendæ ius non habent. Si tamē quasi
tumul-

tumultuosum, vel iniuriosum aduersus colonos Cæsaris prohibuerint in prædia Cæsariana accedere: abstinere debebit. idque Diuus Pius Iulio rescripsit. deinde ^a neque redire cuiquam permittere possunt. idque Imperatores * nostri * Scuerus & Antoninus ad libellum Hermiæ rescripserunt.

a sed deinde vel i-
temque

DE^b OFFICIO IURIDICI TIT. XVIII.
VLPIANVS libro vicensimo sexto ad Sabinum

b De officio iuridi-
ci Alexandriæ

A Doptare^c quis apud iuridicum potest: quia data est ei legis actio.

c Capitulum in Mag-
eo aut plures iuridicos
ab eo per lralium cõ-
finescor, in quorum po-
testate erant iudicior
& in Aegypto fuisse
eius nominis magi-
stratum sub præfido
Augustili. Sirabo au-
thore est.
d Coniungit l. 1. de iur-
to. & cum a. dan.

II. IDEM libro trigensimo nono ad Sabinum
IURIDICO, ^d qui Alexandriæ agit, datio tutoris constitutione
Dini Marci concessa est.

DE OFFICIO EIVS CUI MANDATA EST
IURISDICTIONE TIT. XX.

Specialiter tributa non transferuntur; ut merum imperium. Sed ea tantum, quæ competunt iure magistratus ut iurisdictio, & imperium, quod cum ea mixtum, & coniunctum est.

PAPINIANVS libro primo Quæstionum

QVAE CYNQVE^e specialiter lege, vel senatusconsulto, vel constitutione principum tribuuntur, mandata iurisdictione non transferuntur. quæ verò iure magistratus competunt, mandari possunt. & ideo videntur errare magistratus, qui cum publici iudicij habeant exercitio-
nem^f lege vel senatusconsulto delegatam, ^g veluti legis^h Iuliae de adulteriis, & si quæ sunt aliæ similes, iurisdictionem suam mandant. Huius rei fortissimum argumentum, quod lege Iulia de vi nominatim cauetur, ut isⁱ Qui optigerit exercitio,^k possit eam si proficiscatur mandare. non aliter itaque mandare poterit, quàm si abesse cœperit: cum aliàs iurisdictione etiam à præfente mandetur. Et si à familia dominus occisus esse dicitur, cognitionem prætor, quam ex senatusconsulto habet, mandare non poterit. Qui mandatam iurisdictionem suscepit, propriam nihil habet: sed^l &^m eius, qui mandauit, iurisdictione vitur. verius est enim more maiorum iurisdictionem quidem transferri, sed merum imperium, quod lege datur, non posse transire. quare nemo dicit animaduersionem legatum proconsulis habere mandata iurisdictione.

e Vide Ale. l. 2. P. et
rad. c. 1. & lib. 3. di-
sp. 107. c. 4.

f exercitio nem.
g delatam,
h lege Iulia

i is cui
k exercitatio,

PAVLVS^l NOTAT: & imperium, quod iurisdictioni cohereret, mandata iurisdictione transire verius est.

l Paulus intelligens
verbum animaduersionem
ambigue dici, nunc
de quilibet coëctio-
ne, nunc de maiore. l. si
quid erit. supr. de off.
proconsularis missum
imperium transire. fra-
stra enim ei manda-
retur iurisdictione sine
aliqua coëctio. l.
vlt. infra eod. merum
enim imperium sine
maior animaduersione
mandari non potest. l.
solent supr. de off. pro-
cons. l. x. in. l. ba.

II. VLPIANVS libro tertio de Omnibus Tribunalibus
Mandata iurisdictione à præfide consilium non potest ex-
mercereis, cui mandatur: si^m tutores vel curatores velint
prædia vendere, causa cognita id prætor vel præfens permittat.
quod si mandauerit iurisdictionem, nequaquam poterit man-
data iurisdictione eam quæstionem transferre.

III. IULIANVS libro quinto Digestorum

ET si prætor sit is, qui alienam iurisdictionem exsequitur, non tamen pro suo imperio agit, sed pro eo cuius mandatu^a ius dicit, quotiens partibus eius fungitur.

^a mandato

III. MACER libro primo de Officio Præsidis

Cognitio de suspectis tutoribus mandari^b potest. immo etiam ex^c mādata generali iurisdictione propter utilitatē pupillorum eam contingere constitutum est in hæc verba. Imperatores Seuerus & Antoninus Braduæ proconsuli Africæ. Cūm propriam iurisdictionem legatis tuis dederis, consequens est vt etiam de suspectis tutoribus possint cognoscere. Vt^d possessio bonorum detur, vel si Quī damni infecti^e nō caueatur, vt is possidere iubeatur, aut ventris nomine in possessionem mulier, vel is Quī legatum est, legatorum seruandorum causa in possessionem mittatur, mandari potest.

^b Quid si mandata non fuerit, si lus præses de ea pronuntiauerit poterit l. i. §. suspecti. ad Tulpil. qua hoc sensu accepte non iam vehementer pugnat cū hoc loco, quā vulgō existimant.

^c & mandata, vel mandata
^d Vt ab iis
^e infecti nomine. quod visum est. Vt de August. lib. i. c. 9. §. neminem

V. PAVLVS libro octauodecimo ad Plautium

Mandata tibi iurisdictionem mandare alteri non^f posse manifestum est. Mandata iurisdictione priuato etiam imperium, quod non est merum, videtur mandari. quia iurisdictione sine modica coercitione nulla est.

^g Adfessoribus salaria instituit Imperator. Ale. Senec. quauis saepe dixit eos esse promouendos, qui per se Kemp. gerere possent, non per adfessores, & rursus quæque hoc agere debere. q. i. l. not. Sclius Lampr. in eodem. Idem Pla. dia. 2. de leg. h. adfessorum, i. viri k Libertini l. i. i. i. g.

DE OFFICIO ADSESSORVM²

TITVLVS XXI.

PAVLVS libro singulari de Officio Adfessorum

OMNE officium adfessoris, h quo iurisⁱ studiosi partibus suis funguntur, in his ferè causis cōstat: in cognitionibus, postulationibus, libellis, edictis, decretis, epistulis.

II. MARCIANVS libro primo de Iudiciis Publicis

Liberti^k adfidere possunt. infames autem licet non prohibeantur legibus^l adfidere: attē n arbitror, vt aliquo^o quoque^o decreto principali referatur constitutum, non posse officio adfessoris fungi.

III. MACER libro primo de Officio Præsidis

SI eadem prouincia postea diuisa sub duobus præsidibus constituta est, velut Germania, Mysia: ex altera^{*} ortus in altera^{*} adsidebit, nec videtur in sua prouincia adsedisse.

De salario adfessorum.

VIII. PAPINIANVS libro quarto Responsorum

Diem^m functo legato Cæsaris salarium comitibus residui temporis, quodⁿ a legatis præstitutum est, debetur: modò si non postea comites cum aliis eodem tempore fuerunt. Diuersum in eo seruatur, qui successorem ante tempus accepit.

^m Eadem penè verba f. n. l. sed addit. §. h. l. c. Ale. b. q. diff. quāt. c. 20.

V. PAVLVS libro primo Sententiarum

Consiliari^a eo tempore quo adsidet, ^b negotia tractare in suum quidem auditorium nullo modo concessum est: in alienum autem non prohibetur.^c

a Consiliarius
b adsidet,

VI. PAPIANVS libro primo Responsorum

In^d consilium ^e curatoris reipublicæ vir eiusdem ciuitatis adsidere non prohibetur: quia publico salario non fruitur.

c prohibentur. Na-
na tamen consilio-
ne prohibetur, quod
dubis officio eodem
tempore sufficere non
possit. l. vi. C. de assese-
sor.

d Sumptum ex l. 3. de
administ. rer. ad ciuitate
peruina
e consilio

LIBER SECVNDVS.

DE IURISDICTIONE.^f

f omnium iudicū

Quod sit officium magistratus, qui iurisdictioni præest.

VLPIANVS libro primo Regularum

US DICENTIS^g officium latissimum est. nam & bonorum possessionem dare potest, & in possessionem mittere, pupillis non habentibus tutores cōstituere, iudices litigantibus dare.

g Quid sit iudicere
exponit Duarenus l.
disp. 1. cap. 53.

II. IAVOLENVS libro sexto ex Cassio

Cvi iurisdictione data est, ea^h quoque concessa esse videtur, sine quibus iurisdictione explicari non potuit.

Definitio tam meri quàm mixti imperii & iurisdictionis.

III. VLPIANVS libro secundoⁱ de Officio

Quæstoris

Imperium^k aut merum^l est, ^m aut mixtum est. merum estⁿ Imperium, habere gladij potestatem ad animaduertendū^l facinorosos homines, quod etiam Potestas appellatur. Mixtum est imperium, Quod etiam iurisdictione inest. quod in danda bonorum possessione consistit. Iurisdictione^m est etiam iudicis dandi licentia.

III. IDEM libro primo ad Edictum

Ivbere cauere^o prætoria stipulatione, & in possessionem mittere, imperij magis est, quàm iurisdictionis.

V. IVLIANVS libro primo Digestorum

More maiorum ita comparatum est, vt is demum iurisdictionem mandare possit, qui eam suo iure^p non alieno beneficio haberet.^q

VI. PAVLVS libro secundo ad Edictum

ET quia nec principaliter ei iurisdictione data est, nec ipsa lex defert, sed confirmat mandatam iurisdictionem. ideoque si is, qui mandauit iurisdictionem, decesserit antequam res ab

i libro singulari. Et
sane in Instimiani iu-
dice citatum liber sin-
gularis Flp. de off.
Quæst.

k Totum hoc caput
explicatur à Dua-
ren. l. disp. cap. 53.

l ad animaduerten-
dum in facinorosos
m vt iurisdictione iu-
dicis

n Coniunge l. 1. & 4.
de dano iussu. Duar.
o cauere

p Id est, iure magistra-
tus non ab alio man-
datam.

q habere

eo, Quī mandata est iurisdictio, geri cœperit: solui mandatū Labeo ait sicut in reliquis causis.

*Actio popularis contra eum qui edictum perpetuæ iurisdictio-
nis causa propositum corrumpit.*

VII. VLP IANVS libro tertio ad Edictum

*a Erant autem iuris-
dictioni perpetuæ,
cum Prætor generali-
ter edicebat quibus
de rebus, aut quomodo
in omnibus causis, &
omnibus personis ius
esset diciturus, quædiu
magistratu fungeretur
l. 2. supr. de orig. iur.
D. na. v. 1. disput. c. 48.
b quinquaginta*

*c Aristoteles lib. 5.
Hecatonom. Idem So-
cratem censuisse re-
fers. P. Xenophon. 1
ἀποκρινθῶν.*

SI quis id, quod iurisdictio^a perpetuæ causa, non quod, prout res incidit, in albo, vel in charta, vel in alia materia propositum erit, dolo malo corruerit: datur in eum quingentorum^b aureorum iudicium, quod populare est. Serui quoque, & filii familias verbis edicti continentur. sed & utrumque sexum prætor complexus est. Quod si dum proponitur, vel ante propositionem quis corruerit, edicti quidem verba cessabunt, Pomponius autem ait sententiam edicti corrigendam esse ad hæc. In seruos autem si non defenduntur à dominis, & eos qui inopia laborant, corpus torquendum^c est. Do- li mali autem ideo in verbis edicti fit metio, quod si per imperitiam, vel rusticitatem, vel ab ipso prætore iussus, vel casu aliquis fecerit, non tenetur. Hoc verò edicto tenetur & qui tollit, quamuis non corruerit: item qui suis manibus facit, & qui alij mandat. sed si alius sine dolo malo fecit, alius dolo malo mandauit: qui mandauit tenebitur. si uterque dolo malo fecerit: ambo tenebuntur. nam & si plures fecerint, vel corruerint, vel mandauerint, omnes tenebuntur:

VIII. GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale
A Deo quidem, ut non sufficiat vnum eorum poenam luere.

VIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum

*d defenderet
e quando*

*f Vide Aciatum li 2.
Paral. lex. c. 16.*

*g quando
h fuit,*

i Index datus non poterat iudicandò, & cognoscendo recedere ad ea formula, quam ei præscripterat, qui eum iudicem dederat, sed ei parere cogebatur. Itaque nec erat iniquum nec periculosum iudicem d. vi patrem filio, aut contra. l. in primis. infra de iudi. Cum autem is, qui iurisditioni præst, possit pro sua potestate quiduis statueret, nec adstringatur certa formula, merito in d. cere prohibetur sibi. &c. c. tit. C. Ne quis in sua causa iudicet vel in sibi dicat. D. na. ten. 1. disput. c. 51.

SI familia alicuius album corruerit: non similiter hic edicitur ut in furto, ne in reliquos actio detur, si tantum dominus cum defendere^d voluit vnus nomine præstiterit, quantum liber præstaret. fortasse quia^e hic & contempta maiestas prætoris vindicatur, & plura facta intelleguntur: quemadmodum cum plures serui iniuriam fecerunt, vel danum dederunt: quia plura facta sunt, non ut in furto vnum. Octauenus^f hic quoque domino succurrendum ait, sed hoc potest dici, si dolo malo curauerint, ut ab alio albū corrumperetur: quia^g tunc vnum consilium fit,^h non plura facta. idem Pomponius libro decimo notat.

X. VLP IANVS libro tertio ad Edictum

QVI iurisditioniⁱ præest neque sibi ius dicere debet, neque uxori, vel liberis suis, neque libertis, vel ceteris, quos secum habet.

De quantitate ad iurisditionem pertinente.

XI. GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale

SI idem cum eodem pluribus actionibus agat, quarum singularum quantitas intra iurisditionem iudicantis sit, coacer-

seruatio verò omnium excedat modum iurisdictionis eius: apud eum agi posse Sabino, Cassio, Proculo placuit. quæ sententia rescripto Imperatoris ^a Antonini confirmata est. Sed & si mutæ sunt actiones, & alter minorem quantitatem, alter maiorem petat: apud eundem iudicem agendum est ei, qui quãtatem minorem petit: ne in potestate calumniosa aduersarij mei sit, an apud eundem litigare possim. Si vna actio cõmunis sit plurium personarum, veluti familiæ heriscundæ, cõmuni diuidendo, finitum regendorum: vtrum singulæ partes spectandæ sunt circa iurisdictionem eius, qui cognoscit: quod Ofilio & Proculo placet: quia vnusquisque de parte sua litigat. an potius tota res: quia & tota res in iudicium venit, & vel vni adiudicari potest? quod & Cassio & Pegaso placet* & sanè eorum sententia probabilis ^b est.

XII. ^c VLP IANVS libro octauodecimo ad Edictum Magistratibus municipalibus supplicium à seruo sumere non licet: modica autè castigatio eis ^d non est deneganda.

XIII. IDEM libro quinquagesimo primo ad Sabinum ^e Vm^c qui iudicare iubet, magistratum esse oportet. Magistratus autem, vel is ^f qui in potestate aliqua sit, ^g vt puta proconsul, vel prætor, vel alij, qui prouincias regunt: iudicare iubere eo die quo priuati futuri essent ^h non possunt.

XIII. IDEM libro trigensimo nono ad Edictum ⁱ Stⁱ receptum, eoque iure vitimur: vt si quis maior, vel equalis subiciat se iurisdictioni alterius: possit ei & aduersus eum ius dici.

XV. IDEM libro secundo de Omnibus Tribunalibus ^k SI per errorè alius pro alio prætor fuerit aditus, nihil valebit quod actum est: nec enim ferendus est qui dicat consentisse eos in præsidem. cum, vt Iulianus scribit, non consentiant qui errent. quid enim tam contrarium cõsensui est, quàm error, qui imperitiam detegit?

XVI. IDEM libro tertio de Omnibus Tribunalibus ^k SOlet prætor iurisdictionem mandare. & aut omnè mandat, aut speciem vnã. & ^l is cui mandata iurisdictione est, fungetur vice eius, qui mandauit, non sua.

XVII. IDEM libro primo Opiniorum ^k PRætor sicut vniuersam iurisdictionem mandare alij potest, ita & in personas certas, vel de ^m vnã specie potest: maxime cum iustam causam susceptæ ante magistratum aduocationis alterius partis habuerat.

XVIII. AFRICANVS libro septimo Quæstionum ^k SI conuenerit vt alius prætor, quàm cuius iurisdictione esset, ius diceret, & priusquàm adiretur mutata voluntas fuerit: proculdubio nemo compelletur eiusmodi cõventioni ⁿ stare.

^a Imperatorum Veri aut Severi, & Antonini

^b probabilior
^c Sumpsa est extraneu legi Aquilia. l. quem admodum. §. magistratus, ad l. Aquil. Duar.
d in eis
^e Coniungit. §. locus. de iudic. l. iudex, de re iudi. l. uen. o. 38. de re iur. Duar.
f ii sunt
g sunt
h sunt

ⁱ Sumpsa est ex iusul. de bon. poss. §. si ut l. 8. de off. procon. Duar.

^k suam iurisdictionem
l nam &
m ad vnã speciẽ
n in l. si quis in censendo. C. de pact. consensum est in alienum iudicem in contrarium faciendi. Itaque iniquum fuisse eum iudicem detestare, maxime cum aduersarius aliter contracturus non fuisset. Hic autem nihil est eiusmodi: hoc discrimen docet har le ges diuersas esse, vis pugnantis.

Mutatio fori post sententiam vel litis contestationem prioris iudicis iurisdictionem non impedit.

XVIII. VLP IANVS libro sexto Fideicommissorum

a & posteaque
b alterius

CVM quaedam puella apud competentem iudicem litem susceperat, deinde condemnata^a erat, posteaque^a ad viri matrimonium alij^b iurisdictioni subiecti peruenerat: quaerebatur an prioris iudicis sententia exsequi possit: dixi posse, quia ante fuerat sententia dicta. sed & si post susceptam cognitionem, ante sententiam hoc eueniet, idem putarem: c sententiaque a priore iudice recte fertur. quod generaliter & in omnibus huiuscemodi casibus obseruandum est. Quotiens (de) quantitate ad iurisdictionem pertinente quaeritur, semper quantum petatur quaerendum est, non quantum debeat.

e idem putarem de
sententia quae

XX. PAVLVS libro primo ad Edictum

EXtra territorium ius dicenti impune non paretur. Idem est & si supra iurisdictionem suam velit ius dicere.

d Ad hunc titulum
pertinent insignia ex
pla, quae refert Valerius
lib. 2. cap. 6.

QUOD^d QVISQVE IURIS IN ALTERVM STATVERIT VT IPSE EODEM IURE VTATUR. TITVLVS II.

VLP IANVS libro tertio ad Edictum

HOC Edictum summam habet aequitatem, & sine cuiusquam indignatione iusta, quis enim aspernabitur idem ius sibi dici, quod ipse alius dixit, vel dici efficit?

e Duare. 1. disputa.
cap. 49. eruditè expli-
cat hoc edictum.
f quoque
g Idem Cicero lib. 1.
Epist. ad Q. Fratrem,
epist. 1.

QUI^e MAGISTRATVM POTESTATEMVE HABEBIT, SI QUID IN ALIQVEM NOVI IURIS STATVERIT: IPSE QVANDOQVE^f ADVERSARIO³ POSTVLANTE EODEM IURE VTI DEBET. SI QVIS APVD EVM QVI MAGISTRATVM POTESTATEMQUE HABEBIT, ALIQVID NOVI IURIS OPTINVERIT QVANDOQVE^e POSTEA ADVERSARIO EIVS POSTVLANTE EODEM IURE ADVERSVS EVM DECERNETVR: SCILICET VT QVOD IPSE^h QVIS^h IN ALTERIVS PERSONA AEQVVM ESSE CREDIDISSET, ID IN IPSIVS QVOQVE PERSONA VALERE PATIATVR. Hæc autem verba, QVOD STATVERIT^h QVI IURISDICTIONI PRAEEST: cum effectu accipimus non verbotenus. & ideo si cum vellet statuere, prohibitus sit, nec effectum decretum habuit: cessat edictum. nam STATVIT verbum rem perfectam significat, & consummatam iniuriam, non coeptam. & ideo si inter eos quis dixerit ius, inter quos iurisdictionem non habuit: quoniam pro nullo hoc habetur, nec est vlla sententia, cessare edictum putamus. quid enim officit conatus, cum iniuria nullum habuerit effectum?

II. PAVLV S libro tertio ad Edictum

HOc edicto dolus debet ius dicentis puniri. nam si adfesso-
ris imprudentia ius aliter dictum sit, quam oportuit: non
debet hoc magistratui off. Ecere sed ipsi adfessori.

III. VLP IANVS libro tertio ad Edictum

SI quis iniquum^a ad edictum^b ius aduersus aliquem impe-
travit: eo iure vtatur ita demum, si per postulationem eius
hoc venerit^a. ceterum si ipso non postulante, non coërcetur.
sed & si^b impetrauit, siue vsus est iure aliquo, siue impetrauit
¹ vt vteretur, licet vsus non sit, hoc edicto punitur. Si procu-
rator meus postulauit, quaritur quis eodem iure vtatur: &
putat Pomponius me solum: vtique^c si hoc ei specialiter mā-
dauit, vel ratum habui. Si tamen tutor vel curator furiosi po-
stulauerit vel adulescentis: ipse hoc edicto coërcetur. Item^d
aduersus procuratorem id obseruandum est, si in rem suam
² fuerit datus. Hæc pœna aduersus omnem statuitur, qui in
edictum incidit, non solum eo postulante, qui ab eo læsus est:
³ sed^e omni, qui quandoque experitur. Si is pro quo spon-
pondisti, impetrauerit ne aliquis debitor ipsius aduersus eum
exceptione vtatur: deinde tu in negotio, in quo spondidisti
velis exceptione vti: nec te nec ipsum oportet hoc impetrare,
etsi interdum patiaris^f iniuriam si soluendo debitor non sit.
Sed si tu incidisti in edictum: reus quidem vtetur exceptione.
tu non vtaris: nec pœna tua ad reum promittendi pertine-
⁴ bit. & ideo mandati actionem non habebis. Si filius meus
in magistratu in hoc edictum incidit: an in his actionibus,
quas ex persona eius intendo^g, hoc^h edicto locus sit? & non
⁵ puto, ne mea condicio deterior fiat. Quod autem ait præ-
tor, VT IS EODEM IVRE VTATUR: an etiam ad here-
dem hæc pœna transmittatur? & scribit Iulianus non solum
⁶ ipsi denegari actionem, sed etiam heredi eius.ⁱ Illud quoq;
non sine ratione scribit, non solum in his actionibus pati eu
pœnam edicti, quas tunc habuit cum incidere in edictum:
⁷ verum si quæ postea ei adquirentur. Ex hac causâ solum
repeti non posse Iulianus putat: superesse enim naturalē cau-
sam, quæ inhibet repetitionem.

III. GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale

Illud eleganter prætor excepit. PRAETER QVAM SI
QVIS EORVM CONTRA EVM FECERIT, QVI
IPSE EORVM QVID FECISSET: & rectè: ne scilicet
vel magistratus dum studet hoc edictum defendere, vel litiga-
tor dum vult beneficio huius edicti vti, ipse in pœnam ipsius^k
edicti committat.

a euenerit,
b siue

c vi

d idem

e sed ab omni,

f patiatur

g intento,
h huic

i Si quid defunctus
prestaturus fuerat no-
mine pœna, & dece-
dat autelitē cōstat,
non ignebitur hæres,
l. penult. inf. de oper.
noui nuntia. l. consti-
tutionibus. inf. de
act. & oblig. Quod si
quid auiserat nomi-
ne pœna, nō est aquū,
vt id recuperet hæres,
& hæc quasi pœnā
euiter. Quod enim de-
cessori non datur ex
persona eius, non solum
ad heredē pertinere:
est que aequalitas
quædam in iure dicom
de magis quā pœna,
vt hic l. quinat. hær. l.
k huius

a Vel magistratus, qui potestatem habet, vel ei cui mandata est ab eodē iurisdicatio. De a. ven. l. disput. c. 50.

SI QVIS IUSDICENTI^a NON OBTEM-
PERAVERIT. TIT. III.

Actio in factum aduersus eum, qui non obtemperat.

VLP IANVS libro primo ad Edictum

b Alij legunt, non tantum, sed cum hi magistratus municipales sint l. dies. §. si forte infr. de dam. infect. neque indicationem habeant, nullū indicere non possunt. l. 2. in fi. de iudi. l. alind. de verb. sign. Augustinus 3. emenda. cap. 7.

c Post quod non habuit aliud magistratus quod faceret in in re dicendo, sine vltia quod non posuit progredi decernendo, aut ius dicendo. Duare. d. c. 50. Vbi totum hoc caput (in quo Zafus & Alciatus sese val de traserunt) eleganter explicat.

d Quid sit in ius vocare & quid nomine iuris hinc intelligatur, exponit Duare. l. disput. c. 1. eū secutus Gouea. l. l. c. 48.

e In hunc locum Gell. lib. 13. c. 12. 13. & 14.

f Hoc accipere possumus vel de recognitione, quam Fab. Maximus iussit, cum videlicet, equites recenserentur, vel de his, qui in causa publica, dispositis equis cum diplomate, (cuius rei Plinius & Varleius l. continens. de verb. obli. infr. meminerunt) proficiuntur. E qui autem publici ministri Vlp. in fragm. tit. 7.

g non decet h iudicem oportet i In hunc locum vide Platonē in Eutyphrone.

k patronæ l. parentes vsque

OMNIBVS magistratibus, non tamen^b duumiris secundum ius potestatis suæ cōcessum est iurisdictionem suam defendere pœnali iudicio. Is videtur iusdicenti non obtemperasse; qui quod extremum^c in iurisdictione est non fecit. veluti si quis rem mobilem vindicari a se passus non est, sed duci eam vel ferri passus est: ceterum si & sequentia recusauit, tunc non obtemperasse videtur.

Si procurator tuus, vel tutor, vel curator iusdicenti non² obtemperauit: ipse punitur, non dominus vel pupillus.

Non solum autem reum, qui non obtemperauit, hoc edicto teneri Labeo ait: verum etiam petitorum. Hoc iudiciū⁴ non ad id quod interest, sed quanti ea res est concluditur: & cum meram pœnam contineat, neque post annum, neque in heredem datur.

DE IN IUS VOCANDO^d TIT. IIIII.

Quid sit in ius vocare.

PAVLVS libro quarto ad Edictum

IN IUS vocare est iuris experiundi causa vocare.

Qui non possint vocari.

II. VLP IANVS libro quinto ad Edictum

IN ius vocari non oportet neque consulem, neque præfectū, neque prætorem, neque^e proconsulem, neque ceteros magistratus, qui imperium habent, qui & coercere aliquem possunt, & iubere in carcerem duci: nec pontificem dum sacra facit, nec eos qui propter loci religionem inde se mouere non possunt: sed^h nec eū qui equo publico^f in causa publica transehat, præterea in ius vocari non debet^g qui vxorem ducat. [Aut eam quæ nubat: nec iudicem^h dum de re cognoscat, nec eumⁱ dum quis apud prætorem causam agit: neque funus ducentem familiare, iustave mortuo facientem.]

III. CALLISTRATVS libro primo Cognitionum

VEL qui cadauer prosequuntur. quod etiam videtur ex rescripto Diuorum fratrum comprobatum esse.

IIII. VLP IANVS libro quinto ad Edictum

QUique litigandi causa necesse habet in iure, vel certo loco hñti: nec curiosos, vel infantes. Prætor ait, PAREN-

TEM,ⁱ PATRONVM, PATRONAM LIBEROS, PARENTES PATRONI PATRONÆ^k IN IUS SINE PERMISSV MEO NE QVIS VOCET. Parentem hic vtriusque sexus accipe. sed an in infinitum, quæritur. quidam parentem^l vsque ad tritaum appellari aiunt: superiores maiores

iores dici. hoc veteres existimasse Pōponius refert. sed Gaius Casius omnes^a in infinitū parentes dicit: quod & honestius est, & meritò optinuit. Parentes etiam eos accipi Labeo existimat, qui in seruitute^b susceperunt. nec tamen ut Scuerus^c dicebat ad solos iustos liberos, ^d sed & si vOlgo quælitus fit filius matrem in ius non vocabit:

a Casius vsque in infinitum omnes

b in seruitute filios susceperunt.
c nec tantum ut seruius
d liberos pertinet,

V. PAVLVS libro quarto ad Edictum

QVia^h semper^h certa est etiam si vOlgo cōceperit. pater verò is est, ^e quem nuptiæ demonstrant.

VI. IDEM libro primo Sententiarum

PARENTES^f naturales in ius vocare nemo potest: vna est enim omnibus parentibus seruanda reuerentia.

VII. IDEM libro quarto ad Edictum

PATRIS adoptiui parentes impune vocabit, quoniam hi eius parentes non sunt: cum his tantum cognatus fiat quibus & agnatus.

e is tantum est,

f Susceptor ex concubina patrem nouit, & naturalis vocatur pater. S. penult. Co. rlr. de nupt. Insti. Hunc igitur parentem filius in ius vocare non potest.

VIII. VLPPIANVS libro quinto ad Edictum

ADOPTIUM patrem quamdiu in potestate est in ius vocare non potest iure magis potestatis, quam præcepto prætoris: nisi sit filius, qui castrense habuit^g peculium. tunc enim causa cognita permittitur. Sed naturalem parentem ne^h quidem dumⁱ est in adoptiua familia in ius vocari.^k PATRONVM, inquit, PATRONAM. ^l Patroni hic accipiendi sunt, qui ex seruitute manumiserunt: vel^m *si* collusionē detexit, ⁿ vel si qui præiudicio pronuncietur esse libertus, cum alioquin non fuerit: aut si iurati eum libertum meum esse. quemadmodum per contrarium pro patrono non habebor, si contra me iudicatum est: aut si me deferente iurauerit se libertum non esse. Sed si ad iusiurandum adegit ne vxorem ducat, ne nubat: impune in ius vocabor. & Celsus quidem ait in tali liberto ius^o ad filium meum me viuo non transire. sed Iulianus contra scribit. plerique^p Iuliani sententiam probant. secundum quod eueniet vt patronus quidem in ius vocetur, filius quasi innocens non vocetur.

g habeat
h ne tum
i cum
k vocari licet, vel
vocare licet.
l patronumve.
m vel qui
n detexerunt,

o ius patronatus
p & plerique, quasi innocens non vocetur, vide l. qui. cons. legem. infr. de iure pat.

VIII. PAVLVS libro quarto ad Edictum

IS quoque qui ex causa fideicommissi manumittit, non debet in ius vocari: quamuis vt manumittat in ius vocetur.

X. VLPPIANVS libro quinto ad Edictum

SED^q si hac lege emi vt manumittā, & ex constitutione Di-
Sui Marci venit^r ad libertatē: cum sim patronus in ius vocari non potero. sed si suis nūmis emi, & fidem fregi: pro patrono non habebor. Prostituta contra legē venditionis venditorē habebit patronū, si hac lege venierat, vt si prostituta esset fieret libera. At si vëditor, qui manus iniectionē^s excepit, ipse prostituit: quoniā & hæc peruenit ad libertatē, sub illo quidē

q & si

r peruenit
s id est, venditionē nulla expectata iudicis auctoritate. Vide. sic infr. l. penult. de seruis export. Co. l. si vt manus. C. si seru. export. ven.

qui vendidit, libertatem consequitur, sed honorē haberi ei æquum non est, ^a vt & Marcellus libro sexto digestorum existimabat. ^b Patronum autem accipimus etiam si capite minutus sit: vel si libertus capite minutus, dñ adrogetur per obreptionem. cū enim hoc ipso, quo ^c adrogatur, celat conditionem: ^d non id actum videtur vt fieret ingenuus. sed si ius anulorum accepit, puto eum reuerentiam patrono exhibere debere, quamuis omnia ingenuitatis munia habet. aliud ^e si natalibus ^f sit restitutus. nam princeps ingenuum facit.

Qui manumittitur à corpore aliquo, vel collegio, vel ciuitate, singulos in ius vocabit: nam non est illorum libertus, sed reipublicæ honorem habere debet, & si aduersus rempublicā, vel vniuersitatem velit experiri: veniam edicti petere debet, quamuis actorem eorum constitutum in ius sit vocaturus. **L I B E R O S, P A R E N T E S ¶ Q V E ¶ P A T R O N I, P A T R O N A E Q V E,** ^g vtriusque sexus accipere debemus. ^h Sed ⁱ si per pœnam deportationis ad peregrinitatem redactus sit patronus, putat Pomponius eum amisisse honorem. sed si fuerit restitutus, ^h erit ⁱ ei etiam huius edicti commodum saluum.

Parentes patroni etiam adoptiui excipiuntur: sed tandiu quamdiu adoptio durat. Si filius meus in adoptionem datus sit, vocari à liberto meo in ius non poterit: *sed* nec nepos in adoptiua familia susceptus. sed si filius meus emācipatus adoptauerit filium, hic nepos in ius vocari poterit: nā mihi alienus est. Liberos autem secundum Casium vt in parentibus & vltra trinepotem accipimus. Si liberta ex patrono fuerit enixa: mutud se ipsa & filius eius in ius non vocabunt. Sin autem liberi patroni capitis accusauerunt libertum pateternum, vel in seruitutem petierunt: nullus eis honor debetur. Prætor ait, **I N I V S N I S I P E R M I S S V M E O N E Q V I S V O C E T.** permissurus enim est si famosa actio non sit, vel pudorem non suggilat, qua patronus conuenitur, vel parentes. & totum hoc causa cognita debet facere. nam interdum etiam ex causa famosa, vt Pedius putat, permittere debet patronum in ius vocari à liberto: si eum grauissima iniuria adfecit, flagellis ^k fortè cecidit. Semper autem hunc honorem patrono habendum: & si quasi tutor, vel curator, vel defensor, vel actor interueniat patronus. sed si patroni tutor, vel curator interueniat: impune posse eos in ius vocari Pomponius scribit, & verius est.

Exceptio & interpretatio ex bono & equo.

XI. PAVLV S libro quarto ad Edictum

Quamuis non adiciat prætor, causa cognita se pœnale iudicium daturum: tamen Labeo ait moderandam iurisdictionem: ¶ veluti ¶ si pœniteat libertum & actionem remittat:

^a effc.
^b existimat.

^e quod arrogatur,
^d conditionem suā

^e aliud est
^f naturalibus. restitior
^{est} Florens.

^g patronæve.

^h Si princeps generaliter in integrum restituerit, praestitum statum condemnat. recipit hic & l. i. C. de feculent. pass. l. i. §. penul. de postul. Quod si eius tantum indulserit, pœnam tantam remisit: non etiam in pristinum statum restituit. l. tutor. l. in insulam. l. generalis. C. de senten. pass. l. vi. C. de genera. abol.

^k vel flagellis
^l variat.

tat: vel si patronus vocatus non venerit, ^a aut^d fili^l non inuitus ^a veniat, vocatus sit: licet edicti verba non patiantur.

XII. VLP IANVS libro quinquagesimo septimo ad Edictum

SI libertus in ius vocauerit contra prætoris edictum filium patroni sui, quem ipse patronus in potestate habet: probandum est absente patre subueniendum esse filio, qui in potestate est: & ei poenalem in factum actionem, id est quinquaginta aureorum aduersus libertum competere.

XIII. MODESTINVS libro decimo Pandectarum

Generaliter eas personas, ^b quibus reuerentia præstanda est, sine iussu prætoris in ius vocare non possumus.

b Ne hoc caput vacet, accipiendum est, de ijs personis, que parentis loco habentur vt socer, socra, nonerca. arg. S. i. ff. de Insti. de aupt. Equiv. l. i.

XIII. PAPINIANVS libro primo Responsorum

Libertus à patrono reus constitutus, qui se defendere paratus pro tribunali præsidem prouinciæ frequenter interpellat: patronum accusatorem in ius non videtur vocare.

Quid sit in ius vocare.

XV. PAVLVS libro primo Quæstionum

Libertus aduersus patronum dedit libellum non dissimulato ^c se libertum esse eius: an si ad desiderium eius rescribatur, etiam edicti poena remissa esse videtur? Respondi, non puto ad hunc casum edictum prætoris pertinere. neque enim qui libellum principi vel præfidi dat, in ius vocare patronum videtur.

c non dissimulatio

XVI. IDEM libro secundo Responsorum

Quæsitum est antutor pupilli nomine patronam suam sine permissu prætoris ^d vocare possit. Respondi eum, de quo quæritur, pupilli nomine etiam in ius vocare patronam suam potuisse sine permissu prætoris.

d prætoris in ius vocare

De eo, qui cauet in iudicio.

XVII. IDEM libro primo Sententiarum

EVm ^e pro quo quis apud officium cauit, exhibere cogitur. Item ^f eum ^f qui apud acta exhibiturum se esse quem permisit, & si officio non caueat, ad exhibendum tamen cogitur.

e Hoc responsum est idcirco collocatum sub hoc titulo, quia qui in ius vocabatur, non iubat, sed cauebat, infr. in ius voc. vt eius vel sat. vel caus. dent. Docet igitur, quomodo agatur cum eo qui cauit nomine in iudicio vocari.

XVIII. GAIVS libro primo ad Legem duodecim Tabularum

Plerique putauerunt nullum de domo sua in ius vocari licere, quia domus tutissimum Quisque refugium atque receptaculum sit: eumque qui inde in ius vocaret, vim inferre videri:

f Fortè, eum quis

XVIII. PAVLVS libro primo ad Edictum

Statisque poenæ subire eum si non defendatur & latitet, certum ^g est: quodd mittitur aduersarius in possessionem bonorum eius. Sed si aditum ad se præstet, aut ex publico conspiatur: rectè in ius vocari eum Iulianus ait.

g certum enim

XX. GAIVS libro primo ad Legem duodecim Tabularum

Sed etiam à Binea, & Balineo, & theatro nemo dubitat in ius vocari licere.

XXI. PAVLVVS libro primo ad Edictum

a Hinc sumpta est l. nemo de domo de diuer. reg.

Sed^a & si is qui domi est, interdum vocari in ius potest, tamen de domo sua nemo extrahi debet.

XXII. GAIVS libro primo ad Legem duodecim Tabularum

b Impuberes neque puellas, ut dicitur in Floren.

Neque impuberes^b puellas, quæ alieno iure subiectæ essent, in ius vocare permissum est. Qui in ius vocatus est, duobus casibus dimittendus est: si quis eius personam defendet: & si dum in ius venitur de re^c tractatum fuerit.

c de eare

XXIII. MARCIANVS libro tertio Institutionum

d patronis suis

Communis libertus licet plurium sit, debet à prætore petere, vt ei liceat vel quendam ex patronis^d in ius^e vocare, ne in poenam incidat ex edicto prætoris.

XXIII. VLPIANVS libro quinto ad Edictum

e aureorum ex hoc edicto prætoris

In eum, qui aduersus ea fecerit, quinquaginta aureorum^e iudicium datur: quod nec heredi, nec in heredem, nec ultra annum datur.

De poena que irrogatur propter inopiam.

XXV. MODESTINVS libro primo de Poenis

f vel quinquaginta aureorum poenam dat. g quasi inofficiosus litigator castigatur.

Si sine venia edicti impetrata libertus patronum in ius vocauerit: ex querella patroni vel^f supradictam poenā, id est quinquaginta aureos dat: vel à præfecto vrbi quasi inofficiosus castigatur,^g si inopia dinoscitur laborare.

SI QVIS IVIVS VOCATUS NON IERIT SIVE QVIS EVM VOCAVERIT QVEM EX EDICTO NON DEBERIT^h

TITVLVS V.

h sine per eum cauerit, per quem ex edicto non debuit

VLPIANVS libro primo ad Edictum

i vocatus est, iurisdictionis

SI QVIS in ius vocatus fideiussorem dederitⁱ in iudicio sistendi causa non suppositum iurisdictioni illius, ad quem vocatur, ⁱ pro non dato fideiussor habetur, nisi suo priuilegio specialiter renuntiauerit.

II. PAVLVVS libro primo ad Edictum

l Modus ex numero eorum sit, quos in ius vocari oportet. ut patronus, & ceteri, de quibus l. 2. & 4. supra. prox. titu. venire non debet, ac si ducatur iniuriarum. vel in factum agere potest. E. quin. Ba.

EX quacumque causa ad prætorem vel alios, qui iurisdictioni præfunt, in ius vocatus venire debet: vt hoc ipsum sciatur, an iurisdictione^k eius sit. Si quis in ius^l vocatus non ierit: ex causa à competenti iudice multa pro iurisdictione iudicis damnabitur: rusticitati enim hominis parcendum erit. Item si nihil interfit actoris eo tempore in ius aduersarium venisse, remittit prætor poenam: puta quia feriatuſ dies fuit.

III. VLP IANVS libro quadragesimo septimo ad
Sabinum

Cum quis in iudicio ^a fisti promiserit, neque adiecerit pœnam, si status ^b non esset: incerti cum eo agendum esse in id quod interest, verissimum est. * & * ita Celsus quoq; scribit.

^a iudicium
^b statum

IN IUS VOCATI UT EANT AUT SATIS VEL
CAVTVM DENT TIT. VI.

PAVLVS libro primo ad Edictum

Edicto cauetur ut fideiussor iudicio sistendi causa datus pro rei qualitate locuples detur: exceptis necessariis personis, ibi enim qualemcunque accipi iubet, veluti pro parente, patrono. ^c

^c vel pro patrono.

II. CALLISTRATVS libro primo ad Edictum
monitorium

Item pro patrona, liberisve suis, vel vxore, nurúve. tunc enim qualiscunque fideiussor accipi iubetur: ^d & in eum, qui non acceperit cum sciret eam necessitudinem personarum, quinquaginta aureorum iudicium competit:

^d debet

III. PAVLVS libro quarto ad Edictum

Quoniam pro locuplete accipitur fideiussor in necessariis personis.

IIII. VLP IANVS libro quinquagesimo octauo ad
Edictum

Qui duos homines in iudicio ^e fisti promisit, si alterum exhibet, alterum non: ex promissione non videtur eos stetitisse, ^f cum alter eorum non sit exhibitus.

^e in iudicium

^f stitisse

NE QVIS EVM QVI IN IUS VOCABITVR ^g

^g vocatus est

VI EXIMAT TITVLVS VII.

VLP IANVS libro quinto ad Edictum

Hoc edictum prætor proposuit, ut metu pœnæ compesceret eos, qui in ius vocatos vi eripiunt. deniq; Põponius scribit serui quoque nomine noxale iudicium reddendum: nisi sciente domino id fecit. tunc enim sine noxæ deditioe iudicium suscipiet. Ofilius putat locum hoc ^h edicto non esse si persona, quæ in ius vocari non potuit, exempta est: veluti parens, & patronus, ceteræque personæ. quæ sententia mihi videtur verior. & sanè si deliquit qui vocat, non deliquit ⁱ qui exemit.

^h huic

ⁱ non deliquit qui patronū vi eximit

II. PAVLVS libro quarto ad Edictum

Nam cum vterque contra edictum faciat, & libertus qui patronum vocat, & is qui patronum vi eximat: deteriore tamen loco libertus est, qui in simili delicto petitoris partes sustinet. Eadem æquitas est in eo, qui alio quam quo debuerat in ius vocabatur. Sed & fortius dicendum est, non videri vi eximi eum, cui sit ius ibi non conueniri.

III. VLP IANVS libro quinto ad Edictum

Quod si seruum quis exemit in ius vocatum, Pedius putat cessare edictum: quoniam non fuit persona, quæ in ius vocari potuit. quid ergo? ad exhibendum erit agendum. Si quis ad pedaneum ^a iudicem vocatum quem ^b eximat, poena eius edicti cessabit. Quod prætor præcepit, VI EXEMAT: ^bvi, ^ban & dolo malo? sufficit vi quamuis dolus malus cesset.

III. PAVLVS libro quarto ad Edictum

Sed eximendi verbum generale est vt Pomponius ait. eripere enim est de manibus auferre per raptum: eximere quoquo modo auferre, vt puta si quis non rapuerit quem, sed morã fecerit quo minus in ius veniret, vt actionis dies exiret, vel res tempore amitteretur: videbitur exemisse, quamuis corpus non exemerit. Sed & si eò loci retinuerit ^b non abduxit, his verbis tenetur. Item si quis eum, qui per calumniam vocatur, exemerit: constat eum hoc edicto teneri. Prætor ait, NE VFACIAT DOLO MALO QVO MAGIS EXIMERE TVR^c. nam potest sine dolo malo id fieri: veluti cum iusta causa est exemptionis.

V. VLP IANVS libro quinto ad Edictum

SI per alium quis exemerit, hac clausula tenetur, siue præsens fuit siue absens. In ^d eum autem, qui vi exemit, in factum iudicium datur: quo non id continetur, quod in veritate est: sed quanti ea res est ab actore æstimata, de qua controuerlia est. hoc enim additum est, vt appareat etiam si calumniator quis sit, tamen hanc poenam eum persequi. Docere autem debet quis per hanc exemptionem factum quo minus in ius produceretur. ceterum si nihilominus productus est, cessat poena: quoniam verba cum effectu sunt accipienda. Hoc iudicium in factum est: & si plures deliquerint, in singulos dabitur: & nihilo minus manet qui exemptus est, obligatus. Heredibus autem ita dabitur si eorum interfit. neque autem in heredem neque post annum dabitur.

VI. IDEM libro trigensimo quinto ad Edictum

IS qui debitorem vi exemit, si soluerit, reum ^e non liberat: quia poenam suam soluit.

QUI SATISDARE COGANTVR VEL IVRATO PROMITTANT VEL SVAE PROMISSIONI COMMITTANTVR. TIT. VIII.

GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale

SATISDATIO eodem modo appellata est, quo satisfactio. nam vt satisfacere dicimur ei, cuius desiderium implemus^f: ita satisfacere dicimur aduersario nostro, qui ^g pro eo, quod ^h nobis petiit, ita ^h cauit vt eum hoc nomine securum faciamus datis fideiussoribus.

^a De pedaneis iudicibus. Alii lib. parer. l. 1. c. 4.

^b detinuerit

^c eximatur.

^d Poena in ius vocati eximensis est, vt ad id, quod vere debet aut alicui, ab eo, qui exemptus est non condemnetur: verum considerata tantum æstis aduersus eum petitione summam eam in dicio in factum præstare cogatur, quæ ab auctore in libris petita est: licet eam forte vocatus non debuerit. hæc significans verba sequens. hoc enim additum est. Dicitur enim, de ius licem inuando. e. fari, cum

^f adimplemus
^g cum
^h ita euenimus

II. VLP IANVS libro quinto ad Edictum

Fideiussor in iudicio sistendi causa locuples videtur ^a dari ainbetur
bia
non tantum ex ^b facultatibus, sed etiam ex conueniendi fa-
cilitate. Si quis his personis, quæ agere non potuerunt, fi-
deiussorum iudicio sistendi causa dederit: frustra erit datio.

2 Prætor ait, **SI QVIS PARENTEM, PATRONVM, PATRONAM, LIBEROS, AVT PARENTES PATRONI, PATRONAE, LIBEROSVE SVOS, EVMVE QVEM IN POTESTATE HABEBIT, VEL VXOREM, VEL NVRYM IN IVDICIVM VOCABIT: QVALIS CVMQVE FIDEIVSSOR IVDICIO SISTENDI CAUSA ACCIPIATVR. Quod ait prætor, LIBEROSVE SVOS:** accipiemus & ex feminino sexu descendentes liberos. parentique ^c dabimus hoc beneficium non solum sui iuris, sed etiam si in potestate sit alicuius ^d. hoc enim Pomponius scribit. Et filius fideiussor pro patre fieri potest, etiam si in alterius potestate sit. **NVRVM** etiam pronurum,
3 & deinceps accipere debemus. **Quod ait prætor, QVALIS CVMQVE FIDEIVSSOR ACCIPIATVR:** hoc quantum ad facultates, id est etiam non locuples.

Fideiussor tenetur, quanti interest, non habita ratione quantitatis petita.

4 In fideiussorem, qui aliquem iudicio sisti promiserit, tanti quanti ea res erit, actionem dat prætor. quod utrum veritatem contineat an verò quantitatem, videamus. & melius est ut in veram quantitatem fideiussor teneatur, nisi pro certa quantitate accessit.

III. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale

Sive in duplum est actio, siue tripli, aut quadrupli: tanti eundem fideiussorem omnimodo tenere ^e dicemus, quia ^f tanti res esse intellegitur.

III. PAVLVS libro quarto ad Edictum

SI decesserit qui fideiussorem dederit iudicio sistendi causa: non debet prætor iubere exhibere ^g eum. quòd si ignorans iusserit exhiberi, vel post decretum eius ante diem exhibitionis decesserit: deneganda erit actio. si autem post diem exhibitionis decesserit, aut amiserit ciuitatem: vtiliter agi potest.

V. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale

SI ^h vero pro ⁱ condemnato fideiusserit, & condemnatus decesserit, aut ciuitatem Romanam amiserit: rectè nihilominus cum fideiussore eius agetur. Qui pro rei qualitate euidentissimè locupletem, vel si dubitetur, ad probatum fideiussorem iudicio sistendi causa non acceperit: iniuriarum actio aduersus eum esse potest, quia sanè non quælibet iniuria est duci

e parenti quidem
d alterius

e teneri
f quanti res esse intellegimus.

g exhiberi
h Hoc accipe de stipulatione, indicatum solui, non de sacris datione, iudicio sisti. nam indicatum post mortem solui potest, si quis persona exhiberi non potest. Itaque ratio l. impossibili de reg. iur. qua impediabas, ne stipulatio iudicio sisti etmitteretur, nihil prohibes, ne stipulatio iudicatum solui committatur.
f Pro non condemnate

duci in ius eum, qui satis idoneum fideiussorē det. Sed & ipse fideiussor, qui non sit acceptus, tamquam de iniuria sibi facta queri poterit.

VI. PAVLV S libro duodecimo ad Edictum

Quotiens vitiosè cautum vel satisfdatum est, non videtur cautum.

VII. VLP IANVS libro quartodecimo ad Edictum

SI^a fideiussor non negetur idoneus, sed dicatur habere fori præscriptionem, * & * metu at petitor ne iure fori vtatur: videndum quid iuris sit. & Diuus Pius, vt & Pomponius libro epistularum refert, & Marcellus libro tertio^b dig:storum, & Papinianus libro tertio quæstionum: Cornelio Proculo rescripsit, meritò petitorē recusare talem fideiussorē. sed si aliàs caueri non possit, prædicendum ei non vsurum eum priuilegio, si conueniatur.

De loco satisfdationis.

Si necessaria satisfdatio fuerit, & non facile possit reus ibi¹ eam præstare, vbi conuenitur: potest audiri, si in alia eiusdem^c prouinciæ ciuitate satisfdationem præstare paratus sit. si autē satisfdatio voluntaria est, non in alium locum remittitur: neque enim^d meretur qui ipse sibi necessitatem satisfdationis imposuit. Si satisfdatum pro re mobili non sit, & persona suspe²cta sit, ex qua^e satis desideratur: apud officium deponi debet si hoc iudici fiderit, donec vel satisfdatio detur, vel lis finē accipiat.

De die satisfdationis.

VIII. PAVLV S libro quartodecimo^f ad Edictum

DE die ponenda in stipulatione^g solet inter litigatores cōuenire. si non conueniat, Pedius putat in potestate stipulatoris^h esse, moderato spatio de hoc à iudice statuendo.

Fideiussor quis idoneus.

Qui mulierem adhibet ad satisfdandum, non videtur caue¹re. sed nec miles, nec minor vigintiquinque annis probandi sunt: nisi hæ personæ in rem suam fideiubeant, vt pro suo procuratore. Quidam etiam, ⁱ si à marito fundus dotalis petatur, in rem suam fideiussuram mulierem. Si seruus inueniatur, ^k qui antequam iudicium accipiat, fideiussit iudicatum solui: succurrendum est actori, vt, ex integro caueatur. ² Minori quoque vigintiquinque annis succurrendum est. fortasse & mulieri, propter imperitiam. Si fideiussor iudicatum solui, stipulatori heres extiterit, aut stipulator fideiussori: ex integro cauendum erit. Tutor & curator, vt rem saluam fo³re pupillo caueant, mittendi sunt in municipio: ¹ quia necessaria est satisfdatio. Item de re restituenda^m domino proprietatis, cuius vsusfructus datus est. Item legatarius, vt caueat cui-

^a Ex eis. de petit. ha. red. vbi de satisfdatione: agitur & fideiussione. l. Diuus. Duar.

^b quarto

^c eius

^d id meretur

^e datio desideratur. satisfdatio desideratur. satisfdatio deponitur, satisfdatur. sequere florent.

^f lib. 4;

^g in stipulationem

^h Plus tribuitur actori quam reo aduersus regulam traditam l. favorabiliores. infr. de reg. iur. verum hoc idcirco fit, quia si dicitur iudicio sistendi in arbitrium rei conferre mus, nunquam teueretur, & petitionem in Calendis Græcis differret. arg. l. si quis. infr. de iudic.

ⁱ quidam etiā aiunt, ^k intrueniat,

^m in municipium de restituendo mino proprietate is cui,

ⁿ amplius quā per

euieta hereditate legata reddi, & quod amplius ⁿ per legem Falcidiam ceperit. Heres quoque vt legatorum satisfidet audiendus est, vt in municipium mittatur. ^a planè si missò iam legatario in possessionem, cum per heredem staret quominus caueret: heres postulet vt ^b de possessione decedat, paratùmque se dicat in municipio cauere: impetrare nō debet. Diuersum, si sine culpa aut dolo heredis missus sit in possessione.

a remittatur.

b vt possessione

Iurandum de calumnia.

4 Iubetur iurare de calumnia, ne quis vexandi magis aduersarij causa forsitan, cum Romæ possit satisfacere, in municipiū euocet. sed quibusdam hoc iurandum de calumnia remittitur: velut parentibus, & patronis. Sic autem iurare debet qui in municipium remittitur, Romæ se satisfacere non posse, & ibi posse, quod postulat remitti: idque se non calumniæ causa facere. nam sic non est compellendus iurare: alit̄ i se, quàm eo loco, satisfacere non posse. quia si Romæ non potest, pluribus autem locis possit: cogitur peierare. Hoc autem ^{tunc} impetrabitur, cum iusta causa esse videbitur. quid enim si cum erat in municipio, noluit cauere? hoc casu non debet impetrare: cum per eum steterit quominus ibi, vbi ^{ire} desiderat, satisfaceret.

Appellatio ab arbitro.

VIII. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale ^c Arbitro ^d ad fideiussores probandos constituto, si in altera ^e utram partem iniquum arbitrium ^e videatur, perinde ab eo atque abiudicibus, appellare licet.

c Ex tit. de arbitrio. Duar.
d arbitrio
e arbitrium

Fideiussoris probatio.

X. PAVLVS libro septuagesimo quinto ad Edictum ^f ab ^g arbitro probati sunt fideiussores, pro locupletibus habendi sunt: cum potuerit querella ad ^h competentem iudicem deferri. Qui ex causa improbat ab arbitro probatos, alias ⁱ improbatos probat: multoque magis si sua voluntate accepit fideiussores, contentus his esse debet. quod fructu tempore calamitas fideiussoribus insignis, vel magna inopia accidit, causa cognita ex integro satisfaciendum erit.

f Ex tractatu de praesor. stipul. Duar.
g apud
h alios
i Ende petitio principalis, & iudicium erat ianuale l. i. si. infra negot. gest. & per cont. sequens accessorium, scilicet, accipio satisfactionem. l. cum principalis in fi. de reg. iur. auq. est magis quod iustitia ab initio, vradu temporis non conualefcens. l. quod ab initio de reg. iur. i. o. f. Respondetur tamē valeo fidei iustionem propter rati habitionem, qua rest. trahitur & efficit vt perinde sit, ac si mandatum esset ab initio l. vis. C. ad Macedon.
k Ex tractatu de praesor. stipul. v. ca. s. o. quon.

XI. VLP IANVS libro septuagesimo quinto ad Edictum

Ililianus ait, si antequam ^l mandarem tibi ^m fundum peteres, satis acceperis petiturus fundum, & postea mandatu meo agere institueris: fideiussores teneri.

Pro debito sub conditione ex vltima voluntate indistinctè cauetur, alias non nisi cognita causa.

XII. IDEM libro septuagesimo septimo ad Edictum

Inter ^k omnes conuenit, heredem sub conditione ^l pendente ^m condicione ⁿ possidentē hereditatē substituto cauere debere ^o de

re de hæreditate: & si defecerit condicio, adeuntem hereditatem substitutum & petere hereditatem posse, & si optinuerit, committi stipulationem. & plerumque ipse prætor, & ante condicionem existentem, & ante diem petitionis venientem, ex causa iubere solet stipulationem interponi.

XIII. PAVLVS libro septuagesimo quinto ad

Edictum

Sed & si plures substituti sint, singulis cauendum est.

De filio, & patre.

XIIII. IDEM libro secundo Responsorum

Filius familias defendit absentem patrem. quæro an iudicatum solui satisfacere debeat. Paulus respondit, eum qui absentem defendit, etiam si filius vel pater sit, satisfacere petitorio ex forma edicti debere.

a qui absentem per-
sonam
b petitori

De possessore immobilium.

XV. MACER libro primo de Appellationibus

Sciendum est possessores immobilium rerum satisfacere non compelli. Possessor autem is accipiendus est, qui in agro vel ciuitate rem soli possidet aut ex assè, aut pro parte. sed & qui vestigalem id est emphyteuticum agrum possidet, possessor intellegitur. item qui solam proprietatem habet, possessor intellegendus est. Eum verò, qui tantum usufructum habet, possessorem non esse Ulpianus scripsit. Creditor, qui pignus accepit, possessor non est, tamen possessionem habeat aut sibi traditam, aut precario debitori concessam. Si fundus in dotem datus sit: tamen vxor quam maritus propter possessionem eius fundi possessores intelleguntur. Diuersa causa est eius, qui fundi petitionem personalem habet. Tutores siue pupilli eorum, siue ipsi possideant, possessorum loco habentur. Sed & si vnus ex tutoribus possessor fuit, idem dicendum erit. Si fundum, quem possidebam, à me petieris, deinde cum secundum te esset iudicatum, appellauerim: an possessor eiusdem fundi sim? & rectè dicetur possessorem me esse, quia nihilominus possideo. nec ad rem pertinet, quòd euinci mihi ea possessio possit. Possessor autem quis nec ne fuerit: tempus cautionis spectandum est. nam sicut ei, qui post cautionem possessionem vendidit, nihil obest: ita nec prodest ei qui post cautionem possidere coepit.

e ex parte
d vel emphyteuticū

e nec enim ad rem
fuit:

De eo qui iurato promissit.

XVI. PAVLVS libro sexto ad Edictum

Qui iurato promissit iudicio sisti, non videtur peierasse si ex concessa causa hoc deseruerit.

SI EX NOXALI CAUSA AGATUR QVEM-
ADMODVM CAVEATUR TIT. VIII.

In eadem causa sistere quid sit.

VLP IANVS libro septimo ad Edictum

SI QVIS eum, de quo noxalis actio est, iudicio sisti pro-
milit:^a prator ait, IN EADEM CAUSA EVM EX-^a promiserit
HIBERE,^b IN QVA TVNCEST, DONEC IV-^b exhibeto
DICIVM ACCIPIATUR. In eadē causa ^c sistere ^c quid sit,
videamus. & puto verius eū ^c videri ^c In eadē causa ^c qui ad
perendum non facit ius actoris deterius. Si desinat seruus es-
se promissoris, vel actio amissa sit: non videri in eadem cau-
sa statum Labeo ait. vel ^d si qui pari loco erat in litigando,^d veluti nec si qui
cœpit esse ^d in ^d duriore, vel loco, vel persona mutata. Itaque si
quis ^e ei, qui in foro promissoris conveniri non potest, vendi-
tus, aut potentiori datus sit: magis esse putat vt non videatur
in eadem causa sisti. Sed & si noxę deditus sit, Ofilius non pu-
tat in eadem causa sisti: cum noxę deditioe ceteris noxalem
actionem peremi ^e putat.

II. PAVLVS libro sexto ad Edictum

SED alio iure vtimur. nam ex præcedentibus causis non li-
beratur noxę deditus. perinde enim noxa caput sequitur,
ac si venisset.

*De officio iudicis, cum dominus est præsens, & seruus
absens, aut contra.*

Si absens sit seruus, pro quo noxalis actio alicui competit:
siquidem dominus non negat in sua potestate esse: compen-
dendum putat Vindius vel iudicio eum sisti promittere, vel iu-
diciū accipere: aut si nolit defendere, cauturum, cum pri-
mum potuerit se exhibiturum. sin ^f verò falso neget in sua po-
testate esse: suscepturum iudiciū sine noxę deditioe. idq;^g ^f si verò
Iulianus scribit & si dolo fecerit quominus in eius esset po-
testate. Sed si seruus præsens est, dominus abest, nec quisquam
seruū defendit: ducendus erit iussu prætoris. sed causa cognita
domino postea dabitur defensio, vt Põponius & Vindius scri-
bunt: ne ei absentia sua noceat. Ergo & actori actio restituenda
est perempta eo quòd ductus seruus in bonis eius esse cœpit.

Ratio discernendi contra vsufructuarium.

III. VLP IANVS libro septimo ad Edictum

SI cum vsufructuario noxali iudicio agetur, isque seruum
non defenderit: denegatur ei per prætorem vsufructus per-
secutio.

III. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale

SI cum vno ex dominis noxalis ^h agetur: an pro parte socij ^h noxali
satisfacere deberet? Sabinus ait non debere: quia quodāmo-
do totū suum hominem defenderet, cui in solidum defendēdi ⁱ debentur

E

necess-

R Hoc responsum non pronunciat l. 1. de pœn. infr. quod enim hic aliter de seruo &c. non tam ad genus pœnæ quam ad cognitionis ordinem, & rationem referendum est. Nam ob genus pœnæ non fit in actoris de iuris. Certam autem est. aliud esse formam cognitionis, cum liber homo quam cum seruus accusatur. l. 2. infr. de custod. rec. l. Domitianus. infr. ad Turpil. & toto tit. de quest. Duar. b quis c supplicio

neccsitas esset: nec auditur si pro parte paratus sit defendere.

De seruo qui sistitur liber factus.

V. VLP IANVS libro quadragesimo septimo ad Sabinum **S**I a seruum in eadem causa sistere quidam b promiserit, & liber factus sistatur: si de ipso controuersia est capitalium actionum iniuriarumque nomine, non rectè sistitur: quia aliter de seruo supplicium c & Berberibus d de iniuria e satisfit: aliter de libero vindicta sumitur vel condemnatio pecuniaria. Quod autem ad ceteras noxales causas pertinet, etiam in meliorem causam videtur peruenisse.

VI. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum

SEd d si statuliberum sisti promissum sit: in eadem causa sisti videtur quamuis liber sistatur, quod implicitus ei casus libertatis fuerit.

DE EO PER QVEM FACTVM ERIT QVO MINVS QVIS IN IVDICIO SISTAT TIT. X.

VLP IANVS libro septimo ad Edictum

AE QVIS IMVM putauit prætor dolum eius coercere, qui impedit aliquem iudicio sisti. Fecisse autem dolo malo non tantum is putatur, qui suis manibus vel per suos retinuerit: verum qui alios quoque rogauit ut eum detinerent, vel abducerent ne iudicio sistat: huc sciens, siue ignorans quid esset, quod e comminisceretur. Dolum autem malum sic accipimus, ut si quis venienti ad iudicium aliquid pronuntiauerit triste, propter quod is necesse habuerit ad iudicium non venire: teneatur f edicto. quamuis quidam putent sibi eum imputare, qui credulus fuit. Si reus dolo actoris non steterit, non habebit reus aduersus eum actionem ex hoc edicto: cum contentus esse possit exceptione, si ex stipulatu conueniatur de pœna, quod ad iudicium non venerit. aliter atque si ab alio sit impeditus: nam actione propositam aduersus eum exercebit. Si plures dolo fecerint, omnes tenentur, h sed si vnus præstiterit pœnam, ceteri liberantur, cum nihil intersit. Serui nomine ex hac causa noxali iudicio agendum, omnes consentiunt. Et heredi datur, i sed non ultra annum. aduersus heredem autem hætenus puto dandam actionem l vt ex dolo defuncti heres non lucretur.

II. PAVLVS libro sexto ad Edictum

SI actoris seruus domino sciente, & cum possit non prohibente, dolo fecerit quo minus in iudicio sistam: O filius dandam mihi exceptionem aduersus dominum ait, ne ex dolo serui dominus lucretur. si verò sine voluntate domini seruus hoc fecerit: Sabinus noxale iudicium dandum ait, nec factum serui domino obesse debere nisi hætenus, ut ipso careat: quando ipse nihil deliquit.

g stiterit
h Ex edicto omnes in solidum tenentur, quia omnes deliquerunt: l. si ite vulneratus. infr. ad l. Aquil. actor tamen vna exactione contentus esse debet, quando quanti sua interest agit, non in pœna ut hic. Contrà, si pœnale sit vniuersi iudicium: aduersus singulos in solidum exerceatur l. si quis ite, quod. sup. de iurisd. & l. item Melb. infr. ad l. Aquil. Equin. Ba. i datur hæc actio k quoniam

De eo quod interest actoris.

III. IULIANVS ^a libro secundo Digestorum

^a Ulpianus

EX hoc edicto aduersus eum, qui dolo fecit quo minus quis in iudicium vocatus sistat, in factum actio competit quanti actoris interfuit eum sisti. In quo iudicio deducitur si quid amiserit actor ob eam rem: veluti si reus tempore dominium rei interim sibi adquirat, aut actione liberatus fuerit. ^b

^b fit.

- 1 Planè si is, qui dolo fecerit quo minus in iudicio sistatur, soluendo non fuerit, æquum erit aduersus ipsum reum restitutoriam actionem competere: ne propter dolum alienū reus lucrum faciat, & actor damno adficiatur. Si ^c & stipulator dolo Titij, & promissor dolo Mæui impeditus fuerit quo minus in iudicio sistatur: vterque aduersus eum, cuius dolo impeditus fuerit, actione in factum experietur. Si & stipulator dolo promissoris, & * promissor dolo stipulatoris impeditus * fuerit quo minus ad iudicium veniret: ^d neutri eorum prætor succurrere debet, ab vtraque parte dolo ^e compensando. Si à fideiussore quinquaginta stipulatus fuero si in iudicium reus non venerit, petiturus à reo centum, & dolo malo Sempronij factum fuerit ne in iudiciū reus veniat: centum à Sempronio consequar. tanti enim mea interfuisse videtur: quia si venisset in iudicium, actio mihi centum ^f aduersus reum, vel aduersus heredem eius competeat: licet fideiussor minorem summam mihi promiserit.

^c Sed & si vel sed si

^d venirent
^e dolo dolum compensando.

^f mihi in centum

SI QVIS CAUTIONIBUS IN IUDICIO SISTENDI CAUSA FACTIS NON OBTEMPERAVERIT ^g TITVLVS XI.

Quantum quoque die spatii computandum sit itineri faciendo.

GAIVS libro primo ad Edictum provinciale

VICENA milia passuum in singulos dies dinumerari prætor iubet præter eum diem, quo cautum promittitur, & ^h in quem sistere in iudicium oportet. nam sane talis iteneris dinumeratio neutri litigatorum onerosa est.

Transactio facta post cautionem quam vim habet.

II. VLPPIANVS libro septuagesimo quarto ad Edictum

Non exigimus ⁱ reum iudicio sisti si negotium, propter quod iudicio sisti promissit, fuerit transactum. sed hoc ita, si non ^k prius id negotium transactum sit, quam sisti oporteret. ceterum si postea transactum est, exceptio doli opponi debet. quis enim de pœna promissa laborat post negotium transactum? cum etiam transacti negotij exceptionem putauerit quis nocere, quasi etiam de pœna transactum sit: nisi contrarium specialiter partibus placuerit.

Variis ex causis promissor excusatur.

- 1 Si quis municipalis muneris causa sine suo dolo malo im-

^g Ad id hoc Edictum, vbi edictum restituitur. Ita demum iudiciū dabo, si nulla iusta causa erit, cur sisti non oportebit: Item si mihi qua iusta causa videbitur, exceptionem in iudicium addam.
^h & eum, quem i Sumptum extractum de exceptio. Et ceterum iungendum cum l. de transactio. Duar.
^k vel, si modò prius, deterior est Florent.

peditus, in iudicio secundam suam promissionem non stetit: æquissimum est tribui ei exceptionem. simili modo & si ad testimonium desideratus, ad iudicium occurrere non potuit: erit ei subueniendum. Si quis iudicio se sisti promiserit: & valetudine, vel tempestate, vel vi fluminis prohibitus se sistere non possit: exceptione adiuuatur, nec immerito. cum enim in tali promissione presentia opus sit, quemadmodum potuit se sistere qui aduersa valetudine impeditus est: & ideo etiam lex duodecim tabularum si iudex, vel alteruter ex litigatoribus morbo fontico impediatur: iubet die iudicij esse distulsum.

Si non propter valetudinem mulier non steterit iudicio, sed quod grauida erat, exceptionem ei dandam Labeo ait. si tamen post partum decubuerit, probandum erit quasi valetudine impeditam. Idem est & si quis furere coeperit. nam qui furore impediatur, valetudine impeditur. Quod diximus succurri etiam ei, qui tempestate aut vi fluminis prohibitus non venit: tempestatem sic intellegere debemus, siue maritima, siue terrestris sit. tempestatem intellegere debemus talem, quae impedimento sit itineri, vel navigationi. Vis fluminis etiam sine tempestate accipienda est. vim fluminis intellegimus & si magnitudo eius impedimento sit, siue pons solutus sit, vel nauigium non stet. Si quis tamen cum posset non incidere in tempestatem, vel in fluminis vim si ante profectus esset, vel tempore oportuno nauigasset, ipse se artauerit: numquid exceptio ei minime proficit? quod quidem causa cognita erit statuendum. nam neque sic artandus sit, ut possit ei dici cur non multo ante profectus est quam dies promissionis veniret: neque iterum permittendum ei si quid sit, quod ei imputetur, causari tempestatem, vel vim fluminis. Quid enim si quis cum Romae esset ipso tempore promissionis sistendi, nulla necessitate urgente voluptatis causa in municipium profectus sit: nonne indignus est, cui haec exceptio patrocinetur? Aut quid si tempestatem quidem in mari fuit, terra autem ille potuit venire, vel flumen circumire: aequum dicendum, non semper ei exceptionem prodesse: nisi angustiae non patiebatur terra iter metiri, vel circumire. Cum tamen vel flumen sic abundasset ut impleisset omnem locum, in quo sisti oportuit: vel aliqua fortuita calamitas eundem locum euertit: vel praesentiam venientis periculosam fecit: ex bono & aequo & hic exceptio ei ad commodanda est. Simili modo exceptio datur ei, qui cum ad iudicium venire volebat, a magistratu retentus est, & retentus sine dolo malo ipsius. nam si ipse hoc affectauit, vel causam praestitit: non ei proderit exceptio. sed ipsius quidem dolo ei oberit, ceterorum non oberit, qui malo dolo fecerunt ut retineretur. Sed si priuatus eum detinuerit: nullo modo ei proderit haec exceptio.

a potuit:
b erat?

c Ang. Politia. c. 1. Mi
sol. testatus est ita le-
gi in Florent. Pand.
Bud. et tamen contendit
re esse legi distulsum:
quasi uero iubet die
esse distulsum. uem in
postquam diem reuocet
dam.

d marina,
e tempestate inque

fes

g promissionis sisti
di ueniret:

h vel flumen cir-
cumire.
i si tamen
k euertisset:

l ac ipsius
m vero non

III. PAVLVS libro sexagesimo nono ad Edictum

Sed^a actio ei datur aduersus eum, qui^b detinuit, in id quod eius interest.

^a Extrattatu de excep-
ceptio. Duar.
^b qui eum

IIII. VLPPIANVS libro septuagenimo quarto ad Edictum

Sed^c & si quis rei capitalis ante condemnatus iudicio sistere non potuit: merito huic ignoscitur. Rei capitalis condemnatum accipere debemus, qui morte, exilioue coërcitus est. Dixerit aliquis, quo^d ergo hæc exceptio dānato? sed responditur, fideiussoribus eius esse necessariam: aut si forte in exilium^e salua ciuitate abiit: vbi defensori eius exceptio ista proderit. Illud sciendum est: eū, qui idcirco non stetit quia captus reus factus est, in ea causa esse vt exceptione uti non possit: damnato enim datur. Planè si vinculis vel custodia militari impeditus ideo non stetit: in ea erit causa vt exceptione utatur. Præterea si funere quis domestico impeditus nō venit, debet ei exceptio dari. Item si quis in seruitute hostiū fuerit, ac per hoc in iudicium non stetit: debet exceptione adiuuari.

^c Extrattatu de excep-
ceptio. Duar.

^d quid ergo

^e Miratur aliqui exilium salua ciuitate fieri posse. verum de scriptis relegatum qui salua ciuitate exul eras, & exilij verbum improprie vsurpauit vt Cic. pro Cec. nō adimitur exulibus ciuitas, sed ab eis relinquitur atque deponitur. Aug. 3. emēd. c. 6.

An valeat conuentio de non opponenda exceptione.

2 Quæsitum est an possit conueniri ne vlla exceptio in promissione^f deserta iudicio sistendi causa facta obiciatur: & ait Atilicinus^g conuentionem istam non valere. sed & ego puto conuentionem istam ita valere, si specialiter causæ exceptionum expressæ sint, quibus à promissore sponte renuntiatum est. Item quæritur si quis cum iudicio sistēdi causa satisfidare non deberet, satisfidato promiserit: an fideiussoribus eius exceptio detur. puto interesse vtrum per errorem satisfidato promissum est, an ex conuentione. si per errorem: dandam fideiussoribus exceptionem. si ex conuentione: minimè dandam. Nam & Iulianus scribit si iudicio sistēdi causa pluris, s̄ quàm statutum est, per ignorantiam promissum fuerit: exceptionē dari debere. si autem ex conuentione tantæ summæ promissio facta sit: exceptionem pacti conuenti replicatione infirmādam^h Iulianus ait.

^f Alc. 2. parer. c. 27. legit deserta. i. expressa. quia nouus loquen di modus videtur, vt promissio deserta dicitur: verum & fidem deserere, & promissū deserere, latine dicuntur, & ita locutus est Paulus, sup. l. vlt. qui satisfid. cog.

^g plus

An factum vnius ex reis noceat alteri.

V. PAVLVS libro sexagesimo nono ad Edictum

Si^h duo rei stipulandi sunt, & vni debitor iudicio se sisti cū pœna promiserit, alter autem impederit: ita demum exceptio aduersus alterum danda est, si socij sint: ne pro fit ei dolus propter societatem.

^h Extrattatu de excep-
ceptio. Duar.

Quid si ab vno petatur res, ab altero id quo interest.

1 Item si duo rei promittendi sint, & vnus ad iudicium non venerit contempta sua promissione iudicio sistendi causa facta: actor autem ab altero rē petat, ab altero pœnam desertionis: petendoⁱ pœnam^j exceptione summouebitur. Aequè si à

patre facta fuerit promissio iudicio sistendi gratia ex filij cōtractu, deinde de re actor egerit cū filio, exceptione summo-uebitur si cum patre ex eius promissione agat. & contra idē erit si filius promiserit, & actor egerit cum patre de peculio.

V I. G A I V S libro primo ad Legem duodecim tabularum

abfuerit:

SI is qui fideiussorem dedit, ideo nō steterit, quōd reipublicae causa afuit: iniquum est fideiussorem ob alium necessitate sistendi obligatum esse, cum ipsi liberum esset nō sistere.

De eo, qui seruum sisti promisit.

V I I. P A V L V S libro sexagesimo nono ad Edictum

b Ex tractatu de excepti. Duar.

SI quis^b seruum in iudicio sisti promiserit, vel alium, qui in aliena potestate est: isdem exceptionibus vritur, quibus si pro libero vel paterfamilias fideiussit: praequam si reipublicae causa abesse diceretur seruus. nā seruus reipublicae causa abesse non potest. Praeter hanc autem exceptionem, ceterae, quia communes sunt, tam in libero homine quam in seruo locum habent.

Purgatio morae in stipulationibus iudicialibus.

V I I I. G A I V S libro vicentesimo nono ad Edictum prouinciale

c Ex tractatu de praes. stipul. Duar.

ET si^c post tres aut quinque pluresue dies, quam iudicio sisti seruus promisit, secum agendi potestatem fecerit, nec actoris ius ex mora deterius factum sit: cōsequens est dici defendi eum debere per exceptionem.

V I I I I. V L P I A N V S libro septuagesimo septimo ad Edictum

d Ex tractatu de praes. stipul. Duar.

e i licet omnes stati fiat prater unum

f Quereret quis quomodo sisti iurisset, si forte liberatus sit? Nā fideiussor tanti teneatur dēnum quasi in-

terisset. Et constat inter-

esse ut defendatur, ne frustra editis eucce-

sur, sumptus sūt &c. quod & tunc locum habere puto, si quis

pro seruo fideiubeat de cuius statu dubite-

ur. sup. l. 9. in princ. Licet enim stipulatio

commissa non sit, & promissor minime teneatur, actio tamē da-

tur in fideiussorem, ut veritas inquiratur.

g dicatur, h quamuis fortē iā

actione non teneatur

i quā dies promiss-

ionis

SI^d seruus iudicio se sisti promittat: non committitur stipulatio neque in eum, neque in fideiussores eius.

Diuisio stipulationis pratoriae.

Si plurium seruorū nomine iudicio sistendi causa vna stipulatione promittatur: poenam quidem integram cōmitti licet^e vnus status non sit, Labco ait: quia verum sit omnes statos nō esse. verū si pro rata vnus offeratur poena: exceptione doli vsurum eū, qui ex hac stipulatione conuenitur.

X. P A V L V S libro primo ad Plautium

SI cum iudicio sisti promiserō, qui iam tempore liberatus^f cessē dicebatur, & quia^h iam actione*fortē*non tenebatur: actio in medanda est, vt vel exhibeam eum, vel defendam, vt veritas inquiratur.

Vbi est dies & conditio, expectatur dies licet conditio euenerit.

Homo sisti promissus, ante diem dolo promissoris perit: certo iure vtimur non antepoenam peti posse, quāⁱ dies venerit, totā enim stipulatio in diem collata videtur.

Stipulatio

Stipulatio alteri accessoria assumit sibi naturam eius cui accidit.

2 Qui iniuriarum acturus est, stipulatus erat ante litem contestatam ut aduersarius suus iudicio sistat: commissâ stipulatione mortuus est. non competere heredi eius ex stipulatu actionem placuit: quia tales stipulationes propter rem ipsam darentur. iniuriarum autem actio heredi non competit. quâuis enim hæc stipulatio iudicio sistendi causa facta ad heredem transeat, tamen in hac causa danda non est. nam & defunctus si vellet omiſſa iniuriarum actione ex stipulatu agere, non permetteretur. *Idem dicendum esse^a & si is, cum quo iniuriarum agere volebam stipulatione tali comiſſa decesserit. nam non competit mihi aduersus heredem eius ex stipulatu actio. & hoc Iulianus scribit. secundum quod & si fideiussores dati erant, minimè dabitur in eos actio mortuo reo. Idem^b Pomponius, si non post longum tempus decesserit. quia si ad iudicium venisset, litem cum eo contestari actor potuisset.*

a est

b Idem ait Pomponius,

Quid sit in eadem causa sistere.

XI. VLP IANVS libro quadragesimo septimo ad Sabinum

SI quis quendam^c in iudicio sisti promiserit, in eadem causa eum debet sistere. in eadem autem causa sistere hoc est: *ita sistere, ut actori persecutio loco deteriori non sit: quamuis exactio rei possit esse difficilior. licet enim difficilior exactio sit, tamen dicendum est videri in eadem causa eum stetitisse. nam & si nouum æs alienum contraxisset, vel pecuniam perdidisset: videtur tamè in eadem causa stetitisse. ergo & qui alij iudicatus sistitur, in eadem causa stare^d videtur.*

d sisti videtur.

XII. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum

VIe autem nouo priuilegio vitur, non videtur in eadem causa sisti. Illud tenendum est, quod^f æstimationem eius, quod inter sit agentis, ad illud tēpus referendū^g est, quo sisti debuit: nō ad id, quo agitur, quâuis defierit eius interesse. *Id, quod domini interest, refertur.*

^c Intellige eum, cui speciali principis beneficio, propter commune priuilegium, ut mihi licere, forte concessum est uti priuilegio fari, etiam lite contestata, ^d idem Vlp. in fr. de excusat. tuto. alioquin post uocationem in ius nemo ius habet reuocandi forum. l. si quis postea. in fr. de ind. ^f æstimatione eius quod inter sit vel, quod æstimatione eius quod inter sit ^g referenda

XIII. IULIANVS libro quinquagesimo quinto Digestorum

QVotiens seruus iudicio sistendi causa ut ipse litigaturus vel ab alio stipulatur, vel ipse promittit: nec committitur stipulatio, nec fideiussores tenentur: quia seruus conueniri, vel conuenire non potest.

Stipulatio procuratoris super re domini in dubio intelligitur facta procuratoris nomine: & ad id quod domini interest refertur.

XIII. NERATIUS libro secundo Membranarum

SI procurator ita stipulatus est ut sistat dumtaxat eum, quæ stipularetur, non etiã poenã si status nō esset stipularetur:

propemodum nullius momenti est ea stipulatio. quia procuratoris, quod ad ipsius utilitatem pertinet, nihil interest fisci. Sed cum alienum negotium in stipulando egerit: potest defendi non procuratoris, sed eius cuius negotium gesserit, utilitatem in ea re spectandam esse: ut quantum domini litis interfuit fisci, tantum ex ea stipulatione non statim reo procuratori debeat. Eadem & fortius adhuc dici possunt, si procurator ita stipulatus esset, **Q V A N T I E A R E S E R I T**: ut hanc conceptionem verborum non ad ipsius, sed ad domini utilitatem relatum interpretemur.

Si promittens iudicio fisci desit posse conueniri, stipulatio euanescit.

a Vlpianus

XV. P A P I N I A N V S a libro secundo Quæstionum

SI tutor iudicio fisci promiserit, & stipulationi non obtemperauerit, & interea pupillus adoleuerit, aut mortem obiecit, aut etiam absentus sit b hereditate: denegabitur c ex stipulatione actio. nam & ipsius rei, quæ petebatur, si tutor iudicatus fuerit, & eorum d quid acciderit, non esse dandam in eum actionem iudicati probatum est.

b ab hereditate
c denegabitur,
aliq, in eum.
d aut eorum

D E e F E R I I S f ET D I L A T I O N I B V S ET D I V E R S I S T E M P O R I B V S T I T. X I I.

An excusetur is, qui diebus feriatis non venit ad iudicium.

V L P I A N V S libro quarto de Omnibus Tribunalibus

NE Q V I S messium vindemiarumque tempore aduersarium cogat ad iudicium venire, oratione Diui Marci exprimitur. quia occupati circa rem rusticam in forum compellendi g non sunt. Sed si prætor aut per ignorantiam, vel socordiam euocare eos perseverauerit, hique sponte venerint: siquidem sententiã dixerit præsentibus illis, & sponte litigantibus: sententia valebit, tametsi non rectè fecerit qui eos euocauerit. Sin verò cum abesse perseverauerint, sententiã protulerit *etiam* absentibus illis: consequens erit dicere, sententiam nullius esse momenti. nequaenim prætoris factum iuri h derogare oportet. ¶ Et citra appellationem igitur sententia infirmabitur. Sed excipiuntur certæ causæ, ex quibus cogi poterimus & per id temporis cum messes i vindemiæque sunt, ad prætores venire: scilicet si res tempore peritura sit, hoc est si de latio k actionem sit peremptura. Sanè quotiès res vrget, cogendi quidem sumus ad prætorè venire: verùm ad hoc tantum cogi æquum est, ut lis contestetur. & ita ipse i verbis orationis exprimitur. denique alterutro recusante post litem contestatam litigare, dilationem oratio concessit.

g venire compellendi
h Prætor indicando nihil iuri derogare potuit. sed cum oportuit excusare statuerit ut hic, præposuit tamen edicta, quibus interpretatus est, ac suppleuit que desiderabantur in iure civili, & quibusdam articulis veterum legum derogauit. l. i. inq. autem. sequi. sup. de iust. & iur. §. i. de bon. poss. l. si deinde ea edicta à populo in honorem prætoris sunt recepta. Itaque magis auctori tate populi quam prætoris valuerunt. l. 2. sup. de orig. iur.

i messis
k dilatio
l ipsius verbis
m aliis etiam
n feriatis

II. I D E M libro quinto ad Edictum

EAdem oratione Diuus Marcus in senatu recitata effecit, de aliis m speciebus prætorum adiri etiam diebus feriaticis: n ut puta ut tutores aut curatores dentur, ut officii Admo-

nean -

neantur, ^a cessantes ^b excusationes allegentur, alimenta constituantur, ætates probentur, ventris nomine in possessionem mittatur. vel ^c rei seruandæ causa vel legatorum, fideiue commissorum, vel damni infecti. item de testamentis exhibendis: ^d vt curator detur bonorum eius, Qui an heres existaturus ^e sit incertum est: aut de alendis liberis, parentibus, patronis: aut de adeunda suspecta hereditate: aut vt aspectu atrox iniuria estimetur: vel ^f fideicommissaria libertas præstanda.

a ad moueantur.

b cessantibus

c vt rei

d & vt curator

e existaturus

f velsi qui fideicommissaria aut, vel cui fideicommissaria

III. IDEM libro secundo ad Edictum

SOlet etiam mensis vindemiarumque tempore ius dici ^g del del rebus, quæ tempore vel morte peritura sunt. morte: veluti furti, damni iniuriæ, iniuriarum ^h atrocium: qui ⁱ de incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata rapuisse dicuntur: & si quæ similes sunt. Item si res tempore periturae sunt, aut actionis dies exiturus ^l est. Liberalia quoque iudicia omni tempore finiuntur. Item in eum, qui quid nundinarum nomine aduersus communem vtilitatem acceperit, omni tempore ius dicitur.

g iniuriarumque
h quod de rei, &
quæ de

III. PAVLVS libro primo ad Edictum

PRæfides prouinciarum ex consuetudine cuiusque loci solent mensis vindemiarumque causa tempus statuere.

V. VLPPIANVS libro sexagesimo secundo ad Edictum

PRidie kalendas Ianuarias magistratus neque ius dicere, sed nec sui potestatem facere consueverunt.

i consueverunt

VI. IDEM libro septuagesimo septimo ad Edictum

SI ^k feriatis diebus fuerit iudicatum, lege cautum est ne his diebus iudicium sit nisi ex voluntate partium. & quod ^m aliter aduersus ea iudicatum ⁿ erit, ne quis iudicatum facere, neue solbere debeat: neue quis ad quem de ea re in ius aditum erit, iudicatum ^o facere cogat.

k quod si vel quid si
l Ex tit. iud. solui, cõ-
iunge l. si ferialis. cuius interpretatio pendet ex hac lege. Duar. m & si n iudicium erit, o i. sententia satis facta, non solum si in faciendo sit, vt veluit Accur. sed etiam in dando, sic accipitur l. cõ. si. inf. de naxal. ad. & in finis alius locis.

p Coniunge l. notient de rer. sig. quarum ad teia alicuiam interpretatur. Duar.

De dilationibus.

VII. IDEM libro primo de Officio Consulibus

ORatione ^p quidem Diui Marci amplius quam semel ^q non esse dandam instrumentorum dilationem expressum est. sed vtilitatis litigantium gratia, causa cognita & iterum dilatio tam ex eadem, quam ex alia prouincia secundum moderamen locorum impertiri solt: & maximè si aliquid inopinatum emergat. Illud videndum, si defunctus acceperit aliquam dilationem propter instrumenta, an successori quoque eius dari debeat: an verò quia iam data est, amplius dari non possit: & magis est, vt & hic causa cognita dari debeat.

Dies quomodo accipiatur.

VIII. PAVLV S libro tertio decimo ad Sabinum

MORE Romano dies à media nocte incipit, & sequentis noctis media parte finitur. itaque quidquid in his viginti quattuor horis, id est duabus diuidiatis noctibus & luce media actum est, perinde est, quasi quavis hora lucis actum esset.^b

Negotia militaria possunt quolibet tempore expediri.

VIII. VLP IANVS libro septimo de Officio Proconsulis

DIUS Traianus Minicio Natali rescripsit, ferias à forensibus tantum negotiis dare vacationem: ea autem, quæ ad disciplinam militarem pertinet, etiam feriatis diebus peragenda. inter quæ custodiarum quoque cognitionem esse.

De dilationibus.

X. PAVLV S libro quinto Sententiarum

comnibus

IN pecuniariis causis omnis dilatio singulis causis plus semel tribui non potest. in capitalibus autem reo tres dilationes, accusatori duæ dari possunt: sed vtrumque causa cognita.

DE EDENDO TIT. XIII.

Editio actionis.

VLP IANVS libro quarto ad Edictum

QVA^d QVIS QVE actione agere volet, eam edere debet: nam acquisitum videtur eum qui acturus est edere actionem, ut proinde sciat reus vtrum cedere, an contendere ultra debeat: & si contendendum putat, veniat infiructus ad agendum cognita actione qua conueniatur. Edere est etiam copiam describendi facere, vel in libello complecti & dare, vel dictare. eum quoque edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstrat quod dictaturus est, vel id dicendo, quo vti velit.

Editio instrumentorum & rationum.

Editiones sine die & consule fieri debent ne quid exco-gitetur è die & consule: & prælato die fiat. Diem autem & consulem excepit prætor, quo instrumentum conscriptum est, non in quem solutio concepta est: nam dies solutionis sicuti summa, pars est stipulationis. Rationes tamen cum die & consule edi debent: quoniam accepta & data non aliàs possunt apparere, nisi dies & consul fuerit editus. Edenda sunt omnia, quæ quis apud iudicem editurus est: non tamen ut & instrumenta quibus quis usurus non est, compellatur edere. Edere non videtur qui stipulationem totam non edit. Eis qui ob ætatem, vel rusticitatem, vel ob sexum lapsi non ediderunt, vel ex alia iusta causa, subuenietur.

Editio

*Ad interpretationem
huius editi l. i. de ex-
cept. l. actionis verba.
de obl. & act. Duar.
e vult,
f eam prius edere
g i. eum, unde hic pe-
titor, sue reum: quem
qui ducit ad album
prætoris (in quo sili-
ces actionum descri-
pte sunt formula) riq;
demonstrat quæ actio-
nem dictaturus sit, ede-
re intelligitur. Duar.
l. disput. c. 13. vbi inter-
pretationem Alciati
doli refellit.
h. i. ne ex editione diei
& consulis nascatur
occasio fraudis aliu-
ius excogitanda, vt ser-
uete diei repetenda. l. re-
petita. inf. de fide in-
strum. vbi quod repe-
tis die dicitur: hic
prælato. male autem
legimus pro lato, &
prius prælato
i quid fraudis
k aut
l. i. scripturam, qua cõ-
rinetur stipulatio
Dua. in tit. de pasi.*

Editio testamenti.

II. PAVLVS libro tertio ad Edictum

SI legatum petatur, non iubet prætor verba testamenti edere: ideo fortasse quia heredes solent habere exemplum testamenti.

Quatenus sit edendum fisco.

III. MAURICIANVS libro secundo de Pœnis

Senatus censuit, ne quisquam eorum à quibus quid fisco spectetur, ^a alia instrumenta delatori cogatur edere, quàm que ^a petitur, ad eam causam pertinerent ex qua se deferre professus esset.

Edictum prætoris de rationibus edendis & eius interpretatio.

III. VLPIANVS libro quarto ad Edictum

Pretor ait, ARGENTARIAE MENSÆ EXERCITORIS RATIONEM, QUAE AD SE PERTINET, EDANT ADIECTO DIE ET CONSULE. Huius edicti ratio æquissima est: nam cum singulorum rationes argentarij conficiant, æquum fuit, id quod mei causa confecit, meum quodammodo instrumentum mihi edi. Sed & ^b filiusfamilias continetur his verbis, vt vel ipse cogatur edere. an & pater, quæritur. Labeo scribit patrem non cogendum, nisi sciente eo argentaria exercetur. ^c sed rectè Sabinus respondit tunc id admittendum, cum patri quaestum refert. Sed si seruus argentariam faciat, potest enim, siquidè voluntate domini fecerit, compellèdum ^d dominū edere, ac perinde in eum dandum est iudicium, ac si ipse fecisset. sed si inscio domino ^e fecit, satis esse dominum iurare eas se rationes nō habere. Si ^e seruus peculiarem faciat argentariā: dominus de peculio, vel de in rem verso tenetur. sed si dominus habet rationes, nec edit, in solidum tenetur. Etiam ^f is qui desit argentariam facere, ad editionē compellitur, sed ibi quis compellitur edere, vbi argentariam exercuit: & hoc est constitutū. quod si instrumentum argentariæ in alia prouincia habeat, in alia administrauerit: ibi puto cogèdum edere, vbi argētariam exercuit: hoc ^g enim prium deliquit, quod aliò instrumentū transulit. quod si in alio loco argentariā exercet, alibi autem ad editionem cōpelleretur, minimè hoc facere cogitur: nisi descriptum ^h velis vbi de ea re agitur, eum ⁱ tibi dare, tuis videlicet sumptibus:

V. PAVLVS libro tertio ad Edictum

Spatiūque ad perferendas ^k eas tribuendum est.

VI. VLPIANVS libro quarto ad Edictum

SI quis ex argētariis, vt plerique eorum, in villa habeat instrumentū, vel in horreo: ^l aut ad locum te perducet, aut descriptas rationes dabit. Cogentur & successores argentarij edere: rationes. quod si plures sunt heredes, & vnus habeat, so-
l^o ad editionē cōpelleretur. sed si omnes habeāt, & vn^o ediderit, omnes

^l In quo homines pretiosissima quæque reponunt l. pen. S. effra. Anra. sup. de off. præf. vig.

^k præstandas

^g hic enim vel in hoc enim

^e sed si

^d compelli

^c exerceretur

^b & si

* an omnes

omnes *ad editionem compellendi sunt. quid enim si humilis & deploratus vnus edidit, vt dubitare quis meritò de fide editionis possit? vt igitur comparari rationes possint, etiam ceteri edere debent, aut certè vnus editioni subscribere^{ll} hoc^{ll} idem erit & si plures fuerint argentarij, à quibus editio defideratur. Nam & si plures tutores tutelam administrauerunt simul, aut omnes edere debent, aut vnus editioni subscribere. Exigitur autem ab aduersario argentarij iusiurandū 2 non calūniæ causa postulare edi sibi: ne fortè vel superuacuas rationes, vel quas habet, edi sibi postulet vexandi argentarij causa. Rationem autem esse Labeo ait vltro *citro* dandi, 3 accipiendi, credendi, obligandi, soluendi sui causa negotiationem. nec vllam rationem nuda dumtaxat solutione debiti incipere: nec si pignus acceperit, aut mandatum, compellendum edere. hoc enim extra rationem esse. Sed & quod solui constituit, argentarius edere debet: nam & hoc ex argentaria venit. Ex hoc edicto in id quod interfuit, actio competit. vn- 4 de apparet ita demum tenere^b hoc edictum, si ad eum pertineat. Pertinere autem videtur ad me ratio, si modò eam tracta ueris me mandante. sed si procurator meus absente me mandauerit, an mihi edenda sit, quasi ad me pertineat? & magis est vt edatur. Procuratori quoque meo edendam rationem, quā mecum habet, non dubito, quasi ad eum pertineat: & cauturum de rato si mandatum ei non sit. Si initium tabularum 5 habet^c diem, in quibus Titij ratio scripta est, postmodum mea sine die & consule, etiam mihi edendus est dies & consul: communis *enim* omnis rationis est præpositio diei & consulis. Edi autem est vel dictare, vel tradere libellum, vel codicem proferre. Prætor ait, ARGENTARIO EIVE, QVI 7 ITERVM EDI POSTVLABIT, CAUSA COGNITA EDI IUBEBO. Prohibet argentario edi illa ratione, quod etiam ipse instructus esse potest instrumento suæ professionis: & ^d absurdum est cum ipse in ea sit causa vt edere debeat, ipsum petere vt edatur ei. An nec heredi argentarij edi ratio debeat, videndum: & si quidem instrumentum argentariæ ad eum peruenit, non debet ei edi: si minus, edenda est ex causa. nam & ipsi argentario ex causa ^{ll} ratio^{ll} edenda est: si naufragio, vel ruina, vel incendio, vel alio ^c simili casu rationes perdidisse probet, aut in longinquo habere, veluti trans mare. 8

b teneri hoc edicto,

c habet diem & consulem.

d & quod absurdū est

e vel alia simili causa

f causa cognita.

VII. PAVLVS libro tertio ad Edictum

VELuti si peregrè habere quod primum editum est doceat: vel minus plenè editum: vel eas rationes, ^{ll} quas^{ll} casu maiore non verò negligentia perdidit. nam si eo casu^g amisit, cui ignosci debeat, ex integro edi iubebit. Hæc vox ITERVM duas

g si quo

duas res significat: alteram, ^a qua demonstraretur tempus secundum, quod Græci ΔΕΥΤΕΡΟΝ ^b dicunt: alteram, ^c que ad insequentia quoque tempora pertinet, quæ græcè dicitur ΠΑΛΙΝ: quod ita accipitur, quotiens opus erit. nam potest fieri ut bis editam sibi rationem quis perdidit: ut Verbum ITERVM PRO SÆPIVS accipiatur.

^a altera est.

^b Alc. li. 2. Prætermissi. rep. suit & utriusque non satis rectè, ut hinc apparet.

^c altera,

VIII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum

Vbi exigitur argentarius rationes edere, tunc punitur, cum dolo malo non exhibet. sed culpam non præstabit nisi dolo ^d proximam. Dolo malo autem non edit & qui n. alitiose edidit, & qui in totum non edit. Is autem, qui in hoc edictum incidit, id ^e præstat, quod interfuit mea rationes edi cum decernitur à prætore: non quod hodie interest. & ideo licet interesse desit, vel minoris vel pluris interesse cœpit, locum actio ^f non habebit: neque ^g augmentum, neque deminutionem.

^d dolo malo

^e id non præstat. male additur negatio.

^f hæc actio
^g neque ad

Quibus actionibus quis edere cogatur.

VIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum

Quædam sunt personæ, quas rationes nobis edere oportet: nec tamen à prætore per hoc edictum compelluntur. veluti cum procurator res rationesve nostras administravit, non cogitur à prætore per metum in factum actionis rationes edere: scilicet quia id consequi possumus per mandati actionem. & cum ^h dolo malo socius negotiatus, prætor per hanc clausulam non interuenit: est enim pro socio actio. sed nec tutorem cogit prætor pupillo edere rationes, sed iudicio tutelæ solet cogi edere. Nihil interest si successores aut pater aut dominus argentarij eiusdem fuerunt professionis: quia cum in locū & in ius succedant argentarij, partibus eius fungi debent. Is autē, cui argentarius rationes suas legauit, non videbitur contineri: quia iuris successor his verbis significatur: non magis, quàm si ei viuus eas donasset. Sed nec heres tenebitur cum nec possideat, nec dolo malo fecerit. Sed si ei antequam eas legatario traderet, renuntiatum ⁱ fuerit ne ante eas tradat, tenebitur quasi dolo fecerit. Item antequam eas tradat, tenebitur. quod si nihil dolo fecerit, causa cognita legatarius cogendus est edere. Nummularios quoque non esse iniquum cogi rationes edere Pomponius scribit: quia & hi nummularij sicut argentarij rationes conficiunt. quia & accipiunt pecuniam, & erogant per partes, quarum probatio scriptura codicibusque eorum maximè continetur: ^k & ^l frequentissimè ad fidem eorū decurritur. Ceterum omnibus postulantis, & iurantibus non calūniæ causa ¹ petere rationes, quæ ad se pertineant, edi iubet. Ad nos ^m enim pertinet non tantum cum ipsi contraximus, vel successimus ei qui

^h sed &

ⁱ denuntiatum

^k video &

^l causa se petere

^m nos autem

qui contraxit: sed etiam si is qui in nostra potestate est contraxit.

Officium argentarii.

X. GAIVS libro primo ad Ediētum Prouinciale

Argentarius rationes edere iubetur. nec interest cum ipso Argentario controuersia sit, an cum alio. Ideo autem argentarios tantum, neque alios vllos ab similes || eis || edere rationes cogit, quia officium eorum atque ministerium publicam habeat causam: & hæc principalis eorum opera est, vt actus sui rationes diligenter conficiant. Edi autem ratio ita intellegitur, si à capite edatur: nam ratio nisi inspicitur intellegi non potest. scilicet vt non totum cuique codicem rationum, totasque membranas inspiciendi describendique potestas fiat: sed vt ea sola pars rationum, quæ ad instruendum aliquem pertineat, inspiciatur & describatur. Cum autem in id actio competit, quanti agentis interfit editas sibi rationes esse: eueniet vt siue quis condēnatus sit, siue quod petierit non optinuerit, eo quod nō habuerit rationes, ex quibus causam suā tueri possit: id ipsum quod ita perdiderit hac actione consequatur. Sed an hoc procedat videamus: nam si apud hunc iudicem, qui inter eū & argentarium iudicat, potest probare se illo iudicio, quo victus est, vincere potuisse: poterit & tunc probare. & si non probabit, aut probantem iudex nō curabit, de se ipso aut de iudice queri debet. sed nō ita est. fieri enim potest vt nunc rationes vel ipso edere, vel alio modo nactus, aut aliis instrumentis vel testibus, quibus illo tempore aliqua ex causa vti non potuit, possit probare potuisse se vincere. sic enim & de cautione subrepta, aut corrupta competit condictio, & damni iniuriæ actio. quia quod ante non potuimus intercepta cautione probare, & ob id amisimus, hoc nunc aliis instrumentis aut testibus, quibus tum vti non potuimus, probare possumus.

XI. MODESTINVS libro tertio Regularum

Exempla instrumentorum etiam sine subscriptione edentis edi posse receptum est.

XII. CALLISTRATVS libro primo Ediētū Monitorij

Feminæ remotæ videntur ab officio argentarij, cum ea opera virilis sit.

XIII. VLPIANVS libro quarto ad Ediētum

Hæc actio neque post annum, neque in heredem nisi ex suo facto dabitur. heredi autem dabitur.

a nisi à capite inspicitur, vel incipitur

b probabit

c nactus sit,

d argentariæ,

DE PACTIS^a TITVLVS XIII.

Quid sit pactum & conuentio.

VLPIANVS libro quarto ad Edictum

HVIVS edicti æquitas naturalis est. quid enim tā congruum fidei^b humanæ, quàm ea quæ inter eos placuerunt seruire? Pactum autem à passione^c dicitur. inde etiam pacis nomen appellatum est. Et est^d pactio duorum pluriumve in idem placitum consensus.^e Conuentio- nis verbum generale est ad omnia pertinens, de quibus negotij contrahendi, transigendique causa consentiunt qui inter se agunt. nam sicuti conuenire dicuntur qui ex diuersis locis in vnum^h locum^h colliguntur & veniunt, ita & qui ex diuersis animi motibus in vnum consentiunt, id est in vnā sententiam decurrunt. Adeo autem conuentio- nis nomen generale est, vt eleganter dicat Pedius nullum esse contractum, nullam obligationem, quæ non habeat in se conuentionem: siue re, siue verbis fiat. nam & stipulatio, quæ verbis fit, nisi habeat consensum nulla est. Sed conuentio- num pleræque in aliud nomen transeunt: veluti in emptionem, in locationem, in pignus,^l vel in stipulationem.

Quid sit conuenire, & exempla tacite conuentio- nis.

II. PAVLVS libro tertio ad Edictum

LAbeo ait, conuenire posse vel re, vel per epistolam, vel per nuntium. inter absentes quoque^l posse. sed etiam tacite^f consensu conuenire intellegitur. & ideo^g si debitori meo reddiderim cautionem, videtur inter nos conuenisse ne peterem: pro- futuramque ei conuentio- nis exceptionem placuit.

III. MODESTINVS libro tertio Regularum

Postquamⁱ pignus vero debitori reddatur, si pecunia soluta non fuerit, debitum peti posse dubium non est: nisi specialiter contrarium actum esse probetur.

III. PAVLVS libro tertio ad Edictum

Item quia conuentio- nes etiam^h tacite valent, placet in vrbanis habitationibus locandis inuecta illata pignori esse locatori, etiam si nihil nominatim conuenierit. Secundū hæc & mutus^k pacisci potest, huius rei argumentum etiam sti- pulatio dotis causa facta est: nam ante nuptias malè petitur, quasi si hoc expressum fuisset: & nuptiis^l non secutis, ipso iure euanescit stipulatio. idem Iuliano placet. Ex factio etiam consultus cum conuenisset, vt donec vsuræ soluerentur fors nõ peteretur: & stipulatio purè concepta fuisset: conditionē ines- se stipulationi, atque si hoc expressum fuisset.

Conuentio- num diuisio.

V. VLPIANVS libro quarto ad Edictum

Conuentio- num autē tres sunt species. aut enim ex publica causa fiunt,^m aut ex priuata. *priuata* aut legitima, aut

^a Pactū in hoc tracta- tu, non est generale nomen, nec pro quavis conuentio- ne. Sed pro ea tantum accipitur qua pactum conueni- enti scilicet. duas in e- dem ad huc est. quæ omnibus iuris studio- sis diligenter legendū censet. C. 2. in sup. c. 2.

^b Vide Cic. li. 2. de in- uen. Rhetor. Pactum (inquit) est quod inter aliquos conuenit, quod i in ita instans putatur, vt iuri postea se dicatur.

^c Siue à pigo, aut pa- cifico: sic enim ver- bale pro verbo posita est, vt C. l. 3. de dum. inf. infra.

^d Est autem pactio. c. & consensus.

^f tacite
^g inde

^h septimo
ⁱ post pignus re-
debiti reddidit

^k Qui tamen expresse
quoque consensu sese
obligare potest, quem
nuptiarum declaratis l. si si-
puler. inf. de verb. obli-
^l vt nuptiis

^m sicut,

a principem
b aut quoties

iurifgentium. Publica conuentio est, quæ fit per pacem^a quotiens^b inter*se*duces belli quædam paciscuntur.

VI. PAVLVS libro tertio ad Edictum

Legitima cõuentio est quæ lege aliqua cõfirmatur. & ideo interdum ex pacto actio nascitur vel tollitur, quotiens lege, vel senatusconsulto adiuatur.

De effectu conuentionum quæ iurifgentium sunt.

VII. VLP IANVS libro quarto ad Edictum

Iurifgentium conuentiones quædam actiones pariunt, quædam exceptiones. quæ pariunt actiones in suo nomine non stant, sed transeunt in proprium nomẽ contractus: vt emptio, venditio, locatio, conductio, societas, commodatum, depositum, & ceteri similes contractus. sed & c^e f In alium contractum res non transeat, subit tamen causa: eleganter Aristo Celfo respondite esse obligationẽ, vt puta dedi tibi rem vt mihi aliam dâres: dedi vt aliquid facias: hoc^d ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑ esse, & hinc nasci ciuilem^e obligationem. Et ideo puto rectẽ Iulianum à Mauriciano^f reprehensum in hoc: dedi tibi Stichum vt Paphilu Manumittas: manumisisti: euictus est Stichus. Iulianus || scribit || in factum actionem à prætore dandam. ille ait ciuilem^g incerti actionem, id est præscriptis verbis sufficere. esse enim contractum, ^h quod Aristo ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑ dicit, vnde hæc nascitur actio. Si obⁱ maleficium ne fiat promissum sit, nulla est obligatio ex hac conuentione. Sed cum nulla subest causa propter^k conuentionem hic cõstat non posse constitui obligationẽ. Igitur nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem.

Ex pacto interdum datur actio.

Quinimò interdum format^l ipsam actionẽ, vt in bonæ fidei iudiciis. solemus enim dicere pacta conueta inesse bonæ fidei iudiciis. Sed hoc sic accipiendum est, vt siquidẽ ex cõtinenti pacta subsecuta sunt, etiã ex parte actoris insunt: ex^m interuallo non inerunt: nec valebunt si agat: ⁿ ne ex pacto actio nascatur. vt puta post diuortium cõuenit ne tẽpore statuto^o dilationis dos reddatur, sed statim: hoc nõ valebit, ne ex pacto actio nascatur. idẽ Marcellus scribit. & p^p si in tutelæ actione conuenit vt maiores, quàm statutæ sunt, vsuræ præstentur, locũ nõ habebit ne ex pacto nascatur actio. ea enim pacta insunt, quæ legẽ contractui dant, id est quæ^q in ingressu contractus facta sunt. Idẽ responsum scio à Papiniano, ^r || & || si post emptionem ex interuallo aliquid extra naturam contractus conueniat: ob hanc causam agi ex empto non posse propter eandem regulam, ne ex pacto actio nascatur, quod & in omnibus bonæ fidei iudiciis erit dicendum. Sed ex parte rei locum habebit pactum. quia solent & ea pacta, quæ postea interponuntur, parere exceptiones.^s

e & si in

d ἢ συναλλαγμα
εἶναι,
e ciuilem actionẽ.
f Martiano

g Si ignorans dedidit
seruum, alioqui si
sciens, de dolo actio
consequitur. l. naturalis.
S. sol si dem. i. a. f. de
præsc. xer.

h Alc. ergo lib. 2. præ-
sertim. locum hunc cor-
rumperere conatus est.

i Si vt maleficium
fiat

k præter
l informat
m si ex
n si agatur
o statim

p etiam si in

q Id est, iam inde ab
initio contractus, quod
exempli causa distum
est. eadẽque est ra-
tio eorum que statim
post contractum subii-
ciuntur. Nam parti-
culari, id est, nõ defuit
in hoc loco, vt credi-
dit Alcianus, sed pax
dignitica est: & fre-
quentissimẽ scelus ex-
empli de seruire, vi in S.
pastorum. infra Dna.
hie.

r lege pacta conuenta
insunt. de contrah. empti.
s actiones vel con-
uentiones.

De pacto quod ad substantiam contractus pertinet.

Adeo autem bonæ fidei iudiciis exceptiones postea factæ, quæ ex eodem sunt contractu, insunt, ut constat in emptione, ceterisque bonæ fidei iudiciis, re nondum secuta posse abiri ab emptione. Si igitur in totum potest, cur non & pars eius partione mutari potest? Et hæc ita Pōponius libro sexto ad editum scribit: quod cum est, *etiā* ex parte agentis pactio lolum habet, ut & ad actionem proficiat nondū re secuta, eadē ratione. nam si potest tota res tolli, cur non & reformari? ut quodammodo quasi renouatus cōtractus videatur. quod nō insuptiliter dici potest. Vnde illud æquē non reprobō, quod Pomponius libris lectionum^a, probat: posse in parte^b recedi pacto ab emptione, quasi reperita partis^c emptione. Sed^d cum duo heredes emptori exstiterunt, e venditor cum altero pactus est, ut ab emptione recederetur: ait Iulianus valere partionem, & dissolui pro parte emptionem: quoniam & ex alio contractu paciscendo alter ex heredibus acquirere sibi potuit exceptionem. Vtrumque itaque rectē placet, & quod Iulianus, & quod Pōponius. ^f Ait prætor, PACTA CON-

VENTA, QUAE NEQVE DOLO MALO, NEQVE ADVERSUS LEGES, PLEBIS SCITA, SENATVS-CONSULTA, EDICTA^g PRINCIPVM: NEQVE QVO PRAVS QVI^h EORVM FIAT FACTA ERVNT SERVABOⁱ.

Pactorum diuisio.

Pactorum quædam in rem sunt, quædam in personam. in rem sunt, quotiens generaliter paciscor ne petam. in personam, quotiens ne à persona petam: id est ne à Lucio Titio petam. Vtrum autem in rem, an in personam pactum factum est, nō minus ex^k Berbis, quàm ex mente conuenientium æstimandum est. plerumque enim, ut & Pedius ait, persona pacto inscribitur, non ut personale pactum fiat, sed ut demonstretur cum quo pactum factum est. DOLO MALO ait prætor pactum se non seruaturum.

Dolus quomodo accipiatur in edicto.

Dolus malus fit calliditate & fallacia: & ut ait Pedius, dolo malo pactum fit, quotiens circumscribendi alterius causa aliud agitur & aliud agi simulatur. Sed si fraudandi causa pactum factū dicatur, nihil prætor adicit^m. sed eleganter Labeo ait hoc aut iniquum esse, aut superuacuum. iniquū, si quod semel remisit creditor debitori suæ bonæ fidei, iterū hoc conetur destruere: superuacuum, siⁿ deceptus hoc fecerit. inest enim dolo & fraus. Siue^o autem ab initio dolo malo pactū factū est, siue post pactum dolo malo aliquid factum est, nocebit exceptio propter hæc verba edicti, NEQVE PFIAT.

^a libro tertio actio-
num
^b in partem
^c Pacto emptione, vel
pacti conuentione.
Duar. hic.
^d sed & cum
e cum si venditor
cum

^f Pomponius ait.

^g edicta, decreta
principum:
h cuique eorum
i Romæ quondam ex
pactis conuentis nulla
dabatur actio, sed ex-
ceptio. promittit igitur
prætor se effectum
rum, ut pacta suam
rim, qualis videlicet
ante fuit, obtineant.
non ut maioris sint in-
floritat, quam prius.
Labeo, falsus est se hunc
locum non intelligere.

Dua. in si. de pact.
k Non minus ex me-
te, quam ex verbis
docuit me tamē Dua.

haec 55. epilogos
vstrano esse Iuricon-
sultis, aliique latinis
auctoribus Vlp. l. 3. §.
Labeo, infra de incen-
ru. naufrag. Seneca
lib. 1. cap. 8. de tran-
quill. vita, & l. 3. §. si
emancipatus. de bono
poss. cons. tab.

l atque agi
m edicit.
n si ipse deceptus
o siue igitur
p ne quid

Verba stipulationis quæ.

Quod fere nobisima parte pactorum ita solet inferi, RO 5

GAVIT TITIVS, S P O N D I T M A E V I V S: hæc verba non tantum pactiois loco accipiuntur, sed etiam stipulationis. ideóque ex stipulatu nascitur actio: nisi contrarium specialiter adprobetur^a, quo^b non animo stipulantium hoc factum est, sed tantum paciscentium.

a probetur,
b quod non

De qua re liceat pacisci.

Si paciscar ne^{pro} iudicati vel incensarum ædium agatur: 6
hoc pactum valet. Si paciscar ne operis noui nuntiationem exsequar: quidam putant non valere pactioem quasi in ea re prætoris imperium versetur. Labeo autem distinguit: vt si ex re familiari operis noui nuntiatio sit facta, liceat pacisci: si de re publica, non liceat. quæ distinctio vera est. Et in ceteris igitur omnibus ad edictum prætoris pertinentibus, quæ non ad publicam læsionem, sed ad rem familiarem respiciunt, pacisci licet. nam & de furto pacisci lex permittit. Sed & si quis paciscatur ne depositi agat: secundum Pomponiũ valet pactũ. Item si quis pactus sit vt ex causa depositi omne periculum præstet: Pomponius ait pactioem valere. nec quasi contra iuris^c formam factam non esse seruandam. Et generaliter quotiens pactum à iure cõmuni remotũ est, seruari hoc non oportet. nec legari, nec iusiurandum de hoc adactum ne quis agat, seruandum Marcellus libro secundo digestorum scribit. & si stipulatio sit interposita de his, pro quibus pacisci non licet, seruanda non est: sed omnimodo rescindenda.

c ius

De pacto inter heredem & creditores facto ante aditam hereditatem.

Si ante aditam hereditatem paciscatur quis cum creditoribus vt minus soluatur, pactum Baliturum est. Sed si seruus fit, qui paciscitur priusquam libertatẽ & hereditatem apiscatur^d, quia sub condicione heres scriptus fuerat, non profuturum pactum Vindius scribit: Marcellus autem libro octauo-decimo digestorum, & suũ heredem, & seruum necessarium purẽ scriptos, paciscentes priusquam se immisceant putat rectẽ pacisci. quod^e verum est. Idem & in extraneo herede: qui si mandatu creditorum adierit, etiam mandati putat eum habere actionem. sed si quis vt supra rettulimus, in seruitute pactus est, negat Marcellus. quoniam non solet ei proficere si quid in seruitute egit, post libertatẽ. quod in pacti exceptione admittendum est. Sed an^{vel} doli ei profit exceptio, quaeritur. Marcellus in similibus speciebus licet antea dubitauit, tamen admisit. vt puta filius familias heres institutus pactus est cum creditoribus, & emancipatus adit hereditatem: & dicit doli eum posse vt exceptione. Idem probat & si filius viuo patre cum creditoribus paternis pactus sit. nam & hic doli

d adipiscatur;

e quod &

doli exceptionem profuturam. Immo & in seruo doli exceptio non est respuenda. Hodie tamen ita demum pactio huiusmodi creditoribus obest, si conuenerint in vnum, & cōmuni consensu declarauerint quota parte debiti cōtenti sint. si verò dissentiant, tunc prætoris partes necessariae sunt, qui decreto suo sequetur maioris partis voluntatem.

VIII. PAPINIANVS libro decimo Responsorum

MAiorem esse partem pro modo debiti non pro numero personarum placuit. quod si æquales sint in cumulo debiti, tunc pluriū numerus creditorū præferendus est. in numero autē pari creditorū, auctoritatem eius sequetur prætor, qui dignitate inter eos præcellit. sin autem omnia vndique in vnam æqualitatem concurrant, humanior sententia à prætore eligēda est. hoc enim ex Diui Marci rescripto colligi potest.

VIII. PAVLVS libro sexagesimo secundo ad

Edictum

SI plures^a sint, qui eandem actionem habent, vnius loco habentur, vt puta plures sunt rei stipulandi, vel plures argentarij, quorum nomina simul facta sunt: vnius loco numerabuntur, quia vnu n̄ debitum est. Et cum tutores pupilli creditoris plures conuenissent,^b vnius loco numerantur, quia vnius pupilli nomine conueniant. Nec non & vnus tutor plurium pupillorum nomine vnum debitum prætendentium, si conuenit, placuit vnius loco esse. nam difficile est vt vnus homo duorum vicem sustineat. nam nec is, qui plures actiones habet aduersus eum, qui vnam actionem habet, plurium personarum loco accipitur. Cumulū debiti & ad plures summas referemus: si fortè minutæ^c summæ centum aureorum debeantur, alij verò vna summa aureorum quinquaginta. nā in hunc casum spectabimus summas plures: quia illæ excedūt in vnam summam coadunatæ. Summæ autem applicare debemus etiam vsuras.

^a *Visenda sunt que adnotauimus ad l. i. de Senato. Duar.*

^b *conueniunt.*

^c *multæ*

X. VLP IANVS libro quarto ad Edictum

Rescriptum autem Diui Marci sic loquitur, quasi omnes creditores debeant conuenire. quid ergo si quidam absentes sint: num exemplum presentium absentes sequi debeant? Sed an & priuilegiariis absentibus hæc pactio noceat, eleganter tractatur, si modo valet pactio & contra absentes. Et repeto^d ante formam à Diuo Marco datam Diuum Pium rescripisse filicum quoque in his casibus, in quibus hypothecas nō habet, & ceteros priuilegiarios exemplum creditorum sequi oportere. hæc enim omnia in his creditoribus, qui hV pothecas non habent, conseruanda sunt.

^d *repetio*

De stipulatione pœne.

Si pacto subiecta sit pœnæ stipulatio, quaeritur vtrū pacti

F 2

exce-

exceptio locum habeat, an ex stipulatu actio. Sabinus putat, quod est verius, vtraque via vti posse, prout elegerit qui stipulatus est. si tamen ex causa pacti exceptione vtatur, æquum erit accepto eum stipulationem ferre.

De exceptione pacti & doli.

Plerunque solemus dicere, doli exceptionem subsidium esse pacti exceptionis. quosdam denique, qui exceptione pacti vti non possunt^a, doli exceptione vsuros & Iulianus scribit, & alij plerique consentiunt. vtpote si procurator meus paciscatur, exceptio doli mihi proderit, vt Trebatius videtur, qui putat sicuti pactum procuratoris mihi nocet, ita & prodesse:

Q XI. PAVLVVS libro tertio ad Edictum
Via & solui ei potest.

Pactum procuratoris quatenus prosit aut noceat.

XII. VLPPIANVS libro quarto ad Edictum

NAM & nocere constat: siue ei mandauit vt pacisceretur, siue omnium rerum mearum procurator fuit: vt & Puteolanus libro primo ad fessoriorum^b scribit: cum placuit eum etiam rem in iudicium deducere.

XIII. PAVLVVS libro tertio ad Edictum

SED si tantum ad actionem procurator factus sit, conuentio facta domino non nocet: quia nec solui possit. Sed si in rem suam datus sit procurator, loco domini habetur. & ideo seruandum erit pactum conuentum.

XIIII. VLPPIANVS libro quarto ad Edictum

ITEM magistri^c societatum pactum & prodesse & obesse constat.

XV. PAVLVVS libro tertio ad Edictum

TVTORIS quoque, vt scribit Iulianus, pactum pupillo prodest.

Pactum factum ab eo cui competunt vtilis, nocet ei cui competunt directa.

XVI. VLPPIANVS libro quarto ad Edictum

SI cum emptore hereditatis pactum sit factum, & venditor hereditatis petat^d, doli exceptio nocet. nam ex quo rescriptum est à Diuo Pio vtilis actiones emptori hereditatis dandas, merito aduersus venditorem hereditatis exceptione doli^e debitor hereditarius vti potest. Sed & si inter dominum rei venditæ & emptorem conuenisset, vt homo, qui emptus erat, redderetur ei, qui pro domino rem vendidit: petenti ei pretium doli exceptio nocebit.

De obligatione qua contrahitur re.

XVII. PAVLVVS libro tertio ad Edictum

SI tibi decem^f dem, & paciscar vt viginti^g mihi debeantur, non nascitur obligatio vltra^h decem. Re enim non potest obli-

a possint.

b ad fessorum

^c Magister societatis dicebatur, qui ei preerat. l. quibus. infra de verum. & verbo. signifi. & vnus quoque ex numero cre litrorum, qui patrimonio debitoris vendendo proficiebatur. Theoph. ad titu. de Senatusconf. Clau. Instiit.

d petat à debitore hereditario,

e doli mali

f decem mutuo de. vel si tibi decem millia dem, g viginti millia h vltra decem millia

obli-

1 obligatio contrahi, nisi quatenus datū sit. Quædam actiones per pactum ipso iure tolluntur: vt iniuriarum, itēfurti.

Exemplum pacti legitimi.

2 De pignore iure honorario nascitur pacto actio. tollitur autem per exceptionem, quotiens paciscor ne petam.

De pacto personali.

3 Si quis paciscatur ne à se petatur // sed vt ab herede petatur, heredi exceptio nō proderit. Si pactus sim ne à me, néve à Titio petatur, non proderit Titio etiam^a si heres extiterit: quia ex post facto id confirmari non potest^b. hoc Iulianus scribit in patre, qui pactus erat ne à se, néve à^c filia peteretur: cum filia patri heres extitisset. Pactum conuentum cum venditore factum si in rem cōstituatur, secundum plurium sententiam & emptori prodest, & hoc iure nos vti Pomponius scribit. secundum Sabini autem sententiam etiam si in personam conceptum est, // & in emptorem^d valet. Qui^e hoc esse existimat & si per donationem successio facta sit. Cum possessor alienæ hereditatis pactus est, heredi, si euicerit, neque nocere,

a etiam si inhi heres
res
b & hoc.
c à filia sua

4 neque^f prodesse plerique putant. Filius seruūse si paciscantur ne à patre dominove petatur,

d in emptore
e idem existimat

XVIII. GAIUS libro primo ad Edictum prouinciale

Sive de eo paciscantur, quod cum ipsis: siue de eo, quod cum patre dominove contractum est:

XVIII. PAULVS libro tertio ad Edictum

Adquirent exceptionem. Idem est & in his, qui bona fide seruiunt. Itē si filius familias pactus fuerit ne à se petatur, proderit ei, & patri quoque si de peculio^g conueniatur: //

XX. GAIUS libro primo ad Edictum Prouinciale

Vel de in rem verso. vel is^g quasi defensor filij, si hoc maluerit, conueniatur.

g vel si quasi

XXI. PAULVS libro tertio ad Edictum

ET heredi patris viuo filio. Post mortem verò filij nec patri, nec heredi eius: quia personale pactum est. Quod si seruus ne à se peteretur^h pactus fuerit, nihil valebit pactum. de doli exceptione videamus. Etⁱ si in rem paciscatur, proderit domino, & heredi eius pacti conuenti exceptio. quod si in personam pactum conceptum est: tunc domino doli superest exceptio. Nos autem his, qui in nostra potestate sunt, paciscendo prodesse non possumus: sed nobis id profuturum si nomine eorum conueniamur Proculus ait. quod ita re^h dicitur, si in paciscendo id actum sit. ceterum si paciscar ne à Titio petas, deinde actionem aduersus me nomine eius instituas: non est danda pacti conuenti exceptio. nam quod ipsi inutile est, nec defensori competit. Iulianus quoq; scribit, si pater pactus sit ne à se, néve^k à filio petatur, magis est^l vt pacti exceptio filio-

h petatur
i Et quidem si

k à filio suo
l esse

familias dāda non fit: sed doli profit. Filiafamilias pacisti potest ne de dote agat, cū sui iuris esse cōperit. Item filiusfamilias de eo, quod sub condicione^a legatum est, rectē paciscetur.

re conditione sibi

De pacto in rem.

In his, qui eiusdem pecuniæ exactionem habent in solidum, vel qui eiusdem pecuniæ debitores sunt, quatenus alij quoque pro fit vel noceat pacti exceptio, quaritur. & in rem pacta omnibus profunt, quorum obligationem dissolutam esse eius, qui paciscebatur, interfuit. itaque debitoris conventio fideiussoribus proficiet.

XXII. VLP IANVS libro quarto ad Edictum

Nisi hoc actum est vt duntaxat à reo non petatur^h à fideiussore petaturⁱ: tunc enim fideiussor exceptione non vtetur.

XXIII. PAVLVVS libro tertio ad Edictum

^h non
 q̄ ita distinguitur punctis
 har verba, auctore
 Diuano in partitio.
 ne pactorum: Nec cō
 fideiussoribus pro
 derit. Neque enim
 quoquo modo cui
 iusque interest cū
 alio conventio fa
 cta & c. Sensus enim
 est, pacta omnibus
 proficere, quorum ob
 ligationem dissolutam
 esse eius qui pacisce
 batur interfuit, si cō
 uentio principaliter ei
 qui pactus est, profi
 ciat, non si quoquo mo
 do interfuit.

Fideiussoris autem conventio nihil^b proderit reo: quia nihil eius interest à debitore pecuniam non peti. immo nec^c confideiussoribus proderit, neque enim quoquo modo cuiusque interest. Cum alio conventio facta prodest: sed tunc demum cum per eum, cui exceptio datur, principaliter ei, qui pactus est, proficiat: sicut in reo promittendi, & his qui pro eo obligati sunt.

XXIII. IDEM libro tertio ad Plautium

Sed^d si fideiussor in rem suam spondit, hoc casu fideiussor pro reo accipiendus est; & pactum cum eo factum, cum reo factum esse videtur.

XXV. IDEM libro tertio ad Edictum

Idem in duobus reis promittendi, & duobus argentariis sociis. Personale pactum ad alium non pertinere, quemadmodum nec ad heredem, Labeo ait. Sed quamuis fideiussoris pactum reo non profit, plerumque tamen doli exceptionem reo profuturam Iulianus scribit:

XXVI. VLP IANVS libro quarto ad Edictum

Videlicet si hoc actum sit ne à reo quoque petatur. idem & in confideiussoribus est.

De pacto à duobus reis facto.

XXVII. PAVLVVS libro tertio ad Edictum

Si vnus ex argentariis sociis cum debitore pactus sit: an etiam alteri noceat exceptio? Neratius, Atilicinus, Proculus

culus ^a, nec si in rem pactus sit, alteri nocere. tantum enim constitutum ut solidum alter petere possit. idem Labeo. nam nec nouare alium posse, quamuis ei recte soluatur. sic enim & his qui in nostra potestate sunt, recte solui ^b quod crediderint, licet nouare non possint: quod est verum. Idemque in duobus reis stipulandi dicendum est. Si cum reo ad certum tempus pactio facta sit; ultra neque reo neque fideiussori prodest. quod si sine persona sua reus pepigerit ne a fideiussore petatur, nihil id prodesse fideiussori quidam putant, quamquam id rei interfit: quia ea demum competere ei debeat exceptio, quae & reo. ego didici prodesse fideiussori exceptionem. non sic enim illi per liberam personam adquiri, quam ipsi, qui pactus sit, consuli videmur. quo iure utimur.

^a & Proculus aiunt,

^b solui potest

Pactum quam vim habeat ad tollendam obligationem.

² Pactus ne peteret, postea conuenit ut peteret: prius pactum per posterius eliditur: non quidem ipso iure, sicut tollitur stipulatio per stipulationem si hoc actum est: quia * in * stipulationibus ius ^c continetur, in pactis factum ^d versatur. & ideo replicatione exceptio eliditur, Eadem ratione contingit ne fideiussoribus prius pactum proficit. Sed si pactum conuentum tale fuit, quod actionem quoque tolleret, velut iniuriarum, non poterit postea paciscendo ut agere possit, agere. quia & prima actio sublata est, & posterius pactum ad actionem parandam ^e inefficax est. non enim ex pacto iniuriarum actio nascitur: sed ex contumelia. Idem dicemus & in bonae fidei contractibus si pactum conuentum totam obligationem sustulerit, veluti empti. non enim ex nouo pacto prior obligatio resuscitatur, sed proficiet pactum ad nouum contractum. Quod si non ut totum contractum tolleret, pactum conuentum intercessit, sed ut imminueret: posterius pactum potest renouare primum contractum. Quod & in specie dotis actionis procedere potest. puta pactam mulierem ut praesenti die dos redderetur, deinde pacisci ut tempore ei legibus dato dos reddatur: incipiet dos redire ad ius suum. nec dicendum est de deteriore condicionem dotis fieri per pactum. quotiens enim ad ius, quod legum naturae eius tribuit, de dote actio redit, non fit causa dotis deterior, sed formae suae redditur. haec & Scruolae nostro placuerunt. Illud nulla pactio effici potest, ne dolus praestetur: quamuis si quis paciscatur ne depositi agat, ut ipsa id pactus videatur, ne de dolo agat, quod pactum proderit,

^c i. actio: nam actionem iuris esse ostendit eius definitio. §. 1. de act. Inst. in prin.

^d i. exceptio, ne petatur, quam plerique tradunt facti esse. l. auus in fi. eod. Al. li. 1. Paradox. c. 174.

^e i. reparandam, praestandam

^f re ipsa, elegantior est Florent.

De quibus rebus pacisci non possumus.

Pacta, quæ turpem causam continent, non sunt obseruanda: veluti si paciscar ne furti agam, vel iniuriarum, si feceris. expedit enim timere^a furti, vel iniuriarum poenam. sed post admissa hæc pacisci possumus. Item ne experiar interdicto **V N D E V I**, quatenus publicam causam contingit, pacisci nō possumus. Et in summa si pactum conuentum à re^b priuata remotum sit, non est seruandum. ante omnia enim animaduertendum est ne conuentio in alia re facta, aut cum alia persona, in alia re aliæ persone^c noceat.

De vi, & effectu pacti.

Si cum decem mihi deberes, pepigero ne à te viginti petam: **5** in decem prodesse tibi pacti conuenti vel doli exceptionem placet. Item si cum viginti deberes, pepigerim ne decem petam: efficeretur^d per exceptionem mihi opponendam vt tantum reliqua decem exigere debeam. Sed *si* stipulatus decem aut Stichum, **de** decem pactus sim, & petam Stichum aut decem: exceptionem pacti conuenti in totum obtaturam. nā vt solutione, & petitione, & acceptilatione vnus rei tota obligatio solueretur: ita pacto quoque conuento de vna re non petenda interposito totam obligationem summoueri. Sed si id actum inter nos sit ne decem mihi, sed Stichus præstetur: possum^e efficaciter de Sticho agere, nulla exceptione apponenda. idem est & si de Sticho non petendo conuenerit. Sed si generaliter mihi hominem debeas, & paciscar ne Stichum petam: Stichum quidem petendo^f pacti exceptio **mihi** opponetur. alium autem hominem si petam, recte agam. Item si pactus^g ne hereditatem peterem, singulas res vt heres petam: ex eo, quod pactum erit, pacti conuenti exceptio apranda erit. quemadmodum si conuenerit ne fundum peterem, & vsumfructum petam: aut ne nauem, ædificiumve peterem: & dissolutis his singulas res petam. nisi specialiter aliud actum est. Si acceptilatio inutilis fuit, tacita pactione id actum videtur, ne peteretur. Seruus^h heredi post adituro nominatim pacisci nō potest, quia nondum is dominus sit. sed si in rem pactum conuentum factum sit, heredi adquiri potest.

De personis quæ paciscuntur.

XXVIII. GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale **C**ontra iuris ciuilis regulas pacta conuenta rata non habentur: veluti si pupillus sine tutoris auctoritate pactus sit ne à debitore suo peteret, aut ne intra certum tempus velutiⁱ quinquennium peteret. nam nec solui ei sine tutoris auctoritate potest. Ex diuerso autem si pupillus paciscatur ne quod debeat, à se peteretur: ratum habetur pactum conuentum. quia meliorem condicionem suam facere ei etiam sine tutoris auctoritate

^a timere

^b i. super alia re factum, quam priuata, siue familiaris. Nam super publica re factum nullius est momenti, quod ostendunt superiora illa verba, *ne experiar &c.* *et l. iurisdictionum. s. si paciscar. supra. eo.*
^c aliisve personis
^d efficere exceptionem

^e posse efficaciter
^g agi

^f petenti
^g pactus sim

^h Seruus hereditarius heredis futuro

ⁱ veluti intra quinquennium

toritate concessum est. Si curator furiosi aut prodigi pactus sit ne à furioso, aut prodigo peteretur: longè utile est curatoris recipi pactiones, sed non cõtra. Si filius aut seruus pactus sit ne ipse peteret, inutile est pactum. Si verò in rem pacti sunt, id est ne ea pecunia peteretur: ita pactio eorum rata habenda erit aduersus patrè dominúmve, si liberam peculij administrationem habeant: & ea res, de qua pacti sint, pecularis sit. quod & ipsum non est expeditum: nam cum verũ est, quod Iuliano placet, etiam si maximè quis administratione peculij habeat concessam, donandi ius eum non habere: sequitur vt si donandi causa de non petenda pecunia pactus sit, non debeat ratum haberi pactum conuentum. Quòd si pro eo vt ita pacisceretur, aliquid, in quo non minus vel etiam amplius esset, consecutus fuerit: rata habenda est pactio.

a & si ea res

XXVIII. VLP IANVS libro quarto ad Edictum

In^b autem dominicam pecuniam crediderit: quod credendi tempore pactus est, valere Celsus ait.

b Si autem

XXX. GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale

In persona tamen filii familias videndum^c est ne aliquando & si pactus sit ne ageret, valeat pactio: quia aliquando filius familias habet actionem, veluti iniuriarum. Sed cū propter^d iniuriam filio factam habeat & pater actionem, quin pactio filij nocitura non sit patri agere volenti, dubitari non oportet. Qui pecuniam à seruo stipulatus est, quam sibi Titius debebat, si à Titio petat, an exceptione pacti conuenti summo ueri & possit & debeat, quia pactus videatur^e ne à Titio petat: quaesitum est. Iulianus ita summouendum putat, si stipulatori in dominũ istius serui de peculio actio dāda est: id^f est si iustam causam intercedendi seruus habuit, quia fortè tantandem^g pecuniā Titio debuit. quòd si quasi fideiussor interuenit ex qua^h causa in peculium actio non daretur: non esse inhibendum creditorem quo minus à Titio petat. Aequè nullo modo prohiberi eum debere si eũ seruũ liberũ esse credidisset. Si sub conditione stipulatus fuerim à te quod Titius mihi purè deberet: an deficiente conditione si à Titio petam, exceptione pacti conuenti & possim & debeam summoueri? & magis est exceptionem non esse opponendam.

c Timide, ac verecunde opinionem suã exprimit. Hanc autem phrasim non intelligens Accur. ait eum non respondere, an filio sit nocitura pactio. Duar. 2. disp. c. 11. Ita Cic. off. 3. videant, ne latebra quarantur peritio. d per e videtur fidem est

g tantundem
li ex causa qua

Pacisci contra ius quatenus liceat.

XXXI. VLP IANVS libro primo ad Edictum aedilium curulium

Pacisci contra edictum aediliũⁱ omnimodo licet: siue in ipso negotio venditionis gerendo conuenisset, siue postea.

i aedilium curulium

XXXII. PAVLVS libro tertio ad Plautium

Quod^k dictum est sicum reo pactum sit vt non petatur, fideiussori quoque competere exceptionem: propter rei

k Sumptum ex l. 7. de excep.

personam placuit, ne mandati iudicio conueniatur. Igitur si mandati actio nulla fit, fortè si donandi animo fideiussert, dicendum est non prodesse exceptionem fideiussori.

Pactò quatenus heredi consulatur.

XXXIII. CELSVS libro primo Digestorum^a

AVus^b neptis nomine quam ex filio habebat, dotem promisit, & pactus est ne à se, néve à filio suo dos peteretur: si à coherede filij dos petatur, ipse quidem exceptione conventionis tuendus non erit: filius verò exceptione conventionis rectè utetur: quippe heredi consuli concessum est. nec quicquam obstat vni tantum ex heredibus prouidere^c si heres factus fit: ceteris autem non consuli.

XXXIII. MODESTINVS libro quinto Regularum

IVs adgnationis nō posse pacto repudiari, nō magis quam vt quis dicat nolle^d suum esse, Iuliani sententia est.

Pactum generaliter factum ad id, quod dolo subreptum est, non porrigitur.

XXXV. IDEM libro secundo Responsorum

TRes fratres Titius, & Mæuius, & Seia communem hereditatem inter se diuiserunt instrumētis interpositis, quibus diuisisse maternam hereditatem dixerūt: nihilque sibi cōmune remansisse cauerunt. sed postea duo de^e fratribus, id est Mæuius & Seia, qui absentes erāt tempore mortis matris suae, cognouerūt pecuniā auream à fratre suo esse subtractam, cuius nulla mentio^f instrumēto diuisionis cōtinebatur. quæro an post pactum diuisionis, de subrepta pecunia fratribus aduersus fratrem cōpetit actio. Modestinus respōdit, si agentibus ob portionem eius, quod subreptū à Titio dicitur, generalis pacti cōuenti exceptio his, qui fraudē à Titio cōmissam ignorant transegerūt, obiciatur: de dolo vtiliter replicari posse.

Quatenus exceptio pacti noceat.

XXXVI. PROCVLVS libro quinto Epistularum

SI cum fundum meum possides, conuenisset mihi tecum vt Seius possessionem Attio^g traderes: vindicantem eum fundum à te non aliter me conventionis exceptione excludi debere, quam si aut iā^h tradidisses, aut si tua causa id inter nos conuenisset, & per te non staret quo minusⁱ traderes.

XXXVII. PAPIRIVS IYSTVS libro secundo de Constitutionibus

IMperatores Antoninus & Verus rescripserunt, debitori rei-publicæ à curatore permitti^k pecunias non posse: & cum Philippenfibus remissæ essent, reuocandas.

XXXVIII. PAPINIANVS libro secundo Quaestionum

IVs publicum priuatorum pactis mutari non potest,

^a Cap. 10. de pact. dot.
^b Continui. l. 1. §. pr.
^c Sum. de probus.

^c prouideri

^d nolle suum liberum. Rectior est Florent. Nam liber pro filio, ut hic interpretatus Accursius) iniusta sum est Lælia anitibus.

^e ex fratribus

^f mentio in instrumēto

^g Titio

^h aut jam ante tradidisses,
ⁱ minus iam

^k remitti

Interpretatio contra venditorem.

XXXVIII. IDEM libro quinto Quaestionum

Veteribus placet pactionem obscuram vel ambiguam, venditori, &^a qui locauit, nocere: in quorum fuit potestate legem apertius conscribere. ^a & ei, qui locauit

Exemplum pacti in rem.

XL. IDEM libro primo Responsorum

Tale pactum, PROFITEOR TE NON TENERI, non in personam dirigitur: sed cum generale sit, locum inter heredes quoque litigantes habebit. Qui prouocauit, pactus est intra diem certum pecunia^b quam transegerat, non soluta, iudicatis se satisfacturum: iudex appellationis nullo alio de principali causa discussio iustam conuentionem velut confelsi sequetur. ^b qua transegerat,

Perceptio usurarum ab uno non perimit actionem aduersus alios competentem in solidum.

Post diuisionem bonorum & aris alieni, singuli creditores à singulis heredibus non interpositis delegationibus in solidum, vt conuenerat,^c vsuras acceperunt. actiones, quas aduersus omnes pro partibus habent, impediendæ non erunt, si non singuli pro fide rei gestæ totum debitum singulis offerat. ^c conuenerant,

Pactum factum cum qui solus recessurus sperabatur, prodest aliis præter spem succedentibus.

Pater, qui dotem promisit, pactus est vt post mortem suam in matrimonio sine liberis defuncta filia portio dotis apud heredem suum fratrem remaneret.^d ea conuentio liberis à socero postea susceptis & heredibus testamento relictis per exceptionem doli proderit: cum inter contrahentes id actum sit, vt heredibus consulatur: & illo tẽpore, quo pater alios filios non habuit, in fratrem suum iudicium supremum contulisse vi deatur. ^d maneret.

Exceptio ex pacto.

XLI. IDEM libro vndecimo Responsorum

INTRA ILLVM DIEM DEBITI PARTEM MIHI SI SOLVERIS, ACCEPTVM TIBI RESIDVVM FERAM, ET TE LIBERABO. licet actionem non habet, pacti tamen exceptionem competere debitori constitit.^e ^e constat.

XLII. IDEM libro septimodecimo Responsorum

Inter debitorem & creditorem conuenerat vt creditor onus tributii prædij pignerati non adgnosceret, sed eius soluendi necessitas debitorem spectaret. talem conuentionem quantum ad fisci rationem non esse seruandam respondi: pactis etenim priuatorum formam iuris fscalis conuelli non placuit.

XLIII. PAVLVS libro quinto Quæstionum

a venditor debeat,

IN emptionibus scimus quid prestare debitor^a debeat, quidque ex contrario empor. quod si in contrahendo aliquid exceptum fuerit, id seruari debet.

Exemplum pacti, quod ad aliam personam porrigitur.

XLIII. SCAEVO LA libro quinto Responsorum

b Coniuge l. tutores.
de conuicta. indeb.
D. 47.

CVM^b in eo esset pupillus, ut ab hereditate patris abstinere-
retur, tutor cum plerisque creditoribus decidit ut certam
portionem acciperent. [¶] idem curatores cum aliis fecerunt. [¶] que-
ro an & tutor idemque creditor patris eandem portionem re-
tinere debeat. Respondi eum tutorem, qui ceteros ad portio-
nem vocaret, eadem parte contentum esse debere.

Ex pacto non nudo & simplici nascitur actio.

XLV. HERMOGENIANVS libro secundo iuris

Epitomarum

c tanquam nudum

Diuisionis placitum nisi traditione, vel stipulatione sumat
effectum, ad actionem, ut^c nudum pactum, nulli prodes-
se poterit.

Exemplum pacti quod fit de re priuata: ideoque valet.

XLVI. TRYPHONINVS libro secundo Disputationum

PACTUM inter heredem & legatarium factum ne ab eo satis
accipiatur, cum in Semestribus relata est constitutio Diui
Marci, seruari in hoc quoque defuncti voluntatem: validum
esse constat. nec a legatario remissa heredi satisfactio per pa-
ctio-^{nem}, ex pœnitentia reuocari debet: cū liceat sui iuris perfec-
tionem, aut spem futuræ perceptionis deteriorem constituere.

Nudo consensu non receditur ab emptione cui accessit stipulatio.

XLVII. SCAEVO LA libro primo Digestorum

EMPTOR prædij viginti cauerat se soluturum, & stipulanti
sponderat. Postea venditor cauit sibi conuenisse ut con-
tentus esset tredecim: & ut ea intra præfinita tempora accipe-
ret. debitor ad eorum solutionem conuentus, pactus est si ea
soluta intra præfinitum tempus non essent, ut ex prima cau-
tione ab eo petitio esset. quæsitum est an cum posteriore pa-
cto satisfactum non sit, omne debitum ex prima cautione pe-
ti potest^d. Respondi secundum ea, quæ proponerentur, posse.

d possit.

*Pactum generale non porrigitur ad ea quibus veri-
similiter actum non est.*

e numularium

Lucius Titius Gaium Seium mensularium^e, cum quo ra-
tionem implicitam habebat propter accepta & data, debito-
rem sibi constituit: & ab eo epistulam accepit in hæc verba. Ex
ratione mensæ, quam mecum habuisti in hunc diem, excon-
tractibus plurimis remanserunt apud me ad mensam meam
trecenta octaginta sex, & vsuræ, quæ competierint. summam
aureorum, quæ apud me tacitam habes, refundam tibi. si quo^d
instru-

instrumentum à te emissum[¶] id est scriptum[¶], cuiuscunq; summæ ex quacunque causa apud me remansit, vanum & pro cā cellato^a habebitur. Quæritum est, cum Lucius Titius ante hoc chirographum Seio nummulario^b mandauerat uti patrono eius trecenta redderet, an propter illa verba epistolæ, quibus omnes cautiones ex quocumque contractu vanæ & pro cancellato^v haberentur cautum est, neque ipse, neque filij^c eius eo nomine conueniri possunt^d. Respondi. si tantum ratio accepti atque expensi esset computata, ceteras obligationes manere in sua causa.

a cancellatus
b nummularius

c filius
d possit.

XLVIII. GAIUS libro tertio ad legem duodecim

Tabularum

IN^e traditionibus rerum quodcunque pactum sit, id valere manifestissimum est.

Exempla pacti quod iudicatur bonis moribus conuenire.

XLVIII. VLP IANVS libro trigensimo sexto ad

Sabinum

SI quis^f crediderit pecuniam, & pactus sit ut quatenus facere possit debitor, eatenus^g agat: an pactum valeat? & magis est hoc pactum valere. nec enim improbum^h & si quis hætenus desideret conueniri, quatenusⁱ facultates.

L. IDEM libro quadragensimo secundo ad Sabinum

NON^k impossibile puto in cōtractibus depositi, commo-
dati, & locati, & ceteris similibus hoc pactum NE FACIAS FVREM^m SERVVM MEVM: hoc est ne sollicitus ut fur fiat, utⁿ fugitiuus fiat: ne ita negligas^o seruum, ut fur efficiatur. sicut enim serui corrupti actio locum habet: ita potest etiã hæc pactio locum habere, quæ ad non corruppendo seruos pertinet.

f Coniunge l. 12. fol. mat. l. 28. de reg. iur. Duar.

g hætenus
h improbandum
i quatenus facultates patiuntur vel facultates eius patiuntur.

k Coniunge l. 15. de prad. vrb. l. 31. de iur. l. 26. de ver. obi. l. 174. de ver. signi. l. 32. de reg. iur. Duar.

l & in ceteris m furem vel fugitiuum seruum
n vel fugitiuus
o nec ita negligas

Exemplum pacti per errorem facti.

LI. IDEM libro vicensimo sexto ad Edictum

SI cum te ex causa legati debere[¶] pacisci[¶] debitori tuo existimas, pactus^p sit ne ab eo peteres: neque iure ipso liberatur debitor, neque^q petentem sum mouebit exceptione conuentionis, ut Celsus libro vicensimo scribit. Idem eodem^r loco scribit, si debitorem tuum iussisti soluere Titio, cui legatum falsò debere existimas, & debitor pactus sit cū Titio suo debitore constituto: neque tibi aduersus tuum debitorem, neq; ipsi aduersus suum actionem peremptam.

p pactus sis

q neque te petentē
r in eodem libro

LII. IDEM libro primo Opinionum

EPistula, qua quis coheredē sibi aliquē[¶] esse[¶] cavit, petitionē nullā aduersus possessores^s rerū hereditariarū dabit. Si inter debitore^t & eum, qui fundū pignoratū à creditore quasi debitoris negotium gereret^t emerit, placuit ut habita compensatione fructuum, solutioque quod reliquum deberetur fundus

s possessorem

t gerens

fundus debitori restitueretur: etiam heres pacto, quod defunctus fecit, fidem præstare debet.

Exemplum iusti pacti de solutione tributorum.

^a iustum est, & ideo seruandum.

Pactum, ut si quas summas propter tributiones prædij pig-
nori nexifectas creditor soluisset, à debitore reciperet, & ut
tributa eiusdem prædij debitor penderet, iustum^a ideoque
seruandum est.

Exemplum pacti, quod ad heredem non transit.

De inofficioso patris testamento acturis ut eis certa quan-
titas quoad viueret heres præstaretur, pactus est, produci ad
perpetuam præstationem id pactum postulabatur: rescriptum
est neque iure villo, neque æquitate tale desiderium admitti.

Exemplum pacti contra bonos mores facti.

L III. IDEM libro quarto Opiniorum

Sumptus quidem prorogare litiganti, honestum est: pacisci
autem ut non quantitas eo nomine expensa cum vsuris li-
citis restituatur, sed pars dimidia eius, quod ex ea lite datum
erit: non licet.

De mora.

L IIII. S C A E V O L A apud Iulianum libro vicensimo se-
cundo Digestorum notat

^b non intelligi moram fieri.

Si pactus sim ne Stichum, qui mihi debebatur, petam: non
intelligitur^b mora mihi fieri. mortuoque Sticho puto non
teneri reum, qui ante pactum moram non fecerat.

Pactum factum à seruo.

L V. I V L I A N V S libro trigesimo quinto Digestorum

etia & si

Si debitor sit fructuarius, & paciscatur seruus, in quo usum-
fructum habet, ne ab eo petatur: paciscendo meliorem cõ-
dicionem eius facit. Item^c (si) creditor esset fructuarius, &
pactus esset ne peteret, seruus autem fructuarius pacisce-
retur ut peteret: beneficio pacti, quod seruus interposuisset,
utiliter ad petitionem admittetur.

L VI. IDEM libro sexto ad Minicium

Si conuenerit ne dominus à colono quid peteret, & iusta
causa conuentionis fuerit: nihilo minus colonus à domi-
no petere potest.

Exemplum pacti taciti.

L VII. F L O R E N T I N V S libro octauo Institutionum

Qui in futurum vsuras à debitore acceperat, tacite pactus
videtur ne intra id tempus sortem petat.

De pacto in rem & personam.

& heres

Si ex altera parte in rem, ex altera in personam pactum cõ-
ceptum fuerit, veluti ne ego petam, vel ne à te petatur: heres^d
meus ab omnibus vobis petitione habebit: & ab herede tuo
omnes petere poterimus.

*Contractus qui consensu celebrantur, solo consensu dissoluntur
re integra. alias non nisi actus retro similis intercesserit.*

LVIII. NERATIVS libro tertio Membranarum

AB emptione, venditione, locatione, conductione, ceterisque similibus obligationibus quin integris omnibus consensu eorum, qui inter se obligati sint, recedi possit, dubium non est. Aristoni hoc amplius videbatur, si ea quæ me ex empto præstare tibi oporteret præstitissem, & cum tu mihi pretium deberes, conuenisset mihi tecum vt rursus præstitis mihi à te in re vendita omnibus, quæ ego tibi præstitissem, pretium mihi non dares: túque mihi ea præstitissem: pretiū te debere definire: quia bonæ fidei, ad quam omnia hæc rediguntur, interpretatio hanc quoque cōventionē admittit. nec quicquā interest vtrū integris omnibus, in quæ obligati essemus, cōueniret vt ab eo negotio discederetur: an in integrū restitutus his, quæ ego tibi præstitissem, consentiremus ne quid tu mihi eo nomine præstares. Illud planè conuentione, quæ pertinet ad resolendum id quod actum est, perfici non potest, vt tu quod iam ego tibi præstiti contra præstare mihi cogaris: quia eo modo non tam hoc agitur vt à pristino negotio discedamus, quàm vt nouæ quædam obligationes inter nos constituantur.

LVIII. PAVLVS libro tertio Regularum

PER quos adquiri nobis stipulatione potest, per eosdem etiā pactis conuentis meliorem condicionem nostram fieri posse placet.

LX. PAPIRIVS IVSTVS libro octauo Constitutionum

IMperator Antoninus Auidio Cassio rescripsit, Si creditor parati sint partem ex bonis, licet ab extraneo consequi rationem habendam prius necessariorum personarum si idoneæ sint.

Exempla pacti inutilis.

LXI. POMPONIVS libro nono ad Sabinum

Nemo paciscendo efficere potest ne sibi locum suum dedicare liceat: aut ne sibi in suo sepelire mortuū liceat: aut ne vicino inuito prædium alienet.

Species, in qua pactum re non nocet fideiussori.

LXII. FVRIVS ANTHIANVS libro primo ad Edictum

SI reus postquam pactus sit à se non peti pecuniam, ideoque cœpit id pactum fideiussori quoque prodesse, pactus sit vt à se peti liceat: an utilitas prioris pacti sublata sit fideiussori quaesitum est. sed verius est semel adquisitam fideiussori pacti exceptionem ulterius ei inuito extorqueri non posse.

a Creditores auctoritate iudicis bona defuncti possidentes petiti sunt, vt pars eius, quod cuique debetur, ex bonis vendendis acciperent ab extraneo emptore. Ex hoc rescissio necessaria persona extraneo emptori præferuntur: si modo idonea facultas sit. Quæ tantum creditoribus dare quantum extraneus emptor velit. L. c. bo. is. de reb. auctor. iud. poss. Egu. Bar. ad istas hic vehementer Accursus.

b pacti

c Emendatur hoc caput l. c. de pact. inter emptor. & vend. C. d. Antonius

e Cum reus solus est pactus, vt petere liceat, utilitas prioris pacti sit, vel quaesita fideiussori non auferuntur, vt hic. Quod si ipse quoque fideiussor pactus sit, eius exceptio replicatione debi eliditur. l. si vnus. S. pactus. supra eo. Dicitur in part. pacti.

D E pactis.

DE TRANSACTIONIBVS TIT. XV.

Transfigere quid.

VLPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum

^a *De uenue ad situ-
lum de pactis, ita huc
locum interpungit, &
explicat. Pactum de
non petendo, non tra-
factio: is solum caus-
fa, sed etiam donati-
onis fieri potest, & is
qui paciscitur dona-
tionis causa non tran-
figit, sed liberalitate
rem certam, & indu-
bitatam remittit.*

^b *Ex it. quemadm. se
sta. aper. Duar.*

^c *Qui verò pacisci-
tur donationis caus-
fa,*

^d *Ex tit. de excep. &
coniunge cū l. si quis
cautionib. Duar.*

^e *subsecuta*

^f *Seuerus*

^g *rescissum videtur
esse*

^h *potest
i sunt.*

^k *hereditariis,*

QVI^a transfigit^b, quasi de re dubia, & lite incerta ne-
que finita transfigit. qui verò paciscitur, ^c donationis
causa rem certā & indubitātā liberalitate remittit.

II. IDEM libro septuagesimo quarto ad Edictum

TRansfactum^d accipere quis potest non solum si Aquilia-
na stipulatio fuerit subiecta^e sed & si pactum conuentum
fuerit factum.

Transfactio inter scriptum heredem, & legitimum legatariis non nocet.

III. SCAEVOLA libro primo Digestorum

Imperatores Antoninus & Verus^f ita rescipserunt: Priua-
tis pactionibus non dubium est non lædi ius ceterorum.

quare transfectione, quæ inter heredem & matrem defuncti
facta est, neque testamentum rescissum^g videri posse, ^h neque

manumissis vel legatariis actiones suæ ademptæⁱ. quare quid-
quid ex testamento petunt, scriptum heredem conuenire de-
bent: qui in transfectione hereditatis aut cauit sibi pro oneri-
bus hereditatis, ^k aut si non cauit, non debet negligentiam suā
ad alienam iniuriam referre. Cum transfectio propter fi-
deicommissum facta esset, & postea codicilli reperti sunt:

quæro an quanto minus ex transfectione consecuta mater de-
functi fuerit, quàm pro parte sua est, id ex fideicommissi cau-
sa consequi debeat. respondit debere.

*Transfectio facta cum opinato heredem, ad verum heredem
non porrigitur.*

Debitor, cuius pignus creditor distraxit^l: cum Mæuius, qui
se legitimus creditoris heredem esse iactabat, minimo trans-
egit: postea testamento prolato Septicius heredem esse ap-
paruit. quæsitum est si agat pigneraticia debitor cū Septicio,
an is uti possit exceptione transfectionis factæ cum Mæuius,
qui heres eo tempore non fuerit: possitque Septicius pecuniā,
quæ Mæuius ut heredi à debitore numerata est^m, conditione
repetere, quasi sub prætextu hereditatis acceptam. respōdit se-
cundum ea, quæ proponerentur, non posse: quia neque cum
eo ipse transfigit, nec negotiū Septicij Mæuius gerens accepit.

De vi Aquiliana stipulationis.

III. VLPIANVS libro quadragensimo sexto ad

Sabinum

Aquiliana stipulatio omnimodoⁿ omnes præcedentes ob-
ligationes nouat & peremit: ipsaque peremitur per acce-
ptilationem. & hoc iure utimur. ideóque etiam legata sub cō-
ditione relicta in stipulationem Aquilianam deducuntur.

De vi Aquiliana stipulationis.

De vi Aquiliana stipulationis.

De vi Aquiliana stipulationis.

De vi Aquiliana stipulationis.

De vi Aquiliana stipulationis.

De vi Aquiliana stipulationis.

De vi Aquiliana stipulationis.

De vi Aquiliana stipulationis.

Idiōtæ rarerat:

m fuit

nominio

V. P A P I N I A N V S libro primo Definitionum

CVM Aquiliana stipulatio interponitur, quæ ex consensu redditur, lites, de quibus non est cogitatum, in suo statu retinentur: liberalitatem^a enim captiosam interpretatio prudentium fregit.

VI. G A I V S libro septimodecimo ad Edictum Prouinciale

DE his^b controuersus, quæ ex testamento proficiscuntur, neque transigi, neque exquiri veritas aliter potest, quam inspectis cognitisque BerVis testamenti.

Transactio post rem iudicatam quatenus valeat.

VII. V L P I A N V S libro septimo Disputationum

ET post rem iudicatam transactio valet si vel appellatio intercesserit, vel appellare^c potueris. Si fideiussor conuentus & condemnatus fuisset, mox^d reus transagisset cum eo, cui erat fideiussor condemnatus: transactio valeat^e quæritur. & puto valere: quasi omni causa & aduersus reum, & aduersus fideiussorem dissoluta. si tamen ipse fideiussor condemnatus transegit, transactione^f non perimit rem iudicatam. tamen eo, quod datum est, releuari rem iudicatam oportet. Vsq; adeo autem quod datum est etiã si non proficit ad transactionem, extenuat tamẽ rem iudicatam, yt inde fit & dictum & rescriptum, circa alimentorum transactionem citra prætoris auctoritatẽ factam vt quod datum est proficiat ad alimenta: ita vt si quid amplius ex causa alimentorum deberi potest, id præstetur: quod autem datum est, imputetur.

Senatusconsultum de transactione alimentorum, & eius interpretatio.

VIII. I D E M libro quinto de Omnibus Tribunalibus

CVM^g hi, quibus alimenta relicta erant, facillè transigerent contenti modico præsentis: Diuus Marcus oratione^h infenatu recitata effecit ne aliter alimentorũ transactio rata esset, quamⁱ si auctore prætoris facta. Solet igitur prætor interuenire, & inter cõsentientes arbitrari an transactio, vel quæ admitti debeat. Eiusdem prætoris notio ob transactionẽ erit siue habitatio, siue vestiariũ, siue de prædiis alimentum legabitur.

1 Hæc oratio pertinet ad alimenta, quæ testamento vel codicillis fuerint relicta^k siue ad testamentũ factis, siue ab intestato^k. Idẽ erit dicendum & si mortis causa donata fuerint relicta: vel ab eo, cui mortis causa donata sunt^l, relicta. Sed & si conditionis implendæ gratia relicta sunt: adhuc idem dicemus. Planè de alimentis, quæ nõ mortis causa donata sunt, licebit & sine prætoris auctore transigi^m. Siue igitur in menses singulos, siue in dies, siue in annos fuerint relicta: oratio locũ habet. Sed & si non fuerint perpetuè relicta, sed vsq; ad

2 annos certos, idẽ est. Si integra quantitas alicui fuerint legata

^a Si enim lites, de quibus non est cogitatum, remittuntur nullo accepto, liberalitas esset, eaque captiositas quia verba voluntari accipiuntur. argu. l. contra legem. Et seq. supra de legib. non est autem æquum id auferri, de quo cogitatum non est. Equinarius Bero.

^b Ex ist. quemad. res. Nam ap. Duar. c. vel appellari d & mox e an valeat

^f & si transactio nõ perimit.

^g Hinc sumptum est cap. de alimen. legi Duar.

^h Interdum transactio hæc dicitur prohibita senatusconsulto. l. eleganter. Sed transactio nem, in seã de conditiõ. indebiti, quia foris in sententiam D. Marci f. l. i. est senatusconsultum.

ⁱ Vt voluntas testatoris seruetur: quem verisimile est legatario consulum voluisse.

^k Quæ ratio cessat in his, quæ ex consuetudine debentur: nam obligatio ex consensu contractum oria, eorumdẽ consensu verisimili distinetur. l. prout, infra de solutiõibus. l. nihil tam naturale, infra de reg. iur.

^l Alij legunt, siue a testator factis. l. c. l. donata sunt, vel ab eo, & c.

^m transigere.

vt ex v'suris eius se alat, & mortis tempore pecunias restituat: non cessabit oratio, licet non in annos singulos videatur id relictum. Sed & si sit certa quantitas relicta Titio, vel res, ita vt inde alimenta Seio præstentur: magis est vt transigere Titius possit: nec enim transactione Titij minuuntur alimenta Seij. Idemque est & si per fideicommissum alimēta ad hoc^a legatario fuerint relicta. Eam transactionē oratio improbat, 3 quæ idcirco fit vt quis repræsentatam pecuniam consumat. Quid ergo si quis citra prætoris auctoritatem transegerit, vt quod per singulos annos erat ei relictū, cōsequeretur per singulos menses: aut quid si^b quod per singulos menses ei relictū erat, consequeretur^c per singulos dies? quid deinde si quod^d consummato anno vt^e acciperet, initio anni consequatur? & puto eam transactionem valere: quia meliorē condicionē suā alimentarius *tali* transactione facit. nō luit enim oratio alimenta per transactionem intercipi. Nihil autem interest vtrū libertini sint quibus alimēta relicta sunt, an ingenui: satis loeupletes, an minus. Vult igitur oratio apud prætorem de 4 istis quari: in primis de causa transactionis, deinde modo, tertio de persona transigentium. In causa^h hoc^h erit requirendum quæ causa sit transigendi: sine causa enim neminem transigētem audiet prætor. Causæ ferè huiusmodi solent allegari, si alibi domicilium heres alibi alimentarius habeat: aut si destinet domiciliū transferre alter^f eorū: aut si causa aliqua vrgueat præsentis pecuniæ: aut si à pluribus ei alimenta relicta sint, & minutatim singulos cōuenire difficile ei sit: aut si qua alia causa fuit, vt plures solent incidere quæ prætori suadeant^g transactionē admittere. Modus quoque pecuniæ, quæ in transa 5 ctionē venit, æstimāndus est: vt puta quantitas transactionis. nā etiam ex modo fides transactionis æstimabitur. Modus autē pro ætate eius, qui transigit, arbitrandus est & valetudine: nā aliàs^h cū puero aliàs cū iuvene, aliàs cū sene transigi palā est. cōstat enim alimēta cū vita finiri. Sed & personarū contē- 6 platio habēda est, hoc est cuius vitæ sint hi, quibus alimēta relicta sunt: vtrum frugi vitæ^h hi sint^h quiⁱ aliàs sufficere sibi possint: an sequioris^k, qui de alimētis pendeant. In persona eius, à quo alimēta relicta sunt, hæc erūt specienda^l: in quibus sunt^m facultatibus, cuius propositi, cuius opinionis. tunc enim apparebit numquid circumuenire velit eum, cū quo transigit. Qui transigit de alimentis nō videbitur neq; de habitatio- 7 ne, neque de vestiario transigisse: cū Diuus Marcus specialiterⁿ etiam de istis transigi voluerit. Sed &^o si quis de alimentis transegerit, non habebit necesse etiam de habitatione, vel ce teris inuitus transigere: poterit igitur vel de omnibus simul, vel de quibusdam facere transactionem. De calciario quo-

a Id est, vt inde alij præstentur. Aliis ab hoc, vt sensus sit, h per fideicommissum a Titio legatario alimenta sunt alicui relicta, ut transigi possit, quod cessat causa seu ius consulti, id est, interceptio alimentorum.

b aut quod e ius consequeretur
c si ita quod e anno acciperet vt initio

f alteriter

g suadeat

h aliter
i & qui

k Id est, deterioris, ait Budaus, quam lectionem vultur. Alii autem: Certe extat aliquot locis apud Apuleium hæc dictio e apud Ammianum Marcellianum lib. 18. Diu. et ment. disputat. cap. 32. legis sequioris, quod fortasse aptius est. In re: ussissima edidit et reperitur.

l specienda: n sit. vel, quibus sit n etiam specialiter
o Sed si

- quoque arbitrio prætoris transigendum est. Si vni pluribusve fundus ad alimenta fuerit relictus, velintque eum distrahere: necesse est prætorem de distractione eius & transactione arbitrari. Sed^a si pluribus fundus ad alimenta fuerit relictus & hi inter se transigant: sine prætoris auctoritate facta transactio rata esse non debet. Idem est & si ager fuerit in alimenta obligatus: nam nec pignus ad hoc datum inconsulto prætore poterit liberari. Arbitratu prætoris vel de vniuersis alimentis, vel de parte eorum transigi oportere plus quam manifestum est. Si prætor aditus citra causæ cognitionem transigi permiserit, transactio nullius erit momenti: prætori enim ea res quærenda commissa est, non negligenda nec donanda. Sed & si non de omnibus inquisierit, quæ oratio mandat: hoc est de causa, de modo, de personis transigentium: dicendum est quamuis de quibusdam quæsierit transactionem esse irritam. Sed nec mādare ex hac causa iurisdictionem vel præses prouinciæ, vel prætor poterit. Transactiones alimentorum etiā apud procuratorem Cæsaris fieri possunt: scilicet si à fisco petantur alimenta. secundum quæ^l & apud præfectos ærarij transigi poterit. Si cum lis quidem esset de alimentis, transactum autem de lite fuisset: transactio valere inconsulto prætore non potest, ne circumueniatur oratio: fingi enim lites poterunt vt transactio etiā citra prætoris fiat auctoritatem. Si eidem alimenta & præterea legatū presentie die datum sit, & transactum fuerit citra prætoris auctoritatem: id quod datū est imputabitur prius in legatū, quod presentie die datū est: superfluum in alimentariā causam^b. Si quis de alimentis transegerit sine prætoris auctoritate: id quod datum est, in præterita alimenta cedit. nec interest tantū in quantitate sit debita, quantū datum est, an minus, an^c plus: nā & si minus sit, adhuc tamen id quod in solutū datum est in præterita alimenta imputabitur. Sanè si is, qui de alimentis transiegit, locupletior factus sit ea solutione: in id quod^d factus sit locupletior, æquissimū erit in^e eū dari repetitionem: nec enim debet ex alieno damno esse locuples^f. Si in annos singulos certa quantitas alicui fuerit relicta^g homini honestioris loci: veluti salariū annuū, vel vsusfructus: transactio & sine prætore fieri poterit. Ceterū si vsusfructus modicus^h alimentorum vice sit relictus: dico transactionem citra prætorem factā nullius esse momenti. Si cui non nummus ad alimenta, sed frumentum atque oleū & cetera, quæ ad victū necessaria sunt, fuerint relicta: non poterit de his transigere siue annua, siue mensura ei relinquuntur. Si tamē ita sine prætore transegerit, vt in vicem eorum nummum quotannis vel quot mensibus acciperet: & neque diem neque modū permutauit, sed tantū genus: vel

a s. d. &

b causam est.

c an etiam plus:

d in id quod, vel in quod
 e erit eius in eum locupletior.
 g relicta veluti homini

h vsusfructus vel modicus

ex cōtrario si pactus fuerit vt in generibus alimēta acciperet, quæ in nūmis ei relicta fuissent: vel si vinū pro oleo vel oleū pro vino vel quid aliud cōmutauit: vel ^a locum permutauit, vt quæ erant ei Romæ alimenta relicta, in mūnicipio, vel in prouincia acciperet, vel cōtra: vel personam commutauit, vt quod à pluribus erat accepturus, ab vno acciperet: vel alium pro alio debitorem acceperit: hæc omnia habent disceptationem prætoris: & pro vtilitate alimētarij recipienda ^b sunt.

Si ad habitatiōē certa quātitas sit annua relicta, & ita fit ¹⁷ transactū sine prætore vt habitatio præstetur, valet transactio: quia fructus habitatiōis præstatur, licet ruinæ vel incendio subiecta transactio est. Per contrarium quoque si pro habitatiōe, quæ erat relicta, placuerit certam quantitatem præstari: transactio rata est & citra ^c prætorem.

cetlam citra, veltam circa

De vi, & effectu transactionis.

VIII. IDEM libro primo Opiniorum

Qui cum tutoribus suis de sola portione administratæ tutelæ suæ egerat & transegerat, aduersus eosdem tutores ex persona fratris sui cui heres extiterat agens, præscriptione factæ transactionis non summouetur ^d. Transactio ^e quæ ¹ cunque fit de ^f his tantum, de quibus inter conuenientes placuit, interposita creditur.

d summouebitur.
e Transactio enim quæcunque fit si quidem in his tantum,

Transactio dolo facta.

Qui per fallaciam coheredis ignorans vniuersa, quæ in ve- ² ro erant, instrumentum transactionis sine Aquiliana stipulatione interposuit, non tam paciscitur, quàm decipitur.

Ei qui nondum certus ad se querellam contra patris testa- ³ mentum pertinere, de aliis causis cum aduersariis pacto trans egit: tantum in his interpositum pactum nocebit, de quibus inter eos actum esse probatur. His tantum transactio obest, quamuis maior annis viginti quinque, eam interposuit, de quibus actum ³ probatur. nam ^h ea quorum actiones competere ei postea compertum est, iniquum est peremi ⁱ pacto. id de quo cogitatum non docetur.

g adum esse.
h non autem i perima

X. IDEM libro primo Responsorum

DE re filiorum, quos in potestate non habuit, transigentē patrem minimè eis obesse placet.

XI. IDEM libro quarto ad Edictum

Post rem iudicatam etiam si prouocatio non est interposita, tamen si negetur iudicatum esse, vel ignorari potest an iudicatum sit: quia adhuc lis subesse possit, transactio fieri potest.

Transactio generaliter de testamento facta.

XII. CELSUS libro tertio Digestorum

Non est ferendus qui generaliter in his ¹, quæ testamento ei relicta sunt, transegerat, si postea causetur de eo solo cogitasse,

l de his.

gitasse, quod prima parte testamenti ac non etiam quod posteriore legatum sit. Si tamen postea codicilli proferuntur, non improbè mihi dicturus videtur de eo dumtaxat se cogitasse, quo illarum tabularum, quas tunc nouerat, scriptura contineretur.

XIII. AEMILIUS MACER libro primo ad Legem vicensimam hereditatium

NVlli procuratorum principis inconsulto principe transigere licet.

De transactione inter legitimum heredem, & scriptum facta.

XIII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum

Controuersia inter legitimum & scriptum heredem orta est, eaque transactione facta, certa lege finita est: quero creditores quem conuenire possunt? Respondit si idem creditores essent: [qui transactionem fecissent^a]. si alij^b creditores essent: propter incertum successionis, pro parte hereditatis, quam vterque in transactione expresserit, vtilibus conueniendus^c est.

a fecissent, id obseruandum esse de re alieno quod inter eos conuenisset.

b si verò alij c vtilibus actionibus conueniendus est, vel conueniendos esse.

Vis pœnalis stipulationis.

XV. PAVLVS libro primo Sententiarum

Pacto conuenito Aquiliana quidem stipulatio subici solet. sed consultius est huic pœnalem quoque stipulationem subiungere: quia rescisso fortè pacto pœna ex stipulatu peti potest.

XVI. HERMOGENIANVS libro primo Iuris Epitomarum

Qui fidem licite transactionis rupit, non exceptione tantùm summouebitur, sed & pœnam, quam si contra placitum fecerit ratio^d manente pacto stipulanti rectè promiserat, præstare cogetur.

Species in qua transactio cum alio facta alij nocet.

XVII. PAPINIANVS libro secundo Quæstionum

Venditor hereditatis emptori mandatis actionibus, cum debitore hereditario, qui ignorat venditam esse hereditatem, transegit: si emptor hereditatis hoc debitum ab eo exigere velit, exceptio transacti negotij debitori propter ignorantiam suam accommodanda est. idem respondendum est & in eo, qui fideicommissam^e recepit hereditatem, si heres cū

d Id est, ut patet vim suam haberes, ex eiq; exceptio competet: ita nisi pœna peteretur. l. cum proponas, C. sed.

e fideicommissaria

LIBER TERTIVS,

DE POSTVLANDO.

Interpretatio edicti prætoris de postulando.

VLP IANVS libro sexto ad Edictum

a Ex quo sequitur, eos qui a quibus iudices dantur sine pedaneos postulant, hoc edicto non coguntur. Duar. 1. disputat. cap. 1. Hinc sententia estimatur ex iniuria huius legis. Et S. ait prætor, vers. apud me. Et S. item sententia estimatur, infra eod. Et etiam publicè e verum etiam d qui prohibentur ne pro aliis postulent.

e Sexum quidem, dum f Quæ mulieres apud magistratus pro se aut aliis causas egerint. Valer. li. 2. ca. 3. g est.

h Calpurnia Al. C. Affrania. 2. parer. c. 37.

i huic edicto k Hic fuit est declaratus Laudatus frequenter à Senec. in li. e. negru. Declamatores enim causas inter dum in foro agebant. Fabio autem hunc à filio (opinor) vocat, quod hic filius lapsu debilitatus in ludicro Troia & torque curro ab Augusto donatus, patto ea ex re cognomine clarus Asprenatium nomen visus sit fecisse.

l Asprenati m Est datus fuerit post cæcitatem. Nec memoret, quod nouum magistratum inire non possit. Iudicis enim, & magistratus causa diuersa est. In iudice enim priuatè nihil a liud, quam iudicium, prudentiam, doctriinã, virtutem requirimus. In magistratu diligèdè præter hæc omnia decus cuiusdam, & splendoris publici ratio habenda est. I. vers. infra de miserib. & honorib. Duar. 1. disputat. c. 23

V N c titulum prætor proposuit habendæ rationis causa, suæque dignitatis tuendæ, & decoris sui causa: ne sine delectu passim apud se postuletur. ea propter tres fecit ordines: nam quosdam in totum prohibuit postulare: quibusdam vel pro se permittit: quibusdam & pro certis dumtaxat personis & pro se permittit. Postulare autem est desiderium suum vel amici sui in iure apud eum, qui iurisdictioni præest, exponere: vel alterius desiderio contradicere. Initium autem fecit prætor ab his, qui in totum prohibentur postulare. In quo edicto aut pueritiam, aut casum excusauit. Pueritiam, dum minorem annis decem & septem, qui eos non in totum cõpleuit, prohibet postulare: quia moderatam hanc ætatem ratus est ad procedendũ in publicum. qua ætate, aut paulo maiore fertur Nerua filius & publicè de iure responsitasse. Propter casum, surdum qui profus non audit prohibet apud se postulare: nec enim erat permittendũ ei postulare, qui decretũ prætoris exaudire non poterat: quod etiam ipsi erat periculosum futurum, nam non exaudito decreto prætoris quasi non obtemperasset, pœna vt contumax plecteretur. Ait prætor, S I N O N H A B E B U N T A D V O C A T V M, E G O D A B O. nec solũm his personis hanc humanitatem prætor solet exhibere, verũm & si quis alius sit, qui certis ex causis vel ambitione aduersarij, vel metu patronum non inuenit. Secundo loco edictum proponitur in eos, qui pro aliis ne postulent: in quo edicto excepit prætor sexum, & casum. item notauit personas in turpitudine notabiles. Sexum, dum feminas prohibet pro aliis postulare. & ratio quidem prohibendi, ne cõtra pudicitiam sexui conuenient alienis causis se immisceant: ne virilibus officiis fungantur mulieres. Origo verò introducta est à Carfania improbißima femina: quæ inuerecundè postulans, & magistratũ inquietas causam dedit edicto. Casum, dũ cæcum vrisq; luminibus orbatũ prætor repellit: videlicet quod insignia magistratus videre, & reuereri non possit. Refert etiã Labeo Publilium cæcum Asprenatis Noni patrè auersa sella à Bruto destitutum, cũ vellet postulare. Quamuis autem cæcus pro alio postulare non possit, tamen & senatorium ordinem retinet, & iudicandi officio fungetur. Numquid ergo magistra-

gistratus gerere possit: sed de hoc deliberabim⁹. existat² quidem exemplū eius, qui gessit. Appius denique Claudius^b cæcus cōsiliis publicis intererat, & in senatu seuerissimam dixit sententiā de PVrrhi captiuo^c. Sed melius est vt dicamus retinere quidem iā cœptū^d magistratum posse: adspirare autē ad nouū penitus prohiberi. idque multis cōprobatur exēplis.

5 Remouet autem à postulando pro aliis & eū, qui corpore suo muliebria passus est. Si quis tamen vi prædonū vel hostium stupratus est, nō debet^e notari, vt & Pomponius ait. Et qui capitali crimine damnatus est, non debet pro alio postulare. Item senatusconsulto etiā apud iudices pedaneos postulare prohibetur calumniæ^f publici iudicij dānatus. Et qui operas suas, vt cum bestiis depugnaret, locauerit. Bestias autē accipere debemus ex feritate magis, quā ex animalis genere: nā quid si leo sit sed mansuetus? vel alia dentata mansuetata? ergo qui locauit solus notatur: siue depugnauerit siue nō. Quod^g si depugnauerit cū non locasset operas suas, non tenebitur: non enim qui cū bestiis depugnauit, tenebitur: sed qui operas suas in hoc locauit. Denique eos, qui virtutis ostēdendæ causa hoc faciunt sine mercede, nō teneri aiunt veteres: nisi in harena passi sunt se honorari^h. eos enim puto notā non euadere. Sed si quis operas suas locauerit, vt ferasⁱ venetur: vel vt depugnaret^k feram, quæ regioni nocet, extra harenam: non est notatus. His igitur personis, quæ non virtutis causa bestiis^l pugnaverūt pro se prætor permittit allegare, pro alio prohibet. Sed est æquissimū si tutelā vel curā huiusmodi personæ administrant, postulare eis pro his, quorū curā gerunt, concedi. Qui aduersus ea fecisse mōstretur, & pro aliis interdicta postulatione repellitur, & pro estimatione iudicis extra

6 ordinē pecuniaria poena multabitur^m. Vtⁿ initio huius tituli diximus, tres ordinēs prætor fecit nō postulantiū: quorū hinc^o tertius est, quibus non in totū denegat postulandi facultatē, sed ne pro omnibus postularēt: quasi minus deliquerint,

7 quān hī qui superioribus capitib⁹ notātur. Ait prætor, QVI LEGE, PLEBIS SCITO, SENATVSCONSULTO, EDICTO, DECRETQ^o PRINCIPVM, NISI PRO CERTIS PERSONIS, POSTVLARE PROHIBENTVR: HI PRO ALIO, QVAM PRO QVOLICEBIT, IN IVRE APVD ME NE POSTVLENT. Hoc edictō cōtinentur etiā alij omnes, qui edictō prætoris vt infames notātur. qui omnes, nisi pro se & certis personis, ne^p postulēt. Deinde ad-

8 Icit prætor: QVI EX HIS OMNIBVS, QVI SVPRA SCRIPTISVNT, IN INTEGRVM RESTITVTVS NON ERIT, ILLI, QVI EX HIS, QVISVPRA SCRIPTISVNT, sic accipe^q: si fuerit inter eos, qui tertio edictō continentur: &

a extat. vel, & extat.
b De hoc Livius li. 13
Plutar. in vita Pyrrhi.
c captiuus non recipiendis.
d acceperum

e debet notari hoc edicto

f calumniæ causa publico

g Quid si

h Id est, pramio aliquo adfici: honore enim plerūque pramii est. Nō nisi Virgil. lib. 5. Ipsis præcipue ductoribus addit honores. Et Cic. Honor alit artes. Hoc addidi præpter Accursum hæsi idem, an legas honorari, vel onerari. i Adde huc aliū locū Vlpianū, qui dolo. ad l. tit. de vi. publi. k expugnaret l. cum bestiis m multatur, n in initio

o principum placito

p non postuleat.

q accipitur, accipimus

nisi pro certis personis, postulare prohibentur. ceterum si ex superioribus: difficile in integrum restitutio impetrabitur. De qua autem restitutione prætor loquitur, vtrum de ea quæ à principe^a vel à senatu: Pomponius quærit. & putat de ea restitutione sensum, quam princeps vel senatus indulsit. An autem* & *prætor restituere possit quæritur. & mihi videtur talia prætorum decreta non esse seruanda: nisi sicubi^b ex officio jurisdictionis suæ subuenerunt^c: vt in ætate obseruatur si quis^d deceptus sit: ceterisque speciebus quas sub titulo **DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE** exsequemur. Pro qua sententia est, quod si quis famoso iudicio condemnatus per in integrum restitutionem fuerit absolutus, Pomponius putat hunc infamia^e eximi. Deinde adicit prætor, **PRO ALIO NE POSTVLENT: PRAETER QVAM PRO PARENTE, PATRONO, PATRONA, LIBERIS PARENTIBVS QVE PATRONI PATRONAE**: de quibus personis sub titulo **DE IN IVS VOCANDO** plenius diximus. Itē adicit, **LIBERIS VESVIS, FRATRE, SORORE, VXORE, SOCCERO, SOCRV, GENERO, NVRV, VITRICO, NOVERCA, PRIVIGNO, PRIVIGNA, PVPILLO, PVPILLA, FVRIOSO, FVRIOSA,**

F II. **GAIVS** libro primo ad Edictum Prouinciale Atuo, fatua: cum istis quoque personis curator detur.

III. **VLPIANVS** libro sexto ad Edictum

CVI EORVM APARENTE, AVT DEF MAIORIS PARTIS TVTORVM SENTENTIA, AVT AB EO, CVIVS DE EA RE IVRISDICTIONIO EVIT, EA TVTELA, CVRATIOVE DATA ERIT. Ad finitates nō eas accipere debemus, quæ quondam fuerunt, sed præsentēs. Item Pomponius, nurus & generi appellatione & soceri & socrus: & vltiores, quibus **PRO** præpositio solet accedere, contineri ait. in curatoribus^g debuisse eum adicere: l' muti^h ceterorumque, quibus dareⁱ solent: id est furdo, prodigo, & adulescenti.

IIII. **PAVLVS** libro quinto ad Edictum

I Tem quibus propter infirmitatem curatorem^k prætor dare solet.

V. **VLPIANVS** libro nono ad Edictum

E T^l qui negotiis suis aliquo perpetuo morbo superesse nō possunt.

VI. **IDEM** libro sexto ad Edictum

P Vto autē omnes, qui non sponte, sed necessario officio funguntur, posse sine offensa edicti postulare: etiā si hi sint, qui nō nisi pro se postulare possunt. Si quis aduocationē præstare fue-

a quæ à principe da
sur, an quæ à senatu:

b si eni
e subuenerit:

d Si quis minori

e infamiam

faut maioris

g curatoribus item
h Mutum accipe, qui
intellectu prorsus ca-
ves. Mutus enim intel-
ligens omnia agere po-
test: stipulati tantum
prohibentur:
i dari
k curator dari solet.

l Ex titu. de procur.
Duar.

fuerit prohibitus, siquidē apud se, vt solent facere tēpore magistrat⁹ sui, puto eū postea apud successorē eius adesse posse.

VII. GAIUS libro tertio ad Edictum Prouinciale

Qvos prohibet pretor apud se postulare, omnin^o odo prohibet etiam si aduersarius eos patiat^r postulare.

De eo, cui aduocatione interdictum est.

VIII. PAPIANVS libro secundo Quæstionum

Imperator Titus Antoninus rescipit eum, Qui aduocationibus in quinquennio^b interdictum esset, post quinquennium pro omnibus postulare non prohiberi^c. Diuus quoque Hadrianus rescipserat de exilio reuersum postulare posse: nec adhibetur distinctio, quo crimine silentium vel exilium sit irrogatum: ne scilicet poena tempore determinata contra sententiæ fidem ulterius porrigatur.

VIII. IDEM libro primo Responsorum

Ex ea causa prohibitus pro alio postulare, quæ infamiam non irrogat, ideóque ius pro omnibus postulandi nō aufert, in ea tantū prouincia pro alijs non rectē postulat, in qua præses fuit qui sententiam dixit, in alia verò non prohibetur, licet eiusdem^d nominis sit.

De aduocato fisci.

X. PAVLVS libro singulari Regularum.

Hi qui fisci causas agunt, suam vel filiorum, & c^e parentiū suorum, vel pupillorum, quorum tutelas gerunt, causam & aduersus fiscum agere non prohibentur. Decuriones quoque contra patriā suam causas agere prohibentur præter superiores personas.

De tutore aduocato.

XI. TRYPHONINVS libro quinto Disputationum

A Principe^f nostro rescriptū est non prohiberi tutorem adesse pupillo in negotio, in quo aduocatus contra patrem eius fuisset. Sed & illud permissum ab eo est, agere tutorem pupilli causa aduersus^g fiscum, in qua aduersus patrē pupilli antea aduocatus fisci fuisset. Qui autē inter infames sunt, sequenti titulo explanabitur.^h

DE HIS QUI NOTANTUR INFAMIA. TIT. II.

Edictum, ad cuius interpretationem pertinent ferè sequentia capita.

[IULIANVS libro primo ad Edictum]

PRÆTORIS verba dicunt, INFAMIA NOTATUR QUI AB EXERCITV IGNOMINIAE CAUSA AB IMPERATORE, EOVE, CUI DEEARE STATVENDI POTESTAS FVERIT, DIMISSVS ERIT. QUI ARTIS LVDICRAE PRONVNTIANDIVE CAUSA

^a Prohibitio enim profecta est non ex privata, sed publica causa, deccria, filicet, & iuris publici ei seruari gratia. l. i. sup. in princip. & l. mori. infra. de pœnia.

^b in quinquennio, vel, quinquennio

^c Quocunq; crimine quis fuerit damnatus, si modo index sententiam mitioram dixit, ita recondenato infamiam non irrogaret, damnatus ad tēpus, eo tempore elapso, pristino statui restituitur, vt hic et l. 3. C. de caus. ex quib. infam. irrog. Quædam verò condemnatio infamiam irrogauit, nec eam index mitior sententia sustulit, etiā post tempus elapsam non restituitur pristino statui, sed remanet infamis. l. ordinar. infra. ad municip. l. ad tempus infra. de decurioni. Equin. Baro. d. vt Germania, Myf. l. 3. de off. ab. supra, vide Alciatum, 8. parerg. c. 20.

^d e vel parentum

^e Continge. l. 22. de his que vt indig. auf. Duar.

^g causam aduersus

IN SCAENAM PRODIERIT. QUI VILENOCINIUM FE-
 CERIT. QUI IN IUDICIO PVBLICO CALVMNIAE
 PRAEBARIGATIONI SVB CAUSA QVID FECISSE
 IVDICATV SERIT. QUI FORTI, VIBONORVM RA-
 TORVM, IN IVRIARVM, DE DOLO MALO ET FRAV-
 DE, SVONOMINE DAMNATVS PACTVSV ERIT.
 QUI PRO SOCIO, TVTELAE, MANDATI, DEPOSITI,
 SVONOMINENON CONTRARIO IVDICIO DAM-
 NATVS ERIT. QUI EAM, QVAE IN POTESTATE
 EIVS ESSET, GENERO MORTVO CVM EVM
 MORTVVM ESSE SCIRET, INTRA ID. TEMPVS,
 QVO ELVGERR^b VIRVM MORIS EST, ANTE-
 QVAM VIRVM ELVGERET IN MATRIMONIUM
 COLLOCAVERIT: EAMVE SCIENS QVIS VXO-
 REM DVXERIT NON IVSSV EIVS IN CVIVS
 POTESTATE EST. ET QUI EVM, QVEM IN
 POTESTATE HABERET, EAM, DE QVA SV-
 FRA COMPREHENSVM EST, VXOREM DVCE-
 RE PASSVS FVERIT. QUI VE SVONOMINE NON
 IVSSV EIVS, IN CVIVS POTESTATE ESSET,
 EIVSVE NOMINE, QVEM QVAMVE IN POTE-
 STATE HABERET, BINA SPONSALIA, BINASVE
 NVPTIAS[¶]*IN*[¶] EODEM TEMPORE CONSTITV-
 TAS HABVERIT.

II. VLPIANVS libro sexto ad Edictum

QUOD ait praetor, QUI AB EXERCITV DIMIS-
 SVS ERIT: dimissum accipere debemus militem ca-
 ligatum: vel si quis alius vsque ad centurionem vel praefectum
 cohortis, vel ala, vel legionis: vel tribunum siue cohortis, siue
 legionis dimissus est. Hoc amplius Pomponius ait etiam eum,
 qui exercitui praest licet consularibus insignibus vtitur, ig-
 nominae causa ab Imperatore missum hac nota laborare.
 Ergo & si dux cum exercitui praest dimissus erit, notatur.
 Et si princeps dimiserit, & adiecerit^c ignominiae causa se mit-
 tere, ^dvt plerumque facit, non dubitabis^e & ex edicto praeto-
 ris eum infamia esse notatum. Non tamen si citra indigna-
 tionem principis successor ei datus est. Exercitum autem
 non vnam cohortem, neque vnam alam dicimus: sed nume-
 ros multos militum. nam exercitui praesse dicimus eum, qui
 legionem, vel legiones cum suis auxilijs ab Imperatore com-
 missas administrat. Sed [¶]hic[¶] etiam eum, qui ab aliquo nu-
 mero militum missus est, quasi ab exercitu missum sic acci-
 piemus. IGNOMINIAE CAUSA[¶] MISSVM: hoc ideo
 adiectum est, quoniam multa genera sunt missionum. Est
 honesta, quae emeritis stipendijs, vel ante ab Imperatore in-
 dulgetur.

^aCur de profici dōna-
 tur sit infamis, v. dicit
 Arist. Problez9 par.
 problem. 2. Ac. verd
 2. parerg. c. 26. hanc
 rationem offert. Quia
 maior fides in depu-
 tatio requiritur, quā
 quis sponte elegit, &
 summa prohibitio fi-
 ducia caeteris prae-
 liti.

blugere

^eImd etiam tamesi
 non adiecerit: sed ex
 ea causa, quā infami-
 am aspergit dimiserit,
 infamia notatur. l.
 milites. §. missionum
 infra. de re militari.
 dicit eum mittere,
 & non dubitabitur
 & hoc edicto

dulgetur: & ^acausaria, quæ propter valetudinem laboribus militiæ soluit: est ignominiosa. Ignominiosa autem missio rotiens est, quotiens is qui mittit, addit nominatim ignominia causa se mittere: semper enim debet addere cur miles mittatur. Sed & si ^beum exauctorauerit, id est ^c insignia militaria detraxerit: inter infames efficit, licet non addidisset ignominia causa se eum exauctorasse. Est & quartum genus missio- nis, si quis euitandorum munerum causa militiam subisset. hæc autem missio existimationem non lædit, ut est sapissimè rescriptum. Miles, qui lege Iulia de adulterijs fuerit damnatus, ita infamis est, ut etiam ipsa sententia eum sacramento ignominia ^d autem ^e missis neque in vrbe, neque alibi, vbi Imperator est, morari licet. Ait prætor, QVI (IN) SCAENAM PRODIERIT ^f infamis est. Scena ^g est ut Labeo definit, quæ ludorum faciendorum causa quolibet loco, vbi quis consistat, moueaturque spectaculum sui præbiturus, posita sit in publico, priuatoque, vel in vico: quo tamen loco passim homines spectaculi ^h causa admittantur. eos enim, qui quæstus causa in certamina descendunt, & omnes propter præmium in scenam prodeuntes famosos esse Pegasus & Nerua filius responderunt.

III. GAIUS libro primo ad Edictum Prouinciale

Qui autem operas suas locauit ut prodiret artis ludicræ causa, neque prodit, ⁱ non notatur: quia non est ea res adeo turpis, ut etiam consilium puniri debeat.

IIII. ULPIANVS libro sexto ad Edictum

Atletas autem Sabinus & Cassius responderunt omnino artem ludicram non facere: virtutis enim gratia hoc ^k facere. & generaliter ita omnes opinantur, & vtile videtur: ut neque ^l thumelici ^m, neque exultici ⁿ, neque agitadores, nec qui aquam ^o equis spargunt, ceteraque eorum ministeria, qui certaminibus sacris deferuiunt, ignominiosi habeantur. Defignatores autem quos Græci ΒΡΑΒΕΥΤΑΞ appellant, artem ludicram non facere Celsus probat: quia ministerium, non artem ludicram exerceant. Et sanè locus iste hodie à principe non pro modico beneficio datur. Ait prætor, QVI LENOCINIUM FECERIT. Lenocinium facit qui quæstus uaria mancipia habuerit. sed & qui in liberis hunc quæstum exercet, in eadem causa est. Siue autem principaliter hoc negotium gerat, siue alterius negotiationis accessione utatur: ut puta si caupo fuit vel stabularius, & mancipia talia habuit ministrantia & occasione ministerij quæstum facientia: siue balneator fuerit, velut in quibusdam prouincijs fit, in balineis ad custodienda vestimenta conducta habent ^p mancipia hoc genus obseruantia in officina ^q, lenocinij

a est causaria,

b Sed si ita exauctorauerit,
c ut infamia

d ignominia autem
causa
e Hæc definitio, de
scena verisimili est acci-
pienda: de qua Ver-
gil. 3. Georg. vel scena
ut seorsum discedat fron-
tibus. Plin. 7. nat.
hist. li. c. 28.
f spectandi
g admittat.

h prodit,

i Alc. lib. 2. protem.
putat hic posse legi
ἀθλοῦ βεῦταξ, sed con-
tra omnium exem-
plarum fidem.
k hoc eos
l thumelici
m de his vocabulis
consule Bud. non
Alexandrum Neapoli-
tanum. qui in eis ex-
plicandis interdum
mibi dormitasse vi-
detur.
n xstici,
o Alc. 6. parerg.
ca. 3.

p habeat
q non in officina

pœna

a Pomponius cuiſ
b & poſt
c Coniung. l. 1. de pra
uari. Duar.
d c. 1. de præuaticato
ribus:
e Id eſt, aſſoria, & viſi:
non ante mortuorū, &
animi, vi conſuiſt. de
curſus.
f conſtitit

g infamis fit:

h notari.

i nec ego
k Pactusue,
l Pactum ſic,
Mec verba hunc ſen
ſum habent. Dicimus
neceſſe eſſe, ut pretium
aliquid intercedat: a
lioquin dicemus eū,
qui gratis pactus eſt
notari, nec ei ignoſci:
quæ ſenſentia huma
nitatis ſanè contraria
eſſet.
m edidit

n quia hic

o ferè in

pœnatenebitur. Pomponius * & eum, qui in ſeruitute pecu
liaria mancipia proſtituta habuit, notari poſt^b libertatem ait.

Calumniator ita demum notatur, ſi fuerit calumniæ cauſa
damnatus: neque enim ſufficit calumniatum. item præuati
cator^c. Præuaticator^d autem eſt quaſi varicator, qui diuerſam
partem adiuuabat prodita cauſa ſua. quod nomen Labeo à va
ria certatione tractum ait: nam qui præuaticatur, ex vtraque
parte^e conſtitit^f: quinimmo ex aduerſa. Item ſi qui furti, vi
bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo, ſuo nomine
damnatus, pactus^g ſive erit: ſimili modo infames ſunt^h:

QUONIAM intellegitur conſiteri crimen qui paciſcitur.

V. PAULVS libro quinto ad Edictum

Furti accipe ſiue maniſeſti, ſiue nec maniſeſti. Sed ſi furti,
vel alijs famoſis actionib⁹ quis condemnatus prouocauit,
pendente iudicio nondum inter famoſos habetur. ſi autè om
nia tempora prouocationis lapſa ſunt, retro infamis eſt. quã
uis ſi iniuſta appellatio eius viſa ſit, hodie notari poteſt, non
retro notatur^h. Si quis alieno nomine condemnatus fuerit,
non laborat infamia. & ideo nec procuratorⁱ meus, vel defen
ſor, vel tutor, vel curator, vel heres, furti vel ex alia ſimili ſpe
cie condemnatus, infamia notabuntur. nec ergoⁱ ſi ab initio
per procuratorē cauſa agitata eſt. PACTVS QVE^k, inquit,
ERIT. pactus^l ſit, accipimus ſi cum pretio quantocūque pa
ctus eſt: alioquin & qui precibus impetrauit ne ſecum agere
tur, erit notatus: nec erit veniæ vlla ratio. quod eſt inhumana
num. Qui iuſſu prætoris pretio dato pactus eſt, non notatur.
Sed & ſi iureiurando delato iurauerit quis non deliquiſſe, nō
erit notatus: nam quodammodo innocentiam ſuam iureiur
ando adprobauit. MANDATI^m condemnatus. Verbis edi
cto^m notatur non ſolum qui mandatum ſuſcepit, ſed & is, qui
fidem, quam aduerſarius ſecutus eſt, non præſtat, ut puta fide
iuſſi pro te & ſolui: mandati te ſi condemnauero, famoſum
facio. Illud planè addendum eſt, quod interdum & heres
ſuo nomine damnatur, & ideo infamis fit ſi in deposito, vel
in mandato male verſatus ſit. Non tamen in tutela, vel pro
ſocio heres ſuo nomine damnari poteſt: quiaⁿ heres neque in
tutelam, neque in ſocietatem ſuccedit: ſed tantum in æs alien
um defuncti. Contrario iudicio damnatus non erit infa
mis: nec immeritò. nam in contrarijs non de perfidia agitur,
ſed de calculo, qui ferè^o iudicio ſolet dirimi.

VII. PAULVS libro quinto ad Edictum

In actionibus, quæ ex cōtractu proſciſcuntur licet famoſæ
ſint, & dānati notantur, attamē pactus nō notatur, meritò:
quoniā ex his cauſis nō tam turpis eſt pactio, quā ſuperiorib⁹.

Locus communis de ignorantia.

VIII. VLP IANVS libro sexto ad Edictum

Genero inquit MORTVO. meritò adiecit prætor, CVM
EVM MORTVVM MISSE SCIRET: ne ignorantia pu-
niatur. sed cum tempus luctus continuum est, meritò & ig-
noranti cedit ex die mortis mariti. & ideo si post legitimum
tempus cognouit, Labeo ait ipsa die & sumere eam lugubria,
& deponere.

VIII. PAVLVS libro quinto ad Edictum

VXores viri lugere non compellentur. Sponsi ^a nullus lu-
ctus est.

X. IDEM libro octauo ad Edictum

SOlet à principe impetrari vt intra legitimum tempus mu-
lieri nubere liceat. Quæ virum eluget, intra id tempus spon-
sam fuisse non nocet.

XI. VLP IANVS libro sexto ad Edictum

Liberorum autè & parentium ^b luctus impedimento nup-
tius non est. Et si talis sit maritus, quem more maiorum
lugeri non oportet, non posse eam nuptum ^c intra legitimum
tempus collocari: prætor enim ad id tempus se rettulit, quo
virelugeretur: qui solet elugeri propter turbationem sangui-
nis. Pomponius ^d eam, quæ intra legitimum partum edi-
derit, putat ^e statim posse nuptijs ^f se collocare: quod verum
puto. Non solent autem lugeri, vt Neratius ait, hostes, vel
perduellionis dånati: nec suspensiosi, nec qui manus sibi in-
tulerunt non tædio vitæ, sed mala conscientia. Si quis ^g ergo
post huiusmodi exitum mariti nuptum se collocauerit: infam-
ia notabitur. Notatur etiam qui eam duxit: sed si sciens: ig-
norantia enim excusatur non iuris, sed facti. Excusatur qui
iussu eius, in cuius potestate erat, duxerit: & ipse qui passus
est ducere notatur. vtrūque rectè: nã & qui obtemperauit, ve-
nia dignus est: & qui passus ^h est ducere, notari ⁱ ignominia.

XII. PAVLVS libro quinto ad Edictum

Qui iussu patris duxit, quamuis liberatus potestate patria
eam retinuit, non notatur.

Locus de rati habitatione.

XIII. VLP IANVS libro sexto ad Edictum

Quid ergo si non ducere ^l sit ^m passus, sed posteaquam duxit
ratum habuerit? vtputa initio ignorauit talem esse, po-
stea scit: non notabitur. prætor enim ad initium nuptiarum
se rettulit. Si quis alieno nomine bina sponsalia constitue-
rit, non notatur: nisi eius nomine constituat, quem quàmve
in potestate haberet. Certè qui filium vel filiam constituere
patitur, quodammodo ipse videtur constituisse. Quod ait
prætor, EODEM TEMPORE: non initia sponsaliorū eodem
tempore

^a Sponsi enim
Ratio editi cessat.
uimur turbati san-
guinis. l. liberorum,
infra. cod.

^b parentum

^c non posse eam
nuptui, vel non po-
terit tamen nuptū

^d Vnde Pomponius.
eputat, vel statim.
f se nuptum

^g si qua

^h passus eam
ⁱ notatur

a in idem

tempore factorum accipiendum est: sed si in id^a tempus concurrant. Item si alteri sponsa, alteri nupta sit: ex sententia edicti punitur. Cum autem factum notetur, etiam si cum ea³ quis nuptias^b vel sponsalia constituat, quam vxorem ducere vel non potest, vel fas non est: erit notatus. Ex cōpromisso⁴ arbiter infamiam non facit: quia non per omnia sententia est.

b faciat nuptias

c an in causā,

Quantum ad infamiam pertinet, multum interest in^c causa, quæ agebatur, causa cognita aliquid pronuntiatum sit, an quædam extrinsecus sunt elocuta: nam ex his infamia non interrogatur. Poena grauior vltra legem imposita existimationē⁵ conseruat: vt & constitutum est, & responsum: vt puta si eum, qui parte bonorum multari debuit, præses relegauerit: dicendum erit duriori sententia cum eo transactum de existimatione eius: idcircoque non esse infamem. Sed si in causa furti nec manifesti in quadruplum iudex condemnauit, oneratum^d quidem reum poena aucta, nam ex furto non manifesto in duplum conueniri debuit: verum hanc^e rem existimationē ei non conseruasse^f, quamuis si in poena non pecuniaria eum onerasset, transactum cum eo videtur. Crimen stellionatus infamiam irrogat damnato, quamuis publicum non est iudicium.

d onerat quidem, vt onerauit

e hac re f non conseruat

g acceperat,

XIII. PAVLV S libro quinto ad Edictum

Seruus, cuius nomine noxale iudiciū dominus acceperit^g, deinde eundem liberum & heredem instituerit, ex eodem iudicio damnatus non est famosus, quia nō suo nomine condemnatur: quippe cum initio lis in eum contestata non sit.

XV. VLP IANVS libro octauo ad Edictum

Notatur quæ per calumniam ventris nomine in possessionem missa est, dum se adseuerat prægnatem,

h prægnans

XVI. PAVLV S libro octauo ad Edictum
Cvm non prægnas^h esset, vel ex alio concepisset:

XVII. VLP IANVS libro octauo ad Edictum

i hoc fecit

Debit enim coërceri quæ prætorem decipit. Sed ea notatur, quæ cum suæ potestatis esset hoc facitⁱ.

Pœna infamiae imponitur ratione calumniae

non ratione erroris.

XVIII. GAIV S libro tertio ad Edictum Prouinciale

k fuisse missa in possessionem.

Ea, quæ falsa existimatione decepta est, non potest videri per calumniam in possessionem^k fuisse.

XVIII. VLP IANVS libro octauo ad Edictum

l idemque

Non alia autem notatur, quàm ea, de qua pronuntiatum est calumniæ causa eam fuisse in possessionem missam. idque^l & in patre erit seruandum, qui calumniæ causa passus est filiam, quam in potestate habebat, in possessionē ventris nomine mitti.

Mos pronuntiandi.

XX. PAPIANVS libro primo Responsorum

OB hæc verba sententiæ præsidis prouinciæ, CALLIDO COMMENTO VIDERIS ACCVSATIONIS INSTIGATOR FUISSE: pudor potius oneratur, quàm ignominia videtur irrogari: non enim qui exhortatur^a mandatoris opera fungitur.

Locus de testimonio reprobato.

XXI. PAVLVS libro secundo Responsorum

LVCIUS Titius crimen intendit Gaius Seio quasi iniuriam passus, atque in eam rem testationem apud præfectum prætorio recitauit: præfectus fide nõ habita testationis, b nullam iniuriam Lucium Titium passum esse à Gaius Seio pronuntiavit, quæro an testes, quorum testimonium reprobatum est, quasi ex falso testimonio inter infames habentur. Paulus respondit nihil proponi cur hi, de quibus quaeritur, infamium loco haberi debeant: cum nõ oportet ex sententia siue iusta, siue iniusta pro alio habita alium prægruari.

XXII. MARCELLVS libro secundo Publicorum

ICTUS fOstium infamiam non impotat, sed causa, propter quam id pati meruit: si ea fuit, quæ infamiam damnato irrogat^c. In ceteris quoque generibus pœnarum eadem forma statuta est.

XXIII. VLPPIANVS libro octauo ad Ediçtum

PARENTES & liberi vtriusque sexus, nec nõ & ceteri adgnati vel cognati secundum pietatis rationem, & animi sui patientiam, prout quisque voluerit, iugendi sunt. qui autem eos non eluxit, non notatur infamia.

XXIII. IDEM libro sexto ad Ediçtum

IMPERATOR Seuerus rescripsit, non offuisse mulieris famæ Ieiis quæstum in seruitute factum.

XXV. PAPIANVS libro secundo Quæstionum

EXheredatum quoque filium luçtũ habere patris memoriæ placuit. idẽmque & in matre iuris est, cuius hereditas ad filium non pertinet^d. Si quis in bello ceciderit, & si corpus eius non compareat, iugebitur.

DE PROCURATORIBVS ET DEFENSORIBVS TIT. III.

Procurator quis, & quomodo detur.

VLPPIANVS libro nono ad Ediçtum

PROCVRATOR est qui aliena negotia mandatu^e domini administrat. Procurator autem vel omnium rerum vel vnius rei esse potest, constitutus vel coram, vel per nuntiu^f vel per epistulã: quamuis quidam, vt Pomponius libro vicensimo quarto scribit, non pũtent vnius rei mandatu^f suscipien-

^a Non obstat l. i. §. persuadere. infra. de seru. corr. Nam exhortari, & persuadere longè diuersissima sunt: & maxime eo scilicet, quo persuadere accipitur. d. §. persuadere, præcipua causa cuius auctori est, ac potius auctum ipsum.

^b Testationi. Testatio est testimonium exceptum, & in scripturam recitatum, non autem testimonij dictio, et vna vox.

^c irrogatæ

^d Quia forte silentio prætoris est, & ab eis ab exhereditatus. §. mater. de exhered. liberor. Insti. sibi leguntur, ad filium pertinet

^e mandato

fufcipientem, procuratorem effe: ficuti ne is quidem, qui rem perferendam, vel epiftulam, vel nuntium perferendum fufcepit, propriè procurator appellatur. fed verius eft eum quoque procura:orem effe, qui ad vnam rem datus fit. Vfus autem procuratoris perquam neceffarius eft: vt qui rebus fuis ipfi fuperiffe vel nolunt, vel non poffunt, per alios poffint vel agere, vel conueniri. Dari autem procurator & abfens poteft:

II. PAVLV S libro octauo ad Edictum

DVmmodo^b certus fit qui datus intellegatur: & is^h raturum habuerit. Furiofus non eft habendus abfentis loco: quia in eo animus deeft, vt raturum habere non poffit.

III. VLP IANVS libro nono ad Edictum

ITem^h & ad litem futuram & in diem, & fub condicione, & vique ad diem dari poteft.

IIII. PAVLV S libro octauo ad Edictum

ET in perpetuum.

V. VLP IANVS libro feptimo ad Edictum

Præfens^c habetur & qui in hortis eft.

VI. PAVLV S libro fepto ad Edictum

ET qui in foro, & qui in vrbe, ^d & in continentibus ædificijs:

VII. VLP IANVS libro feptimo ad Edictum

ET ideo procurator eius ^e præfenti effe videtur.

An filiusfamilias dare procuratorem poffit.

VIII. IDEM libro octauo ad Edictum

Filiosfamilias^f & ad agendum dare procuratorem poteft,

fi quæ fit actio, qua ipfe experiri poteft: non folùm fi caftrenfe peculium habeat^g, fed & quiuis filiusfamilias: vtputa iniuriam paffus, dabit ad iniuriarum actionem: fi fortè neque pater præfens fit, nec patris procurator velit experiri. & erit iure ab ipfo filiofamilias procurator datus. Hoc amplius Iulianus fcribit, & fi filiofamilias patri per filium eius in eadem poteftate manentem fiat iniuria, neque auus præfens fit: poffe patrem procuratorem dare ad vlcifcendam iniuriam quam nepos abfentis paffus eft. Ad defendendũ quoque poterit filiusfamilias procuratorem dare. Sed & filiafamilias

poterit dare procuratorem ad iniuriarum actionem. Nam ^h quidd ad dotis exactione cum patre dat procuratorem, fuperuacuum effe, Valerius Seuerus fcribit: cum fufficiat patrem dare ex filia voluntate. fed puto fi fortè pater abfen fit vel fufpectæ vitæ, quo cafu folet filia competere de dote actio, poffe eã procuratorem dare. Ipfe quoque filius procurator dari poterit & ad agendũ & ad defendendũ. Inuius procurator nõ folet dari, inuitũ accipere debemus nõ cum tantũ qui contradicit: verũ eũ quoque qui cõfenfiffe nõ probatur. Veterani procuratores fieri poffunt. Milites aut nec fi velit aduer-

farius

a filcem per

b fi certus

c Ex tit. fi ex noxa. eanf. ag. Dnat.

d & qui in

e ei præfenti vel eius præfentis

f filiusfamilias

g habeat, fed & vim aut putã iniuriam paffus procuratorem dabit, &c. vel habeat, fed & quamuis filiusfamilias vtputa, &c. fed & fi vim filiusfamilias vtputa, &c.

h Nã ad dotis exactionem cum patre dari procuratorem, vel Nam quod ad dotis exactionem pertinet cum patre dare procuratorem,

farius, procuratores dari possunt, nisi hoc tempore litis contestatæ quocumque casu prætermissum est: excepto eo qui in rem suam procurator datus est: vel qui communem causam omnis sui numeri persequatur vel suscipit: quibus ^a talis procuratio concessa est. a quibus

Pars pratorij edicti & eius interpretatio.

§

PROCURATOREM AD LITEM SVSCIPIENDAM DATVM, PRO QVO CONSENTIENTE DOMINVS IVDICATVM SOLVI, EXPOSUIT, prætor ait, IVDICIUM ACCIPERE COGAM. Verùm ex causa non debet compelli. vtputa inimicitie ^b capitales interuenerunt inter ipsum procuratorem & dominum: scribit ^c Iulianus debere in procuratorem denegari actionem. Item si dignitas accesserit procuratori, vel reipublicæ causa a futurus ^d sit. b si inimicitie capitales interuenerint
c & scribit
d abfuturus.

VIII. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

A Ut si valetudinem, aut si necessariam peregrinationem alleget:

X. VLP IANVS libro octauo ad Edictum

V El hereditas supertueniens eum occupet: vel ^{ex} alia iusta causa. Hoc amplius ^e & si habeat præsentem dominum, non debere compelli procuratorem. e amplius est.

XI. PAVLVS libro octauo ad Edictum

S I tamen dominus cogi possit.

XII. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale

S Ed etiam ex his causis dicitur aliquando cogendum procuratorem iudicium accipere: veluti si dominus præsens non sit, & actor adfirmer tractu temporis futurum vt res pereat.

XIII. VLP IANVS libro octauo ad Edictum

S Ed ^f hæc neque passim admittenda sunt, neque restrictè ^g deneganda: sed à prætore causa cognita temperanda. f In quibusdam hæc responsum postpositur sequenti.
g restrictè.

XIII. PAVLVS libro octauo ad Edictum

S I post datum procuratorem capitales inimicitie intercesserunt: non cogendum accipere iudicium, nec stipulationem ^h ob rem non defensionem committi: quoniam noua causa fit.

Casus, in quo morte mandantis non finitur mandatum.

XV. VLP IANVS libro octauo ad Edictum

S I defunctus sit dominus ante litem contestatam iudicium solui stipulatione pro suo procuratore data, procurator compellendus est ad iudicium accipiendum: ita tamen si hoc dominus sciente procuratore & nõ contradicente fecit.

H quod

h Hoc accipe de stipulatione iudicium solui. l. iudicium solui. infra. l. iud. fid.

quod si aliter actum est: inscium quidem procuratorem tene-
ri satis iniuile est. Committitur autem ob rem non defensam
stipulationis clausula. Qui ad communi diuidendo iudicium
datus est ad agendum, item^a & ad defendendum videbitur
datus, duplici cautela interponenda.

a idem

De renouatione procuratoris.

XVI. PAVLVVS libro octauo ad Edictum

ANte litem contestatā libera potestas est vel mutandi pro-
curatoris, vel ipsi domino iudicium accipiendi.

XVII. VLP IANVS libro nono ad Edictum

Post litem autem contestatam reus qui procuratorem dedit,
mutare quidem eum vel in se litem transferre à viuo procu-
ratore vel in ciuitate manente potest: causa tamen prius cog-
nita. Non solum autem ipsi qui dedit procuratorem hoc per-
mittitur: sed etiam heredi eius & ceteris successoribus. In cau-
sæ autem cognitione non solum hæc versantur, quæ supra di-
ximus in procuratore non compellendo suscipere iudicium:
verum & ætas:

XVIII. MODESTINVS libro decimo Pandectarum

b Et religionis

AUt^b religionis beneficium.

XVIII. VLP IANVS libro nono ad Edictum

Item si suspectus sit procurator, aut in vinculis, aut in ho-
stium prædonumve potestate:

XX. PAVLVVS libro octauo ad Edictum

Vel iudicio publico priuatoque, vel valetudine, vel maiore re
sua distringatur:

XXI. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale

Vel exilio: vel si latitet, vel inimicus postea fiat:

XXII. PAVLVVS libro octauo ad Edictum

Aut ad finitatem aliqua aduersario iungatur, vel heres ei
existat:

XXIII. VLP IANVS libro nono ad Edictum

Aut longa peregrinatio & aliæ similes causæ impedimento
sint^c:

c e sint

XXIII. PAVLVVS libro octauo ad Edictum

Mutari debet. vel ipso procuratore postulante.

XXV. VLP IANVS libro nono ad Edictum

Quæ omnia non solum ex parte rei sed etiam in persona a-
ctoris obseruantur. Sed^d si aduersarius vel ipse pro-
curator dicat dominum mentiri: apud prætorem hæc finiri
oportet. nec ferendus est procurator qui sibi adserit procura-
tionem: nam hoc ipso suspectus est^e qui operam suam inge-
rit inuito: nisi forte purgare magis conuicium quam procura-
tionem exsequi maluit. & hactenus erit audiendus si dicat se
procura

d Sed & si

e est quod

procuratore quidē carere velle, sed ^a si id in læsa existimatione sua fiat. Ceterū ferendus erit pudorem suū purgans. Planē si dicat in rem suam se procuratorem datum & hoc probauerit: non ^b debet carere propria lite. Item si retentione aliqua procurator vt velit, non facilē ab eo lis erit transferenda.

a sed ita si id

b Nisi actor malit dominum prius conuenire, quam eum. l. f. actor. infra. es.

XXVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum

Nisi dominus ^{le} solvere paratus sit.

XXVII. VLPIANVS libro nono ad Edictum

In causæ cognitione etiam hoc versabitur, vt ita demū transferri à procuratore iudicium permittatur. si quis omnia iudicij ^c ab eo transferre paratus sit. ceterum si velit quædam transferre, quædam relinquere: iustē procurator hanc constantiam ^d recusabit. Sed hæc ita, si mandato domini procurator egit. ceterum si mandatum non est: cum neque in iudicium ^e quicquam deduxerit, nec tu ea comprobasti: quæ inuito te acta sunt tibi non præiudicant. ideòque translatio earum litium non est tibi necessaria, ne alieno factò onereris. Hæc autem cognitio procuratoris mutandi prætoris est. Si ex parte actoris litis translatio fiat: dicimus committi iudicatum solui stipulationem à reo factam. idque & Neratius probat & Iulianus, & hoc iure vtimur: scilicet si dominus satis accepit. sed * & * si procurator satis accepit, & transferatur iudicium in dominum: verius est committi, & ex stipulatu actionem à procuratore in dominum transferri. sed & si à domino vel à procuratore in procuratorem iudicium transferatur: non dubitat Marcellus quin committatur stipulatio. & hæc vera sunt. Et licet procuratori commissã sit stipulatio, tamen domino erit danda utilis ex stipulatu actio, directã penitus tollenda.

c iudicia

d inconstantiam

e in iudicio

Casus, in quo actio queritur domino per procuratorem.

XXVIII. IDEM libro primo Disputationum

Stipulatu actio utilis est sicuti iudicati actio mihi indulgetur. sed & si egit procurator meus ex ea stipulatione me inuito, nihilo minus tamen mihi ex stipulatu actio tribuetur. quæ res facit vt procurator meus ex stipulatu agendo exceptione debeat repelli: sicuti cum agit iudicati non in rem suam datus, nec ad eam ^f rem procurator factus. Per contrarium autem si procurator meus iudicatum solui satisdederit, in me ^{lex} stipulatu actio non datur. Sed & si defensor meus satisdederit, in me ex stipulatu actio non datur: quia nec iudicati mecum agi potest.

f eandem rem

XXVIII. IDEM libro nono ad Edictum

SI actor malit dominum potius conuenire quam eum qui in rem suam procurator est: dicendum est ei licere.

XXX. PAVLVS libro primo sententiarum

Actoris procurator non in rem suam datus propter impensas quas in litem fecit potest desiderare vt sibi ex iudicatione^a satisfiat, si dominus litis soluendo non sit.

^a ex iudicati actione.

De procuratore, qui heres existit domino litis.

XXXI. VLP IANVS libro nono ad Edictum

SI quis cum procuratorio nomine condemnatus esset, heres extiterit domino litis: iudicati actionem non rectè recusabit. hoc si ex assè. sin autem ex parte heres extiterit & totum soluerit, si quidem ei mandatū est hoc quoque vt soluat, mandati actionem aduersus coheredes habebit. si non sit mandatum: negotiorum gestorum actio datur. quod est & si heres procurator non extiterit & soluerit. Vnius litis pluriū personarum, plures dari procuratores non est prohibitum. Iulianus ait eum qui dedit diuersis temporibus procuratores duos: posteriorem dando priorem prohibuisse videri.

XXXII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

Pluribus procuratoribus in solidum simul datis occupantis melior conditio erit: vt posterior non sit in eo, quod prior petit, procurator.

De seruo & filiofamilias.

XXXIII. VLP IANVS libro nono ad Edictum

Seruū quoque & filiumfamilias procuratorem posse habere aiunt. & quantum ad filiumfamilias verum est: in seruo^b subsistimus. & negotia quidem pecuniaria serui posse gerere aliquem & hoc casu procuratorem eius esse admittimus, quod & Labeoni videtur: actionem autem intendere vetamus. Eum verò qui de statu suo litigat procuratorē habere posse non dubitamus: non solum in administratione rerum, sed etiam in actionibus, quæ ei vel aduersus eum competant: ex possessione^c * siue * seruitutis, siue libertatis de suo statu litigat. Ex contrario quoque eum procuratorem dari posse manifestum est.

^b in seruo vero.

^c siue ex possessione.

^d vt procurator alleget causas iuste absentie: ne quis vt conuictus max. damnetur: non enim ita potest intervenire vt absoluat, vel condemnetur. l. pen. §. vult. infra de pub. iud.

Defensio absentis.

Publicè utile est absentes à quibuscunque defendi: nam & in capitalibus iudicijs defensio^d datur. Vbicunque itaque absens quis damnari potest, ibi quemuis verba pro eo facientem & innocentiam excusantem audiri æquum est. & ordinarium admittere: quod ex rescripto Imperatoris nostri apparet.

Pars alia edicti prætorij cum eius interpretatione.

Ait prætor, **CVIVS NOMINE QVIS ACTIONEM DARI SIBI POSTVLABIT, ISEVM VIRIBONIA ARBITRATV DEFENDAT: ET EI^a QVO NOMINE AGET,** a & ex quo
ID RATVM HABERE EVM AD QVEM EAR RES PERTINET, BONI VIRI ARBITRATV SATIS DET. Aequum prætori visum est eum qui alicuius nomine procurator^b experitur, eundem^c etiam defensionem suscipere. Si quis in rem suam procurator interueniat, adhuc erit dicendum debere eum defendere: nisi fortè ex necessitate fuerit factus. b vt procurator.
c eiusdem

XXXIII. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale

SI quis in rem suam procuratorio nomine agit, veluti emptor hereditatis: an debeat inuicem venditorem defendere? & placet, si bona fide & non in fraudem eorum, qui inuicem agere vellent, gestum sit negotium: non oportere eum inuicem defendere.

XXXV. VLPIANVS libro nono ad Edictum

Sed & hæ personæ procuratorum debebunt defendere, quibus sine mandatu^d agere licet: vt puta liberi licet sint in potestate. Item parentes, & fratres, & adfines, & liberi. Patronus^e libertum^f & per procuratorem vt ingratum accusare potest: & libertus per procuratorem respondere. Non solum autem si actio postuletur à procuratore, sed^f & præiudicium, vel interdictum: vel si stipulatione legatorum, vel damni infecti velit caueri: debebit absentem defendere in competenti tribunali & eadem prouincia. Ceterum cogit eum etiam in prouincia^g de Roma abire, vele contrario: vel à prouincia in aliam prouinciam, & defendere: durum est. d mandato
e Et patronus
f sed & si, vel sed etiam si
g in prouinciam

Defendere quid.

2 Defendere autem est id facere quod dominus in litem faceret, & cauere idoneè. nec debebit durior conditio procuratoris fieri, quam est domini: præterquam in satisfaciendo. Præter satisfactionem procurator ita defendere videtur, si iudicium accipiat. vnde quaesitum est apud Iulianum, an compellatur, an verò sufficiat ob rem non defensam stipulationem committi. & Iulianus scribit libro tertio Digestorum compellendum accipere iudicium: nisi & agendum causa cognita recusauerit, vel ex iusta causa remotus fuerit. Defendere videtur procurator, & si in possessionem venire patiatum cum quis damni infecti satis, velⁱ legatorum desideret. h ad agendam.
i satisfaci. vel satisf. daionem.

XXXVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum

Vel in operis noui nuntiatione. Sed & si seruum ex causa noxali patiatur duci, defendere videtur: ita tamen vt in his omnibus ratam rem dominum habiturum caueat.

XXXVII. VLP IANVS libro nono ad Edictum

Omniū autem actionum nomine debet defendere, etiā earum quæ in heredem non dantur. Vnde est quæsitum si aduersarius plures intendat actiones, & in singulas singuli existant defensores^a suscipere parati^b: videri eum rectè defendi Iulianus ait. quo iure nos vt Pomponius scribit.

^a defensionem
^b parati, an absens
defendi videatur
videri eum, &c.

XXXVIII. IDEM libro quadragesimo ad Edictum

Non tamen eousque procedendum erit, vt si decem milia^c petantur, & existant^c duo defensores parati in quina^d defendere: audiantur.

^c existant
^d quinque

XXXVIII. IDEM libro nono ad Edictum

Non solum autem in actionibus & interdictis & in stipulationibus^e debet dominum defendere: verum in interrogationibus quoque: vt in iure interrogatus^f ex omnibus causis respondeat, ex quibus dominus. an igitur heres sit absens respondere debet: & si responderit vel tacuerit, tenebitur.

^e postulationibus.
Rectior est Fler.
si interrogatus, vt ex

De cautione rati habitationis, & alijs cautionibus.

Qui alieno nomine agit quamcumque^g actionem, id ratum habiturum eum, ad quem ea res pertinebit, cauere debet. Sed interdum licet suo nomine procurator experiatur, tamen de rato debet cauere, vt Pomponius libro vicentesimo quarto scribit, vtputa iusiurandū procuratori rettulit, iurabit^h absenti dari oportere: agit hoc iudicio suo nomine propter suum iusiurandū: nequeⁱ enim hæc actio domino competere potuit. sed debet de rato cauere. Sed & si procuratori constitutum est, & ex ea causa agat: dubitandum non est quin locus sit de rato cautioni: Idque Pomponius scribit.

^g quamcumque actio
ne,

^h iurauitque
ⁱ *Dicitur quidem a
illio domino non com-
petit: vtili tamen re-
tū experiatur. l. in
causa. in fi. supra.*

Quæritur apud Iulianum vtrem dominum solum ratam² rem habere debet satisdare, an etiam ceteros creditores. & ait dumtaxat de domino cauendum. nec illis verbis, **A D Q V E M EA RES PERTINET**, creditores contineri. nam nec ipsi domino hæc incūbebat cautio. Si de dote agat pater cauere debet ratam rem filiam habiturā. sed & defendere eam debet, vt³ & Marcellus scribit. Si pater filij nomine iniuriarum agat: cum duæ sint actiones vna patris altera filij: cessat de rato cautio.⁴ Si status controuersiam cui faciat procurator: siue ex⁵ seruitute in libertatem aduersus eum quis litiget, siue ipse ex libertate in seruitutem petat: debet cauere ratam rem dominum habiturum. & ita edicto scriptum est, vt ex vtroque la-
tere

- 6 tere quasi actor habeatur. Est & casus, quo quis eiusdē actionis nomine & de rato caueat, & iudicatum solui. vtpota postulata est cognitio de in integrū restitutione, cum minor circumscriptus in venditione diceretur: alterius^a procurator exiit: debet cauere hic procurator^a & ratam rem dominum habiturum: ne fortē dominus reuersus velit quid petere: itē iudicatum solui: vt si quid fortē propter hanc restitutionem in integrum præstari adulescenti debeat, hoc præstetur. * & * hæc ita Pomponius libro vicensimo quinto ad edictum scribit. Item ait si suspectus tutor postuletur, defensorem eius oportere etiam de rato cauere: ne reuersus ille velit retractare quod actum est. Sed non facilē per procuratorem quis suspectus accusabitur^b: quoniam famæ causa est: nisi constet ei à tutore mandatum nominatim: aut si etiam absente tutore, quasi non defenderetur, prætor erat cogniturus.

XL. IDEM libro nono ad Edictum

- Pomponius scribit non omnes actiones per procuratorem posse quem instituere, denique vt liberi, qui in potestate absentis dicuntur, ducantur, interdictum non posse desiderare ait: nisi, vt Iulianus ait, causa cognita: id est si^a & nominatim ei mandatum sit, & pater valetudine vel alia iusta causa impediatur. Si stipuletur procurator damni infecti, vel legatorum: debet de rato cauere.

Qui alium defendit in actione reali. etiam de rato debet cauere.

- 2 Sed & is, qui quasi defensor in rem actione conuenitur, præter solitam satisfactionem iudicatum solui etiam de rato^c debet cauere. quid enim si in hoc iudicio rem meam esse pronuntietur: reuersus^d ille, cuius defensor extiterat, velit fundum vindicare: nonne ratum non videbitur habere quod iudicatum est? denique si verus procurator extitisset, vel ipse præsens causam suam egisset, & victus esset: si à me vindicaret, exceptione rei iudicatæ summoueretur. & ita Iulianus libro quinquagesimo^e digestorum scribit. nam cum iudicatur rem meam esse, simul iudicatur illius non esse.

Cautio de rato.

- 3 Ratihibitionis autem satisfactio ante litis contestationē à procuratore exigitur. ceterū semel lite contestata non compelletur ad cautionē. In his autem personis, in quibus mandatum non exigimus, dicendum est, si fortē euidentis sit contra voluntatem eos experiri eorum, pro quibus interueniunt,

debere eos repelli. Ergo non exigimus vt habeant voluntatem vel mandatum, sed ne contraria voluntas probetur: quāuis de rato offerant cautionem^a.

a actionem. *Reſer*
eſt Florent.

b Fœminis

XLI. PAVLVS libro nono ad Ediētum

FEminas^b pro parentibus agere interdū permittetur causa cognita: si fortè parentes morbus aut ætas impediāt: nec quemquam, qui agat, habeant.

Dē popularibus actionibus.

XLII. IDEM libro octauo ad Ediētum.

LIcet^c in popularibus actionibus procurator dari non possi^t Tamen dictū^d est, meritò eū qui de via publica agit & priuato damno ex prohibitione adfcitur, quasi priuatæ actionis dare^e posse procuratorem. multò magis dabit ad se pulchri violati actionem is, ad quem ea res pertinet.

c Hinc sumpta sunt
l. 1. & 5. de popu. act.
Dicitur.
d tamen dicendum
e dari.

Ad actionem iniuriarum ex lege Cornelia procurator dari potest: nam & si pro publica utilitate exercetur, priuata tamen est.

De obligatione & actione mandati.

Ea obligatio, quæ inter dominum & procuratorem consistere solet, mandati actionem parit. aliquando tamen non contrahitur obligatio mandati: sicut euenit cum in rem suam procuratorem præstamus, eoque nomine iudicatum solui promittimus: nam si ex ea promissione aliquid præstiterim^g, non mandati, sed ex vendito si hereditatem vendidimus, vel ex pristina causa mandati agere debem^g: vt fit cum fideiussor reum procuratorem dedit. Is cui hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, heredem iure dabit procuratorem. Sed & dominum pignoris creditor rectè dabit procuratorem ad Seruianam.

f procuratorem in
constitutam.

Porro si vni ex reis credendi constitutum sit, isque alium in constitutam pecuniam det: non negabimus posse dare. Sed ex dyobus reis promittendi alter alterum ad defendendū procuratorem dabit. Si plures heredes sint, & familiæ hereticundæ, aut communi diuidendo agatur, pluribus eundē procuratorem non est permittendum dare: quoniam res expediri^g non potest circa^h adiudicationes, & condemnationes, planè permittendum dare, si vni coheredi plures heredes existant. Reo latitante post litem contestatam, ita demum fideiussores eum defendere videbuntur, si vel vnus ex his eum pro solido defendat, vel omnes: vel quiⁱ ex his vnum^k dederint, in quem iudicium transferetur.

g explicari
h circa. *reser*
eſt Florent.

i vel quidam
k vnum procurator
reum dederint.

Quis possit procuratorem dare.

XLIII. IDEM libro nono ad Ediētum

MVtus & surdus per eum modum, qui procedere potest, procuratorem dare non prohibetur. forsitan & ipsi dantur

l prohibentur.

2 tur: non quidem ad agendum, sed ad administrandū. Cum
 3 quæretur an aliQui procuratorem habere liceat, inspiciendū
 4 erit an non prohibeatur procuratorē dare: quia hoc edictum
 5 prohibitorium est.

2 In popularibus actionibus, ubi quis quasi vnus ex popu-
 3 lo agit, defensionem^a vt procurator præstare cogendus non
 4 est. Is qui curatorem alicui præsentī petat, non aliter audietur
 5 nisi adulto consentiente. quod si absentī: ratam rem eum
 6 habiturum necesse habet dare^b Poena non defendentis pro-
 7 curatoris hæc est, vt denegetur ei actio. Si procurator agat,
 8 & præsens sit absentis seruus: Atilicinus ait seruo cauendum,
 9 non procuratori^c. Qui^d nō cogitur defendere absentem,
 10 tamen si iudicatum solui satisfecit defendendi absentis *gratia
 11 *: cogendū^e procuratorē iudicium accE pere, ne decipiatur
 12 is qui satis accepit. nam^f eos, qui non coguntur rem^g defendere,
 13 post satisfidictionem cogi. Labeo causa cognitatem per-
 14 randum: & si captio actoris sit propter temporis tractum,
 15 iudicium eum accipere cogendum. Quod si aut ad finitas
 16 dirempta sit, aut inimicitia intercesserint, aut bona absentis
 17 possideri^h cœperint,

^a Qui agit actione populari, non est populi procurator: & ideo non cogitur in suo agenti quasi in populū respondere. l. Seruū §. ait prator. supra eod.

^b Satis dare.

^c Cui satis caueri potest. l. si procurator. supra eo. verum satis est, vt seruo caueatur: quia per hunc dicitur. l. stipulatio ista. de ver. obl. per illum verò vix tantum alio quaeritur. l. in causis, supra eod.

^d Et qui non e cogendus iudiciū f eos tamen. vel,

nam & eos.

^g rem

^h possidere

i abfuturus.

XLIIII. VLPPIANVS libro septimo Disputationum

V El si longinquo sit afuturus, ⁱ vel alia iusta causa inter-
 uenerit.

XLV. PAVLVS libro nono ad Edictum

1 N On cogendum. Sabinus^k autem nullas prætoris partes esse ad compellendum defendere, sed ex stipulatu ob
 2 rem non defensam agi^l posse, ac si iustas causas habeat cur iudicium accipere nolit, fideiussores^m non teneri: quia vir bonus arbitraturus non fuerit, vt qui iustam excusationem adferret, defendere cogeretur. Sed & si satis non dedit, sed repromittenti ei creditum est: idem statuendum est. Qui
 3 ita de publico agunt vt & priuatum commodum defendant, causa cognita permittuntur procuratorē dare. & postea alius agens exceptione repellitur.

^k Sabinus nit.

^l agere
^m nec fideiussores

Cautio de rato.

Si procuratori opus nouum nuntiatum sit, isque interdicto vtatur, NE EI VIS FIAT AEDIFICANT: defensoris partes eum sustinere, nec compelli cauere ratam rem dominum habiturum Iulianus ait. Et si satisfecerit: non animaduerto, inquit Iulianus, quo casu stipulatio committatur.

XLVI. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

1 Q Vi proprio nomine iudicium accepissetⁿ, si vellet^o procuratorem dare, in quem actor transferat iudicium: au-
 2 diri debet, solemniterque pro^p iudicatum solui satisfidatione
 3 cauere.

ⁿ accepit.
^o velit.

^p pro eo iudicatum

H v

cauere.

cauere. Ei qui defendit eum, cuius nomine ipse nō agat, liberum est vel in vnam rem defendere. Qui alium defendit, satisdare cogitur: nemo enim alienæ litis idoneus defensor sine satisfactione intellegitur. Itē quaritur, si iudicium acceperat^a defensor, & actor in integrum restitutus sit: an cogendus sit restitutorium iudicium accipere. & magis placet cogendum^b. Procurator vt in ceteris quoque negotijs gerendis, ita & in litibus ceteris bona fide rationem reddere debet. Itaque quod ex lite consecutus erit siue principaliter ipsius rei nomine, siue extrinsecus ob eam rem: debet mandati iudicio restituere. vsque adeo, vt & si per errorem, aut iniuriam iudicis non debitum consecutus fuerit: id quoque reddere debeat. Item contra, quod ob rem iudicatam procurator soluerit, contrario mandati iudicio recipere^d debet. pœnam autem, quam ex suo delicto præstitit, recipere non debet. Litis impendia bona fide facta vel ab actoris procuratore vel à rei, debere ei restitui æquitas suadet.

a acceperit

b cogendam procuratorem.

c litibus exercendis

d recuperare

De duobus procuratoribus.

Si duobus mandata sit administratio negotiorum, quorum alter debitor sit mandatoris: an alter cum eo rectè acturus sit? & vtique rectè: non enim ob id minus procurator intellegitur, quòd is quoque cum quo agitur procurator sit.

e mandata administratione eorum alter fit

XLVII. IULIANVS libro quarto ad Vrfeium Ferocem
 Quiduos procuratores omnium rerum suarum relinquit, nisi nominatim præcepit vt alter ab altero pecuniam petat, non videtur mandatum vtrilibet eorum dedisse.

g relinquit,

XLVIII. GAIVS libro tertio ad Ediçtum Prouinciale
 Itaque si hoc specialiter mandatum est: tunc excipiente eocum quo agitur, si non mihi mandatum sit vt a debitoribus peterem: actorem ita debere replicare, aut si mihi mandatum est vt a te peterem.

XLVIII. PAVLVS libro quinquagesimo quarto ad Ediçtum

Ignorantis domini condicio deterior per procuratorē fieri non debet.

L. GAIVS libro vicesimo secundo ad Ediçtum prouinciale

Quacunque ratione procurator tuus à me liberatus est, id tibi prodesse debet.

Idoneus defensor quis.

LI. VLPIANVS libro sexagesimo ad Ediçtum

Minor

h Eadem inscriptio capitis 46. & huius ostendit vtrumque esse coniungendū & addendum ex Iuliano. l. 47. vt alter mandatariorum aut altero petere possit, ei oportere specialiter mandatum esse.

i creditoribus

k placet,

l at si

m mandatum non fit

MInor^a viginti quinque annis si defensor existat, ex^b quibus causis in integrum restitui possit, defensor idoneus non est: quia & ipsi & fideiussoribus eius per in integrum restitutionem succurritur. Quoniam^c tamen defendere est eandem vicem quam reus subire: defensor mariti^d in amplius quam maritus facere possit, non est condemnandus^d. Is qui suscepit defensionem, & si locupletissimus est,

LII. PAVLVS libro quinquagesimo septimo^e ad Edictum
ET^f si consularis sit:

LIII. VLPIANVS libro sexagesimo ad Edictum
Non videtur defendere, nisi satis dare fuerit paratus.

LIIII. PAVLVS libro quinquagesimo ad Edictum
Nequae femina, neque miles, neque qui reipublicae causa a-
 futurus^g est, aut morbo perpetuo tenetur, aut magistratum initurus est, aut inuitus iudicium pati non potest, idoneus defensor intellegitur. Tutores qui^h in aliquo loco ad-
 ministraverunt, eodem loco & defendi debent.

LV. VLPIANVS libro sexagesimo quinto ad Edictum
Procuratore in rem suam dato, praefendus non est dominus procuratorisⁱ in litem mouendam vel pecuniam suscipiendam: qui enim suo nomine utiles actiones habet, rite eas intendit.

LVI. IDEM libro sexagesimo sexto ad Edictum
Ad rem mobilem petendam datus procurator, ad exhibendum recte aget.

LVII. IDEM libro septuagesimo quarto ad Edictum
Qui^k procuratorem dat ut confestim agat, is intellegendus est permittere procuratori & postea litem peragere.
 Si quis remittit^l exceptionem procuratoriam, non poterit ex paenitentia eam opponere.

Quae sit potestas procuratoris.

LVIII. PAVLVS libro septuagesimo primo ad Edictum
Procurator, cui generaliter libera administratio rerum commissa est, potest exigere^m, aliud pro alio permutare.

LVIII. IDEM libro decimo ad Plautium
Sed & id quoque ei mandari videtur, ut soluat creditoribus.

LX. IDEM libro quarto Responsorum
Mandatoⁿ generali non contineri etiam transactionem decidendi causa interpositam. & ideo si postea is, qui mandauit, transactionem ratam non habuit: non posse eum repelli ab actionibus exercendis.

LXI. IDEM libro primo ad Plautium
Plautius ait: procuratorem damnatum non debere conueniri, nisi^o aut in rem suam datus esset, aut optulisset se, cum

^a Ex ti. quibus ex-
 cas. in poss. cat. Duar.
^b in quibus

^c Quoniam autem

^d condemnati

^e Ex ti. de reb. aut.
 ind. possess. Duar.
^f aut li

^g abfuturus

^h quo in loco

ⁱ procuratori

^k Ex tractatu de ex-
 cep. Duar.

^l omiserit

^m exigere, nouare,
 aliud

ⁿ Ad actionem ex-
 ercendam. l. transa-
 ctionis. C. de trans-
 act. Nam procurator,
 cui rerum omnium ad-
 ministratio est manda-
 ta, transigere potest. l.
 praes. C. de transact.
 Eguin. Baro.

^o nisi si aut

se, cum sciret cautum non esse, omnibus placuit. Idem erit obseruandum & si defensoris loco cum satisfactione se liti optulerit.

LXII. POMPONIUS libro secundo ex Plautio.

AD legatum petendum procurator datus si interdicto vtatur aduersus heredem DE TABVLIS EXHIBENDIS: procuratoria exceptio, quasi non & hoc esset ei mandatum, non obstat.

De potestate procuratoris.

LXIII. MODESTINVS libro sexto Differentiarum

PROcurator totorum bonorū, cui res administrandæ mandata^a sunt, res domini neque mobiles, vel^b immobiles, neque^c seruus sine speciali domini mandatu alienare potest: nisi fructus aut alias res, quæ facillè corrumpi possunt.

a commissæ.
b nec immobiles.
c vel seruus neque seruos.

LXIII. IDEM libro tertio Regularum.

IS, cuius nomine defensor existit, si ante litem contestatam in præsentia fuerit, & postulet suo nomine litem suscipere: causa cognita audiendus est.

Casus, in quo non exigitur cautio de rata.

LXV. IDEM libro singulari de Euermaticis.

SI procuratorem absentem dominus satisfactione releuare velit, litteras suas ad aduersarium derigere debet, quibus significet quem aduersus eum procuratorem, & in qua causa fecerit: ratumque se habiturum quod cum eo actum sit. hoc enim casu literis eius ad probatis velut præsentis procuratorem interuenire intelligendum est. Itaque & si postea mutata voluntate procuratorem^d esse noluerit: tamen iudicium, quo quasi procurator expertus est, ratum esse debet.

d eum esse.
e. consumat.
f gerere.

g Finis negotiorum administratione, non soluitur obligatio procuratoris. Sed si quid eius nomine soluerit, contraria actione mandati recuperabit. l. seruum. mand. tutoris. & eo obligatio, finito officio, soluitur: quoniam finita tutela si quid postea soluerit, experiri non potest. l. si. si quis cautio. & l. tutor. quando ex fact. tuto. Nouella 72. veritum est, ne creditores pupilli ad tutelam accedant: nec enim consequens est testamentarios tuces nouella non contineri, quod hi satisfacti non teneantur. de satisfact. tutor. vel cur. in princ. Instit.

LXVI. PAPINIANVS libro nono Quæstionum.

SI is qui Stichum vel Daman, vtrum eorum ipse vellet, stipulatus est: & ratum habeat quoddam alterum procuratorio nomine Titius petit: facit vt res in iudicium deducta videatur, & stipulationem consumit.^e

Casus, in quo tenetur procurator nomine suo.

LXVII. IDEM libro secundo Responsorum:

PROcurator, qui pro euictione prædiorum, quæ vendidit, fidem suam adstrinxit, & si negoti Agere^f defierit, obligationis tamen onere prætoris auxilio non leuabitur: nam procurator, qui pro domino vinculum obligationis suscepit, onus eius frustra recusat.^g

Casus, in quo queritur actio domino per procuratorem.

LXVIII. IDEM libro tertio Responsorum.

QVod procurator ex re domini, mandato non refragante stipulatur, inuito procuratore dominus petere potest.

LXVIII.

LXVIII. PAVLVS libro tertio Responsorum

PAulus respondit etiam eum, qui ad litem suscipiendam procuratorem dedit, causæ suæ adesse non prohiberi.

Casus in quo procurator in rem suam cogitur defendere.

LXX. SCAEVOLA libro primo Responsorum

PAter filio suo pupillo tutorem dedit Sempronium creditorem suum, is administrata tutela reliquit fratrem suum heredem : qui & ipse decesit, & per fidei commissum nomen debitoris Titio reliquit: eique mandatæ sunt actiones ab heredibus. quæro cum tam tutelæ actio, quam pecuniæ creditæ ex hereditate Sempronij descendant, an non aliter mandata actio ei detur, quâ si defendat heredes, à quib⁹ ei actiones mandatæ sunt. respondi *decere* defendere. a mandati.

LXXI. PAVLVS libro primo Sententiarum.

Absens reus causas absentiae (per) procuratorem reddere potest.

An per procuratorem acquiratur domino.

LXXII. IDEM libro primo Manualium.

PER procuratorem non semper adquirimus actiones sed retinemus : veluti si reum conueniat intra legitimum tempus: vel si prohibeat opus nouum fieri, vt interdictum nobis vtile sit **QVOD VI AVT CLAM**: nam & hic pristinum ius nobis conferuet. ^b

Oblatio pecuniæ debita quam vim habeat.

b consecrat.

LXXIII. IDEM libro singulari de officio adfessorum.

SI reus paratus sit ante litem contestatâ pecuniam soluere, procuratore agente quid fieri oportet? nam iniquum est cogi eum iudicium accipere, propter ^c quod suspectus videri potest qui præsentem domino non oprulit pecuniam. quid^d si tunc facultatem pecuniæ non habuit? numquid cogi debeat iudicium accipere? quid enim si & famosa sit actio? Sed hoc constat, vt ante litem contestatam præses iubeat in æde sacra pecuniâ deponi: hoc enim fit & in pupillaribus pecunijs. quod si lis contestata est: hoc omne officio iudicis dirimendum est.

c propterea quod.
d quid enim si.

LXXIII. VLP IANVS libro quarto opinionum

Nec ciuitatis actor negotium publicum per procuratorem agere potest.

Cautio de rato.

LXXV. IULIANVS libro tertio digestorum.

QVI absentem emptorem eundemque possessorem fundi defendebat, & iudicium nomine eius accipiebat, postulabat à venditore fundi vt ab eo defenderetur: venditor desiderabat caueri sibi ratam rem emptorem habiturum: puto sum

a repetere

cum venditori de rato satisfidare debere: quia si fundum agenti restituerit, nihil prohibet dominum rem petere, ^a & cogi venditorem rursus defendere.

De satisfidatione iudicatum solui.

LXXVI. IDEM libro quinto ad Minicium

TItius cū absentē defenderet, satisdedit: & prius quā iudicium acciperet desit reus soluendo esse: quā ob causam defensor recusabat iudicium in se reddi oportere. quāro an id ei concedi oporteat, Iulianus respondit, defensor cum satisdedit, domini loco habendus est. nec multum ei præstaturus ^b est prætor, si eum non coegerit iudicium accipere: cum ad fideiussores eius ^c iri possit: & hi quidquid præstiterint, à defensore consecuturi sint.

^b præstaturus
^c eius actor ire

Defensio.

LXXVII. PAVLVS libro quinquagesimo septimo ad Edictum

OMnis qui defenditur, boni viri arbitrato defendendus est.

LXXVIII. AFRICANVS libro sexto Quæstionum

ETideo non potest videri boni arbitrato litem defendere. **E**is qui a ctorem frustrando efficiat ne ad exitum controuersia deducatur. Ad duas res petendas procurator datus si vnā rem petat, exceptione non excluditur: & rem in iudicium deducit. ^d

^d Qui enim ad duas datus est, & ad vnā datus est, eamque petens nihil facit, quod sibi non sit mandatum e cuiusque agatur.

QVOD CIVIS CVNQUE ^e VNIVERSITATIS NOMINE VEL CONTRA EAM AGATUR ^f

TIT. IIII.

De collegiis.

GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale

NEQVE societas, ^g neque collegium, neque huiusmodi corpus passim omnibus habere conceditur: nam & legibus & senatusconsultis & principalibus constitutionibus ea res coërcetur. Paucis admodum in causis concessa sunt huiusmodi corpora: vt ecce vestigalium publicorum focijs permissum est corpus habere: vel aurifodinarum, vel argentifodinarum, & ^h salinarum. Item collegia Romæ certa sunt, quorum corpus senatusconsultis atque constitutionibus principalibus confirmatum est: veluti pistorum, & quorundam aliorum, & nauiculariorum, qui ⁱ & ^l in prouincijs sunt. Quibus autem permissum est corpus habere collegij societatis, ⁱ siue cuiusque ^k alterius eorum nomine proprium est, ad exemplū reipublicæ habere res communes, arcam communē, & actorē siue syndicum: per quē tanquam in republica

^g societatem

^h vel salinarum

ⁱ siue societatis
^k cuiuscunque

republica^a quod communiter agi fieriq; oporteat, agatur fiat. a reimpub.
 Quod si nemo eos defendat: quod eorum commune erit pos-
 fideri: & si admoniti^b non excitentur ad sui defensionem, ve- b moniti
 nire se iussurum proconsul ait. Et quidem non esse actorem
 vel syndicum tunc quoque intellegimus, cū is absit, aut vale-
 tudine impediatur, aut inhabilis sit ad agendum. Et si extra-
 neus defendere velit vniuersitatem, permittit proconsul, sicut
 in priuatorū^c defensionibus obseruatur: quia eo modo me- c priuatorū quo-
que
 lior condicio vniuersitatis fit.

De actore vniuersitatis.

II. VLP IANVS libro octauo ad Edictum

SI municipes vel aliqua vniuersitas ad agendum det actore^d, d hic dicendum
 non erit dicendum^d quasi à pluribus datum sic haberi, hic
 enim pro republica vel vniuersitate interuenit, non pro sin-
 gulis.

III. IDEM libro nono ad Edictum

Nulli permittetur nomine ciuitatis vel curiæ experiri, nisi e cui ex lege per-
mittitur
 ei cui^e lex permittit aut lege cessante ordo dedit, cū duæ
 partes adessent aut amplius quàm duæ.

IIII. PAVLVS libro nono ad Edictum

Plane^f vt duæ partes decurionum adfuerint, is quoque, quē f vt planè vbi
g annumerari
 decernent, numerari^g potest.

V. VLP IANVS libro octauo ad Edictum

ILLud notandum Pomponius ait, quod & patris suffragiū^h h Quod non in te-
belle solum ex scrip-
to ferebatur. (vt cre-
didis Accur.) sed etiā
vire, quod erat inno-
centius, ac magnifices
vires. Bnd. in poster.
annota.
i in eiuſdem pa-
tris
 filio proderit, & filij patri.

VI. PAVLVS libro nono ad Edictum

Item eorum, qui in eiuſdemⁱ potestate sunt, quasi decurio k esse videtur
 enim hoc dedit, non quasi domestica persona. Quod * & *
 in honorum petitione erit seruandum: nisi lex municipij vel
 1 perpetua consuetudo prohibeat. Si decuriones decreue-
 runt actionem per eum mouendam, quem duumviri eleger-
 int: is videtur ab ordine electus, & lideo experiri potest. par-
 ui enim refert ipse ordo elegerit, an is cui ordo negotium de-
 dit. Sed si ita decreuerint, vt quæcunque incidisset contro-
 uersia, eius petendæ negotium Titius haberet: ipso iure id de-
 cretum nullius momenti esse: ^k quia non possit videri de ea re,
 quæ adhuc in controuersia non sit, decreto datam persecutio-
 nem. Sed hodie hæc omnia per syndicos solent secundū lo-
 2 corum consuetudinem explicari. Quid^l si actor datus, l Quid si
m que &
n durare
 postea decreto decurionum prohibitus sit? an exceptio ei no-
 ceat? & puto si hoc accipiendum, vt ei permissa videatur, cui^m
 & permissa duratⁿ.

*Actor vniuersitatis debet defendere, & de rato causare,
 si dubitatur de mandato.*

Actor vniuersitatis si agat, compellitur etiam defendere: ³ non autem compellitur cauere de rato. Sed interdum si de decreto dubitetur, puto interponendam & de rato cautionem. Actor itaque iste procuratoris partibus fungitur: & iudicati actio ei ex edicto non datur, nisi in rem suā datus sit: & constitui ei potest. Ex istdem causis mutandi actoris potestas erit, ex quibus etiam procuratoris. Actor etiam filiusfamilias dari potest.

Vniuersitas agit, & contra eam agitur.

VII. VLP IANVS libro decimo ad Edictum.

Sicut municipum nomine actionem prætor dedit, ita & aduersos eos iustissimè edicendū putauit. Sed & legato qui in negotium ^a publicum sumptum fecit puto dandam actionem in municipes. Si quid vniuersitati debetur, singulis non debetur, nec quod debet vniuersitas, singuli debent. In decurionibus vel alijs vniuersitatibus nihil refert vtrum omnes idem maneant, an pars maneat, vel omnes immutati sint. Sed si vniuersitas ad vnum redit, ^b magis admittitur posse eū conuenire & conueniri: cum ius omnium in vnum reciderit, & stet ^c nomen vniuersitatis.

VIII. IAVOLENVS libro quintodecimo ex Cassio

AN] ciuitates si per eos qui res earum administrant non defenduntur: nec quicquam est corporale reipublicæ quod possidetur: per actiones debitorum ciuitatis, agentibus satisfieri oportet. ^d

VIII. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

Si tibi cum municipibus hereditas communis erit: familiæ heriscundæ iudicium inter vos redditur. Idemque dicendum est in ^e finium regundorum, & aquæ pluuiæ arcendæ iudicio.

X. PAVLVS libro primo Manualium.

Constitui potest actor etiam ^f ad operis noui nuntiationē, & ad stipulationes interponendas: veluti legatorum, damni infecti, iudicatum solui: quamuis seruo potius ciuitatis caueri debeat. sed & si actori cautum fuerit, vtilis actio administratori rerum ciuitatis dabitur.

DE NEGOTIIS GESTIS

TIT. V.

Interpretatio edicti.

VLP IANVS libro decimo ad Edictum

HOC edictum necessarium est: quoniam magna vtilitas absentium versatur, ne indefensi rerum possessionem aut venditionē patiantur, vel pignoris distractionem, vel pœnæ committendæ actionem, vel iniuria rem suā amittant.

De actione

^a in negotiis publicis.

^b recidit.

^c extet.

^d Sic in executione iudicati mobilia primum, deinde res solæ, sunt nomina debitorum pignori capiuntur. l. ad dno Pio. infr. de re in die.

^e & in finium

^f &

De actione negotiorum gestorum.

II. GAIUS libro tertio ad Edictum Prouinciale

SI quis absentis negotia gesserit licet ignorantis: tamen quidquid vtiliter in rem eius impenderit, veletiam ipse^a se in re absentis alicui obligauerit: habeat eo nomine actionem. Itaque eo casu vltro citroque nascitur actio, quæ appellatur negotiorum gestorum. Et sanè sicut æquum est ipsum actus sui rationem reddere: & eo nomine condemnari quidquid vel non vt oportuit gessit, vel ex his negotiis retinet ita ex diuerso iustum est si vtiliter gessit præstari ei quidquid eo nomine vel abest ei, vel a futurum^b est.

a si se
† rem
b abfuturum

Edictum, & eius interpretatio.

III. VLPIANVS libro decimo ad Edictum

AIt prætor. SI QVIS NEGOTIA ALTERIVS, SIVE QVIS NEGOTIA, QVAE CVIVS QVE CVM IS MORITVR FVERINT, GESSERIT: IVDICIUM EO NOMINE DABO. Hæc verba SI QVIS, sic sunt accipienda, SIVE QVAE: nam & mulieres negotiorum gestorum agere posse & conueniri non dubitatur: NEGOTIA sic accipe: siue vnum siue plura. ALTERIVS inquit. & hoc ad vtrumque sexum refertur. Pupillus Sanè si negotia gesserit, post rescriptum Diui Pij¹ etiam conueniri potest in id quod factus est locupletior. agendo autem compensationem eius quod gessit patitur. Et si furiosi negotia gesserim: competit mihi aduersus eum negotiorum gestorum actio. Curatori autem furiosi vel furiosæ aduersus eum eamue dandam^d actionem Labeo ait. Hæc verba, SIVE QVIS NEGOTIA, QVAE CVIVS QVE CVM IS MORITVR FVERINT, GESSERIT: significant illud tempus, quo quis post mortem alicuius negotia gessit. de quo fuit necessarium medicare: quoniam neque testatoris iam defuncti neque heredis qui nondum adiit^f negotium gessisse videntur. Sed si quid accessit post mortem, vt puta partus, & fetus, & fructus, vel si quid serui adquisierint: & si ex his verbis non continentur, pro adiecto tamen debent^h accipi. Hæc autem actio cum ex negotio gesto oriatur, & heredi & in heredem competit. * Si executor à prætoris in negotioⁱ meo datus dolum mihi fecerit, dabitur mihi aduersus eum actio. * Interdum in negotiorum gestorum actione Labeo scribit dolum solummodo versari: nam si affectione coactus ne bona mea distraherentur negotiis te meis opruleris: aquisitionum esse dolum dumtaxat te præstare. quæ sententia habet æquitatem. Hac actione tenetur non solum is qui sponte & nulla necessitate cogente

c eius
d dandam negotiorum gestorum actionem
e moreretur

f adiit hereditatem

g continetur
h debet

i negotio gerendo

immiscuit se negotijs alienis & ea gessit: verum & is qui aliqua necessitate vrguente vel necessitatis suspicione gessit.

Mandatum verum Titij, vel putatiuum domini non impedit actionem negotiorum gestorum contra dominum oriri.

Apud Marcellum libro secundo digestorum quaeritur, si cum proposuisssem negotia Titij gerere, tu mihi mandaueris vt geram: an vtraque actione vti possim. & ego puto vtraque locum habere: quemadmodum ipse Marcellus scribit si fideiussorem accipero negotia gesturus: nam & hic dicit aduersus vtrumque esse actionem.

III. IDEM libro quadragesimo quinto ad Sabinum Sed videamus an fideiussor hic habere aliquam actionem possit. & verum est negotiorum gestorum eum agere posse, nisi donandi animo fideiussit.

Falsa opinio.

V. IDEM libro decimo ad Edictum

Item si cum putau^a à te mihi mandatum, negotia^b gessi: & hic nascitur negotiorum gestorum actio, cessante mandati actione. Idem est etiam si pro te fideiussero dum puto mihi à te mandatum esse. Sed & si cum putau^a Titij negotia esse cum essent Sempronij, ea gessi: solus Sempronius mihi actione negotiorum gestorum tenetur.

VI. IULIANVS libro tertio Digestorum scribit

Si pupilli tui negotia gessero non mandatu tuo, sed ne tutelae iudicio tenearis: negotiorum gestorum te habebō obligatum, sed & pupillum: modo si locupletior fuerit factus.

Datum procuratori.

Item si procuratori tuo mutuum pecuniam dederō tui contemplatione vt creditorem tuum vel pignus tuum liberet: aduersus te negotiorum gestorum habebō actionem aduersus eum cum quo contraxi nullam. Quid tamen si à procuratore tuo stipulatus sum? potest dici superesse mihi aduersus te negotiorum gestorum actionem: quia ex abundanti hanc stipulationem interposui. Si quis pecuniam vel aliam quandam rem ad me perferendam acceperit: quia meum negotium gessit, negotiorum gestorum mihi actio aduersus eum competit.

Gerens sui lucri causa.

Sed & si quis negotia mea gessit non mei contemplatione sed sui lucri causa: Labeo scripsit suum eum potius quam meum negotium gessisse: qui enim depradandi causa accedit, suo lucro nō meo comodo studet. sed nihilo minus immo magis & is tenebitur negotiorum gestorū actione. Ipse tamen si circa res meas aliquid impenderit: non in id quod ei abest,

^a Quia tam re quam voluntate geritur negotij, error non omni no infirmat, quod geritur vtiliter, sit. de legat. §. si rem. instit. cū alioqui, quod ex solo animo pendeat, falsa opinione vitietur. l. is qui. de acqu. hered. b tua negotia c vt Iulianus lib. iij Ex nois hic error status est: nam pro vi. facile fuis scribere vt.

d sed si e Hic non occupatis animo donatis: nec vt possessione ad se transferret. Sed possessis geris negotium: ius cuius res est. l. i. qm: nihil mirum est, si consequitur quod impeditur nec similis est male fidei possessori, qui pro domino se gerit: & rem alienam animo d. i. i. occupat. l. 7. §. ex diuerso. de acqu. rer. domini. f non etiam in id

abest, quia improbe a T^a negotia mea accessit, sed in quod^b ego locupletior factus sum habet contra me actionem.

Negotium alterius quid sit.

- 3 Si^c quis ita simpliciter versatus est, ut suum negotium in suis bonis quasi meum gesserit: nulla ex utroque latere nascitur actio: quia nec fides bona hoc patitur. Quod si & suum & meum quasi meum gesserit: in meum tenebitur. nam & si cui mandauero ut meum negotium gerat, quod mihi tecum erat commune: dicendum esse Labeo ait si & tuum gessit sciens, negotiorum gestorum eum tibi teneri. Si quis quasi seruus meus negotium meum gesserit, cum esset vel libertus vel ingenuus: dabitur negotiorum gestorum actio.

Gerens negotia filij, vel serui.

- 5 Sed si ego tui filij negotia gessero vel serui: videamus an tecum negotiorum gestorum habeam actionem. & mihi videtur verum quod Labeo distinguit, & Pomponius libro vicensimo sexto probat: ut si quidem contemplatione tui negotia gessi pecuniaria, tu mihi teneris. quod si amicitia filij tui vel serui, vel eorum contemplatione: aduersus patrem vel dominum de peculio dumtaxat dandam actionem. Idemque est & si sui iuris esse eos putavi. Nam & si seruum non necessarium emerio filio tuo & tu ratum habueris: nihil agitur^d rati habitatione. Eodem loco Pomponius scribit hoc adiecto: quod putat & si nihil sit in peculio, quoniam plus patri dominus debetur, & in patrem dandam actionem in quantum locupletior ex mea administratione factus sit.

Falsa opinio.

- 6 Sed si hominis liberi qui tibi bona fide seruiebat negotia gessero: si quidem putans tuum esse seruum gessi: Pomponius scribit earum rerum^e peculiarium causa quae te sequi debent, tecum mihi fore negotiorum gestorum actionem: earum vero rerum quae ipsum sequuntur, non tecum sed cum ipso. Sed si liberum scibi: earum quidem rerum quae eum sequuntur, habebis aduersus eum actionem: earum vero quae te sequuntur, aduersus te. Si Titij seruum putans qui erat Sempronij, dederam pecuniam ne occideretur: ut Pomponius ait habebis negotiorum gestorum aduersus Sempronium actionem. Item quaeritur apud Peditum libro septimo: si Titium quasi debitorem tuum extra iudicium admonueris, & is mihi soluerit cum debitor non esset: tunc postea cognoueris & ratum habueris: an negotiorum gestorum actione me possis conuenire. Et ait dubitari posse: quia nullum negotium tuum gestum est cum debitor tuus non fuerit. sed rati habitio, inquit, fecit tuum negotium. & sicut ei a quo ex actum est, aduersus eum datur repetitio qui ratum habuit: ita &

ipſi debet poſt ratihabitionem aduerſus me competere actio. ſic ratihabitiſio conſtituet tuum negotium quod ab initio tuum non erat, ſed tua^a contemplatione geſtum. Idem^b ait ſi Titij debitorem, cui te heredem putabam cum eſſet Seuius heres, conuenero ſimiliter & exegero: mox tu ratum habueris: eſſe mihi aduerſus te, & tibi mutuam negotiorum geſtorum actionem. ADquin alienum negotiū geſtum eſt: ſed ratihabitiſio hoc conciliat. quæ res efficit vt tuum negotium geſtum videatur, & à te hereditas peti poſſit. Quid ergo, inquit Pedius, ſi cum te heredem putarem in ſulam ſulſero hereditariam, tūque ratum habueris: an ſit mihi aduerſus te actio? Sed non fore ait: cum hoc factō meo alter ſit locupletatus, & alterius re ipſa geſtum negotium ſit: nec poſſit quod alij adquiſitum eſt ipſo geſtu, hoc tuum negotiū videri.

Geſtoris negligentia.

Videamus in perſona eius qui negotia adminiſtrat, ſi quædam geſiſit, quædam non: contemplatione tamen eius alius adhuc^c nō acceſſit, & ſi vir diligens, quod ab eo exigimus, etiam ea geſturus fuit: an dici debeat negotiorum geſtorum eum teneri & propterea quæ non geſiſit, quod puto verius. Certè ſi quid à ſe exigere debuit, procul dubio hoc ei imputabitur. quamquam enim hoc ei imputari non poſſit cur alios debitores non conuenerit: quoniam conueniendi eos iudicio facultatem non habuit qui nullam actionem intendere potuit: tamen à ſemetipſo cur non exegerit, ei imputabitur. & ſi fortè non fuerit uſurarium debitum, incipit^d eſſe uſurarium: vt Diuus Pius Flauio Longino reſcripſit: niſi fortè, inquit, uſuras ei remiſerit.

VII. PAVLVS libro nono ad Ediſtum

QVia tantundem in bonæ fidei iudiciis officium iudicis ualeat, quantum in ſtipulatione nominatim eius rei facta interrogatio.

VIII. VLPIANVS libro decimo ad Ediſtum

SI autem iſ fuit qui negotia adminiſtrauit, à quo mandatum non exigebatur: poſſe ei imputari cur oblata de rato cautione eum non conuenit: ſi modo facile ei fuerit ſatiſſicare. certè in ſua perſona indubitatum^e eſt. & ideo ſi ex cauſa fuit obligatus quæ certo tempore finiebatur, & tempore liberatus eſt: nihilo minus negotiorum geſtorum actione erit obligatus. Idem erit dicendum & in ea cauſa, ex qua heres non tenetur, vt Marcellus ſcribit. Item ſi fundum tuum vel ciuitatis per obreptionem petiero negotium tuum vel ciuitatis gerens, & ampliores quàm oportuit fructus fuero conſecutus: debebo hoc ipſū tibi vel reipublicæ præſtare, licet petere non potuerim.

Excep-

a tui
b Item

9

c ad hoc

d incipiet

e non dubitatum

f teneretur

Exceptio rei iudicata.

2 Si quocunque modo ratio cōpensationis habita non est à iudice: potest contrario iudicio agi. Quod si post examinationem reprobata fuerint pensationes: ^a verius est quasi re iudicata, amplius agi contrario iudicio non posse, quia exceptio rei iudicatae opponenda est.

a compensationes

Prohibitus gerere.

3 Iulianus libro tertio tractat, si ex duobus sociis alter me prohibuerit administrare, alter non: an aduersus eum qui non prohibuit, habeam negotiorum gestorum actionem. mouetur eo quod si data fuerit aduersus eum actio, necesse erit & eum perungi ^b qui veruit. Sed & illud esse iniquum, eum qui non prohibuit, alieno facto liberari: cum si ^c mutua pecuniam alteri ex sociis prohibente socio dedissem, utique eum obligarem. & puto secundum Iulianum debere dici iurperesse contra eum qui non prohibuit, negotiorum gestorum actionem: ita tamen ut is qui prohibuit, ex nulla parte neque per socium neque per ^d ipsum aliquid damni sentiat.

b perfringi
c cum & si
d per se ipsum
e Quasi dicit Scævola reuelata Pompeianum: ut si per dū dubium est, an raris habeam neque gestum negotiorum gestorum non potest sed iam natus est.

Ratum habens, quod gestum est.

VIII. SCAEVOLA libro primo Quaestionum

Pomponius scribit si negotium à te quamuis male gestum probauero: negotiorum tamen gestorum tibi non teneri. Videndum ^e ergo ne in dubio hoc an ratum habeam, actio negotiorum gestorum pendeat: nā quomodo cum semel coeperit nuda voluntate tollitur? sed superius ^f ita verum se putare si dolus malus à te ablit. Scævola: ^g immo puto & si cōprobem, ad huc negotiorum gestorum actionem esse. sed eo dictum ^h te mihi non teneri, quod reprobare non possum semel probatum: & quemadmodum quod vtiliter gestum est necesse est apud iudicem ⁱ pro rato haberi: ita omne quod ab ipso probatum est. Ceterum ^j si vbi probavi non est negotiorum ^k actio: quid fiet si à debitore meo exegerit & probauerim, quemadmodum recipiam? Itē si vendiderit? ipse denique si quid impedit, quemadmodum recipiet? nā utique, mandatū nō est. erit igitur & post ^l rati habitationem negotiorum gestorum actio.

Contraria actio negotiorum gestorum.

X. VLPPIANVS libro decimo ad Edictum

Sed an vltro mihi tribuitur actio sumptuum quos feci? & puto competere: nisi specialiter id actum est ut neuter aduersus alterum habeat actionem. Is autem qui negotiorum gestorum agit, non solum si effectum habuit negotium quod gessit, actione ista uteretur: sed sufficit si vtiliter ^m gessit & ⁿ si effectum non habuit negotium. & ideo si insulam fulsit vel seruū agrum curauit: etiā si insula exusta est vel seruus oblit, ager negotiorum gestorum: ^o idque & Labeo probat.

Ex enim nascitur, simulatque negotia gestasunt. Quod si in nata sit, non potest unde voluntate raris habitis tolli. Iniquum enim est id tolli, si contra sensu, quod re contrarium est. Iam iam natus, iam in fr. de reg. iuris.

f Pomponij verba, eo dicto Pompeij verba.

h Hoc traas fertur in superiora verba ista, quod vtiliter gestum est apud iudicem.

i Scævola ostendit, iussu esse post rati habitationem negotiorum gestorum actionem non competere, & incommoda quae ex eo esse queruntur.

k negotiorum gestorum actio.

l Post rati habitationem negotiorum gestorum actionem competere Scævola probat, reuelata sententia Pompeianij.

m si vtiliter cepit, n etiam si

o gestorū actioes:

Sed ut Celsus refert, Proculus apud eum notat non semper de bere dari. quid enim si eam insulam fulsit quam dominus quasi impar sumptui dereliquerit vel quam sibi necessariam non putauit? onera Bit, inquit, dominum secundum Labeonis sententiam, cum vnicuique liceat & damni infecti nomine rem derelinquere. Sed istam sententiam Celsus eleganter deridet: is enim negotiorum gestorum, inquit, habet actionem, qui vtiliter negotia gessit: non autem vtiliter negotia gerit qui rem non necessariam vel quae oneratura est patremfamilias, adgre ditur. iuxta hoc est & quod Iulianus scribit: eum qui insulam fulsit vel seruum aegrotum^a curauit, habere negotiorum gestorum actionem si vtiliter hoc faceret, licet euentus non sit secutus. Ego quaero quid si putauit se vtiliter facere, sed patri familias non expediebat? dico hunc non habiturum negotiorum gestorum actionem: ut enim euentum non spectamus, debet vtiliter esse coeptum.

De culpa, dolo, & casu.

XI. POMPONIUS libro vicensimo primo ad Quintum Mucium

b etiam ignorantis
c Nec nos moueat,
quod si liti: liti domi
ni in negotiis gerendis
resatur, vi in deposito
l. 5. §. nuac videndum
inf. commod. nam pra
seus eligere potuit, ap
pud quem deponeret.
Itaque merito solus
dolus praestatur: & ei
impunitur qui homine
negli: siem elegit. Ab
seus vero non potuit li
gere negotiorum gestor
qui etiam culpa non caret
quod rei ad se non per
tinentis immisuerit. l.
culpa. infra. de regu.
iur.

d interdum ait
e praestari
f emendo
g compensare
h si apud
i facti negotia ges
fit.
k negotium coeptum:
l exitus sit secutus.
m demum
n credita quinquag
inta
o & decem

SI negotia absentis & ignorantis geras: & culpam^c & do lum praestare debes. sed Proculus, interdum^d etiam casum praestare^e debere: veluti si nouum negotium quod non sit solitus absens facere, tu nomine eius geras: veluti venales nouicios coemendo^f vel aliquam negotiationem ineundo. nam si quid damnū ex ea re secutum fuerit, te sequetur: lucrum verò absentē. quod si in quibusdā lucrum factū fuerit, in quibusdā damnū: absens pensare^g lucrum cum damno debet.

Cui detur haec actio.

XII. VLPIANVS libro decimo ad Edictum

SUCCESSORI eius cuius fuerunt negotia qui^h apud hostes decessit, haec actio danda erit. Sed si filiusfamilias militis defuncti testamento factiⁱ gessi: similiter erit danda actio. Sicut autem in negotiis viuorum gestis sufficit vtiliter negotium gestum: ^k ita & in bonis mortuorum, licet diuersus exitus sit. ^l

De casu & culpa.

XIII. PAVLVS libro nono ad Edictum

DEBITOR meus qui mihi quinquaginta debebat, decessit: huius hereditatis curationē suscepi, & impendi decem. de inde^m redacta ex veditioe rei hereditariae centū in arca reposui. haec sine culpa mea perierunt. quaesitū est an ab herede, qui quandoque extitisset: vel creditamⁿ pecuniā quinquaginta petere possim, vel^o decē quae impēdi. Iulianus scribit in eo verti quaestionē, ut animaduertamus an iustā causam habuerim seponendorū centum: nam si debuerim & mihi & ceteris hereditariis creditoribus soluere: periculū non solum sexaginta sed & reli-

& reliquorum quadraginta { milium } me præstaturum: decem tamen quæ impenderit retenturum, id est sola nonaginta restituenda. Si vero iusta causa fuerit, propter quam integra centum custodirentur: veluti si periculum erat ne prædia in publicum committerentur, ne poena traiectionis pecuniæ augetur, aut ex cōpromisso committeretur: nō solum decē quæ in hereditaria negotia impēderim, sed etiā quinquaginta quæ mihi debita sunt, ab herede me consequi posse.

XIIII. VLP IANVS libro decimo ad Edictum

SI filius familias negotia gessisse proponatur: æquissimum erit in patrem quoque actionem dari: siue peculium habet siue in rem patris sui vertit. & si ancilla, ^a simili modo.

a ancilla sit

Initium spectandum.

XV. PAVLVS libro nono ad Edictum

Pomponius libro vicensimo sexto in negotiis gestis initio cuiusque temporis condicionem spectandā ait. quid enim inquit, si pupilli negotia cœperim gerere, & inter ^b moras pubes factus sit? vel serui aut filii familias: & interea liberauit pater familias effectus sit? hoc & ^c ego verius esse didici: nisi si ab initio quasi vnum negotiū gesturus accessero, deinde alio animo ad alterum ^d accessero eo tempore, quo iam pubes vel liber vel pater familias effectus est. hic enim quasi plura negotia gesta sunt: & pro qualitate personarum & actio formatur, & condemnatio moderatur.

b interim is

c & hoc

d ad aliud acco
tempore

XVI. IDEM libro septimo ad Plautium

SED & cum aliquis negotia mea gerit: non multa negotia sunt sed vnus contractus: nisi si ab initio ad vnum negotiū accessit vt finito eo discederet: hoc enim casu si noua voluntate aliud quoque adgredi cœperit, alius contractus est.

e sit

Seruus qui gessit postea liber factus.

XVII. VLP IANVS libro tricensimo quinto ad Edictū

EVm ^f actum quem quis in seruitute egit, manumissus non cogitur reddere. Planè si quid conexum ^g fuit vt separari ratio eius quod in seruitute gestum est, ab eo quod in libertate gessit, non possit: constat venire in iudicium vel mandati vel negotiorum gestorum & quod in seruitute gestum est. Denique si tempore seruitutis aream emerit, & in ea insulam ædificauerit, eaque corruerit: deinde manumissus fundum locauerit: sola locatio fundorum ^h in iudicio ⁱ negotiorum gestorū deducetur: quia ex superioris temporis administratione nihil amplius iudicio ^k deduci potest quàm id sine quo ratio libertatis tempore administratorum negotiorum expectari non potest.

f Sumptum ex tracta
tu de iure. Duar.
g conexum

h fundi
i iudicium

k in iudicium

XVIII. PAVLVS libro nono ad Edictum

I 4 Proculus

PROculus & Pegasus bonam fidem eum qui in seruitute gerere coepit, praestare debere aiunt. ideoque quantum si alius eius negotia gessisset seruare potuisset, tantum eum qui a semetipso non exigerit, negotiorum gestorum actione praestaturum si aliquid habuit in peculio, cuius retentione id seruari^a potest. Idem Neratius. ||

a seruare

XVIII. IDEM libro secundo ad Neratium.

Adquin^b natura debitor fuit etiam si in peculio nihil habuit: et^c sibi postea soluere debet in eodem actu perseverans sicut is qui temporali actione tenebatur, etiam post tempus exactum negotiorum gestorum actione id praestare cogitur.

b Atqui, & qui

e reddendam

Scauola noster ait putare se quod Sabin⁹ scribit, debere **A** **C**APITE RATIONEM REDDENDVM^c sic intelligi, ut appareat quid reliquum fuerit tunc cum primū liber esse coeperit: non ut dolum aut culpam in seruitute admissam in obligationē reuocet. itaque si inueniatur vel malo more pecunia in seruitute erogata, liberabitur. Si libero homini qui bona fide mihi serbiebat, mandem ut aliquid agat non fore cum eo mandati actionem Labeo ait: quia nō libera volūate exsequitur rem sibi mandatam, sed quasi ex necessitate seruili. erit igitur negotiorū gestorum actio: quia & gerendi negotij mei habuerit affectionem,^d & is fuit quē obligare possem.

d habuit affectum,

e Si cum

f Singulare est, ut ad usucipiendum ut sufficiat ab initio bona fides: nisi perseveres, dum compleatur longa possessio. l. vni. c. de usu cap. transf. quia vtiliter gerere non videtur, qui usucapionem non impedit, ut qui a seipso non exigit. l. 5. in fi. sup. eo.

g Hinc apparet eos imponere, qui in Flurcivis aiunt legi susceperunt.

De gestore, qui rem domini vsucepit.

Cum^e me absente negotia mea gereres, imprudens rem meam emisti & ignorans^f vsucepisti: s^g mihi negotiorum gestorum ut restituas obligatus non es. sed si antequam vsucapias cognoscas rem meam esse: subicere debes aliquem qui a te petat meo nomine: ut & mihi rem & tibi stipulationem euictionis committat. nec videris dolum malum facere in hac subiectione: ideo enim hoc facere debes ne actione negotiorum gestorum tenearis.

Vsura in hoc iudicio.

Non tantū sortem verum etiam vsuras ex pecunia aliena perceptas negotiorum *gestorum* iudicio praestabimus: vel etiam quas percipere potuimus. Contra quoque vsuras, (quas) praestavimus^h vel quas ex nostra pecunia percipere potuimus quam in aliena negotia impendimus, seruabimus negotiorum gestorum iudicio.

Captus ab hostibus.

Dum apud hostes esset Titius negotia eius administraui: postea reuersus est. negotiorum gestorum mihi actio competit: etiamⁱ si eo tempore quo gerebantur dominum non habuerunt.

i & si

XX. VLPPIANVS libro decimo ad Edictum

SIn^a autem apud hostes constitutus decessit: & successor^a si autem
& aduersus successorem eius negotiorum gestorum dEre-
cta^b & contraria competit. b directa

*Quod vnus pro alio redimendo cogitur soluere re-
cuperat hac actione.*

XXI. PAVLVS libro nono ad Edictum

NAm & Seruius respondit, vt est relatum apud Alfenum
libro trigensimo^c nono digestorum, cum à Lusitanis tres c libro 37.

capti essent, & vnus ea condicione missus vt pecuniam pro
tribus adferret, & nisi redisset vt duo pro eo quoque pecu-
niam darent: isque reuerti noluisse, & ob hanc causam illi
pro tertio quoque pecuniam soluisset: {Seruius respondit}

æquum esse, prætorem in eum reddere iudicium. Qui ne-
gotia hereditaria gerit, quodammodo sibi hereditatem, seque
ei obligat, ideòque nihil refert an etiam pupillus heres existat
quia id æs alienum cum ceteris hereditariis oneribus ad eum
transit. Si viuo Titio negotia eius administrare cœpi, inter
mittere mortuo eo non debeo. noua tamen inchoare necesse
mihi non est, vetera^d explicare ac conseruare necessarium est:

vt accidit cum alter ex sociis mortuus est. nam quæcumque
prioris negotij explicandi causa gerentur, nihilum^e refert
quo tempore consummentur^f sed quo tempore inchoatetur.

Mandatu tuo negotia mea Lucius Titius gessit: quod^g is
non rectè gessit, tu mihi actione negotiorum *gestorum*
teneris non in hoc tantum vt actiones tuas præstes, sed etiam
quod imprudenter eum elegeris: ^hvt^h quidquid detrimenti
negligentia eius fecit, tu^h mihi præstes

De casu.

XXII. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

Sive hereditaria negotia siue ea quæ alicuius essent gerens
aliquis, necessario rem emerit: licet ea interierit, poterit
quod impèderit iudicio negotiorum gestorum cõsequi. veluti si
frumentum aut vinum familiæ paraueritⁱ idque casu quodam
interierit: fortè incendio, ruina. Sed ita scilicet hoc dici po-
test, si ipsa ruina vel incendium sine vitio eius acciderit: nam
cum propter ipsam ruinam aut incendium damnandus sit,
absurdum est eum istarum rerum nomine quæ ita consump-
tæ sunt quicquam consequi.

Indebitum exactum, vel solutum.

XXIII. PAVLVS libro vicensimo ad Edictum

SI quis^k negotia aliena gerens indebitum exegerit: restituere
cogitur. de eo autem quod indebitum soluit, magis est
vt sibi imputare debeat.

^kSumptum ex tit.
de pec. hac. Dnat.

Pecunia soluta gestori.

X XIII. IDEM libro vicensimo quarto ad Edictum

a Procuratoris nom^o generale est: hic sumitur pro negotiorū gestore, qui sine mōde in negotia procurat: Id quod apparet ex verbis, ratū habendo nā si mandatū habuisset, nihil fuisse necesse ratū habere. arg. l. 8. § fed. eo. s. eo. Quod si cū mandatu negotia procuraret, domi. viii. et proprietat per eū creditori acquireretur. l. 13. inf. de acquir. rer. dom.

SI ego hac mente pecuniam procuratori^a dem vt ea ipsa creditoris fieret: proprietat quidem per procuratorem non adquiritur. potest tamen creditor etiam inuito me ratum habendo, pecuniam suam facere: quia procurator in accipiendo creditoris cū taxat negotium gessit. & ideo creditoris rati habitione liberor.

Contraria actio.

X XV. IDEM libro vicensimo septimo ad Edictum

SI quis^b negotia aliena gerēs, plus quā oportet impēderit: recipiatur^c eum id quod prætari debuerit.

Casus, in quo actores bonorum ciuitatis non tenentur in solidum.

X XVI. MODESTINVS libro primo Responsorum

Cum^d alicui ciuitati per fidei commissum restitui iussa esset hereditas, magistratus actores horum bonorum Titium & Seium & Gaium idoneos^e creauerunt. postmodum hi actores inter se diuiserunt administrationem bonorum: idque egerunt sine auctoritate & sine consensu magistratum. post aliquo T^f tempus testamentum, s per quod restitui ciuitati hereditas fideicommissa^h esset, irritum probatum est pro tribunali: atque ita ab intestato Sempronius legitimus heres defuncti extitit: sed ex his actoribus vnus non soluendo decessit, & nemo heres eiusⁱ extitit. Quæro, si Sempronius conueniet actores horum bonorum, periculum inopis defuncti ad quos pertinet? Herennius Modestinus respondit, quod ab vno ex actoribus ob ea quæ solus gessit, negotiorum gestorum actione seruari non potest, ad damnum eius cui legitima hereditas quaesita est pertinere.

Gestor expensas voluptarias non repetit.

X XVII. IDEM libro secundo Responsorum

EX^k duobus fratribus vno quidem suæ ætatis, alio verò minore annis, cum haberent communia prædia rustica, maior frater in saltu communi habenti habitationes paternas ampliora ædificia ædificauerat: cūque eundem saltum cum fratre diuideret, sumptus sibi quasi re meliore ab eo facta desiderabat fratre minore iam legitimæ ætatis constituto. Herennius Modestinus respondit, ob sumptus nulla re vrgente, sed voluptatis causa factos eum de quo queritur, actionem non habere. Titium^l si pietatis respectu sororis aluit filiam: actionem hoc nomine contra eam non habere respondi.

Soluisse intelligitur, qui obligatus est alteri.

X XVIII. IAVOLENVS libro octauo ex Cassio

SI quis mandatu Titij negotia Seij gessit, Titio mandati tenetur: lisque^m aestimari debet quantoⁿ Seij & Titij in-

f aliquod
g testamentum
quocq; per
h fideicommissa iussa
Restio est Florent.

ihæres ei

k Coniunge. L. tres fratres de pat. sup. Duar

l Idem Titium

m tanti aestimari.
n quantum

tij interest, Titij autem ^a interest quantum is Seio præstare debet, Qui vel mandati vel negotiorum gestorū nomine obligatus est. Titio autem actio competit cum eo cui mandauit aliena negotia gerenda, & antequam ipse quicquam domino præster: quia id ei abesse videtur in quo obligatus est.

Tutela posthumi.

XXVIII. CALLISTRATVS libro tertio Edicti monitorij
Cum pater testamento postumo tutorem dederit, isque tutelam interim administrauerit, nec postumus natus fuerit: cum eo non tutelæ sed negotiorum gestorum erit agendum. quod si natus fuerit postumus, tutelæ erit actio: & in eam ^b utrumque tempus veniet: & quo antequam nasceretur infans gessit, & quo posteaquam natus sit.

Curatori aduersus subcuratorem datur hæc actio.

XXX. IULIANVS libro tertio Digestorum

EX factō quærebatur: ^c quendam ad filiginem emendam curatorem decreto ordinis constitutum: eidem alium subcuratorem constitutum filiginem miscendo corrupisse: atque ita pretium filiginis quæ in publicum empta erat curatori admissum ^d esse: quaque ^e actione curator cum subcuratore experiri possit & consequi id ut ei saluum esset, quod causa eius dānum cepisset. ^f Valerius Seuerus respōdit aduersus contutorē negotiorum gestorum actionem tutori dandam. Idem respōdit, ut magistratui aduersus magistratum eadem actio detur: ita tamen si non sit conscius fraudis. Secundum quæ etiam ^g in subcuratore idem dicendum est.

XXXI. PAPINIANVS libro secundo Responsorum

Liberto vel amico mandauit pecuniam ^h accipere mutuam: cuius litteras creditor secutus contraxit, & fideiussor interuenit. etiam si pecunia non sit in rem ⁱ eius versa, tamen dabitur in eum negotiorū gestorū actio creditori vel fideiussori, scilicet ad exemplum in iustitiorum actionis.

Error.

1 Inter negotia Sempronij quæ gerebat ignorans Titij negotiū gessit: ob eā quoque speciem Sempronio tenebitur: sed ei cautionem indemnitate officio iudicis præberi necesse est aduersus Titium Qui datur actio. Idem in tutore iuris est.

Differt is qui absentia causas allegat, ab eo, qui defendit.

2 Litem in iudicium deductam & à reo desertam frustratoris amicus ultro egit, causas absentia eius allegans iudici: culpam contraxisse non videbitur quod sententia ⁱ contra absentem dicta ipse non prouocauit. Vlpianus notat: hoc ^k verum est, quia ^l frustrator condemnatus est. ceterum si amicus ^m cum ⁿ absentem defenderet, condemnatus negotiorum gestorū agere poterit ei imputari si cum posset non appellasset.

Vsura.

^a autem tantum interest

^b & in ea

^c ferebatur

^d in iustitium
^e quærebaturque,
 qua actione
 f accepisset.

^g & in

^h vt pecuniam acciperet

ⁱ quod ab sententia
^k & hoc

^l cum frustrator

Vsuræ.

Qui^a aliena negotia gerit vsuras præstare cogitur: eius sci³
 licet pecuniæ quæ purgatis^b necessariis sumptibus superest.

Sumptuum repetitio.

Libertos certam pecuniam accipere testator ad sumptum⁴
 monumenti voluit. si quid amplius fuerit erogatum iudicio
 negotiorum gestorum ab herede non rectè petetur de^c iure
 fideicommissi: cum voluntas finem erogationis^d fecerit.

Tutoris heres impubes filius ob ea quæ tutor eius in rebus⁵
 pupillæ paternæ gessit, non tenetur: sed tutor proprio no-
 mine iudicio negotiorum gestorum conuenietur.

Mater gerens negotia filii.

Quamquam mater filij negotia secundum patris volunta⁶
 tem pietatis fiducia gerat, tamen ius actoris periculo suo liti-
 um causa constituendi non habebit: quia nec ipsa filij nomi-
 nere rectè agit, aut res bonorum eius alienat, vel debitorem im-
 puberis accipiendo pecuniam^e liberat.

Lis communis.

Vno defendente causam communis aquæ, sententia⁷
 prædio datur: sed qui sumptus necessarios^f probabiles in com-
 muni lite fecit, negotiorum gestorum actionem habet.

De fideiussore.

XXXII. IDEM libro tertio Responsorum

Fideiussor⁸ imperitia lapsus alterius quoque contractus
 qui personam eius non contingebat, pignora vel hypotec-
 cas suscepit: & vtramque pecuniam creditori soluit existi-
 mās indemnitati suæ confusus prædiis consuli posse ob eas res
 iudicio mandati frustra conuenietur, & ipse debitorem frustra
 conueniet: negotiorum autem gestorum actio vtrique ne-
 cessaria erit. in qua lite culpam æstimari satis est non etiam
 casum: quia prædo fideiussor non videtur. creditor ob id fa-
 ctum ad restituendum iudicio, quod de pignore dato reddi-
 tur, cum videatur ius suum vèdidisse non tenebitur. Igno-
 rante virgine mater à sponso filiæ res donatas suscepit: quia
 mandati vel depositi cessat actio, negotiorum gestorum a-
 gitur.^h

Qua actione vxor conueniatur.

XXXIII. IDEM libro decimo Responsorum

Heres viri defuncti vxorem, quæ res viri tempore nuptia-
 rum in sua potestate habuit, compilatæⁱ hereditatis^k po-
 stulare non debet. prudentius itaque faciet, si ad exhibendum
 & negotiorum gestorum, si negotia quoque viri gessit, cum
 ea fuerit expertus.

Quæstio facti de repetitione alimentorum.

XXXIII. PAVLVS libro primo Quæstionum

Nesennius

a Papinianus qui
 aliena
 b puratis

c nec de iure
 d erogationi

e Quæ omnia pertinet
 ad officium tutoris,
 quo suagi non potest
 mulier. l. 2. infr. de
 regu. iur. Iure authen-
 ticâ famina libero-
 rum suorum tutelam
 suscipiit & actores
 constituit. Nov. 117.
 in princ.
 f ac probabiles.
 g Coniunge. l. 2. de
 pignor. Duar.

h agerur.

i expilate
 k hereditatis cri-
 mine postulare.

Nesennius Apollinaris Iulio Paulo Salutem : Auia nepotis sui negotia gessit : defunctis utrisque auia heredes conueniebantur à nepotis heredibus negotiorum gestorum actione : reputabant heredes auia alimenta praestita nepoti. Respondebatur auiam iure pietatis de suo praestitisse : nec enim aut desiderasse ut decernerentur alimenta, aut decreta essent. ^a praeterea constitutum esse dicebatur, ut si mater aluisset non posset alimenta quae pietate cogente de suo praestitisset reperere. Ex ^b contrario dicebatur tunc hoc recte dici, ut ^c de suo aluisse mater probaretur. at in proposito auiam quae negotia administrabat verisimile esse de re ipsius nepotis eum aluisse. tractatum est numquid utroque ^d patrimonio erogata videantur. quæro quid tibi iustius videatur. Respondi, hæc disceptatio in factum constitit: nam & illud quod in matre constitutum est, non puto ita perpetuo obseruandum. quid enim si etiam protestata est se filium ideo alere, ut aut ipsum aut tutores eius conueniret? pone peregre patrem eius obisse, & matrem, dum in patriam reuertitur, tam filium quam familiam ^e eius exhibuisse: in qua specie etiam in ipsum pupillum negotiorum gestorum dandam actionem Diuus Pius Antoninus constituit. Igitur in re ^f facti facilius putabo auiam vel heredes eius audiendos si reputare velint alimenta: maximè si etiam in ratione impensarum ea retulisse auiam apparebit. Illud nequaquam admittendum puto ut de utroque patrimonio erogata videantur.

a esse.

b à contrario
c cum de

d de utroque

e quam filiam

f in re facta

Andos repetatur hac actione, cum maritus negotia uxoris gessit.

XXXV. SCAEVOLA libro primo Quaestionum ^g

Diuortio facto negotia vxoris gessit maritus: dos non solum dotis actione, verum ^h negotiorum gestorum seruari potest. Hæc ita, si ⁱ in negotiis gestis maritus dum gerit ^j facere potuit: aliàs enim imputari non potest quod à se non exegerit. Sed & posteaquam patrimonium amiserit, plena erit negotiorum gestorum actio: quamuis si dotis actione maritus conueniatur, absoluendus est. Sed hic quidam modus seruandus est, ut ita querellæ locus sit **QUANTUM FACERE POTUIT QUAMVIS POSTEA AMISERIT** si illo tempore ei soluere potuit ^k non enim euestigio in officio deliquit si non protinus res suas distraxit ad pecuniam redigendam. præterire denique aliquid temporis debet quo cessasse videatur. Quod si interea prius quam officium impleat, res amissa est: perinde negotiorum gestorum non tenetur ac si numquam facere possit. ^m Sed & si facere possit maritus, actio negotiorum gestorum

^g Debitor creditor sui negotia gerens si à se non exegerit, tenetur negotiorum gestorum actione, si modo, & interfuert creditoris, & imputari possit debitori, cur à se non exegerit. Quod si nec interfuert creditoris ut debitor à se exegeret, aut si interfuert, sed non potuit, nec debuit à se exigere non tenetur hac actione, quod scribis exemplis hic docetur.

^h verum &
ⁱ gessit:
^k postea quæ is
^l potuit quo gessit:
non enim
^m potuisset

a ne facere posse
b etiam

c sex mensibus

d siue

e Alij, vel eo in-
uento aut deterior
homo factus est,
aut quod accessio-
num nomine addi-
tum erat, vel per
eum acquisitum nõ
ex re emptoris, nec
inuenit, nec rece-
pit, nec erat.
f quod non

rū inducitur: quia fortè periculū est ne facere^a desinat. Illum autē^b non credimus teneri, qui gerit negotia debitoris ad reddendum pignus: cum pecunia ei debeat nec fuerit quod sibi possit exsoluere. Sed nec redhibitoria^c speciem veni-
re in negotiorum gestorum actionem: & per hoc ex^c mensi-
bus exactis perire si^d vel mancipium in rebus non inuenit: vel
eo inuento, e^e quod accessionum nomine additum est, vel quod
deterior homo factus esset, vel quod per eum esset aduersum
non ex re emptoris nec inuenit nec recepisset: nec esset in ipsis
emptoris negotiis quæ gerebat vnde sibi in præsentiredderet.
Ceterum si ex alia causa perpetua^e obligationis, cum sit locu-
ples, debeat: non est imputandum quo^f non soluerit: vtique
si neque vsurarum ratio querellam mouet. Diuersumque est
in tutore debitor: quia ibi interfuit ex priorè obligatione sol-
ui, vt deberetur ex tutela actione.

Qui seruo creditoris sui soluit, liberatur.

XXXVI. PAVLVS libro quarto Quæstionum

S I liber homo bona fide mihi seruiens mutuam pecuniam
sumpsit, eamque in rem meam verterit: qua actione id
quod in rem nostram^g vertit reddere debeat, h^h videndum est:
non enim quasi amici sed quasi domini negotium gessit. sed
negotiorum gestorum actio danda est: quæ definit compete-
re si creditoriⁱ eius soluta sit.

g meam
h Imponunt ergo qui
in Florentinis animi
legi debeamus.
i creditoribus

XXXVII. IDEM libro primo Sententiarum

L Itis contestate tempore quarri solet an pupillus, cuius si-
netutoris auctoritate negotia gesta sunt, locupletior sit
ex ea re factus cuius^k patitur actionem. Si pecuniæ quis ne-
gotium gerat: vsuras quoque præstare cogitur, & periculum
eorum nominum quæ ipse contraxit: nisi fortuitis casibus de-
bitores ita suas fortunas amiserunt, vt tēpore litis ex ea actione
contestatæ soluendo non essent. Pater si emancipati filij res à se
donatas administravit: filio actione negotiorum gestorum †
tenetur.

k eum is

† tenebitur.

De vsuris.

XXXVIII. TRYPHONINVS libro secundo Disputationū
Q Vi^l sine vsuris pecuniā debebat, creditoris sui gessit nego-
tia: quæ sitū est an negotiorū gestorum actione summæ il-
lius vsuras præstare debeat. dixi si à semetipso exigere eū opor-
tuit, debiturum vsuras. quòd si dies soluendæ pecuniæ tēpore
quo negotia gerebat nondum venerat: vsuras non debiturū. sed
die præterito si non intulit: rationibus creditoris cuius negotia
gerebat, eam pecuniam à se debitam: meritò vsuras bonæ fidei
iudicio præstaturum. Sed quas vsuras debeat videamus:
vtrum eas quibus aliis idē creditor fænerasset, an & maximas
vsuras;

l Coniunge l. 54. de
admini. tut. Duar.

vsuras quoniam ubi quis eius pecuniam cuius tutelam negociatue administrat, aut magistratus municipij publicam in vsus suos conuertit: maximas vsuras præstat, vt est constitutum à Diuis principibus. Sed istius diuersa causa est, quib non sibi sumpsit ex administratione nummos sed ab amico accepit & ante negotiorum administrationem. nam illi de quibus constitutum est, cum gratuitam, certè integram & abstinentem omni lucro præstare fidem deberent: licentia, qua videntur abuti maxime vsuris vice cuiusdam pœnæ subicitur. hic bona ratione accepit ab alio mutuum: & vsuris quia non soluit, non quia ex negotiis, quæ gerebat, ad se pecuniã transtulit: condemnandus est. Multum autem refert incipiat nunc debitum, an ante nomen fuerit debitoris: quod satis est ex non vsurario facere vsurarium.

Solutio facta pro alio.

XXXVIII. CAIVS libro tertio de verborum Obligationibus Soluendo quisque pro alio licet inuito & ignorante liberat eum. quod autem alicui debetur alius sine volutate eius non potest iure exigere, naturalis enim simul & ciuilis ratio suafit alienam condicionem meliorem quidem etiam ignorantis & inuiti nos facere posse: deteriolem non posse.

Differentia actionis communi diuidendo, & negotiorum gestorum.

XL. PAVLVS libro decimo ad Sabinum

Si communes ædes tecum habeam, & pro tua parte damni infecti vicino cauero: dicendum est quod prestitero, negotiorum gestorum actione potius quàm communi diuidendo iudicio posse me petere: quia potui partem meam ita defendere, vt focij partem defendere non cogerer.

XL I. IDEM libro trigesimo ad Edictum

Qui seruum meum me ignorante vel absente in noxali causa defenderit, negotiorum gestorum in solidum mecum non de peculio ager.

Differentia mandati, & admonitionis.

XLII. IDEM libro trigesimo secundo ad Edictum

Si serui mei rogatu negotia mea susceperis: si duntaxat admonitus à seruo meo id feceris, erit inter nos negotiorum gestorum actio. si verò quasi mandatu serui: etiam de peculio & de in rem verso agere te posse responsum est.

Solutum pro alio.

XLIII. LABEO libro sexto Posteriorum Epitomatorum à Iauoleno

Cum pecuniam eius nomine solueres qui tibi nihil mandauerat: negotiorum gestorum actio tibi competit, cum ea solutione debitor à creditore liberatus sit: nisi

a ad ministravit

b quia non

c negotiorum gestorum

d nam in illis

e in lucro

f subiicitur,

g & in vsuras

h Discrimen in signum

est actionis communi

diuidendo, & negotiorum

gestorum, quando in rem commune

geritur negotium. Et

erim datur, cum

sponste negotium gestum

illud vere cum non potuit

pro parte suam gerere.

Exemplum est

damni infecti cauio,

quam pro parte iudicis

præstat. Et si quis putans, & sine

autem, communi diuidendo.

l. plures de d. infer.

Contra, seruorum communiem,

qui noxam nocuit pro parte defendere non licet: &

ideo, qui in solidum defendit actione familia circumscribenda, aus

communis diuidendo,

partem sumptuum recipies.

l. heredes. §. si vnus famil. circ. Et

l. si socius. Communi diuidendo.

Cautio quoque legatorum pro parte

expediri non potest quòd in vnuerfa bona defuncti missio fit.

l. heredes.

i Ex tit. de pecul. Duar.

k Ex tit. m. d. Duar.

l verso, actio

m Solueris

a *Vt si exceptio, re-
sentionemue, aut com-
pensandi ius habuit
debitor, aut si dies sol-
uendi nondum venit. l.
si in are. l. qui excep-
tionem, l. ex quibus. l.
nam. de iud. iud. b.
c. l. 6 de compensas.
b Secundum quod. D
Seueri constitutione
declaratur.*

c *Quidam tamen a-
iūs in Florentinis legi
pertingentes, obtin-
gentes*

d *in veritate
e sed quia*

f *quod tibi neces-
sarium*

g *Sed ego*

nisi si quid debitoris interfuit eam pecuniam non solui.

Factum actione paterna non venit in hac actione.

XLIIII. VLPPIANVS libro sexto Disputationum

IS qui amicitia ductus paterna pupillis tutorem petierit,
vel suspectos tutores postulauit, nullam aduersus eos ha-
beret actionem secundum Diui Seueri^b constitutionem.

Sumptus in honores factus.

XLV. IDEM libro quarto Opinionum

Quæ utiliter in negotia alicuius erogantur, in quibus est
etiam sumptus honestè ad honores per gradus pertinen-
tes^c factus: actione negotiorum gestorū peti possunt.

Qui purè testamento libertatē acceperunt, actus, quem vi-
uentibus dominis administrauerunt, rationē reddere*non*
compelluntur. Titius pecuniam creditoribus heredita-
riis soluit existimans sororem suam defuncto heredem testa-
mento existitisse: quamuis animo gerendi fororis negotia id
fecisset, veritate^d tamen filiorum defuncti qui sui heredes pa-
tri sublato testamento erant, gessisset: quia^e æquum est in
damno*eam*non versari, actione negotiorum gestorū id
eum petere placuit.

*In hac specie tantum inspicitur cuius contemplatione
gestum sit negotium.*

XLVI. AFRICANVS libro septimo Quæstionum

Mandaſti filio meo vt tibi fundum emeret: quod cum
cognouissem, ipse eum tibi emi. puto referre qua mē-
te emerim: nam si propter ea quæ^f tibi necessaria esse scirē;
& te eius voluntatis esse vt emptum habere velles: agemus
inter nos negotiorum gestorū: sicut ageremus si aut nullū
omnino mandatum intercessisset, aut Titio mandasses &
ego quia per me commodius negotium possim conficere e-
missem: Si verò propterea emerim ne filius mandati iudi-
cio teneatur: magis est vt ex persona eius & ego tecū mandati
agere possim, & tu mecum actionem habeas de peculio: quia
& si Titius id mandatum suscepisset, & ne eo nomine tene-
retur ego emissem: agerem cum Titio negotiorum gestorū:
& ille tecum & tu cum illo mandati. Idem est & si filio
meo mandaueris vt pro te fideiuberet, & ego pro te fideiuf-
ferim. Si proponatur te Titio mandasse vt pro te fideiuf-
beret: meque, quod is aliqua de causa impediretur quo mi-
nus fideiuberet, liberandæ fidei eius causa fideiussisse: nego-
tiorum gestorū mihi competit actio.

De actione directa & utili.

XLVII. PAVLVS libro primo Sententiarum

Actio negotiorum gestorū illi datur, cuius interest
hoc iudicio experiri. Nec refert directa quis an utili
actione

actione agat vel conueniatur: quia^a in extraordinarijs iudicijs vbi conceptio formularū non obseruatur, hæc suptilitas superuacua est: maximè cum vtraque actio eiusdem potestatis est^b eundemque habet^c effectum.

a plane in extraordinarijs

b fit
c. habet

XLVIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum

Ignorante quoque sorore si frater negotium eius gerens doctem à viro stipulatus sit: iudicio negotiorū gestorū vt virum liberaret, iure conuenitur.

Species, in qua datur hæc actio ob negotium non meo nomine gestum.

XLVIII. AFRICANVS libro octauo Quæstionum

Sirem quam seruus venditus subripuisset à me venditore, emptor vendiderit, eaque^d in rerum natura esse defierit: de pretio negotiorum gestorū actio mihi danda fit, ^e vt dari deberet si negotiū, quod tuum esse existimares cum esset meū, gesisses. Sicut ex contrario in me tibi daretur si, cum hereditatem quæ ad me pertinet tuam putares, res tuas proprias legatas^f soluisses [quandoque^g de ea solutione liberarer.]

d Significat, si exterr non competere hæc actionem, nihil enim eius interesse venditiā (hæc autē actio datur ei cuius interest. l. 46. sup. e.) cum vel rei vindicatione contra possessorem experiri dominus possit, vel conditione contra emptorem seruis, vel actione furti si sciens prudens eam vendiderit.

e danda est
f legatariis
g quandoquidem hæc lege Julia
h Alij quam principali. Nam aus aduersarij sciēs licent calūniosam instituit, aus bona fide: sciens, ei necesse debet pecuniā turpiter data nō mihi: si bona fide, mud tō mihi: ego causam anitam: cum transfactio cum aduersario permittitur. Non potest igitur hoc intelligi de aduersario principali, sed de patrono illius, aduocato, aut procuratore.

k sed transfactio
l pecuniam accepit
m transfactioibus licitis est,
n accepit. imponunt qui in Florent, aiunt legi, accepimus.
o Hinc sumpta est l. si quis obligatione. ut de reg. iur. Duar.
p ab obligatione
q accepit
r Idemque est si
s refert an ipse
t vel acceptans

DE CALVMNIATORIBVS

TIT. VI.

Edicti interpretatio.

VLPIANVS libro decimo ad Edictum

IN EVM qui vt calumniæ causa negotium faceret vel non faceret, pecuniā accepisse dicitur, intra annum in quadruplum eius pecuniæ quā accepisse dicitur: post annum simpli in factum actio competit. Hoc autem iudiciū non solum in pecuniarijs causis, sed & ad publica crimina pertinere Pomponius scribit: maximè cum & lege Reperundarum^h teneatur qui ob negotium faciendū aut non faciendum per calumniā pecuniā accepit. Quiⁱ autē^j accepit pecuniā siue ante iudiciū siue post iudicium acceptū, tenetur. Sed & constitutio Imperatoris nostri quæ scripta est ad Cassium Sabinū prohibuit iudici vel aduersario^k in publicis vel priuatis vel fiscaliibus causis pecuniam dare: & ex hac causa litem perire iussit. Nam tractari potest si aduersarius non per calumniā transfigendi^k animo accepit, ^l an constitutio cessat: & puto cessare sicuti hoc quoque iudicium: neque enim transactionibus^m est interdictum, sed sordidis concussionibus. Pecuniam autē accepisse dicemus, etiam si aliquid pro pecunia acceptū.ⁿ

II. PAVLVS libro decimo ad Edictum

Quin etiam^o si quis obligatione^p liberatus sit potest videri accepisse. ^q Idemque^r si gratuita pecunia vtenda data sit, aut minoris locata venditæ res sit. nec refert^s ipse pecuniā accepit, an alij dari iusserit, vel acceptum^t suo nomine ratum habuerit.

III. VLP IANVS libro decimo ad Edictum

ET generaliter idem erit si quid omnino compendij sensit propter hoc: siue ab aduersario siue ab alio quocunque. Si igitur accepit vt negotium faceret, siue fecit siue non fecit: & qui accepit ne faceret, & si fecit tenetur. Hoc edicto tenetur etiam is qui depectus est. Depectus autem dicitur turpiter factus. Illud erit notandum, quod qui dedit pecuniã vt negotium quis pateretur, non habebit ipse repetitionem: turpiter enim fecit. sed ei dabitur petitio, b propter quem datum est vt calumnia ei fiat. Quare si quis & à te pecuniã accipit vt mihi negotiũ faceret, & à me ne mihi faceret: duobus iudicijs mihi tenebitur.

a & qui non fecit, tenetur.

b repetitio,

IIII. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale

HAEC actio heredi quidẽ non competit: quia sufficere ei debet quod eã pecuniã quã defunctus dedit repetere potest.

V. VLP IANVS libro decimo ad Edictum

IN heredem autem competit in id quod ad eum peruenit. Nam est constitutum turpia lucra heredibus c quoque extorqueri licet crimina extinguantur. vt puta ob falsum, d vel iudici ob gratiosam sententiam datum, e & heredi extorquetur: & si quid aliud scelere quæsitum. Sed etiã præter hanc actionem condictio competit si sola turpitudine accipientis versetur: nam si c & dantis: melior causa erit possidentis. Quare f si fuerit condictum, vtrum tollitur hæc actio, an verò in triplum danda sit: an exemplo furis & in quadruplum actionẽ damus & conductionem? Sed puto sufficere alterutram actionem. Vbi autem condictio competit, ibi non est necesse post annum dare in factum actionem.

VI. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale

ANNUS autem in personam h quidem eius qui dedit pecuniam ne secum ageretur, ex eo tempore sedit ex quo dedit: si modò potestas ei fieret i experiundi. In illius verò personã cum quo vt agatur, alius pecuniã dedit, dubitari potest vt rũ ex die datæ pecuniæ numerari debeat, an potius ex quo cognouit datã esse: quia qui nescit is videtur experiundi potestatem nõ habere. & veri⁹ est ex eo annũ numerari ex quo cognouit.

VII. PAVLVS libro decimo ad Edictum

SI quis ab alio acceperit pecuniam ne mihi negotium faciat: si quidẽ mandatu meo k datũ est vel à procuratore meo omnium rerum, vel ab eo qui negotiũ meum gerere volebat, & ratum habui: ego dedisse intellegor. l Si autem non mandatu meo alius ei licet misericordiam causa dederit ne fiat, neque ratum habui: tunc & ipsum repetere, & me in quadruplũ agere m posse. Si vt filios familias negotiũ fieret acceptum est: & patri actio danda est. Itẽ si filius familias pecuniã acceperit vt fa-

ccret

e ab heredibus d ob falsum testimonium, vel

e & si

f Queritur

g Viraque enim per fecusio pecunie conuenietur. itaque altera alteram consumit. Vbi verò dua penales actiones concurrunt, altera expertus, altera agitur id, quod amplius est. l. arbor fur. cast. infr. & l. i. vi bonor. raptor. infr. & actio furti meram penam complectitur, nec conditionem villo modo sub l. i. l. infr. de cedi. l. furtiu.

h in persona

i fuerit

k meo ei datum

l Itaque condicere

potero. l. 5. supra eod.

m Nec altera alteram consumit, quod

diuersi de iur. re

hic, & l. 5. supra. eo.

quæ ratio: nec qua-

druplum vlla ex his

actio excedit. & om-

nes, in l. i. de actio.

nib.

teret negotium vel non faceret : in ipsum iudicium dabitur. Et si alius non meo mandatu^a ei dederit ne fiat : tunc etiam ipsum reperere, & me in quadruplū agere posse. Cum publicanus mancipia retineret, datāque ei pecunia esset quæ non deberetur: & ipse ex hac parte edicti in factū actione teneretur.

^a nomine mee

VIII. VLP IANVS libro quarto Opinionum

SI ab eo qui innocens fuit, sub specie criminis alicuius quod in eo probatum non est, pecuniam acceptam is cuius de ea re notio est edoctus fuerit: id quod illicitē extortum est, secundum edicti formam quod de his est qui pecuniam vt negotiū facerent aut nō facerent accepisse dicerentur, restitui iubeat: & ei qui id commisit, pro modo delicti poenam irroget.

Questi habita de seruo.

VIII. P A P I N I A N V S libro secundo de Adulteriis

DE seruo qui accusatur, si postuletur, quæstio habetur. quo absoluto, in duplum pretium^b accusator domino damnatur, sed & citra pretij æstimationem quæritur de calumnia eius : separatum est etenim calumniæ crimen à damno quod in seruo propter quæstionem domino datum est.

^b pretij

LIBER QVARTVS.

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS.

VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

VILITAS huius tituli non eget cōmendatione: ipse enim se ostendit. Nam sub hoc titulo plurifariam prætor hominibus vel lapsis vel circumscriptis subuenit: siue metu, siue calliditate, siue ætate, siue absentia inciderunt in captionem.

II. P A V L V S libro primo Sententiarum

Sive per status mutationem, aut iustum errorem.

III. M O D E S T I N V S libro octauo Pandectarum

OMnis^c in integrum restitutiones causa cognita à prætore promittuntur: ^d scilicet vt iustitiam earum causarū examinet, an veræ sint quarum nomine singulis subuenit. ^e

^c ordines
^d permittuntur
^e subueniuntur.

IIII. C A L L I S T R A T V S libro primo Edicti monitorij

SCio illud à quibusdā obseruatum, ne propter satis minimā rem vel summā, si maiori rei vel summæ præiudicetur, audiatur is qui in integrum restitui postulat.

V. P A V L V S libro septimo ad Edictum

Nemo videtur exclusus quem prætor in integrum se restitutum pollicetur.

Restitutio transit ad quemcunque successorem.

VI. VLP IANVS libro tertiodecimo ad Edictum

a abfuerunt

b vt sapissime

c non tamen vltra

d lib. 13. Digestorū

e adipiscendæ

NON solum minoris, verum eorum quoque qui reipublicæ causa abfuerunt, ^a item omnium qui ipsi potuerunt restitui in integrum, successores in integrum restitui possunt: & ita ^b sapissime est constitutum. Siue igitur heres sit, siue is cui hereditas restituta est, siue filijfamilias militis successor, in integrum restitui poterit. Proinde & si minor in seruitutem redigatur vel ancilla fiat: dominis eorum dabitur non ^c vltra tempus statutum in integrum restitutio. Sed & si fortè hic minor erat captus in hereditate quã adierit: Iulianus libro septimodecimo ^d digestorum scribit, abstinendi facultatem dominum posse habere non solum ætatis beneficio, verum & si ætas non patrocinetur: quia non apiscendæ ^e hereditatis gratia legum beneficio vsi sunt, sed vindictæ gratia.

Absentis restitutio.

f Hinc sumpta est. l. & si de regn. iur. Duar.

VII. MARCELLVS libro tertio Digestorum

DIUUS ^f Antoninus Marcio Auito prætori desuccurrendo ei qui absens rem amiserat, in hanc sententiam rescripsit.

Et si nihil facile mutandum est ex sollemnibus: tamen vbi æquitas euidenter poscit subueniendū est. itaque si citatus non respondit & ob hoc more ^g pronuntiatum est, confestim autē pro tribunali te sedente ^h adiit: existimari potest non sua culpa, sed parum exaudita voce præconis defuisse: ideoque restitui potest. Nec intra has solum species consistet huius generis auxiliū: etenim deceptis sine culpa sua, maximè si fraus ab aduersario interuenerit, succurri oportebit: cum ⁱ etiam de dolo malo actio cōpetere soleat. & boni prætoris est potius restituere litem vt & ratio & æquitas postulabit: quàm actionem ^k famosam constituere: ad quam tunc demum descendendum est cum remedio locus esse non potest.

Differentia minoris & absentis gratia Reipublicæ.

VIII. MACER libro secundo de Appellationibus

INTER minores viginti quinque annis & eos qui reipublicæ causa absunt, hoc interest: quod minores ^l annis etiã ^m qui per tutores curatorésve suos defensi sunt, nihilo minus in integrum contra reipublicã ⁿ restituantur, cognita scilicet causa. ei verò qui reipublicæ causa absit, ceteris quoque qui in eadem causa habentur, si per procuratores suos defensi sunt, hætenus ^o in integrum restitutione subueniri solet, vt appellare his permittatur.

QVOD

iquamuis etiam
^k Verisimile est omnes alias actiones prius moturum fuisse, quam ad famosam actionem perueniturum.
 Cic. pro Quintio.
 I minores viginti quinque annis. verū fatiasatelligebatur ex superiore clausula.
^m etiam si n rem iudicatam.
 Nemo enim arbitrat, quin iurisconsultus in m hac l. loquatur de restitutione aduersus res iudicatas. Con. lib. 1. lect. c. 44.
^o hætenus per in integrum

QVOD^a METVS CAVSA GESTVM ERIT TIT. II.

Interpretatio edicti de metu.

VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

AIT prætor, ^b QVOD METVS CAVSA GESTVM ERIT, RATVM NON HABEBO. Olim ita edicebatur, QVOD VI METVSVE CAVSA: vis enim fiebat mentio propter necessitatem impositam contrariam voluntati: metus ^c instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatione. ^d sed postea detracta est vis mentio: ^e ideo quia quodcumque vi atroci fit, id metu quoque fieri videatur.

II. PAVLVS libro primo Sententiarum

VIS autem est maioris rei imperus, qui repelli non potest.

III. VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

CONTINET igitur hæc clausula & vim & metum, & si quis vi compulsus aliquid fecit, per hoc edictum restituitur. Sed vim accipimus atrocem & eam quæ aduersus bonos mores fiat: non eam quam magistratus rectè intulit, scilicet iure licito & iure honoris quem sustinet. Ceterum ^e si per iniuriam quid fecit populi Romani magistratus vel prouinciæ præses, Pomponius scribit hoc edictum locum habere: si forte, inquit, mortis aut verberum terrore pecuniam alicui extorserit.

III. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum

EGO puto etiam seruitutis timorem similiūmque admitendum.

V. VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

METUM accipiendum Labeo dicit non quemlibet timorem sed maioris malitatis. ^f

VI. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale

METUM autem non vani hominis, sed qui merito & in homine ^g constantissimo cadat, ad hoc edictum pertinere dicemus.

VII. VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

NEC timorem infamiæ hoc edicto contineri Pedius dicit libro septimo: ^h neque alicuius vexationis timorem per hoc edictum restitui. Proinde si quis metu culosus rem nullam ⁱ frustra timuerit, ^k per hoc edictum non restituitur: quoniam neque vi neque metus causa factum est. Proinde si quis in furto vel adulterio deprehensus vel in alio flagitio, vel dedit aliquid vel se obligauit: Pomponius libro vicensimo octauo rectè scribit posse eum ad hoc edictum ^l pertinere: timuit enim vel mortem vel vincula. quamquam non omnem adulterum liceat occidere vel furem, nisi se telo defendat: sed potuerunt vel non iure occidi, & ideo iustus fuerit metus. sed & si ne prodatur ab eo qui deprehenderit, alienauerit: succurri & ^m per

^a De eo quod metus

^b Coniuge l. creditor. ad l. Inl. de vi publ. Duar.

^c metus autem propter instantis & trepidationem.

^e etenim

^f mali, forte legendum est, calamitatis.

^g in hominem constantissimum

^h lib. 8.

ⁱ rem vllam

^k metuierit

^l Condici non potest pecunia surpiter data l. 4. de condit. oborp. caus. at repeti potest hac actione, quia metus illatus sit, quod verum ad hanc actionem dandam satis est. Non est autem absurdum diuersum casus esse diuersos esse effectur.

^m et

hoc edictum videtur: quoniam si proditus esset, potuerit ea pati quæ diximus.

VIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum

Isti quidem & in legem Iuliam incidunt, quod^a pro con-
 N-
 Iperito stupro acceperunt. prætor tamen^b etiam^c vt restituant
 interuenire debet: nam & gestum est malo more, & prætor
 non respicit an adulter sit qui dedit, sed hoc solum quod hic
 accipit^d metu mortis illato. Si is accipiat pecuniam qui in-
 strumenta status mei interuersurus est nisi dem; non dubita-
 tur quin maximo metu compellat. ^e vtique si iam in seruitu-
 tem petor, & illis instrumentis perditis liber pronuntiari nõ
 possum. Quod si dederit ne stuprum patiat vir seu mulier:
 hoc edictum locum habet: cum viris bonis iste metus maior
 quàm mortis esse debet. ^d Hæc quæ diximus ad edictum per-
 tinere, nihil interest in se quis veritus sit an^e in^f liberis suis:
 cum pro affectu parentes magis in liberis terreantur.

VIII. VLPIANVS libro vndecimo ad
 Edictum

Metum autem præsentem accipere debemus, non suspiciõ
 nem inferendi eius: & ita Pomponius libro vicensimo
 octauo scribit. ait enim metum^g illatum^h accipiendum, ⁱ id est
 si illatus est timor ab aliquo. Denique tractat si fundum meum
 dereliquero audito^e quod quis cū armis veniret: an huic edi-
 cto locus sit, & refert Labeonem existimare edicto locum non
 esse. & ^f V N D E V I interdictum cessare: quoniam non vi-
 deor vi deiectus qui de Ici non expectaui sed profugi. Aliter
 atque si posteaquam armati ingressi sunt, tunc discessi: huic
 enim edicto locum facere. ^g Idem ait & si fortè adhibita ma-
 nu in meo solo per vim ædifices: & interdictum **Q V O D V I**
A V T C L A M, & hoc edictum locum habere: scilicet quoniã
 metu patior id te facere. Sed & si per vim tibi possessionem
 tradidero: dicit Pomponius hoc^h edicto locum esse. Ani-
 maduertendum autem quod prætor hoc edicto generaliter,
 & in rem loquitur, nec ad Icit à quo gestum. & ideo siue sin-
 gularis sit persona quæ metum intulit vel populus vel curia
 vel collegium vel corpus: huic edicto locus erit. Sed licet vim
 factam à quocumque prætor conplectatur: eleganter tamen
 Pomponius ait, si quo magis te de vi hostium vel latronum
 vel populi tuerer vel liberare, aliquid à te accepero vel te ob-
 ligauero: non debere me hoc edicto teneri, nisi ipse hanc tibi
 vim summisi. ceterum si alienusⁱ sum à vi, teneri me non de-
 bere: ego enim operæ potius meæ mercedem accepisse videor.

Idem Pomponius scribit quosdam bene putare etiam serui
 manumissionem vel ædificij depositionem quam quis co-
 actus fecit, ad restitutionem huius edicti porrigendam esse,

Ex hoc

a qui quid pro

b accepit

c compellat

d debeat

e At in l. non so-
 lum. §. si dominus. d.
 vsu. videbas arma.
 vos venientis. Itaque
 iustior ibi metus cau-
 sa fuit, quàm hic: e.
 aculi hominum ma-
 gis quàm auri terre-
 antur.
 f sed & vnde vi
 g locum fore.

h huic edicto

i si alius vim sub-
 misit.

Ex hoc edicto datur actio, & exceptio.

3 Sed quod prætor ait, ratum^a se non habiturum: quatenus accipiendum est videamus. Et quidem aut imperfecta res est, licet metus interuenerit, ut puta stipulationem numeratio non est secuta: aut perfecta, si post stipulationem & numeratio facta est aut per metum accepto debitor liberatus est vel quid simile contigerit quod negotiū perficeret. Et Pomponius scribit in negotijs quidem perfectis & exceptionem interdum & actionem competere: in imperfectis autē solam exceptionem. Sed ex facto scio cum Campani metu cuidam illato extorsissent cautionem pollicitationis, rescriptum esse ab Imperatore nostro posse eum à prætorē in integrum restitutionem postulare: & prætorē me adfidente interlocutum esse ut siue actione vellet aduersus Campanos experiri, esse propositam: siue exceptione aduersus petentes non deesse exceptionē. Ex qua constitutione colligitur, ut siue perfecta siue imperfecta res sit: & actio & exceptio detur.

Præter actionem quod metus causa in quadruplum restituitur actio amissa, siue in rem sit, siue in personam.

4 Volenti^b autem datur & in rem actio & in personam, b Actio de eo, quod metus causa datur
5 rescissa acceptilatione vel alia liberatione. Iulianus^c libro metum passo, aut si
6 tertio digestorum putat eum cui res metus causa tradita est, malis, in rem, vel in
7 nō solū reddere, verū & de dolo repromittere debere. Licet^d tamen in rem actionem dandam existimemus, quia res personam prout ante
8 in bonis est eius qui vim passus est: verū non sine ratione metum illatum com-
9 dicetur si in quadruplum quis egerit, finiri in rem actionem petierat.
10 vel contra. Ex hoc edicto restitutio^e talis^f faciendā est, id est^g in integrum officio iudicis, ut^h si per vim res tradita est re- c Item Iulianus
11 tradatur, & de dolo sicut dictum est repromittatur: ne fortē d licet etiam
12 deterior res sit facta. Et si acceptilatione liberatio interuenit, e id est, ut si per
13 restituendā erit in pristinum statum obligatio: vsque adeo, ut vim
14 Iulianus scribat libro quartoⁱ digestorum^j si pecunia debita^k fuit quæ accepta^l per vim facta est, nisi vel soluatur vel re-
15 stituta obligatione iudiciū accipiatur, quadruplo^m eum con-
16 demnandum. Sed & si per vim stipulanti promiserō, stipula-
17 tio accepto faciendā erit. Sed & si ususfructus vel seruitutes
18 amissæ sunt restituendæ erunt. Cū autē hæc actio in rem
19 sit scripta nec personam vim facientis coërceat, sed aduersus
20 omnes restitui velit quod metus causa factum est: non in Merito Iulianus à Marcello notatus est scribens, si fideiussor
21 vim intulit ut accepto liberetur, in reum non esse restituendā actionem: sed fideiussorem nisi aduersus reum quoque
22 actionem restituat debere in quadruplum condemnari. Sed
23 est verius quod Marcellus notat, etiam aduersus reum

a Quia edictum, quo
proposita est generali-
ter concipitur, nullo pro-
prio nomine expresso:
c. propterea datur nō
iudicium in eum, qui
metum intulit, sed
etiam in quemcumque
qui lucrum ex metu
illito sensit. hinc ergo
male collegerunt hanc
actionem realem esse,
quæ re vera persona-
lis est.

b eadem causa

c ferret

d præstabitur.

e ego tum eum

f naturam suam

g quod metus

h in legem Iuliam

i Iuxta hoc est, quod

Dominus Denti. cap.

24. iubet: cum repetes

à proximo tuo rem a-

liquam, quam debes

tibi, non ingredieris

domum eius, ut pig-

nus auferas.

k vis enim est

l Eadem verba omni-

nino extant l. 7. ad. le.

Iul. de vi priua. in

prin.

m sibi que

competere hanc actionem, cum^a in rem sit scripta.

X. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale

Illud verum est, si ex facto debitoris metum adhibentis fi-
deiuussores acceptilatione liberati sunt: etiam aduersus fide-
iuussores agi posse vt se reponant in obligationem. Si metu à te
coactus acceptā tibi stipulationē fecerim: arbitrato iudicis
apud quē ex hoc edicto agitur nō solum illud continetur vt in
tua persona redintegretur obligatio, sed vt fideiuussores quo-
que vel eosdem vel alios non minus idoneos adhibeas. præ-
terea vt & pignora quæ dedēras in eandē^b causam restituas.

XI. PAVLVS libro quarto Iuliani Digestorum notat

Si quis alius sine malitia fideiuissoris vt fideiuessori accepto
siferet, c vim fecit: non tenebitur fideiuissor vt rei quoque ob-
ligationem restituat.

XII. VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

Sed & partus ancillarum & fetus pecorum & fructus resti-
tui & omnem causam oportet. nec solum eos qui percepti
sunt, verum si plus ego percipere potui & per metum impe-
ditus sum: hoc quoque præstabit. d Quæri poterit an etiam 1
ei qui vim fecerat passio vim restitui prætor velit per hoc edi-
ctum ea quæ alienauit: & Pomponius scribit libro vicensimo
oçtauo non oportere ei prætorē opem ferre: nam cum liceat,
inquit, vim vi repellere, quod fecit passus est. Quare si metu te
coegerit sibi promittere, mox e ego eū coëgero metu te accepto
liberare: nihil esse quod ei restituatur. Iulianus ait eum qui 2
vim adhibuit debitori suo vt ei solueret, hoc edicto non tene-
ri, propter naturam f metus s causa actionis quæ damnū exi-
git: quamuis negari non possit in Iuliam h eum de vi inci-
disse, & ius crediti amisisse.

De eo, qui sibi ius dicit.

XIII. CALLISTRATVS libro quinto de Cognitionibus

Exstatⁱ enim decretum Diui Marci in hæc verba: Optimū
est vt si quas putas te habere petitiones, actionibus expe-
riaris. cū Marcianus diceret, vim nullā feci: Cæsar dixit. tu vim
putas esse solum si homines vulnerētur? vis^k est & tunc quo-
tiens quis id quod deberi sibi putat, non per iudicem reposcit. 3
l Quisquis igitur probatus mihi fuerit rem vllā debitoris 4 vel
pecuniam debitam, 5 non ab ipso sibi sponte datam, sine vllō
iudice temere possidere vel accepisse, 6 isque^m sibi ius in eam
rem dixisse: ius crediti non habebit.

XIIII. VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

Item 7 si cum exceptione aduersus te perpetua tutus essem
coëgero te acceptum mihi facere, cessare hoc edictum: quia
nihil tibi abest. Si quis non restituat: in quadruplū in eum 8
iudicium pollicetur. quadruplabitur autē omne quodcum-
que

que restitui oportuit. Satis clementer cum reo prætor egit, ut daret ei restituendi facultatem si vult poenam euitare. Post annum verò in simplum actionem pollicetur: sed non semper
 2 sed causa cognita. In causæ autem cognitione versatur, ut si alia actio non sit, tunc hæc detur. & sanè cum per metum facta iniuria anno & quidem vtili exoleuerit: idonea esse causa debet ut post annum actio hæc dari debeat. Alia autè actio esse sic potest: si is cui vis admissa est decesserit, heres eius habet hereditatis petitionem: quoniam pro possessore qui vim intulit possidet, propter quod heredi non erit metus a causa actio: quamuis si annus largiretur etià heres in quadruplum experiri possit. Ideo autem successoribus datur, quoniam &
 3 rei habet persecutionem. In hac actione non quæritur vtrum is qui conuenitur an alius metum fecit: sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum vel vim: & ex hac re eum qui conuenitur & si crimine caret, lucrum tamen sensisse. nam cum metus habeat b in se ignorantiam, merito quis non adstringitur ut designet quis ei metum vel vim adhibuit. & ideo ad hoc tantum actor adstringitur, ut doceat metum in causa fuisse ut alicui acceptam pecuniam faceret vel rem c traderet vel quid aliud faceret. Nec cuiquam iniquum videtur d ex alieno facto alium in quadruplum condemnari: quia non statim quadrupli est actio, sed si res non restituatur.

Actio arbitraria.

4 Hæc autem actio cum arbitraria fit: habet reus licentiam usque ad sententiam ab arbitro e datam restitutionem secundum quod supra diximus ei facere. quod si non fecerit, iure meritoque quadrupli condemnationem patietur. Aliquando tamen & si metus adhibitus proponatur, arbitrium absolutionem adfert. quid enim si metum quidem Titius adhibuit me non conscio, res autem ad me peruenit, & hæc in rebus humanis non est sine dolo malo meo: nonne f iudicis officio absoluar? aut si g seruus in fuga est, æque si cauero iudicis officio me si in meam potestatem peruenerit restitutum, absolui debèbo. Vnde quidam putant bona fide emptorem ab eo qui vim intulit comparantem non teneri: nec eum qui dono accepit vel cui res legata est. Sed rectissime Viuiano h videtur etiam hos teneri: ne metus quem passus sum mihi captiosus sit. Peditus quoque libro octauo scribit arbitrium iudicis in restituenda re tale esse ut eum quidem qui vim admisit iubeat restituere etiam si ad alium res peruenit: eum autem ad quem peruenit, etiam si alius metum fecit: nam in alterius præmium
 6 verti alienum metum non oportet. Labeo ait si quis per metum reus sit constitutus, & fideiussorem volentem i dederit: & ipse & fideiussor liberatur. Si solus fideiussor metu accessit

a quod metus

b habebit

c rem ita
 d videatur

e ab arbitrio dato

f non
 g & si

h Iuliano
 i Non una species conuenit his duabus sententijs trahitur, sed due separate, quarum prior reus metus, fideiussor sponte, posteriori è contrario, cauorauerunt. itaque de prauauit hunc locum Haloander, cum legis nolentem. Aug. l. em. c. 2.

non etiam reus: solus fideiussor liberabitur. Quadruplatur autē id quanti ea res crit, **¶** id est cum fructibus & omni causa. Si quis per vim fitti promittendo postea fideiussorem adhibeat: is quoque liberatur. Sed & si quis per vim stipulatus, cum acceptum non fā. eret fuerit in quadruplum condemnatus: ex stipulatu eum agentem aduersus exceptionem replicatione adiuuari Iulianus putat: cum in quadruplo & simplum sit reus consecutus. Labeo autem etiam post quadrupli actionem nihilo minus exceptione summouendum eum qui vim intulit dicebat, quod cum durum videbatur, ita temperandum est vt tam tripli condemnatione plectatur quā acceptilatione n. omni modo facere compellatur. Quatenus autem diximus quadruplo simplum inesse, sic hoc disponendum est, vt in condemnatione quadrupli res quidem omnimodo contineatur & eius restitutio fiat, pœnæ autem vsque ad triplum stetur. **¶** Quid si homo sine dolo malo & culpa eius qui vim intulit & condemnatus est, perit in hoc casu à rei condemnatione ideo relaxabitur si intra tempora iudicati actionis moriatur, quia tripli pœnæ propter facinus satis facere cogitur. Pro eo autē qui in fugā esse dicitur, cautio labeo extorquenda est quatenus & persequatur & omnimodo eum restituat: & nihilo minus in rem vel ad exhibendum vel si qua alia ei competit actio ad eum recipiendum integra ei qui vim passus est seruabitur: ita vt si dominus eum quoquo modo receperit, is qui ex stipulatione conuenitur exceptione tutus fiat. Hæc si post condemnationem, si autem ante sententiam homo sine dolo malo & culpa mortuus fuerit: tenebitur. & hoc fit his verbis edicti, **NE QVÆ**

E ARES ARBITRIO IVDICIS RESTITVETVR. Ergo si in fuga sit seruus sine dolo malo & culpa eius cum quo ageretur: cauendum est per iudicem vt eum seruum persecutus reddat. Sed & si non culpa ab eo quo cum agitur aberit: si tamen peritura res non fuit si metum non adhibuisset, tenebitur reus: sicut in interdico **VNDE VI** vel **QVOD VIA VT CLAM** obseruatur. Itaque interdū hominis mortui pretium recipit qui eū venditurus fuit si vim passus non esset. Qui vim intulit, cum possessionē à me sit consecutus, fur non est: quamuis qui ***VI*** rapuit, fur improbius esse videatur vt Iuliano placet. Eum qui metum fecit, & de dolo teneri certum est: & ita Pomponius: & consumi alteram actionem per alteram exceptione in factum opposita. Iulianus ait quod interest quadruplari solum: & ideo eū qui ex causa fidei commissi quadraginta debebat, si trecenta promiserit per vim & soluerit, ducentorum sexaginta quadruplum consecuturus: in his enim cum effectu vim passus est. Secundum hæc si plures

pœna
b pœnitetur.
vel iter
e Quod si
d Quia transmissa sit
prior actio in alio-
nem rei iudicatis qua
actio non tenetur
ratione eius rei, que
naturaliter periret: cū
in iudicatis faciendo
mora facta non sit:
Pessimum autem sen-
tentiam rem ex cau-
sa dicitur deberi in-
terere, oportet ex l.
si audier, de pig. h.
si pleris, & si credi-
tor, & ex l. zeger, h.
etiam eo. Gon. lib. 1.
l. h. c. 12.
pœnæ
in fuga
ita tamen vt
n. quocumque
idque verbis edi-
cti,
k. culpa eius
l. oberit:
in fit: in
n. quanti eum
o. Officio tamen pra-
toris conuenit, vt ita
det actionem de dolo,
si alia actione agere
non liceat. l. pa. in fi.
sup. de in. inte. v. h.
non actio de dolo nō
e. pœnit, si alia attri-
ne nobis consuli pos-
sit. l. 1. de dolo. vel cū
vtraque cōcurrat, al-
terius tantum mentio
fit, altera suppressa,
qua ratione alia ac-
tio non esse intelli-
gitur, cum solus do-
lus absque metu al-
legatus est: si metus
verè illatus sit. Quod
si actor metum alle-
gare malit, de eo da-
bitur actio, præer-
missa doli actione.

res metum adhibuerint & vnus fuerit conuentus : siquidem sponte rem ante sententiã restituerit, omnes liberati sunt. sed & si id nõ fecerit sed ex sententiã quadruplũ restituerit: ve- rius est etiã sic peremi^a aduersus ceteros metus^b causa actione.

a perimi
b quod metus

XV. PAVLVVS libro vndecimo ad Edictum

A Ut in id dabitur aduersus ceteros actio, quod minus ab illo^c exactum sit.

c alio

XVI. VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

Quod diximus si plures metum admiserunt, idem dicen- dum erit & si ad alium res peruenit, alter metum adhi- buit. Sed^d si serui metũ adhibuerint, noxalis quidem ac- tio ipsorum nomine erit, poterit autem quis^e dominum ad quem res peruenit conuenire : qui^f conuentus siue rem siue secundum quod iam dictum est quadruplum præstiterit, proderit & seruis. Si verò noxali conuentus maluerit noxæ dedere: nihilo minus ipse poterit cõueniri si ad eũ res peruenit.

d Sed & si
e quis &
f quod conuentus

Hæc actio heredi ceterisque successoribus datur, quoniã rei habet persecutionem. In heredem autem & ceteros in id quod peruenit ad eos datur non in meritò: licet enim pœna ad here- dem non transeat, attamen quod turpiter vel scelere qua si- tum est, vt est & rescriptum, ad compendiũ heredis nõ debet pertinere.

Peruenisse ad heredem quomodo accipiatur.

XVII. PAVLVVS libro primo Quæstionum

Videamus ergo si heres ad quem aliquid peruenit con- sumpsit id quod peruenit, desinat^g teneri, an verò suffi- cit semel peruenisse. & si consumpto eo decesserit, vtrum ad- uersus heredem eius omnimodo competit actio, h^h quoniam hereditariam suscepit obligationem: an non sit danda, quo- niam ad secundum heredem nihil peruenit. Et melius est omnimodo competere in heredem heredis actionem: sufficit enim semel peruenisse ad proximum heredem: & perpetuaⁱ actio esse cœpit. alioquin dicendum erit nec ipsum qui con- sumpsit quod ad eum peruenit, teneri.

g an desinat

h hæc actio,

i & quod perpetua

XVIII. IVL IANVS libro sexagesimo quarto Digestorum

Si ipsa res quæ ad alium peruenit interiit: non esse locuple- tiorem dicemus. sin verò in pecuniã aliãve rem conuersa sit: nihil amplius^k quærendum est quis exitus sit, sed omni- modo locuples^l factus videtur licet postea deperdat.^l Nam & Imperator Titus^m Antoninus Claudio Frontino de pre- tiis rerum hereditariarum rescripsit, ob id ipsum peti ab eo he- reditatem posse, quia licet res quæ in hereditate fuerãt, apud eum non sint: tamen pretium earum [quod] locupletem eum vel sapius mutata specie faciendo, perinde obligat, ac si cor- pora ipsa in eadem specie mansissent,

k nihil ultra
l deperdat.

m Plus

XVIII. CAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale

Quod autem in heredem catenus pollicetur actionem pro Consul^a quatenus ad eum peruenerit, intellegendū est ad perpetuū dandam actionem pertinere.

a Erat Proconsul in prouincia plenissima iurisdictio: romanum magistratum urbium partes ad eum pertinerent. l. si in aliquam. in fi. de offi. pro cons. l. seq. l. itaque, ut Prætor urbium Romæ, sic in consulari prouincia Proconsul.

XX. VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

Quantum autem ad heredem peruenerit, litis contestatæ tempore spectabitur: si modò certū sit aliquid peruenisse. Idem^b & ipsius qui vim intulit, [¶] si sic in corpus patrimonij peruenerit aliquid, ut certū sit ad heredem peruenturum: id est si debitor liberatus est.

b In prætoribus prætor edicta proponebant, quæ prouincialis appellabatur, cuiusmodi sunt apud Cic. in Ferr. quorum inueniunt scribens ad Asiaticum in suo pro consulari. Ceterum hoc edictum prouinciale duobus & triginta libris interpretatus est. Accus. imperitæ interpretatur proconsul. i. prætor.

Ei non succurritur, qui causa est metus sibi illati.

XXI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum

Si mulier contra patronum suum ingrata facta sciens se ingrata, cum de suo statu periclitabatur, aliquid patrono dederit vel promiserit ne in seruitutē redigatur: cessat edictū, quia hunc sibi metū ipsa infert. Quod metus causa gestum erit, nullo tempore prætor ratum habebit.

c idem
d quanti possessio eius est
e Pomponius scribit.

De possessione.

Qui possessionem non sui fundi tradidit, nō quanti fundus, sed quanti possessio^d est, eius quadruplum vel simplū cum fructibus consequetur: æstimatur enim quod restitui oportet, id est quod abest. (abest) autem nuda possessio cum suis fructibus: quod & Pomponius.^e

De dote.

Si dos metu promissa sit, non puto nasci obligationem: quia est verissimū nec talem promissionē dotis vllā esse. Si metu coactus sim ab emptione locatione^f discedere: videntum est an nihil sit acti, [¶] & antiqua obligatio remaneat: an hoc simile^h sit acceptilationi, quia nullaⁱ ex bonæ fidei obligatione possumus niti, cum finita sit dum amittitur. & magis est ut similis species acceptilatione^k sit. & ideo prætoriam^l actio nascitur.

f vel locatione gatum,

h disimile
i nulla actione ex, vel nulla bonæ fidei
k acceptilationis, vel acceptilationi
l prætoriana nascitur.

De aditione hereditatis.

Si metu coactus adij hereditatem, puto me heredem effici: quia quamuis si liberum esset noluissem, tamen coactus volui. sed per prætorē restituendus sum ut abstinendi mihi potestas tribuatur. Si coactus hereditatem repudiem, duplici via prætor mihi succurrit: aut vtilis actiones quasi hereditando, aut actionem metus causa præstando: ut quam viam ego elegerim hæc mihi pateat.

De metu carceris.

XXII. PAVLVS libro primo Sententiarum

Qui in carcerē quæ detrusit ut aliquid ei extorqueret, quidquid ob hanc causam factum est nullius momenti est.

De præ-

De præsumptione, & probatione metus.

XXIII. VLP IANVS libro quinto Opinionum

Non est verisimile compulsus in vrbe iniquè indebitum soluisse eum qui claram dignitatem se habere prætendebat: ^a cum potuerit ius publicum inuocare & adire aliquem potestate præditum, qui vtrique vim eum pati prohibuisset. sed huiusmodi præsumptioni debet apertissimas probationes violentiæ opponere.

Exempla iusti metus.

1. Si iusto metu perterritus cognitionem ^b ad quam ut vinc-tus iret, potens aduersarius minabatur, id quod habere licebat compulsus vendidit: res suæ æquitati per præsidem prouinciæ restituitur. Si fænerator inciuiliter custodiendo athletâ & à certaminibus prohibendo, cauere cõpulerit vltra quantitatem debitæ pecuniæ, his probatis competens iudex rem suæ æquitati restitui decernat. ^c Si quis quod aduersario non debebat, delegante eo per vim apparitione ^d præsidis interueniente, sine notione iudicis coactus est dare: iudex inciuiliter extorta restitui ab eo qui rei damnum præstiterit, iubeat. Quod si debitis ^e satisfecit simplici iussione & non cognitione habita: quamuis non extra ordinem exactionem fieri sed ciuiliter oportuit, tamen quæ solutioni deuitarum ab eo quantitatum profecerunt, reuocare inciuile est.

DE DOLO MALO

TIT. III.

Interpretatio edicti.

VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

HOC EDICTO prætor aduersus varios & dolosos, qui alijs offuerunt ^f calliditate quadam, subuenit: ne vel illis malitia sua sit lucrosa, vel istis simplicitas damnosa. Verba autè edicti talia sunt: QVAE DOLO MALO FACTA ESSE DICENTVR, SI DE HIS REBUS ALIA ACTIO NON ERIT ET IVSTA CAUSA ESSE VIDEBITVR, IUDICIUM DABO. Dolum malum Seruius quidem ita definijt, machinationem ^g quandã alterius decipiendi causa, cum aliud simulatur & aliud agitur. Labeo autem, posse ^h & sine dolo malo aliud agi aliud simulari: sicuti faciunt qui per eiusmodi dissimulationem deseruiant: ^h & tuentur vel sua vel aliena. Itaque ipse sic definijt, dolum malum esse omnem calliditatẽ, fallaciam, machinationẽ ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam.

2. Labeonis definitio vera est. Non fuit autè contentus prætor DOLOVM dicere, sed adiecit MALVM: quoniã veteres dolum etiam bonũ dicebãt, & pro sollertia hoc nomen accipiebãt: ^b seruient

maximè

f obseruare
 g Hac verba sunt flaudiosi alicuius, aut potius Tribonianis: alioqui idem contineret de finio Labeonis, quod Seruij & stultissimè à Labeone Seruius reprehenderetur. Probabile autem est Seruium non alio modo definiisse, quàm præcepserim suũ, C. Aquilini Cic. 3. offi. nec differentiam proprie sãsimam, quam Labeo adhibere voluit, adicere voluisse, quod ut videtur in negotijs rebusque contrahendis, nemo aliud agit, aliud simulare, nisi animo alterius inducendi fraudandique possit. Hoc man in Grat. Cic. pro Cæc.

maximè si aduersus hostelatronemve quis machinetur. Ait 3
 prætor, **S**IDE HIS REBUS ALIA ACTIO NON ERIT. Me-
 ritò prætor ita demùm hanc actionem pollicetur, si alia non sit: quo-
 niã famosa actio non temere debuit à prætore decerni si sit ciui-
 lis vel honoraria, quã^b possit experiri. Vsq̃ adeo vt & Pedius libro octauo scribat: etiam si interdictum sit quò quis
 experiri, vel exceptio quã se tueri possit: cessare hoc edictum.
 Idem & Pomponius libro vicensimo octauo. & adicit, & si stipulatione tutus sit quis, eum actionem de dolo habere
 non posse: vtputa si de dolo stipulatum^c sit. Idem Pom-
 ponius ait & si actionem in nos dari non oporteat: veluti si
 stipulatio tam turpis dolo^d malo facta sit vt nemo daturus
 sit ex ea actionem: non debere laborare^e vt habeam de dolo
 malo actionem: cum nemo sit aduersus me daturus actionem.

Idem Pomponius refert Labconem existimare etiam si
 quis in integrum restitui possit, non debere ei hanc actionem com-
 petere. & si alia actio tempore finita sit, hanc competere non
 debere: sibi imputaturo eo qui agere superfedit: nisi in hoc
 quoq; dolo malus admissus sit vt tempus exiret.^g Si quis cum
 actione ciuilem haberet vel honoraria in stipulatum dedu-
 ctam, h acceptilatione vel alio modo sukulerit: de dolo expe-
 riri non poterit, quoniam habuit aliam actionem: nisi in a-
 mittenda actione dolum malum passusest. Non solum autem si
 aduersus eum sit alia actio aduersus quem de dolo queritur,^k

II. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum

VEL ab eo res seruari poterit.

III. VLPPIANVS libro vndecimo ad Edictum

NON habet hoc edictum locum: verum etiam si aduersus alium

III. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum

SIT actio: vel si ab alio res mihi seruari potest.

V. VLPPIANVS libro vndecimo ad Edictum

IDEOQUE si quis pupillus à Titio, tutore auctore concludente
 circumscriptus sit: non debere eum de dolo actionem ad-
 uersus Titium habere, cum habeat tutelam actionem per quam
 consequatur quod sua interfit. Planè si tutor soluendo non
 sit, dicendum erit de dolo actionem dari ei.

VI. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale

NAM is nullam videtur actionem habere cui propter ino-
 piam aduersarij inanis actio est.

VII. VLPPIANVS libro vndecimo ad Edictum

ET eleganter Pomponius hæc verba **S**I ALIA ACTIO
 NON SIT sic excipit, quasi res alio modo ei ad quem ea
 res pertinet, salua esse non poterit. Nec videtur huic senten-
 tiæ aduersari quod Iulianus libro quarto scribit, si minor an-
 nis viginti quinque consilio serui circumscriptus eum vendi-
 dit

a et m fama
 b qua quis

c stipulatus sit.

d de dolo
 e laborare me vt

f sed & si

g id exiret.

h deductam eam
 i nisi & ja

k queritur

l vel quo

m excipit vel ac-
 cepit

ait cum peculio, emptorque eum manumisit, dandā in manumissum de dolo actionem: hoc^a enim sic accipimus^b carere dolo emptorem, ut ex empto teneri non possit: *aut* nullam^c esse venditionem si in hoc ipso ut venderet circumscriptus est. & quod^d minor proponitur, non inducit^e in integritū restitutionem: ^f nam aduersus manumissum nulla in integrum restitutio potest locum habere. Secundum quæ & si pœnali actione indemnitati eius consuli possit, dicendum erit cessare de dolo actionē. Pomponius^g autem etiam si popularis actio sit, cessare de dolo ait actionē. Non solū autē si alia actio nō sit, sed & si dubitetur an alia sit, putat Labeo de dolo dandam actionem: & adfert talem speciem. Qui seruum mihi debebat vel ex venditione vel ex stipulatu, venenum ei dedit, & sic eum tradidit: vel fundum, & dum tradit imposuit ei feruitatem, vel ædificia diruit, arbores excidit vel extirpauit: ait Labeo siue ca Bit de dolo siue nō, dandā in eum de dolo actionem: quoniam si cavit, dubium est an cōpetat ex stipulatu actio. Sed est verius si quidē de dolo cautū est, cessare actionē de dolo, quoniā est ex stipulatu actio: si non est cautū in exempto quidē actione cessat de dolo actio, quoniā est ex empto: in ex stipulatu^h de dolo actio necessaria est.

Variæ species de eadem re.

2 Si seruum vsuarium proprietarius occidit: legis Aquiliæ actioni & ad exhibendumⁱ accidit, si possidens proprietarius occidit: ideōque cessat de dolo actio. Item si seruum legatū heres ante aditam hereditatē occiderit: quoniam prius quā factus sit legatarij interemptus est, cessat legis Aquiliæ actio. de dolo autem *actio* quocumque tempore eum occiderit cessat: quia ex testamento actio competit. Si quadrupes tua dolo alterius damnum mihi dederit: queritur an de dolo habeam aduersus eum actionem. & placuit mihi quod Labeo scribit: si dominus quadrupedis non sit soluendo dari debere de dolo: quamuis si noxę deditio sit secuta, non puto dandam nec in id quod excedit. Idem Labeo querit, si compeditum seruum meum ut fugeret solueris, an de dolo actio danda sit. & ait Quintus^k apud eum notans: si non misericordia ductus fecisti, furti teneris: si misericordia, in factum actionem dari debere. Seruus pactionis^l

3 pro libertate reum domino dedit ea condicione ut post libertatem transferatur in eum obligatio: manumissus nō patitur in se obligationē transferri. Pōponius scribit locū habere de dolo actionē. sed si per patronū stabit quo minus obligatio trāsferatur: dicendum ait patronum exceptione a reo summouendum. Ego moueor: quemadmodum de dolo^m actioⁿ dabitur cum sit alia actio? ⁿ nisi fortē quis dicat, quoniam excep-

a siue enim
b Colligit rem nulla alia actione saluam esse posse, quam actione de dolo. Cum enim emptor non admittitur dolus ex empto propter dolum incidentem in contractum tenent non potest: vel (quod verius est) in casu proposito venditio ipsa iure nulla est: cum minor dolo persuasus est, ut vendidit seruum. In causa siue a voluntatum, infra de minoribus. Et infra pro sic. Restitutio vero aduersus libertatem id datur non permissio, ut. C. si aduersus liber.
c siue nullam
d quod &
e proponitur.
f inducitur
g restitutio
h vel vineas extirpauit:
i stipulatu vero,
i id accedit,

k Quinque
Mutuus
l pro libertate pactionis
m quemadmodum enim
n Probat non esse dandam actionem de dolo hoc arguuntur, aut stat per patronum, quoniam in transferatur obligatio in manumissum: & si agat, exceptione summouebitur: aut non stat per patronum. Et sum dabitur: actio ex stipulatu contra expressorem, nisi forte obicitur est, cui max respōdetur in his verbis atquin &c.

tione

tione patronus summoueri potest si agat cum reo, debere dici, quasi nulla actio sit quæ exceptione repellitur, de dolo decernendam. Atquin patronus tunc summouetur, si nolit expromissorem^c ipsum manumissum accipere. expromissori planè aduersus manumissum dari debebit de dolo: ^d aut si non sit soluendo expromissor, domino dabitur. Si dolo malo procurator passus sit vincere aduersarium meum vt^e absolueretur: an de dolo mihi actio aduersus eum qui vicit competat, potest queri. & puto nō competere si paratus sit reus transferre iudicium^f sub exceptione hac **S I C O L L V S V M E S T.** alioquin de dolo actio erit danda: scilicet si cum procuratore agi non possit, quia non esset soluendo. Idem Pomponius refert **Cæcidianum**^g prætorem non dedisse de dolo actionem aduersus eum qui adfirmauerat idoneum esse eum, **Qui** mutua pecunia dabatur: quod verum est. nā nisi ex magna & euidenti calliditate non debet de dolo actio dari.

VIII. **GAIUS** libro quarto ad Edictum Prouinciale

Quod si cum scires eum facultatibus tibi, tui lucri gratia adfirmasti mihi idoneum esse: meritò aduersus te, cum mei decipiendi gratia alium falsò laudasti, de dolo iudicium dandum est.

VIII. **VLPIANVS** libro vndecimo ad Edictum

Si quis adfirmauit minimam esse hereditatem, & ita eam ab herede emit: non est de dolo actio, cum ex vendito sufficiat. Si autem mihi persuaserisⁱ vt repudiem hereditatem, quasi minus soluendo^k fit: vel vt optem seruum, quasi melior eo in familia non sit: dico de dolo dandam si callidè hoc feceris.^l Item si tabulæ testamenti, ne de inofficioso diceretur, diu suppressæ sint, mox mortuo filio prolata: heredes filij aduersus eos qui suppresserunt, & lege **Cornelia** & de dolo posse experiri.

De sequestro.

Labeo libro trigesimo^m septimo posteriorum scribit, si oleum tuum quasi suum defendat **Titius**, & tu hoc oleum deposueris apud **Seium** vt is hoc venderet, & pretium seruaret donec inter vosⁿ de iudicetur^o cuius oleum esset: neque **Titius** velit iudicium accipere: quoniam neque mandati neque sequestraria **Seium** conuenire potes nondum impleta conditione depositionis: de dolo aduersus **Titium** agendum. Sed **Pomponius** libro vicensimo septimo posse cum sequestre^p præscriptis verbis actione agi: vel si is soluendo non sit, cum **Titio** de dolo. quæ distinctio vera esse videtur. Et si seruum pigneratum noxæ mihi dederis per iudicem, & ita **Absolutus**^q de dolo^r teneris si apparuerit esse eum pignori datum. Hæc de dolo actio noxalis erit, ideo **Labeo** quoque libro trigesimo

c expromissionem
d de dolo actio:

e ita vt

f iudicium in se sub

g **Cecilianum**

h *Coniuge l. si mandauero. q2. m. ind. Dicit.*
i persuaserit
k soluendo ea

l fecerit

lib. 7.

n inter nos
o diudicetur
iudicaretur

p sequestro
q iudicem is absolutus:
r *Tametsi actione iudiciali liberatus sit, l. 4. in fi. infr. de re iud. in qua concilian da cum hoc loco vult de se sorquetis interpret.*

fimo prætoris peregrinifcribit, de dolo actionem ferui nomine interdum de peculio interdum noxalem dari. Nam fi ea res est in quam^a dolus commiffus est, ex qua de peculio daretur actio: & nunc^b in peculio^c dandam. fin vero e a fit ex qua noxalis: hoc quoque noxale futurum.

a in qua

b & tunc
c de peculio

Interpretatio malorum edicti verborum.

4 Meritò^d causæ cognitionem prætor inseruit: neque enim passim hæc actio indulgenda est. nam ecce in primis si modica summa fit;

d meritò
quoque

I X. PAVLV S libro vndecimo ad Edictum
D est vsque ad duos aureos:

De parente & patrono.

XI. VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

N On debet dari. Quibusdam^e personis non dabitur: vtputa liberis vel libertis aduersus parètes patronosve, cum sit famosa. Sed nec humili aduersus eum qui dignitate excellet, debet^f dari: puta plebeio aduersus consularè receptæ auctoritatis: vel luxurioso atque prodigo aut aliàs vili aduersus hominem vitæ emendatoris. & ita Labeo. Quid ergo^g est? in horum persona dicendum est. IN FACTVM verbis temperandam^g actionem dandam, vt bonæ fidei mentio fiat.

e Sed & quibusdã

f debet

g temperandam de
dolo actionem,

N XII. PAVLV S libro vndecimo ad Edictum
E ex dolo suo lucentur.

XIII. VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

H eredibus tamen harum personarum, item aduersus heredes de dolo actio erit danda.

De pupillo.

1 Item in causæ cognitione versari Labeo ait ne in pupillum de dolo detur actio, nisi fortè nomine hereditario conueniatur. Ego arbitror &^h ex suo dolo conueniendum si proximus pubertati est: maximè si locupletior ex hoc factus est.

h & hunc ex

XIII. PAVLV S libro vndecimo ad Edictum

Quid enim si impetrauerit à procuratore petitoris vt ab eo absolueretur: vel si de tutore mentitus pecuniam accepit: vel alia similia admisit quæ non magnam machinationè exigunt?

XV. VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

Sed & ex dolo tutoris si factus est locupletior, puto in eum dandam actionem, sicut exceptio datur.

De municipibus.

Sed an in municipes de dolo detur actio, dubitatur. Et puto ex suo quidem dolo nonⁱ posse dari: quid enim municipes dolo facere possunt? sed si quid ad eos peruenit ex dolo eorum qui res eorum administrant: puto dandam. De dolo autem decurionum in ipsos decuriones dabitur de dolo actio.

i actionem non
possit

L De pro-

De procuratore.

Item si quid ex dolo procuratoris ad dominum peruenit, datur in dominum de dolo actio in quantum ad eum peruenit: nam procurator ex dolo suo procul dubio tenetur.

In hac actione designari oportet cuius dolo factum sit: quamuis in metu non sit necesse.

Interpretatio verborum edicti, quae non extant.

XVI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum

Item exigit praetor vt comprehendatur quid dolo malo factum sit: cire enim debet actor in qua re circumscriptus^a sit nec in tanto crimine vagari.^b

a circumscriptum
b vagari oportet.

XVII. VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

Si plures dolo fecerint, & vnus restituerit: omnes liberantur. quod si vnus quanti ea res est praestiterit: puto adhuc ceteros liberari. Haec actio in heredem & ceteros successores datur dum taxat de eo quod ad eos peruenit.

c rem restituerit:

Arbitraria actio.

XVIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum

Arbitrio iudicis in hac quoque actione restitutio comprehenditur: & nisi fiat restitutio, sequitur condematio quanti ea res est. Ideo autem & hic & in metus causa actione certa quantitas non adicitur, vt possit per contumaciam suam tanti reus condemnari quanti actor in litem iurauerit. Sed officio iudicis debet in vtraque actione taxatione iusiurandum refrinari. Non tamen semper in hoc iudicio arbitrio iudicis dandum est. quid enim si manifestum sit restitui non posse: veluti si seruus dolo malo traditus defunctus sit, ideoque protinus condemnari debeat in id quod interfit actoris.

d Licet officio

e arbitrium
f rem restitui

Si dominus proprietatis insulam, cuius vsus fructus legatus erat, incenderit: non est de dolo actio: quonia aliae ex hoc oriuntur actiones.

Falsa pondera.

De eo qui sciens commodasset pondera^h vt venditor emptori merces adpenderet, Trebatius de dolo dabat actionem. Atquin si maiora pondera commodauit: id quod amplius mercis datum est, repeti conditione potest. si minora: vt reliqua merx detur ex empto agi potest: nisi si ea condicione merx venitⁱ vt illis ponderibus traderetur: cum ille decipiendi causa adfirmasset se aequa pondera habere.

g commendasset
h falsa pondera

i venit

k Si cuius dolo
l air a tuersus eum
de dolo

m Quod sciet, h restitutio daretur haito
sc. p. re. le. cib. pra-
scripto ad eam impe-
mandum.

De lite, qua triennio perit.

Dolo^k cuius effectum est vt lis temporibus legitimis transactis pereat, Trebatius ait de dolo dandum iudicium, non vt arbitrio iudicis res restituatur, sed vt tantum actor consequatur quanti eius interfuerit id non esse factum: ne aliter obseruantibus lex^m circumscribatur. Si seruum quem tu mihi promiseras

4

5

promiseras, alius occiderit : de dolo malo actionem in eum dandā plerique rectè putant: quia tuā me liberatus sis. ideòque legis Aquiliæ ^a actio tibi denegabitur. ^b

XVIII. P A P I N I A N V S libro xxxvii. Quæstionum

SI fideiussor promissum animal ante moram occiderit: de dolo actionē reddi aduersus eum oportere Neratius Priscus & Iulianus responderunt: quoniam debitore liberato, per consequentias ^c ipse quoque dimittitur.

XX. P A V L V S libro vndecimo ad Edictum

SEruius ^d tuus cum tibi ^e deberet nec soluendo esset, hortatu tuo pecuniam mutuam à me accepit & tibi soluit: Labeo ait de dolo malo actionem in te dandam: quia nec de peculio utilis sit cum in peculio nihil sit: nec in rem domini versum videatur cum ob debitum dominus acceperit.

Dolo absolutus.

Si persuaseris mihi nullam societatem tibi fuisse cum eo cui heres ^f sum: & ob id iudicio absolui te passus sim: dandam mihi de dolo actionem Iulianus scribit.

De iureiurando, & periurio.

XXI. V L P I A N V S libro vndecimo ad Edictum

QVod si deferente me iuraueris & absolutus sis, postea periurium fuerit ad probatum: Labeo ait de dolo actionem in eum dandam. Pomponius autē periurandū transactum videri. quam sententiam & Marcellus libro octavo digestorum probat: statim enim religioni debet.

XXII. P A V L V S libro vndecimo ad Edictum

NAm sufficit periurij ^h poena.

Indebitum errore solutum.

XXIII. G A I V S libro quarto ad Edictum Prouinciale

SI legatarius cui supra modum legis Falcidiæ legatum est, heredi adhuc ignorantia substantiā hereditatis vltro iurando ⁱ vel quadam alia fallacia persuaserit, tanquam satis abundeque ad solida legata soluenda sufficiat hereditas, atque eo modo solida legata fuerit consecutus: datur de dolo ^k actio.

Sententia pro libertate.

XXIII. V L P I A N V S libro vndecimo ad Edictum

SI dolo acciderit eius qui verba faciebat pro eo qui de libertate contendebat, quo minus præsentē aduersario secundū libertatē pronūtiatur: puto statim de dolo dādā in eū actionē: quia semel pro libertate dictā sententiā retractari nō oportet.

Absolutio dolo facta.

XXV. P A V L V S libro vndecimo ad Edictum

CVm à te pecuniam peterem, eō me nomine iudicium acceptum est, falso mihi persuasisti, tanquam eam pecuniam seruo meo aut procuratori soluisse: eoque modo consecutus

a Actio legis Aquiliæ, lise d'ela. infr. ad l. Aquil. & l. locum. §. si. in fin. infr. de usufr. & supr. eod. l. 7. §. si certum. Quid si ar. a usufructu legatus sit, & adificiū in ea positum à proprietario, quia nullū damnum dedit, proinde actio legis Aquiliæ cessat: de dolo autem agendum est. l. repeti. §. vi. infra, quibus mod. usufr. vel usufructu. b denegatur. c consequentiam d Coniunctio. l. 54. ad leg. Aquil. Duar. e cum tibi decem f cuius literis

g lib. 7.

h Periurij poena diuina exitum: humana, dedecus. Cite. lib. 2. de leg.

i iureiurando

k de dolo malo

es vt consentiente me absolueris : quærentibus nobis an in te doli iudicium dari debeat, placuit de dolo actionem non dari: quia alio modo mihi succurri potest. nam ex integro^a agere possum, & si obiciatur exceptio rei iudicatæ, replicatione iure vti poterō.

a De re principali actio pristina datur, re hic. Actio aut de dolo datur de eo, quod alteri abest extra id, quod prima actione persequi potest, puta de sumptibus in litem factis. l. 20. supr. eod.

De herede.

XXVI. GAIUS libro quarto ad Edictum Prouinciale
IN heredem eatenus daturum se eam actionē proconsul pollicetur, quatenus ad eum peruenerit: id est quatenus ex ea re locupletior ad eum hereditas venerit.^b

XXVII. PAULVS libro vndecimo ad Edictum
Doloue malocius factum est quo minus peruenerit.

XXVIII. GAIUS libro quarto ad Edictum Prouinciale

ITaque si accepto lata sit tibi pecunia: omnimodo cum herede tuo agetur. At si res tibi tradita sit: siquidem mortuo te ea res extitit, agetur cum herede tuo: si minus, non agetur. Sed utique in heredem perpetuò dabitur: quia non debet lucrari ex alieno dāno. Cui conueniens est vt & ^c in ipso qui dolo commiserit, in id quod locupletior esset, perpetuò danda sit in factum actio.

c vt & in ipsum qui dolum

XXVIII. PAULVS libro vndecimo ad
Edictum

Sabinus putat calculi ratione potius quàm maleficij heredem conueniri: denique famosum non fieri: ideòque in perpetuum teneri oportere.

XXX. ULPIANVS libro vndecimo ad Edictum
Næque causæ cognitio in heredis persona erit necessaria.

De possessione.

XXXI. PROCVLVS libro secundo Epistularum

CVm quis persuaserit familiæ meæ vt de possessione decedat: possessio quidem non amittitur, sed de dolo malo iudicium^d in eum competit si quid damni mihi accesserit.

De seruo manumisso ante tempus in fraudem heredum.

XXXII. SCAEVOLA libro secundo Digestorum

Filius^e legatum sibi seruum per præceptionē, rogatus manumittere post certum tempus^f postea^g quàm rationes ipsi & coheredibus fratribus reddidisset: ante diem & ante reditas rationes ad libertatem vindicta manumittendo perduxerat. quaesitum est an ex fideicommissio fratribus teneretur vt rationes eorum^f proportionibus redderet. Respondi cum liberum fecisset, ex causa quidem fideicommissi non teneri: verum si deo^h prope^hraisset manumittere ne rationes fratribus redderet, posse de dolo actionem in eum exercere.ⁱ

d actio

e Si filius familias

f proportionibus eorum

g exerceri.

Actio in factum loco actionis de dolo.

XXXIII. VLP IANVS libro quarto Opinionum

REi^a quam venalem possessior habebat, litem proprietatis ^{a rem} aduersarius mouere coepit, & posteaquam oportunitate emptoris cui venundari potuit peremit, delitit: placuit possessori hoc nomine actionem in factum cum sua indemnitate competere.

XXXIII. IDEM libro XLII. ad Sabinum

SI cum mihi permisisses saxum ex fundo tuo elcere, vel creatam vel harenam fodere, & sumptum in hanc rem fecerim, & non patiaris me tollere: nulla alia quam de dolo malo^b actio locum habebit.

Nulla hic alia competit actio: quia ante aditam hereditatem.

XXXV. IDEM libro trigensimo ad Edictum

SI quis tabulas testamenti apud se depositas, post mortem testatoris deleuit vel alio modo corruerit: heres scriptus habebit aduersus eum actionem de dolo. Sed & his quibus legata data^d sunt^e danda^e erit de dolo actio.

Doli compensatio.

XXXVI. MARCIANVS libro secundo Regularum

SI duo dolo malo fecerint, inuicem de dolo non agent.

Commendatio rei vendita.

XXXVII. VLP IANVS libro XLIII. ad Sabinum

Quod venditor vt commendet dicit, sic habendum, quasi neque dictum neque promissum, est. Si vero decipiendi^e emptoris causa dictum est: aequum sic habendum est, vt non nascatur aduersus dictum promissum^e actio, sed de dolo actio.^f

Liberatus dolo.

XXXVIII. IDEM libro quinto Opinionum

Quidam debitor epistulam quasi a Titio mitti creditori suo effecit vt ipse liberetur: hac epistula creditor deceptus. Aquiliana stipulatione & acceptilatione liberauit debitorem: postea epistula falsa vel inanis reperta, creditor maior quidem annis vinctiquinque de dolo habebit actionem, minor autem in integrum restituetur.

XXXVIII. GAIVS libro XXVII. ad Edictum Prouinciale

SI te Titio optuleris de ea re quam non possidebas, in hoc vt alius vsucipiat: & indicatum solui satisfeceris: quamuis absolutus sis, de dolo malo tamen teneberis. & ita Sabino placet.

XL. FURIUS ANTHIANVS libro primo ad Edictum

IS qui decipit aliquem vt hereditatem non idoneam adiret, de dolo tenebitur: nisi fortasse ipse^e creditor erat, & solus erat: tunc enim sufficit contra eum doli mali exceptio.

^c Significet ante aditam hereditatem deletas tabulas: quo tempore heres dominus non est: vt nec ad exhibendum, nec lege Aquilia possit experiri: contra, si post aditionem idem fiat, cessat de dolo actio: cum superiores actiones locum habeant, atque etiam actio depositi. l. 42. & argum. 15. l. ad leg. Aquil. Ideo autem dicitur heredi scripto, & legatariis de dolo actio, quod corruptis tabulis frustra sic addeat hereditatem, & hipertanti legata.

^d danda

^e Huc pertinet, quod Cic. copiose dicitur lib. 3. off. in eo loco, quo Pythij & Canij meminit.

^f actio detur

^g intans

^h Ex tractatu de praescrip. l. Duar.

Hoc edictum prætor naturalē æquitatem secutus proposuit: quo tutelam minorum suscepit. nam cum inter omnes constet fragile esse & infirmum huiusmodi ætatum^a consilium, & multis captionibus suppositum, multorum insidiis expositum: auxilium eis prætor hoc edicto pollicitus est & aduersus captiones opitulationē. Prætor edicit, **QVOD CVM MINORE QVAM VIGINTIQUINQVE ANNIS NATV GESTVM ESSE DICETVR: VTI^b QVAE QVERES ERIT ANIMADVERTAM.** Apparet minoribus annis viginti quinque eum opem polliceri: nam post hoc tempus compleri virilem vigorem constat. Et ideo hodie in hanc vsque ætatem adulescentes curatorum auxilio reguntur. nec ante rei suæ administratio eis committi debet, quamuis bene rem suam gerentibus.

Numerus liberorum.

II. IDEM libro nonodecimo ad legem Iuliam & Papiam **N**ec per liberos suos rem suam maturius à curatoribus recipiat. Quod enim legibus cauetur vt singuli anni per singulos liberos † demittantur, ^d ad honores ^e pertinere Diuus Seuerus ait non ad rem ^f suam recipiendam.

III. IDEM libro vndecimo ad Edictum

Denique diuus Seuerus & Imperator noster huiusmodi consulum vel præsidum decreta quasi ambitiosa esse interpretati sunt. Ipsi autem perrarè minoribus rerum suarum administrationem extra ordinem indulserunt. & eodem ^g iure vtuntur,

Quod ceptum est à minore, si fuerit à maiore perfectum, initiumne, an finis spectabitur?

Si quis cum minore contraxerit, & contractus inciderit in tempus quo maior efficitur: vtrum initium spectamus an finem? & placet vt est & constitutum, si quis maior factus conprobauerit quod minor gesserat: restitutionem cessare. Vnde illud non ineleganter Celsus epistularum libro vndecimo & digestorum secundo tractat, ex facto à Flauio^h Respecto prætoris consultus. Minor annis viginti quinque annos fortè viginti quattuor agens iudicium tutelæ heredi tutoris dictauerat: mox factum vt ⁱ non^l finito iudicio iam eo maiore effecto viginti quinque annis, tutoris heres absolutus proponeretur: in integrum restitutio desiderabatur. Celsus igitur Respecto suauit, non facilè hunc quondam minorem in integrum restituit: sed ⁱ si ei probaretur calliditate aduersarii id actum

^a ætatum, ætatis

^b vti que ex res

^c Coniunge l. 6. de vsucap. l. 8. de mune. & honor. D. nar. † permittantur, † al. remittantur, & Ad quos non admittentur ante 25. annum. l. ad temp. infr. de mun. & honor.

^d Ne suo incommodo admittantur. Et de his sentire videtur, qui curatorem acceperunt, quibus non debet committi administratio ante ætatem supradictam. sup. cod. l. 1. in fin. & hic. licet qui non acceperunt curatorem, administratorem, & restituantur l. 3. C. de integ. rest. mino.

^e f. q. & Fuluiq

ⁱ Id est, nisi, gratum imitatione, C. uca. 1. l. 1. c. 13.

actum vt maiore eo facto liberaretur. neque enim extremo, inquit, iudicii die videtur solum deceptus hic minor, sed totum hoc ^a structum ^b vt maiore eo facto liberaretur. Idem tamen confitetur si leuior sit suspicio aduersarii quali dolose ² versati: non debere hunc in integrum restitui. Scio etiam illud aliquando incidisse: Minor viginti quinque annis miscuerat se paternae hereditati: maiorque factus exegerat aliquid à debitoribus paternis: mox desiderabat restitui in integrum quo magis abitineret paterna hereditate. contradicebatur ei, quasi maior factus comprobasset quod minori sibi placuit. putauimus tamen restituendum in integrum initio inspecto. Idem puto & si alienam adijt hereditatem.

Minor quis.

³ Minorem ^c autem viginti quinque annis ^d natu, videndum an etiam ^e diem natalis sui adhuc ^f dicimus ante ^g horam qua natus est, vt si captus sit ^h restituatur: & cum nondum compleuerit, ita erit dicendum: vt à momento ⁱ in momentum tempus spectetur. Proinde & si bissexto natus est, siue priore siue posteriore die, Celsus scripsit nihil referre: nam id biduum pro vno die habetur, & posterior dies Kalendarum intercalatur.

De filiofamilias minore.

⁴ Sed vtrum solis patribus familiarum an etiam filiis familiarum succurri debeat, videndum. Mouet dubitationem quod si quis dixerit etiam filiis familiarum in re peculiari subueniendum, efficiet vt per eos etiam maioribus subueniatur, id est patribus eorum: quod nequaquam fuit praetori ^k propositum: praetor enim minoribus auxilium promisit non maioribus. Ego autem verissimam arbitror sententiam existimantium filium familias minorem ^l annis in integrum restitui posse ex his solis causis quae ipsius intersint: puta si sit obligatus. Proinde si iussu patris obligatus sit, pater vtique poterit in solidum conueniri: filius autem cum & ipse possit vel in potestate manens conueniri, vel etiam emancipatus vel exheredatus, in id quod facere potest, & quidem in potestate manens etiam inuito patre ex condemnatione conueniri: auxiliu impetrare debet si ipse ^m conueniatur. Sed an hoc auxiliu patri quoque prosit, vt solet interdum fideiussori eius prodesse, videamus. & non puto profuturu. Si igitur filius conueniatur, postulet auxiliu: si patre conueniat creditor auxiliu cessat, excepta mutui datione: in hac enim si iussu patris mutua pecunia accepit, non adiuuatur. Proinde & si sine iussu patris contraxit & captus est: siquidem pater de peculio conueniatur, filius non erit restituendus: si filius conueniatur, poterit restitui. Nec eo mouemur, quasi intersit filij peculiū habere: magis enim patris quam filij interest, licet aliquo casu ad filiu peculiū spectet. vt puta

^a obstructum
^b *Gen. li. 1. l. 1. cap. 13.* sed toto hoc obstructum, in 100 iudicio id alium, & cogitatum.

^c Minore quam
^d annorum
^e an die, vel an
in diem
^f ad hoc ducimus
^g an horam, in qua
^h captus sit, cum
nondum compleuerit restituatur,
& ita
ⁱ *Pro heretico scriptur.*

^k praetoris

^l minorem xxv. annis

^m Quod igitur dicitur l. cum mandatum. infra eod. non habere beneficium restitutionis, accipe nisi ipsi conueniatur ita, vt in euentu damnum passus sit. n in hac

a debitum pecu-
niarum
b peculium eius
c diu Claudii
d non statim do-
tem stipulant.

si patris eius bona à fisco propter debitum^a occupata sunt: nam peculium ei^b ex constitutione Claudii^c separatur. Ergo^f etiam filiam familias in dote captam dum patri consentit (stipulanti^d dotem non statim quam dedit, vel adhibenti aliquē qui dotem stipularetur, puto restituendam: quoniam dos ipsius filiae proprium patrimonium est.

Si aduersus adrogationem.

Si quis minor viginti quinque annis adrogandum se dedit, 6 & in ipsa adrogatione se circumuentū dicat: finge enim à predone eum hominem locupletem adrogatum: dico debere eum audiri in integrum se restituentem.

Si aduersus liberationem.

e consentit

Si quid minori fuerit filio familias legatum post mortem 7 patris, vel fideicommissum relictum, & captus est, fortè dum consentit^e patri pacifcenti ne legatum peteretur: potest dici in integrum restituendum, quoniam ipsius interest propter spem legati quod ei post mortem patris competit. Sed & si ei legatum sit aliquid quod personae eius cohaeret, puta ius militiae, dicendum est posse eum restitui in integrum: interfuit enim eius nō capi, cum hanc patri non acquireret sed ipse haberet.

Si aduersus negligentiam.

f qui tamen

Et si heres sit institutus si à patre in diebus centū sit emancipatus: mox patrem debuerit certiorare nec fecerit^h cum posset, ^h qui^f eum emancipasset si cognouisset: dicendū erit posse eum restitui in integrū parato patre eū emancipare. Pomponius adicit, ex his causis ex quibus in re peculiari filii familias restituuntur, posse ad patrem quasi heredem nomine filij post obitum eius impetrare cognitionem. Si autem filius familias sit qui castrense peculium habeat: procul dubio ex his quae ad castrense peculium spectant, in integrum restituendus erit quasi in proprio patrimonio captus.

De seruo minore.

Seruus autem minor annis viginti quinque nullo modo re- 10 stitui poterit: quoniam domini persona spectatur, qui sibi debet imputare cur minori rem commisit. Quare & si per impuberem contraxerit, idem erit dicendum: ut & Marcellus libro secundo digestorum scribit. Et si fortè libera peculii administratio minori seruo sit concessa, maior dominus ex hac causa non restituetur:

III. AFRICANVS libro septimo Quaestionum

Et enim quodcumque seruus ita gerit, voluntate domini gerere intellegendus est. & magis hoc apparebit si aut de in iustitia actione quaratur, aut si proponatur maiore annis viginti quinque negotium aliquod gerendū minori mādasse, & illum in ea re deceptum esse.

V. VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

SI^a tamen is seruus fuit, cui fideicommissaria libertas debetur præsens, & fuit captus cum re^b mora ei fit, poterit dici prætorem ei succurrere oportere.

Vexatio litis.

VI. I D E M libro decimo ad Edictum

Minoribus viginti quinque annis subuenitur per in integrum restitutionem non solum cum de bonis eorum aliquid minuitur, sed etiam cum interfit ipsorum litibus & sumptibus non vexari.

Alorum edicti verborum interpretatio.

VII. I D E M libro vndecimo ad Edictum

AIt prætor, *G E S T V M^c E S S E D I C E T V R: G E S T V M^d* sic accipimus, qualiter^e: siue contractus^f fit siue quid aliud contigit. proinde si emit aliquid, si vendidit, si societatem colit, si mutuam pecuniam accepit, & captus est: ei succurretur. Sed & si ei pecunia à debitore paterno soluta sit vel proprio, & hanc perdidit: dicendum est ei subueniri, quasi gestum sit cum eo. Et ideo si minor conueniat debitorem, adhibere debet curatores vt ei soluatur pecunia. ceterum non ei compelletur soluere. Sed hodie solet pecunia in ædem^g deponi, vt Pomponius libro vicensimo octauo scribit, ne vel debitor vltra vsuris oneretur, vel creditor minor perdat pecuniam: aut curatoribus solui, si sunt. Permittitur etiam ex constitutione principum debitori compellere adulescentem ad petendos sibi curatores. Quid tamē si prætor decernat soluendam pecuniam minori sine curatoribus, & soluerit? an possit esse securus dubitari potest. Puto autem si allegans minorem esse compulsus sit ad solutionem, nihil ei imputandū: nisi fortè quasi aduersus iniuriam appelladum quis ei putet. Sed credo prætorem hunc minorem in integrum restitui volentem auditurū non esse. Non solum autem in his ei succurritur, sed etiam in interuentionibus: vt puta si fideiussorio nomine se vel rem suam obligauit. Pomponius^h autem videtur ad quiescere distinguentibus arbiter^h ad fideiussores probandos constitutus eum probauit, an verò ipse aduersarius. mihi autem semper succurrendum videtur si minor sit & se circumuentum doceat. Sed & in iudiciis subuenitur: siue dum agit siue dum conuenitur captus sit. Sed & si hereditatem minor adiit minus lucrosam, succurritur ei vt se possit abstinere: nam & hic acceptusⁱ est. Idem & in bonorum possessione vel alia successione. Non solum autem filius qui se miscuit^k paternæ hereditati, sed & si aliquis sit ex necessariis minor anni simili modo restitutionem impetrabit.

a Cui fideicommissaria libertas relicta est, & nisi manumissus ab herede, cum possit, nulla interpellatione facta, morā intelligitur pati in re. Et ideo liber habetur. Cum verò de fideicom. libertas. Quæ re si inter moras captus sit quasi liber restituetur, si minor fuit. Nec sua enim interest restitui ex ea causa. l. 3. co.

b quoniam re, vel cum in rem equod cum minore xxv. annis natu gestum

d Alijs locis contrahitur significatio huius dictionis aliterque accipitur.

e qualitercunque contractum

g in ædem sacram. Solo adie nomine ædes sacra significatur. In adæ at scem Saturni pecunia publica asseruabatur, & in sponsione apud sacri pontificem deponebatur: ita enim legendum est apud Vironem, non autem pontem

h an arbiter

i captus

k immiscuit

veluti si seruus sit cum libertate institutus : dicendū enim erit si se miscuit, posse ei subueniri ætatis beneficio vt habeat bonorum suorum separationem. Planè qui post aditam hereditatem restituitur, debet præstare si quid ex hereditate in rem eius peruenit, nec perijt per ætatis inbecillitatem.

Etiā lucri ratio hic habetur.

Hodie certo iure vtimur vt & in lucro minoribus succurratur. Pomponius quoque libro vicensimo octauo scribit, & si sine dolo cuiusquam legatum repudiauerit vel in optionis legato captus sit dum elegit deteriore, vel si duas res promiserit illam aut illam, & pretiosiore dederit, debere subueniri: & subueniendum est. Quæsitum est ex eo quod in lucro quoque minoribus subueniendum dicitur: si res eius venierit, & existat qui plus liceatur: an in integrum propter lucrum restituendus sit. & cottidie prætores eos restituunt vt rursus admittatur licitatio. Idē faciunt & in his rebus quæ seruari eis debent, quod circumspectè erit faciendum. Ceterum nemo accedet ad emptionem rerum pupillarum nec si bona fide distrahantur. Et restrictè probandum est in rebus quæ fortuitis casibus subiectæ sunt, non esse minori aduersus emptorem succurrendum: nisi aut sordes aut euidentis gratia tutorum siue curatorum doceatur. Restitutus autem, cum se hereditati miscet vel eam adeat quam repudiauit, rursus restitui poterit vt se abstineat: & hoc & rescriptū & responsum est.

Si aduersus repudiationem hereditatis.

Sed quod Papinianus libro secundo responsoꝝ ait, minori substitutum seruum necessariū repudiante quidem hereditatem minore necessariū fore: & si fuerit restitutus minor, liberum nihilo minus remanere: si autem prius minor adijt hereditatē, mox abstentus est, substitutum pupillo seruum cum libertate, non posse heredem existere neque liberū esse: non per omnia verum est. Nam si non est soluendo hereditas, abstinente se herede & Diuus Pius rescripsit & Imperator noster & quidem in extraneo pupillo, locum fore necessario substituto. Et quod ait LIBERVM MANERE, tale est, quasi non heres maneat, cum pupillus impetrat restitutionem posteaquam abstentus est: cum enim pupillus heres non fiat, sed vtilis actiones habeat: sine dubio heres manebit qui semel exitit.

Si minor non appellauit, vel non adsuit.

Item si non prouocauit intra diem, subuenitur vt prouocet: finge enim hoc desiderare. Item & in eremodicijs ei subuenitur, constat autem omnis ætatis hominibus restauratiōnem eremodicijs præstari si se doceant ex iusta causa auisse.

b distridè

c vt se

d vel vt eam

e manere

f non etiā

g subuenitur ei vt

h eremodicijs, li-

tis deservio est, id

quod ipsum verbum

sonat: Non est autem

deservio adimonij,

vt putant. Nam si

eremodicijs deservio

radimonium est ma-

ioribus, qui ex iusta

causa venire ad iudicem

non potuerit,

quid est per restitu-

tionē succurrere præ-

torum, cum ope excep-

tionum iuri fuerit. 2.

signis caut. Præterea,

deservio radimonio,

pæna duntaxat in

stipulatione compræ-

hensacommittitur, si

non omittitur. Postre-

mū in eremodicijs

incidunt alioquin non

rei, radimonium de-

servio. Deservio

autem radimonium

est deservio promisso

stipulandi. l. sed & si

quis. §. quæsitum. si

quis cauet. *Gov. lib. 1.*

l. c. 40.

1 abfuisse

VIII. HERMOGENIANVS libro primo Iuris Epitomarū
MInoretiam si quasi contumax condemnatus sit in integrum restitutionis auxilium implorabit.

Si aduersus rem iudicatam.

VIII. VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

SI ex causa iudicati pignora minoris capta sint & distracta: mox restitutus sit aduersus sententiam prædis vel procuratoris Cæsaris: videndū an ea reuocari debeant quæ distracta sunt. nā illud certū est, pecuniam ex causa iudicati solutam ei restituendā. sed^a interest ipsius corpora potius habere. || & || pu-
 to interdū permittendum, id est si grande damnū sit minoris.

Si aduersus dotem.

1 In dotis quoque modo mulieri subuenitur, si vltra vires patrimonij vel totum^b patrimonij circumscripta in dotē dedit.

Si aduersus delictum.

2 Nunc videndum minoribus vtrum in contractibus capitis dumtaxat subueniatur, an etiam delinquentibus. vtrū dolo aliquid minor fecit in re deposita vel comodata, vel aliā in contractu: an ei subueniatur si nihil ad eum peruenit? & placet in delictis minoribus non subueniri. nec hac itaque subuenietur. * Nam & si furtum fecit vel damnum iniuria dedit: non ei subuenietur*. Sed si cum ex damno dato confiteri possit ne dupli teneatur, maluit negare: in hoc solum restituendus sit vt pro confesso habeatur. Ergo & si potuit pro fure^c damnum decidere magis quā actionem dupli vel quadrupli patris: ei subuenietur. si mulier cum culpa diuertisset velit sibi subueniri: vel si maritus: puto restitutionem non habendam, est enim delictum non modicum. nam^d & si adulterium minor commisit, ei non subuenietur.

Si aduersus seruitutem.

3 Papinianus^d ait, si maior annis viginti minor^e viginti-quinque se in seruitutem venire patiat, id est si pretij participatus est, non solere restitui, sed^f hoc merito: quoniam res nec^g capit restitutionē cum statum mutat. Si in commissum incidisse vestigialis dicatur, erit in integrum restitutio. quod sic erit accipiendum, si non dolus ipsorum interueniat: ceterum cessabit restitutio.

Si aduersus libertatem.

Aduersus libertatem quoque minori à prætorē subueniri impossibile est:

NX. PAVLVVS primo vndecimo ad Edictum
 I si ex magna causa hoc à principe fuerit consecutus,

XI. VLP IANVS libro vndecimo ad Edictum

VErū^h veli de dolo vel vtilis^k actio erit in id quod minoris interfuit nō manumitti. proinde quicquid hī haberet si nō manu-

a sed si interest

b Potest igitur mulier omnia bona in dotem dare ita, vt nō circumscriptatur, et quod nulla lege vetitum fuerit. l. nulla. C. de iur. dot.

c pro fure

d Pomponius e minor autem f & hoc

g non h Cum minor à seruo circumuictus est.

i de dolo vtilis

k Cum minor non circumuictus manumissus est. Est etiam hæc actio in factum subsidiaria ad quam de curris prætor cum alie tam ciuiles, quam prætoris descendit. l. qui seruandarum.

l. Iurisgenium. in princ. de pact.

manu-

manumississet, id ei nunc præstabitur. Sed & nomine earum rerum quas dominicas seruus manumissus supprimebat, competunt aduersus eum actiones ad exhibendum, & furti, ^a & condictio: videlicet quoniam & manumissus eas contrectabat. Ceterum ex delicto in seruitutem ^b facto, domino aduersus eum post libertatem actio non competit: & hoc rescripto Diui Seueri continetur. Quid ^c si minor viginti quinque annis, maior viginti hac lege vendiderit, vt manumittatur? ideo proposui maiorem viginti, quoniam ^d & Scauola scribit libro quartodecimo quaestionum. & magis est vt sententia constitutionis Diui Marci ad Aufidium Victorinum hunc ^e vid est minorem viginti annis non complectatur. quare videndum an maiori viginti annis subueniatur. & si quidem ante desideret quam libertas competat, audietur: sin vero postea, non possit. Item quaeri potest si is qui emit hac lege, minor sit, an restitui possit. & si quidem nondum libertas competit, erit dicendum posse eisubueniri: sin vero posteaquam dies venit, voluntas maioris venditoris libertatem imponit.

Species, in qua interuenit cognitio principis loco restitutionis pratoriae.

Ex facto quaesitum est, adulescentes quidam acceperant curatorem Saluianum quendam nomine: hic cum curam administrasset, beneficio principis vrbicam procurationem erat adeptus: & apud prætorem se à cura adulescentium excusauerat absentibus eis. adulescentes adierant prætorem, desiderantes in integrum aduersus eum restitui, quod esset contra constitutiones excusatus: cum enim susceptam tutelam non alii soleant deponere quam qui trans mare reipublicæ causa absunt, vel hi qui circa principem sunt occupati, vt in consiliarii Menandri Arrii persona est indultum, meruisset autem Saluianus excusationem, adulescentes quasi capti in integrum restitui à prætore desiderauerant: Aetrius ^f Seuerus quia dubitabat, ad Imperatorem Seuerum rettulit: ad quam consultationem successor ^g eius Benidio ^h Quietio rescripsit nullas partes esse prætoris: neque enim contractum proponi cum minore annis viginti quinque: sed principes interuenire, & reducere hunc ad administrationem qui perperam esset à prætore excusatus.

Causa cognitio in restitutione.

Sciendum est autem non passum minoribus subueniri sed causa cognita, si capti esse proponantur. ⁱ Item ^k non restituetur qui scèriè rem suam administrans occasione damni non inconfultè accidentis sed fato, velit restitui: nec enim eue tus damni restitutione indulget sed inconfulta facilitas. & ita & Pomponius libro vicésimo octauo scripsit. Vnde Marcellus apud Iulianum notat, si minor sibi seruū necessariū comparauerit

^a & furti conditio

^b in seruitute

^c Quod si

^d sic & Scauola

^e Gouean. interpretationem esse putat, & pro hunc legis hoc lib. 2. de h. l. 13.

^f Decius

^g successor
^h Vindio, Ventidio

ⁱ probentur.
^k Ita

uerit, mox decesserit, non debere eum restitui: neque enim captus est emendo sibi rem pernecessariam, licet mortalem.

Si locupleti heres exitit, & subito hereditas lapsa sit: puta
 4 prædia fuerunt quæ chasmate perierunt, insulæ exiitæ sunt, serui fugerūt aut decesserunt: Iulianus quidem libro quadragensimo sexto^a sic loquitur, quasi possit minor in integrum restitui. Marcellus autē apud Iulianū notat, cessare in integrū restitutionem: neque enim ætatis lubrico captus est adeundo locupletem hereditatem. & quod fato contingit, cuius patrifamilias quamuis diligentissimo possit, b contingere. Sed hæc res adferre potest restitutionem minori, si adiit hereditatem in qua res erant multæ mortales, vel prædia vrbana, c æs autem alienum graue: quod non prospexit posse euenire, vt demoriantur mancipia, prædia ruant, vel quod non citò distraxerit hæc quæ multis casibus obnoxia sunt.

Si minor aduersus minorem.

5 Item quæritur, si minor aduersus minorem restitui desiderat, an sit audiendus. & Pomponius simpliciter scribit non restituendum. Puto autem inspiciendum à prætore quis captus sit. proinde si ambo capti sunt, verbi gratia minor minori pecuniam dedit, & ille perdidit: melior est causa secundum Pomponiū eius qui accepit, & ¶ vel dilapida Bit vel perdidit.

6 Planè si minor annis cum filiofamilias maiore contraxerit, & Iulianus libro quarto digestorū & Marcellus libro secundo digestorum scribit posse in integrum restitui: vt magis ætatis ratio quam senatusconsulti habeatur.

XII. GAIVS libro quarto ad Ediētum Prouinciale

SI apud minorem mulier pro alio intercesserit, non est ei actio in mulierem danda, sed perind: atque ceteri per exceptionem summoueri debet: scilicet quia communi iure in priorem debitorem ei actio restituitur. hæc si soluendo sit prior debitor: alioquin mulier non vtetur senatusconsulti auxilio.

De fideiussore minoris.

XIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Ediētum

IN causæ cognitione versabitur vtrum soli ei succurrendum sit, an etiam his qui pro eo obligati sunt: vt puta fideiussoribus. itaque si cum scirem minorem & ei fidem non haberē, tu fideiusseris pro eo, non est æquum fideiussori in necem meā subueniri, sed potius ipsi deneganda erit mandati actio. In summa perpendendum erit prætori, cui potius subueniat, vtrum creditori an fideiussori: nam minor captus neutri tenebitur. facilius in mandatore dicendum erit non debere ei subuenire^d: hic enim velut adfirmator fuit & suafor vt cum minore contraheretur. Vnde tractari potest, minor in integrum restitutionem vtrum aduersus creditorem, an & aduersus fide-

x 26.

b posse

c vrbana ruinosa,

d subueniri;

a causa autem
 b. Possum est pro,
 nisi. Con. 1. l. c. c. 13.
 l. 14. idque idemque

sus fideiussorem implorare debeat. & potest aduersus
 vtrumque. Causa^a enim cognita & presentibus aduersarijs,
 vel^b si per contumaciam desint, in integrum restitutiones per-
 pendendæ sunt.

Restitutio in rem.

Interdum autem restitutio & in rem datur minori, id est
 aduersus rei eius possessorem, licet cum eo non sit contractus.
 ut puta rem à minore emisti & alij vendidisti: potest desidera-
 re interdum aduersus possessorem restitui, ne rem suam per-
 dat vel resua careat. & hoc vel cognitione prætorâ, vel re-
 scissâ alienatione dato in rem iudicio. Pomponius quoque
 libro vicensimo octauo scribit Labeonem existimasse si minor
 vigintiquinque annis fundum vendidit & tradidit, si^c emp-
 tor rursus eum alienauit, si quidem emptor sequens scit rem
 ita gestam, restitutionem aduersus eum faciendam: si igno-
 rauit, & prior emptor soluendo esset, non esse faciendam. Sin
 verò non esset soluendo, æquius esse minori succurri etiã ad-
 uersus ignorantem: quamuis bona fide emptor est.

c & emptor

XIIII. PAVLV S libro vndecimo ad Edictum

PLane quamdiu is qui à minore accepit, aut heres eius
 idoneus sit, nihil noui constituendum est in eum qui rem
 bona fide emerit: idque^d & Pomponius scribit.

d idemque

XV. GAIV S libro quarto ad Edictum Prouinciale

Sed ubi restitutio datur: posterior emptor reuerti ad aucto-
 rem suum poterit. Per plures quoque personas si emptio am-
 bulauerit, idem iuris erit.

*Restitutioni non locus est, cum quod gestum est, non
 valet ipso iure.*

XVI. VLPYANVS libro vndecimo ad Edictum

IN causa cognitione etiam hoc versabitur, num forte alia^e a-
 ctio possit competere citra in integrum restitutionem. Nam
 si communia auxilio & mero iure munitus sit, non debet e tri-
 bui extraordinarium auxilium. ut puta cum pupillo contra-
 ctum est sine tutoris auctoritate, nec locupletior factus est.
 Item^f relatum est apud Labeonem, si minor circumscriptus
 societatem coierit, vel^g etiam donationis causa, nullam esse
 societatem nec inter maiores quidē: & ideo cessare partes præ-
 toris. idem & Ofilius respondit: satis enim ipso iure muni-
 tus^h est. Pomponius quoque refert libro vicensimo octauo,
 cum quidam heres rogatus esset fratris filia complures res
 dare ea condicione, vt si sine liberis decessisset restitueret eas
 heredi, & hæc defuncto herede heredi eius cauisset se restitu-
 turam: Aristonem putasse in integrum restituendam. Sed &
 illud Pomponius adicit, quod potuit incerti condici hæc cau-
 tio etiam à maiore: non enim ipso iure sed per conditionem
 munitus

e aliqua

f ita

g munita

munitus est. Et generaliter probandū est vbi contractus non valet, pro certo prætorem se non debere interponere. Idem Pomponius ait, in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumuenire.

Qui restitui possint.

Nunc videndum qui in integrū restituere possunt. Et tam præfatus vrbi quā alij magistratus pro^a iurisdictione sua restituere in integrum possunt tam in alijs^b causis quā contra sententiam suam.

XVII. HERMOGENIANVS libro primo Iuris Epitomarū
Præfati etiam prætorio ex sua sententia in integrum possunt restituere, quamuis appellari ab his non possit. Hæc idcirco tam variè, quia appellatio quidem iniquitatis sententiæ querellam, in integrum verò restitutio erroris proprii veniæ petitionem vel aduersarij circumventionis allegationem continet.

XVIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum

Minor autem magistratus contra sententiam maiorū non restituet. Sin autem princeps sententiam dixit, pro raro solet permittere restitutionem, & iudici in auditorium suum eum qui per infirmitatem ætatis captum se dicat, dum ea quæ pro causa sunt, dicta^c non allegat, vel ab aduocatis proditum^d queratur. Denique Glabriorem Acilium^e Diuus Seuerus & Imperator Antoninus non audierunt, incoloratè restitui desiderantem aduersus fratrem post speciem in auditorio eorū finitam. Sed & Percennio^f Severo contra res bis iudicatas in integrum restituitis, Diuus Seuerus & Imperator Antoninus permiserunt in auditorio suo examinari. Idem Imperator Licinnio Frontoni rescripsit, insolitum esse post sententiam vice sua ex appellatione dictam alium in integrum restitutionem tribuere nisi solum principem. Sed & si ab Imperatore iudex datus cognoscat, restitutio ab alio nisi à principe qui iudicem destinavit non fiet.

De successore minoris.

Non solum autem Minoribus, verum successoribus quoque minorum datur in integrum restitutio, & si sint ipsi maiores.

XVIII. IDEM libro terdecimo ad Edictum

Interdum tamen successori plus quàm annum dabimus, vt est edicto expressum: si fortè ætas ipsius subueniat. nam post annum vicensimum quintum habebit legitimum tempus: hoc enim ipso deceptus videtur, quòd cum posset restitui intra tempus statutum ex persona defuncti, hoc non fecit. Planè si defunctus ad in integrum restitutionem modicū tempus ex anno vtili habuit, huic^h heredi minori post annū vicensimum quintū completū, non totum statutum tempus dabi-

^a Inter eas personas, quibus ius d'ecere p'st' fuit eo. infra, ceterè magistratus municipali' ut hoc non tribuitur vt nec ea omnia que magis sunt imperij quam iurisdictionis. q. de Iurisd. c. l. ea que ad municip.

^b in alijs omnibus

^c non dicta allegat d præuaricata
^e Artikium

^f Rursus Pescennio. Sed & pr. Sempronio vel Proconio g restitui desideranti, Diuus

^h huius heredi

a Sed eius duplex annus videtur ei non datur, alter ex persona heredis, alter ex sua?

Nimirum, quod annus videtur non infirmis, cui aetatis indulgetur, sed ad preparandum litis, ut maioribus postquam ab esse desinunt l. i. ex quibus causis maior infirmis: una autem est preparatio litis, licet ex persona duorum restituitur.

b absuit,

c Hoc additum videtur rationi Papiniani, quasi multo magis non prorogatur illi restituitio: cum facilius praeside eius loci, ubi exulabat, adire poteris.

d id indignum

e Ratio est Papiniani. Indignum est restitutione, qui deliquit. Et poena affertur est, cui respondet delictum commissum. Et poenam irrogat post contractum nihil cum eo habere commune, aut cum infirmitate aetatis. Itaque Papiani rationem improbat, tamen responsum eius probet. f litem contestatus

g Sumptum ex tit. de calumniis. Coniunge l. 10 de iud. Duar.

† erant

h res patris restituitur in euentu ex euentu

k seruari

l Cestum a tutore, vel curatore vel de iure ab ipso pupillo gestum. Itaque cum restituatur pupillo, aduersus illud, restitui videtur aduersus id, quod gestum est. l. 3. si tutor vel curator interuenit. Sic et l. 5. §. vlt. de cesti. pecu. gestum autem a procuratore non contestatur à pupillo gestum. Unde nec eius rei nomine

dabimus ad in integrum restitutionem, sed ad duntaxat tempus quod habuitis cui heres extitit.

Absens causa exilij, non restituitur.

XX. IDEM libro vndecimo ad Edictum

Papinianus libro secundo responsum ait, exuli reuerso non debere prorogari tempus in integrum restitutionis statutum quia absuit, cum potuerit adire praetorem per procuratorem: nec dixit, vel praesidem ubi erat. Sed quod idem dicit, & indignum esse propter irrogatam poenam, non recte: quid enim commune habet delictum cum venia aetatis? Si quis tamen maior vigintiquinque annis intra tempus restitutionis statutum contestatus postea defuerit: nihil ei proficit ad in integrum restitutionem contestatio: ut est scriptum rescriptum.

XXI. IDEM libro decimo ad Edictum

Defuisse autem is videtur non qui distulit, sed qui litem renuntiauit in totum.

Si aduersus aditionem hereditatis.

XXII. IDEM libro vndecimo ad Edictum

In integrum vero restitutione postulata aduersus aditionem à minore factam, si quid legatis expensum est, vel pretia eorum qui ad libertatem aditione eius peruenerunt, à minore refundenda non sunt. quemadmodum per contrarium cum minor restituitur ad adeundam hereditatem, quae antea gesta fuerunt per curatorem bonorum decreto praetoris ad distrahenda bona secundum iuris formam constitutum, rata esse habenda Calpurnio Flacco Seuerus & Antoninus rescripserunt.

De eo quod à minore gestum est non suo, sed alieno nomine.

XXIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum

Cum mandatu patris filius familias res administraret, non habet beneficium restitutionis: nam & si alius ei mandasset, non succurreretur: cum eo modo maiori potius consuleretur, cuius damno res sit cessura. Sed si euentu damnū minor passurus sit, quia quod praestiterit seruare ab eo cuius negotia gestum sit non potest, quia is non erit soluendo, sine dubio praetor interueniet. Si autem ipse dominus minor sit, procurator vero maioris aetatis, non potest facile dominus audiri: nisi si mandatu eius gestum erit, nec à procuratore seruari res possit. Ergo & si procuratore nomine minor circumscribitur sit, imputari debet hoc domino qui tali commisit sua negotia. idque & Marcello placet.

XXIII. PAVLVS libro primo Sententiarum

Quod si minor sua sponte negotijs maioris interuenierit, restituendus erit: ne maiori damnū accidat. Quod si hoc actio pupillo competit. l. i. de verb. oblig. Sed cum procuratore suum mandati agit. l. 49. §. vltim. de acquir. possess. in l. i. §. vltim. huius capituli ita reperitur in l. i. §. vltim. Pauli. Aug. lib. 2. cap. 2.

hoc faceREcufauerit, tunc si conuentus fuerit negotiorū ge-
 ftorū aduerfus hanc a&tionē non reftituitur : fed cōpellendus
 eft fic^ecedere † auxilium in integru. n reftitutionis, vt pro-
 curatorem eum in rem fuam faciat : vt poffit per hunc modū † auxilio
 damnum fibi propter minorem contingens refarcire.

Totā reftitutio pendet ex bono, & a quo.

- 1 Non femper autem ea quæ cum minoribus geruntur re-
 fcindenda funt, fed ad bonum & equū redigenda funt ne ma-
 gno incommodo huius ætatis homines adficiantur nemine^a a & nemine
 cum his contrahente: & quodammodo commercio eis inter-
 dicetur. Itaque nifi aut manifesta circumfcriptio fit, aut tam
 neglegenter in ea caufa verfati funt, prætor interponere fe nō
 2 debet. Scæuola^b nofter aiebat, fi quis iuuenili leuitate duct⁹
 omiferit vel repudiauerit hereditatē vel bonorum poffeffio-
 nem, fi quidem omnia^c in integro funt, omnimodo audien-
 dus eft: fi verò iam diftracta hereditate & negotiis finitis ad
 paratam pecuniā laboribus fubftituti veniat, repellendus eft:
 multo^que parcius ex hac caufa heredem minoris reftituen-
 dum effe.

Minor circumfcriptus à feruo.

- 3 Si feruus vel filiusfamilias minorem circumfcripferit, pa-
 ter dominūve quod ad eum peruenerit reftituere iubendus
 eft: quod non peruenerit, ex peculio eorum præftare: fi ex neu-
 tro fatisfiet & dolus ferui interuenerit, aut Berberibus cafti-
 gendus aut noxæ dedendus erit. fed † & si filiusfamilias hoc
 fecit, ob dolum fuum condemnabitur.

Effectus reftitutionis.

- 4 Reftitutio autem ita faciendā eft, vt vnusquisque † in in-
 tegrum ius fuū recipiat. Itaque fi in vendendo fundo circum-
 fcriptus reftituetur, iubeat^d prætor emptorem fundum cum † integrorū
 fructibus reddere & pretium recipere: nifi fitunc dederit, cum d iubebit
 eum perditurum nō ignoraret: ficuti facit in ea pecuniā quæ
 ei conſumpturo creditur. Sed parcius in venditione, quia æs
 alienum ei foluitur: quod facere neceffe eft. credere autē non
 eſt neceffe. Nā & si origo contractus ita conſtitit vt infirman-
 da fit, si tamen neceffe fuit pretium folui, non omnimodo
 emptor damno adficiendus eſt.

Cognitio prætorij.

- 5 Ex hoc edicto nulla propria actio vel cautio proficifci-
 tur: totum enim hoc pendet^e ex prætoris cognitione. d dependet

Repetitio indebiti.

XXV. G A I V S libro quarto ad Edictum Prouinciale

I llud nullam habet dubitationem, quin minor si non debi-
 tū foluerit ex ea caufa ex qua iure ciuili repetitio nō eſt dan-
 da, fit ei utilis actio ad repetendum: cum & maioribus vigin-

M tiquin-

tiquinque annis iustis ex causis dari solet repetitio.

An restitutio per procuratorem petatur.

Si talis interueniat iu Benis, cui præstanda fit restitutio: ipso postulante præstari debet, aut procurator Eius Qui id ipsum nominatim mandatum fit. qui verò generale mandatū de vniuersis negotijs gerendis alleget, non debet audiri.

XXVI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum

Quod si de speciali mandato dubitetur cum restitutio postuletur, interposita stipulatione ratam rem dominū habiturum, rei potest mederi. Quodd si isqui circumscripsisse dicitur abijt, defensor eius satis iudicatum solui dare debebit.

Pater sine mandato petit.

XXVII. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale

Patri^a pro filio omnimodo præstanda restitutio est, licet filius restitui nolit: quia patris periculum agitur qui de peculio tenetur. Ex quo apparet ceteros adgnatos^b vel adfines alterius esse condicionis: nec aliter audiri oportere quā si ex voluntate adulescentis postulent, aut eius vitæ sit iste adulescens vt meritò etiam bonis ei debeat interdici.

Si aduersus creditorem.

Si pecuniā quā mutuum minor accepit, dissipauit, denegare debet proconsul creditori aduersus eum actionem. Quodd si egenti minor^c crediderit, vltius procedendum non est quā vt iubeatur iuuenis actionibus suis quas habet aduersus eum cui ipse credidisset, cedere creditori suo. Prædium quoque si ex ea pecunia pluris quā oporteret emit, ita temperanda res erit, vt iubeatur venditor reddito pretio recipere prædium, ita vt sine alterius damno etiam creditor à iuvene suum consequatur. Ex quo scilicet simul intellegimus quidd obseruari oporteat si sua pecunia pluris quā oportet emerit: vt tamen hoc &^d superiore casu venditor qui pretium reddidit, etiam vsuras quas ex ea pecunia percepit aut percipere potuit reddat: & fructus, quibus locupletior factus est iu Benis, recipiat. Item ex diuerso si minore pretio quā oportet vendiderit adulescens: emptor quidem iuberi debet prædia eum fructibus restituere, iuuenis autē eatenus ex pretio reddere quatenus ex ea pecunia locupletior est.

Contra quem restituitur minor.

Si minor annis vigintiquinque sine causa debitori acceptum tulerit, non solum in ipsum sed & in fideiussores & in pignora actio restitui debet. Et si ex duobus reis alteri acceptum tulerit, in vtrumque restituenda est actio. Ex hoc intellegimus si damnosam sibi nouationem^e fecerit, fortè si ab idoneo debitore ad inopem nouandi causa transfulerit obligationem, oportere eum in priorem debitorem restitui.

Aduer-

^a Hic pater nondum tenebatur, nec conueniebatur: Sed furtiuus erat, vt reuocetur, si filius restitui non esset. l. 8. §. Idem scribitur infra de pecul. Vnde quia filius iniquior forsè patri, nolebas restitui, permissum est patri, qui vt legitim^o defensor interueniebat restitucionem filii nomine impetrare etiam eo inuito. secus est cum pater iam de peculio teneatur, & obligatus est. l. 3. supra eod.

^b cognatos
^c minor eam

^d ex superiore

^e Itaque imponunt, qui vocant Flor. legi donationem

- 3 Aduersus eos quoque restitutio præstanda est, quorum de dolo agere non permittitur: nisi^a quædam personæ speciali lege exceptæ^b sint.

Effectus restitutionis.

XXVIII. CELSVS libro secundo Digestorum

Cum minor[¶]quàm[¶]quinque & viginti annis aduersus eum cum quo tutelæ egit restituitur, non ideo tutori contrariū tutelæ iudicium restituendum est.

XXVIII. MODESTINVS libro secundo Responsorum

Etiam si patre eodémque tutore auctore pupillus captus probari possit: curatorem postea ei datum, nomine ipsius in integrum restitutionem postulare non prohiberi.

Effectus restitutionis.

- 1 Ex causa curationis condemnata pupilla aduersus vnum caput sententiæ restitui volebat: & quia videtur in ceteris litis speciebus releuata fuisse, actor maior ætate qui adqueuit tunc temporis sententiæ, dicebat totam debere litem restaurare^c. Herennius Modestinus respondit, si species in qua pupilla in integrū restitui desiderat, ceteris speciebus non cōhareret, nihil proponi curā tota sententiā recedi actor postulās audiend⁹ est.

c restaurari

Vocari debent ij quorum interest.

- 2 Si hereditate patris ætatis beneficio in integrum restitutus abstinuit^d se, nemine de creditoribus pacernis præsentē vel ad agendum à præside euocato, an eā restitutio rectē facta videatur, quæritur. Herennius Modestinus respondit, cum non euocatis creditoribus in integrum restitutionis decretum interpositum proponatur, minimè id creditoribus præiudicasse.

d minor abstinuit,

Renuntiatio beneficij prætorij.

XXX. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum

SI filius emancipatus contra tabulas non accepta possessione, post inchoatam restitutionis quæstionem legatum ex testamento patris maior viginti quinque annis petisset, liti renuntiare videtur: cum & si bonorum possessionis tempus largiretur, electo iudicio defuncti repudiatum beneficium prætoris existimaretur.

Si aduersus aditionem.

XXXI. IDEM libro nono Responsorum

SI mulier postquam heres exitit, propter ætatem abstinendi causa in integrum restituta fuerit: seruos hereditarios ex fideicommissio ab ea rectē manumissos retinere libertatem respondi: nec erunt cogendi viginti aureos pro libertate retinenda dependere quam iure optimo consecuti videntur. Nam & si quidam ex creditoribus pecuniam suam ante restitutionem ab ea reciperassent, ceterorum querella contra eos qui acceperunt, vt pecunia communicetur non admittetur.

^a nisi si
^b Aduersus, vt pater,
& patronus. quæ ex
margine in contextū
irrepperunt, vt ex ipso
Accur. apparet.

Aetas falso probata.

XXXII. PAVLVS libro primo Quaestionum

Minor viginti quinque annis adito praeside ex aspectu corporis falso probabit perfectam aetatem: curatores cum intellexissent esse minorem perseverauerunt in administratione: medio tempore post probatam aetatem ante impletum vicensimum quintum annum soluta sunt adulescenti pecuniae debita, easque male consumpsit: quaero cuius sit periculum. Et quid^a si curatores quoque^b in eodem errore perseverassent ^{vt putarent maiorem esse & abstinuissent se ab administratione: curationem etiam restituisent: an periculum temporis, quod post probatam aetatem cecidit, ad eos pertineat? Respondi, hi qui debita exsoluerunt, liberati iure ipso non debent iterum conueniri^d. Planè curatores qui scientes eum minorem esse perseverauerunt in eodem officio non debuerunt eum pati accipere pecunias debitas: & debebunt hoc nomine conueniri^e. Quod si & ipsi decreto praesidis crediderunt & administrare cessauerunt, vel etiam rationem reddiderunt: similes sunt ceteris debitoribus: ideoque non conueniuntur.}

Restituitur, vt reddat legatum, nec seruum manumittat.

XXXIII. ABRVNIUS VALENS libro sexto

Fideicommissorum

Si minor viginti quinque annis seruum suum, qui pluris quam in testamento ei legatum sit, manumittere rogatus fuerit, & legatum acceperit: non cogendum praestare libertatem si legatum reddere paratus sit, Iulianus respondit: vt quemadmodum maioribus liberum sit non accipere si nolint manumittere: sic huic reddenti legatum necessitas manumittendi remittatur.

XXXIII. PAVLVS libro primo Sententiarum

Si minor viginti quinque annis filio familias minori pecunia credidit: melior est causa consumentis: nisi locupletior ex hoc inueniatur litis contestatae tempore is qui acceperit.

Aduersus compromissum.

Minores si in iudicem compromiserunt & tutore auctore stipulati sunt: integri^h restitutionem aduersus talem obligationem iure desiderant.

Probabilis affectio erga rem, quae maiorum fuit.

XXXV. HERMOGENIANVS libro primo Iuris

Epitomarum

Si in emptionem penes se collatamⁱ minor adiectione ab alio superetur: implorans in integrum restitutionem audietur, si eius interesse emptam ab eo rem fuisse adprobetur: veluti quod maiorum eius fuisset: *ita* tamen vt id quod ex licitatione accessit, ipse offerat venditori.

a Et quidem
b quoque eo modo
in eodem
c intercessit,
d l. 7. §. puto. supra.
e. si modo dolo, non
errore maiore se probauerit.
f Nec ad rem pertinet, quod minor se maiorem dolo probauerit. Nam dolo impedit restitutionem contra ius commune non incuratorem, qui non debuit pati accipere pecuniam, cum sciret minorem, nec ab eo deciperetur. l. 7. de in integr. restit. minor. C.
g pluris est

g in hoc

h in integrum

i collocatam

XXXVI. PAVLVS libro quinto Sententiarum

MInor viginti quinque annis omiffam allegationem per in integrum reftitutionis auxilium repetere potest.

Quibus ex caufis minor non reftituitur.

XXXVII. TRYPHONINVS libro tertio

Disputationum

AVxilium in integrū reftitutionis executionibus^a poenarum paratum non est: ideoque iniuriarū iudiciū ſemel omiffum repeti non poteft. ſed^b & in ſexaginta diebus præteritis, in quibus iure mariti ſine calumnia vir accuſare mulierē adulterij poteft, denegatur ei in integrū reftitutio. quod^b ius omiffum ſi nunc repetere vult, quid aliud quā delicti veniā id eſt calumniæ deprecatur? & cum neque in delictis neque^c in calumniatoribus prætorem ſuccurrere oportere certi iuris fit, ceſſabit in integrum reftitutio. In delictis autem minor annis viginti quinque non meretur in integrum reftitutionē, vtique atrocioribus: niſi quatenus interdum miſeratio ætatis ad mediocrem poenam iudicem produxerit^d. Sed vt a T legis Iuliæ de adulteriis coërcendis præcepta veniamus: ytiquenulla deprecatio adulterij poenæ eſt, ſi ſe minor annis adulterum fateatur^e. Dixi^f nec ſi quid eorum commiſerit quæ pro adulterio eadē lex punit: veluti ſi adulterii damnatam ſciens vxorē duxerit, aut in adulterio deprehenſam vxorem nō dimiſerit^g, quæſtūmve de adulterio vxoris fecerit, pretiūmve pro comperito ſtupro acceperit, aut domum præbuerit ad ſtuprū adulteriūmve in eam committendum. & non ſit^h ætatis excuſatio aduerſus præcepta legum ei qui dum leges inuocat contra eas committit.

Pupillo non ſuccurritur in iſs, quæ ex contractu defuncti ſeſcendunt: niſi euidentis æquitas id ſuadeat.

XXXVIII. PAVLVS libro primo Decretorum

AEmilius Larianusⁱ ab Obinio fundum Rutilianum^k lege commiſſoria emerat data parte pecunię: ita vt ſi intra duos meſes ab emptione reliqui precij partem dimidiam non ſoluiffet, inemptus eſſet: item ſi intra alios duos meſes reliquū pretiū non numeraffet, ſimiliter eſſet inemptus. intra priores duos meſes Lariano defuncto Rutiliana pupillaris ætatis ſuſceſſerat: cui ſutores in ſolutione ceſſauerunt. venditor denuntiationibus tutoribus ſæpe datis, poſt annū eandem poſſeſſionem Claudio Telemacho vendiderat: pupilla in integrum reſtitui deſiderabat. victa tam apud prætorem quā apud præfectum vrbi pro Bocauerat. Putabam bene iudicatum quod pater^l eius non ipſa contraxerat. Imperator^m autē motus eſt quod dies committendi in tempus pupillæ incidiffet, eaque effeciſſet ne pareretur legi venditionisⁿ. Dicebā poſſe

a in exemptionib^o.
Probat^{ur} mihi Florentina. Executiones autem ſunt perſecutiones. ſic accipiuntur infra. l. cenſu Capue. de eo quod cert. loc. b quia c nec calumniatoribus

d perduxerit.

e fateatur commiſſiſſe
f Sed nec ſi
g Hoc emendatur nou. 134. §. mulier. & cenſu ſi qui.

h fit.

i Larianus
k Putcolanum

l Non poteſt autem hoc egiffio reſtitui pupillæ, niſi cum eo aliquid geſtum eſt. l. 2. & 11. §. ex ſaſto ſupra eod.

m Imperator autē Antoninus
n Quæſi pupilla amiſſis acquirere emiſſum mentum quod poſuit. l. 44. eo. infra. nam eo in lucro minoribus ſubuenitur. l. 7. §. hodie ſupra eod.

a 38. 3. per.

b *Adversus venditionem pignoris a decessore dati, haeres non restituitur in emptore licet dies soluentis debiti post mortem decessoris transierit. l. 3. S. Diarcellus, quibus ex cau. in possession. al. nec me mtere vel non me mouit.*

c *Varijs rationibus concurrentibus motus restituit in integrum pupillam, nec idcirco est existimandus improbare sententiam Pauli. putabam. §. 1. c. l. vlt. C. si aduers. venditio. pigno. his enim casibus, si nulla alia circumstantia acciderent, non daretur restitutio.*

d *Quomodo supra locutus est, ceteris cognitionibus, alij legunt negotia*

magis ea ratione restitui eā, quod venditor denuntiando post diem quo placuerat esse commissum, & pretium petendo recessisse à lege sua videretur. non me^b moueri quod dies postea transisset: nō magis quā si creditor pignus distraxisset post mortem debitoris, die solutionis finita. Quia^c tamen lex commissoria displicebat ei, pronuntiauit in integrum restituendā. Mouit etiam illud Imperatorem, quod priores tutores qui nō restitui desiderassent, suspecti pronuntiatī erāt. Quod dicitur non solere filiis familias post emancipationem adhuc minoribus succurri in his quæ omisissent manentes in potestate, tunc rectè dicitur cum patri acquirere possunt.

Restitutionis tempus non currit, pendente cognitione appellationis.

XXXVIII. S. CAEVO LA libro secundo Digestorum

INtra utile tēpus restitutionis apud praesidē petierunt in integrum restitutionem minores, ¶ & de aetate sua probauerunt: dicta pro aetate sententia, aduersarii vt impedirent cognitionem praesidis ad Imperatorem appellarunt: praesēs in euentum appellationis cetera cognitionis distulit. quāsitum est si finita appellationis apud Imperatorem cognitione & iniusta appellatione pronuntiatā, egressi aetatem deprehendantur, an cetera negotia^d implere possunt, cum per eos non steterit quo minus res finem accipiat. Respondi secundū ea quæ proponuntur: perinde cognosci atque si nunc intra aetatem essent.

Vendito fundo à curatore, an minor restituatur.

Vendentibus curatoribus minoris fundum emptor extitit Lucius Titius, & sex ferè annis possedit & longe longè què rem meliorem fecit. quæro cum sint idonei curatores, an minor aduersus Titium emptorem in integrum restitui possit. Respondi ex omnibus quæ proponerentur, vix esse eum restituendum: nisi^f maluerit omnes expensas^e quas bona fide emptor fecisset adprobauerit, ei praestare: maximè cum sit ei paratum ¶ promptum ¶ auxilium, curatoribus eius idoneis constitutis.

Aetio iudicati nonata, iusta est, cassae restitutionis.

XL. VLP IANVS libro quinto Opinionum

MINOR^f annis viginti quinque, cui fideicommissum solui pronuntiatum erat, cauerat id se accepisse: & cautionē eidem debitor quasi credite pecuniæ fecerat. in integrum restitui potest: quia partem ex causa iudicati persecutionē nouo contractu ad initium alterius petitionis redegerat. Prædia patris sui minor annis viginti quinque ob debita rationis tutelae aliorū quā pater administrauerat, insolūtū inconsultè dedit. ad suam aequitatem per in integrum restitutionem reuocanda res est, vsuris pecuniæ quam consulerit ex tutela deberi reputatis

f *Interest plurimum, vtrum ex causa iudicati debetis mihi pecuniam, an ex mutuo: cum ex illa causa pignora capi statim possint, & distrabi. l. 4. §. si ex conuentione iust. de re iudi. Ex hac verò petenda si conditione certi pecuniam, & diu l. rigandum plerumq; ante, quam damnetur reus.*

e *impensas*

tatis & cum quantitate fructuū perceptorum compensatis.

Minor, restitutione impetrata, non cogitur uti.

XLI. IULIANVS libro quadragesimo quinto Digestorū

Si iudex circumuento in venditione adulescenti iussit fundū restitui, eumque pretium emptori reddere, & hic nolit^a hac in integrum restitutione: pænitentia acta exceptionem vtilem aduersus petentem pretium, quasi ex causa iudicati adulescens habere poterit: quia vnicuique licet contemnere hæc quæ pro se introducta sunt. nec quæri poterit venditor^b si restitutus fuerit in eam^c causam in qua se ipse constituit: & quam mutare non potuisset si minor auxilium pretoris nō implorasset.

a & hic nolit uti hac

b emptor
c in eadem

Quis possit restituere.

XLII. VLPPIANVS libro secundo de Officio proconsulis

Præses provincie minorem in integrum restituere potest etiam contra suam vel decessoris sui sententiã. quod enim appellatio interposita maioribus præstat, hoc beneficio ætatis conseruantur minores.

Præbatio ætatis.

XLIII. MARCELLVS libro primo de Officio Præsidis

De ætate eius qui se maiorem annis viginti quinque dicit, causa cognita probandum est: quia per eam probationem in integrum restitutione eiusdem adulescentis &^d alijs causis præiudicatur.

d in alijs

Causa cognita.

XLIII. VLPPIANVS libro quinto Opiniorum

Non omnia que minores annis viginti quinque gerunt irrita sunt, sed ea tantum quæ causa cognita eiusmodi deprehensa sunt: vel^e ab alijs circumuenti vel sua facilitate decepti aut quod habuerunt amiserunt aut quod acquirere emolumentum potuerunt omiserunt, aut se oneri quod non suscipere licuit obligauerunt.

e vt ab

f Non mouetur, quod præscriptiones nō curant aduersus pupillū l. 3. C. de præscr. 30. vel 40 annor. nec aduersus minores. l. vlt. C. qui et aduer. quos. nam præscriptio et vsu capio differunt, et qui vsu capiti, nō præscribere, vel excipere temporali exceptione, sed dominum acquirere dicitur. l. 3. de vsuc. Ideo, lite contestata, perficitur vsu capio, et aduersus eum, qui natus non est, et incense hereditate. l. nunquã. §. vacuum. de vsu capion.

Qui in utero est, habetur pro iam nato.

XLV. CALLISTRATVS libro primo Edicti Monitorij

Etiam ei qui prius quàm nasceretur vsu captum amisit, restituendam actionem Labeo scribit. Imperator Titus Antoninus rescripsit, eum qui fraude tutoris aduersarium suum diceret absolutum & agere cum eo ex integro vellet, licentiã habere prius cum tutore agere.

Defensor condemnatus non restituitur.

XLVI. PAVLVS libro secundo Responsorum

Eum qui ex sua voluntate minorem annis in iudicio defendit & condemnatus est, ex causa iudicati posse conueniri: nec eius quem defendit ætatem ad restitutionem impetrandam ei prodesse, cum causam iudicati recusare nō possit. Ex quo apparet nec eū cuius nomine condemnatus est, auxilium

M 4 restitu-

restitutionis propter eam sententiam implorare posse.

*Contra venditionem restituitur minor : quauis
sine dolo facta sit.*

XLVII. SCAEVOLA libro primo Responsorum

Tutor vrguentibus creditoribus rem pupillarem bona fide vendidit, denuntiante tamen matre^b & emptoribus. quæro cum vrguentibus creditoribus distracta sit, nec de fordibus tutoris merito quippiam dici potest, an pupillus in integrum restitui potest. Respondi cognita causa estimandū: nec idcirco si iustum sit restitui denegandū id auxilium, quod tutor delicto vacaret^a.

*Restituto minore aduersus venditionem fundi communis,
an à toto contractu recedatur.*

^b administrauerat,

Curator adulescentiū prædia communia sibi & his quorum curam administrabat^b, vendidit. quæro si decreto prætoris adulescentes in integrū restituti fuerint, an eatenus venditio rescindenda sit quatenus adulescentiū pro parte fundus communis fuit. Respondi eatenus rescindi, nisi si emptor à toto contractu velit discedi, quod partem empturus non esset. Item quæro emptor vtrum à Seio & Sempronio pupillis^c pretium cum vsuris recipere deberet, an verò ab herede curatoris. Respondi heredes^d quidem curatoris teneri: verum^e in Seium & Sempronium pro parte qua eorum fundus fuit actiones dandas: vtique si ad eos accepta pecunia pro eadem parte peruenisset.

^c adulescentibus
^d heredem
^e verum & in

Præuilegium fideiussoris non prodest reo.

XLVIII. PAVLVS libro primo Sententiarum

Minor se in id quod fideiussit vel mandauit in integrum restituendo, reum principalē non liberat. Minor ancillam vendidit: si eam emptor manumiserit, ob hoc in integrum restitui non poterit: sed aduersus emptorem quanti sua interest actionem habebit. Mulier minor vigintiquinque annis si pactione dotis deterior condicio eius fiat, & tale pactum inierit quod numquam maioris ætatis constituta^f pascerentur, atque idcirco reuocare velit, audienda est.

^f constituta pascitur

Aduersus venditionem validam minor restituitur.

XLVIII. VLP IANVS libro trigenesimo quinto ad Edictum

Si res pupillaris vel adulescentis distracta fuerit, quam lex distrahi non prohibet: venditio quidem valet, verumtamen si grande damnum pupilli vel adulescentis versatur, etiam si collusio non intercessit, distractio per in integrum restitutionem reuocatur.

Simi-

Si minor nouandi causa intercedat, restituitur actio in priorem debitorem, & in pristinam causam.

L. POMPONIVS libro nono Epistularum & variarum lectionum¹

Inus Diophantus Pōponio suo salutē. Minor viginti quinque annis nouandi animo intercessit pro eo qui temporali actione tenebatur, tunc cum adhuc supererant decem dies, & postea in integrum restitutus est: vtrum restitutio quæ creditori aduersus priorem debitorem datur, decem dierum sit an plenior? Ego didici ex tempore in integrum restitutionis tantundem temporis præstandum quantum supererat: tu quid de eo putas velim rescribas. Respondit, sine dubio quod de temporali actione in qua intercessit minor sensisti, puto verius esse: ideoque & pignus quod dederat prior debitor manet obligatum.

DE^a CAPITIS^b MINVTIS TIT. V.

Minima capitis diminutio causa est restitutionis.

CAIUS libro quarto ad Edictum Prouinciale
CAPITIS^c minutio est status^d permutatio.

II. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum

Pertinet^e hoc edictum ad eas capitis deminutiones quæ salua ciuitate contingunt, ceterum siue amissione ciuitatis siue libertatis amissione contingat capitis deminutio, cessabit edictum: neque possunt hi penitus conueniri. dabitur planè actio in eos, a T quos bona peruenerunt eorum. Ait prætor, **QVI QUAEVE POSTEA QUAM QUID CVM HIS ACTVM CONTRACTVMVE SIT, CAPITIS DEMINVTI DEMINVTAE ESSE DICENTVR, IN EOS EASVE PERINDE QVASI ID FACTVM NON SIT, IUDICIUM DABO.** Hi qui capite minuuntur, ex his causis quæ capitis deminutionem præcesserunt manent obligati naturaliter, ceterum si postea, imputare quis sibi debet cur contraxerit, quantum ad verba huius edicti pertinet. Sed interdum si contrahatur cum his post capitis deminutionem, danda est actio. Et quidem si adrogatus^f sit, nullus labor: nam perinde obligabitur vt filiusfamilias. Nemo delictis exuitur, quamuis capite minutus sit. Ei qui debitorem suum adrogauit, non restituitur actio in eum postquam sui iuris fiat. Hoc iudicium perpetuum est, & in heredes & heredibus datur.

Arrogatio.

III. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum

Liberos qui adrogatum parentem sequuntur placet minui caput^g, cum in aliena potestate sint, & cum familiam mutauerint.

^a Per status mutationem incidit aliquis in captionem iure civili. l. 2. supra. de resti. ita vt nisi beneficio principis ex hoc edicto restituatur. l. 7. infr. eo. data ei actione vtili, perinde quasi actio amissa non sit. l. ult. C. qui. ex causi. misio. agere in eum non possit, qui obligatus erit. quod subtili ratione iuris civilis alius videatur mutatio status, quam qui contraxit. l. 7. infra eod.

^b capitis diminutione

^c Coniuge ca. vl. cum hoc primo.

^d status prioris permutatio

^e Ita interpretatur edictum, quasi ad eos dumtaxat pertineat, qui adoptione, vel emancipatione status mutarunt: non vt his subueniatur, sed aduersus hos. Paulus tamen de Caius ista producit, vt emancipatus etiam restituatur alio, vel adrogatus qui in re castrensi contraxerint. infra. l. 7. 8. & 9.

^f adrogans
^g capite.

Emancipatio.

a manifestè

b ideoque

c eodie

d habere cum ma-

nnumittitur

e aquæ & ignis

f deficiunt

g vel relegati hæc va-

rietates notantur se-

curs.

h vsque ad eò

i iura pereant

k priuati

l Malè Haloand. non

deferuntur. Aug. i.

emend. 2.

m licet legitimæ

n quæ

o quia desinunt

p inuata

q Id est, naturali nomi-

ne, quale est matris,

aut filij quibus nouæ

leges vt Senas. Testyl.

Orf. hereditates

deferunt. Lege autem

r. Tab. persona notan-

tur civiliter: ex ea e-

nim deferuntur heredi-

tates Suis, & agha-

tis, qua ciuilia nomi-

na sunt, & iure ciuili:

introducunt, non autem

naturalia.

Emancipato filio, & cereris personis capitis minutio ma-
nifestò^a accidit: cum emancipari nemo possit nisi in imagi-
nariam seruilem causam deductus. Aliter atque cum seruus
manumittitur: quia seruile caput nullum ius habet. ideo^b
nec minui potest:

H IIII. **MODESTINVS** libro primo Pandectarum
Odie^c enim incipit statum habere^d.

V. PAVLVVS libro vndecimo ad Edictum

A Misione ciuitatis fit capitis minutio, vt in aqua^e & igni
interdictione. Qui deficiunt, capite minuuntur. defi-
cere autem dicuntur qui ab his quorum sub imperio sunt de-
sistunt^f & in hostium numerum se conferunt. sed & hi quos
senatus hostes iudicauit^g vel lege lata^h: vtique vsqueⁱ eò vt
ciuitatem amittant.

Effectus minutionis.

Nunc respiciendum quæ capitis deminutione pereantⁱ: &
primò de ea capitis deminutione quæ salua ciuitate accidit.
per quam publica iura non interuerti constat: nam manere
magistratum vel senatorem vel iudicem certum est.

VI. VLPIANVS libro quinquagesimo primo ad
Sabinum

N Am & cerera officia quæ publica sunt, in eo non finiun-
tur: capitis enim minutio priuata^k hominis & familie
eius iura non ciuitatis amittit.

Tutelarum differentia.

VII. PAVLVVS libro vndecimo ad Edictum

T Velas etiam non amittit capitis minutio: exceptis his
quæ in iure alieno personis positis deferuntur^l. Igitur
testamento dati vel ex lege vel ex senatusconsulto, erunt ni-
hilo minus tutores. Sed^m legitimæ* tutelæ* ex duodecim ta-
bulis interuertuntur eadem ratione qua & hereditates ex in-
de legitimæ: quiaⁿ adgnatis deferuntur, qui^o desinunt esse, fa-
milia mutati^p. Ex nouis autem legibus & hereditates & tu-
telæ plerumque sic deferuntur, vt personæ naturaliter^p defi-
gnentur. vt ecce deferunt hereditatem senatusconsulta matri
& filio. iniuriarum & actionum ex delicto venientium ob-
ligationes cum capite ambulant. Si libertate adempta ca-
pitis deminutio subsecuta fit, nulli restitutioni aduersus seruū
locus est: quia nec prætoria iurisdictione ita seruus obligatur,
vt cum eo actio fit. sed utilis actio aduersus dominum danda
est, vt Iulianus scribit. & nisi insolidum defendatur, permit-
tendum mihi est in bona quæ habuit mitti. Item cum ciuitas
amissa est, nulla restitutionis æquitas est aduersus eum qui
amissis bonis & ciuitate relicta nudus exulat.

Natu -

Naturalis præstatio.

VIII. CAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale
EAs obligationes, quæ naturalem præstationem habere intelleguntur, palam est capitis deminutione nõ perire: quia ciuilis ratio naturalia iura corrumpere non potest. Itaque de dote actio quia in bonum & equum concepta est, nihilo minus durat etiam post capitis deminutionem:

VIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum
VT^a quandoque emancipata agat.

Annuum legatum.

X. MODESTINVS libro octauo Differentiarum
Legatum in annos singulos vel menses ¶ singulos ¶ relictum, vel si habitatio legetur, morte quidem legatarij legatum intercidit, capitis deminutione tamen interueniente perseuerat: videlicet quia tale legatum in facto potius quàm in iure consistit.

Diuisio.

XI. PAVLVS libro secundo ad Sabinum
Capitis deminutionis tria genera sunt: maxima, media, minima. tria enim sunt quæ habemus: libertatem^b, ciuitatem, familiam. Igitur cum omnia hæc amittimus, hoc est libertatem & ciuitatem & familiam: maximam esse capitis deminutionem. Cum verò amittimus ciuitatem, libertatem retinemus: mediam esse capitis deminutionem. Cum^c & libertas & ciuitas retinetur, familia tantum mutatur: minimam esse capitis deminutionem constat.

EX QVIBVS CAVSIS MAIORES: ¶ VIGINTI-
 QVINQUE ANNIS ¶ IN INTEGRVM
 RESTITVNTVR TIT. VI.

Interpretatio edicti prætorij, cuius duo sunt præcipua capita.

VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum

HVIVS edicti causam nemo non iustissimam esse confitebitur: læsum enim ius per id tempus quò quis reipublicæ operam dabat vel aduerso casu laborabat corrigitur, nec non * & * aduersus eos succurritur: ne vel ob sit vel pro sit quod euenit. Verba autem edicti talia sunt. S I C V I V S Q V I D D E B O N I S^e C V M I S M E T V A V T S I N E D O L O ¶ M A L O ¶ R E I P V B L I C A E C A V S A A B E S S E T : I N V E^f V I N C V L I S S E R V I E V T E H O S T I V M Q V E P O T E S T A T E E S S E T : S I V E C V I V S A C T I O N I S E O R V M C V I D I E S E X I S S E D I C E T V R : I T E M S I Q V I S Q V I D V S V S V V M F E C I S S E T , A V T Q V O B N O N V T E N D O A M I S I T C O N S E C V T V S : A C T I O N E V E Q V A

d aduersus eos qui vel absentes Reipubi. causa fuerant, vel apud hostes detenti succurritur
 e De bonis erit diminutum cum is
 f siue in

SOLVTVS OB ID QVOD DIES EIVS EXIERIT CVM ABSENS NON DEFENDERETVR, INVEYINCVLIS ESSET, SECVMVE AGENDI POTESTATEM NON FACERET: AVT CVM EVM INVITVM IN IVS VOCARI^a NON LICERET, NEQVE DEFENDERETVR: V CVMVE MAGISTRATVS DE EA RE APPELLATVS ESSET, SIVE CVI^b PRO^b MAGISTRATV SINE DOLO IPSIVS ACTIO EXEMPTA ESSE DICETVR: EARVM RERVM ACTIONEM INTRA^c ANNV M QVO PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS ERIT: ITEM SI QVALIA MIHI IVSTA CAUSA ESSE VIDEBITVR, IN INTEGRVM RESTITVAM: QVOD EIVS PER LEGES, PLEBISSCITA, SENATVSCONSVLTA EDICTA, DECRETA PRINCIPVM LICEBIT.

II. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij

HOc edictum, quod ad eos pertinet qui ei^d continentur, minus in vsu frequentatur. huiusmodi enim personis extra ordinem ius dicitur ex senatusconsultis & principalibus constitutionibus. Hoc autem capite adiuuantur in primis hi qui metus causa afuissent: scilicet si non superuacuo timore deterriti afuissent.

De metu.

III. VLP IANVS libro duodecimo ad Edictum

Metus autem causa abesse videtur qui iusto timore mortis vel cruciatus corporis conterritus abest: & hoc ex affectu^e eius intelligitur. Sed non sufficit quolibet terrore abductum^f timuisse, sed huius rei disquisitio iudicis est.

De absentia.

IIII. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij

Item hi qui reipublicae causa sine dolo malo afuissent, Dolum malum eo pertinere accepi vt qui reuerti potest neque reuenteretur, in eo quod per id tempus aduersus eum factum est non adiuuetur. Veluti si alterius grandis commodi captandi gratia id egerit vt reipublicae causa abesset, { & } reuocatur ab isto priuilegio^h:

V. VLP IANVS libro duodecimo ad Edictum

FTⁱ qui data opera & sine lucro hoc affectauerit vel qui maturius profectus est vel litis^k gratia coepit reipublicae causa abesse. Sed hac adiectio doli mali ad reipublicae causa absentes refertur, non etiam ad eum qui metus causa: quonia nullus metus est si dolus intercedit. Sed qui Romae reipublicae causa operam dant, reipublicae causa non absunt^l:

a vocare

b per magistratum

c Hec intra quodvis
mum. l. xli. C. de tempo-
por velis alio tamen
de delo biennium suu
retinet. l. xlii. C. de do-
lo mal.

d eo, eis

e effectus
f adductum
g abesset, reuocetur

h Priuilegium hic va-
cat extraordinarium
auxilij, quod est caus-
sa, non persona, nec o-
mnibus iure communi
competit, sed absenti-
bus. l. 157. de reg. iur.
Sunt enim et alia pri-
uilegia, de singulis
persona lata, qua non
nisi conuictis censoria-
tis ferri potuerit. l. iiii.
l. 8. supra, de leg. - C.
l. i. de constitut. princ.
i Sed & qui
k Duar. ad l. iurisgen-
tium. § de lo malo. de
pac. existimat legendu
esse dicit gratia
l Vide ianen l. 3. C.
de dolo.

V VI. PAULVS libro duodecimo ad Edictum
T sunt magistratus.

M VII. VLP IANVS libro duodecimo ad Edictum
Ilites planè qui Romæ militant, pro reipublicæ causâ
absentibus habentur.

L VIII. PAULVS libro tertio Breuium
Egatis^a quoque municipiorum succurritur ex principû
Marci & Commodi constitutione.

*a Ex verbis edicti
succurritur his lega-
tis, quod reip. causa nō
absint, qua per excel-
lentiam Romana in-
selligitur, non etiam
municipij, infra l. 27.
§. hac clausula argu-
§. Sed ius quidem. In-
stit. de iur. iur. gent.
& cin.
b potentioribus
clarum est L. iur. iur.
l. iur. iur. dicitur,
& loca casus l. iur. iur.
bis excita, & carer
Syracusanis. Africa.*

S VIII. CALLISTRATVS libro secundo Edicti
monitorij
Vccurritur etiam ei qui in vinculis fuisset, quod non solum
ad eum pertinet qui publica custodia coercetur, sed ad eū
quoque qui à latronibus aut prædonibus vel potentiore^b vi
oppressus, vinculis coercetur. Vinculorum autem appel-
latio latius accipitur: nam etiam inclusos veluti lautumiis^c
vincitorum numero haberi placet: quia nihil interfit parieti-
bus an compedibus teneatur. Custodiam autem solam pu-
blicam accipi Labeo putat.

I X. VLP IANVS libro duodecimo ad Edictum
N eadem causa sunt & qui à militibus statoribusque^d vel à
municipalibus ministeriis adseruantur si probentur rei suæ
superesse non potuisse. In vinculis autem etiam eos accipi-
mus qui ita alligati sunt vt sine dedecore in publico parere^e
non possint.

*d Vide l. obseruare. su-
pra, de off. præsid.*

e apparere

E XI. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij
I quoque succurritur qui in seruitute fuerit: siue bona fide
seruiat homo liber, siue detentus sit.

I XII. VLP IANVS libro duodecimo ad Edictum
S autem qui de statu suo litigat, ex quo lis inchoata est
hoc edicto non continetur. tamdiu igitur in seruitute esse
videtur quamdiu non est eiusmodi lis cœpta.

R XIII. PAULVS libro duodecimo ad Edictum
Ecte Labeo ait eum non contineri qui liber & heres in-
stitutus sit, antequam sit heres: quia nec bona habeat &
prætor de liberis hominibus loquatur. puto tamen filium fa-
milias in castrensi peculio pertinere ad hoc edictum.

I XIII. CALLISTRATVS libro secundo Edicti
monitorij

Tem ei succurritur qui in hostium potestate fuit, id est ab
hostibus captus. Nam transfugis nullum credendum est be-
neficio tribui, quibus negatum est postliminium. Poterant
tamen qui in hostium potestate essent illa^f parte edicti con-
tineri, qua^g loquitur de his qui in seruitute fuerint.

*f & illa parte
g que loquitur*

XV. VLP IANVS libro duodecimo ad Edictum

AB hostibus *autem* captis postliminio reuerfis succurritur autibi mortuis, quia nec procuratorem habere possunt: cum aliis suprascriptis *etiam* per procuratorem possit subueniri, præter eos qui in seruitute detinentur. Ego autem etiam nomine eius qui hostium ^a potitus est, si curator, ut plerumque ^b, fuerit bonis constitutus, auxilium competere existimo. Non minus autem ab hostibus capto quam ibi nato qui postliminium habet succursum videtur. Si damni infecti missus ^c sit in aedes militis, si quidem præsentem eo iussit prætor possideri, non restituitur. sin vero absente eo, dicendum subueniri ei debere. Sed quod simpliciter prætor edixit, *POSTEA VE*, ita accipiendum est, ut si inchoata sit bonæ fidei possessoris detentatio ^d ante absentiam, finita autem reuerso, restitutionis auxilium locum habeat non quandoque ^e, sed ita demum si intra modicum tempus quam rediit, hoc contigit: id est dum hospitium quis conducit, sarcinillas componit, querit aduocatum. nam eum qui differt restitutionem non esse audiendum Neratius scribit:

XVI. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum

Non enim negligentibus subuenitur sed necessitate rerum impeditis. Totumque istud arbitrio prætoris temperabitur: id est ut ita demum restituat si non negligentia sed temporis angustia non potuerunt fitem contestari.

Restitutio in rem.

XVII. VLP IANVS libro duodecimo ad Edictum

Iulianus libro quarto scribit non solum aduersus possessorem hereditatis succurrendum militi, verum aduersus eos quoque qui a possessore emerunt: ut vindicari res possint si miles hereditatem adgnouerit. quod si non adgnouerit, ex post facto usucapionem processisse manifestatur. Eum quoque cui sic legatum sit, *VELL IN ANNOS SINGVLOS QUIBUS IN ITALIA ESSET*: restituendum ut capiat atque si in Italia fuisset & Labeo scribit, & Iulianus libro quarto & Pomponius libro trigesimo ^f primo probant: non enim dies actionis ex *It vbi* prætoris auxilium necessarium erat ^h, sed i condicio in causa est.

An lucratio habeatur.

XVIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum

Sciendum est quod in his casibus restitutionis auxilium maioribus damnis in quibus rei dumtaxat persequenda gratia queruntur: non cum & lucrum faciendi ⁱ ex alterius poena vel damno, auxilium sibi impertiri desiderant.

Possef-

a qui in hostium potestate est, *Reclior est Flor.*

b ut plerumque fit, fuerit
c missum sit

d detentio

e quandoque

f lib. 21.
g ut prætoris h sit.

i faciendi causa

Possessio.

XVIII. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum

DEnique si emptor prius quam per usum sibi acquireret ab hostibus captus sit, placet interruptam^a possessionem postliminio non restitui: quia hæc sine possessione non consistit, possessio autem plurimum^b facti habet, causa verò facti non continetur^c postliminio.

XX. IDEM libro tertio decimo Quæstionum

Nec utilem actionem ei tribui oportet: cum sit iniquissimum auferre domino^d quod usus non abstulit. neque enim intellegitur amissum quod ablatum^e alteri non est.

Ad alteram partem edicti.

XXI. ULPIANVS libro duodecimo ad Edictum

Item, ait prætor, **SI QVIS^f VSV SVVM FECISSET^g,
AVT QVOD NON VTENDO SIT AMISSVM
CONSECVTVS: ACTIONE VE QVA SOLVTVS OB
ID QVOD DIES EIVS EXIERIT CVM ABSENS
NON DEFENDERETVR. Quam clausulam prætor in-
feruit vt quemadmodum succurrit^h suprascriptisⁱ personis
ne capiantur, ita & aduersus ipsas succurrit ne capiant.**

1 Et erit notandum quòd plus prætor expressit cum aduersus eos restituit quàm cum ipsi Subuenit: nam hic non certas personas enumerauit aduersus quas subuenit, vt supra: sed ad iecit clausulam qua omnes qui absentes non defenduntur

2 complexus est^k. Hæc autem restitutio locum habet siue per se siue per subiectas sibi personas usu adquisierunt qui absentes non defendebantur. & ^l ita, si nemo eorum^m eratⁿ defensor. Nam si fuit procurator, cum habueris quem conuenias, non debet inquietari. Ceterum si non exitebat defensor, æquissimum erat subueniri: eo potius quòd^o eorum^p qui non defenduntur, si quidem latitent, prætor ex edicto pollicetur in bona eorum mittere, vt si res exegerit etiam distrahantur. si verò non latitent, licet non defendantur, in bona tantùm mitti. Defendi autem non is^q videtur cuius se defensor ingerit, sed^r qui requisitus ab actore non (est) defensionis defuturus. Plenàque defensio accipietur si & iudicium nò detrectetur, & iudicatum solui satisfideret.

XXII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum

ERgo sciendum est non aliter hoc edictum locum habere quàm si amici eius interrogati fuerint an defendant: aut si nemo sit qui interrogari potest. Ita enim absens defendi non videtur si actor vltro interpellat nec quisquã defensionis se offerat. eaq; testatione cõplecti oportet. Sicut igitur dāno * eos * adfici nò vult, ita lucrũ facere nò patitur. Quod edictum etiã ad furiosos & infantes & ciuitates pertinere Labco ait.

a lege vscapionẽ.
alioqui ineptè & in-
cõsistẽ videtur di-
xisse Papiianũ posses-
sionem sine possessione
non consistisse.

b Possessio nunc pro
ea usurpatur qua iure
continet, nunc pro ea
qua plurimum factũ
habet, & in vscando
consistit.

c Nimirum usum rei,
qua desinetur, & ali-
quid iuris quando firmũ
est bona fide, & do-
minia acquirantur.

d domino, domi-
nium sequere flo.
e collatum. Floreas.
restior.

f Si quis quid vni
g fecisse.

h succurritur
i supradictis

k complexi sunt.

l & id

m non istantũ
videtur
n sed & qui

XXIII. VLP IANVS libro duodecimo ad Edictum

A It prætor, INVE VINCVLIS ESSET **||** SECVM-
 VE AGENDI POTES TATEM NON FACERET **||**.
 hæc persona^a meritò adiecta est: fieri enim poterat vt quis in
 vinculis præfens esset vel in publica vel in priuata vincula du-
 ctus . nam & eum qui in vinculis est , si modò non sit in ser-
 uitate , posse vsu acquirere constat . sed^b & is qui in vinculis
 est si defendatur cessat restitutio . Is autem qui apud hostes^c
 est , nihil per vsum sibi acquirere potest . ne Cœptam posses-
 sionem poterit implere dum est apud hostes . hoc amplius
 nec postliminio reuersus recipere per vsum dominij ad-
 quisitionem . Item ei qui per captiuitatem fundi posses-
 sionem vel vsufructus quasi posses sionem amisit succurrendū
 esse Papinianus ait . & fructus quoque medio tēpore ab alio
 ex vsufructu perceptos debere captiuo restitui æquum putat .

Hi planè qui fuerunt in potestate captiui vsu rem adqui-
 rere possunt ex re peculiari . & æquum erit ex hac clausula præ-
 sentibus , **||** id est qui non sunt in captiuitate , **||** subueniri , si cum
 non defenderentur vsucaptum quid sit . Sed & si dies actio-
 nis quæ aduersus captiuum compete bat exierit , succurreret
 aduersus eum .

*Qui non patitur secum litem contestari ex causa iusta, vel iniusta: con-
 tra eum restitutio conceditur, si quid ex hoc quaesierit.*

Deinde adicit prætor, SECVMVE AGENDI POTE-
 STATEM NON FACERET: vt si dū hoc faciat , per vsum
 adquisitio^e impleta vel quid ex suprascriptis contigit , resti-
 tutio concedatur: meritò . nec enim sufficit semper in posses-
 sionem bonorū eius mitti : quia **||** ea **||** interdum species esse
 potest vt in bonis latitantis mitti non possit , aut non latitet .
 finge enim dum aduocationes^d postulat diem exisse : vel dū
 alia mora iudicij contingit .

XXIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum

S Ed & ad eos pertinet qui conuenti^e frustrantur & quali-
 bet tergiuersatione & sollertia efficiunt ne cum ipsis agi
 possit .

XXV. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale

Quod quidem simili modo ad eum quoque pertinere di-
 cemus , qui non frustrandi gratia id faceret sed quòd mul-
 titudine rerum distringeretur .

XXVI. VLP IANVS libro duodecimo ad Edictum

S Ed & si per prætorem stetit , restitutio indulgebatur .
 Aduersus relegatum restitutionem faciendam ex gene-
 rali clausula Pomponius ait : sed non & ipsi concedendam :
 quia potuit procuratorem relinquere . ex causa tamen putò
 etiam ipsi succurrendum . Ait prætor, **AUT CVM EVM**

a particula

bigitur &

e adquisitio sit

d aduocationem

*e Seno Pauli con-
 uentio iudiciaria nō
 interrompebat silen-
 tium longis: porò hic:
 nec contestatio vsuca-
 pationem. s. si post infra
 de rei vincti . Cui rei
 medetur l. 3. & 7. C. de
 præcip. 30. vel 40. an
 nor. & l. 2. C. de an-
 na. excep.*

INVITVM IN IVS VOCARE NON LICERET ¹ NE-
QVE DEFENDERETVR. ² hæc clausula ad eos pertinet
quos more ^a maiorum sine fraude ^b in ius vocare non licet: vt
consulem, prætorem, ceterosque qui imperium potestatem
ve quam habent. Sed ^c nec ad eos pertinet hoc edictum quos
prætor prohibet sine permissu suo ^d vocari: quoniam aditus

3 potuit permittere: patronos puta & parentes. Deinde ad-
icit, NEQVE DEFENDERETVR: quod ad omnes supra-
scriptos pertinet præterquam ad eum qui absens quid vsucepit:
4 quoniã plenè supra de eã cautum est. Ait prætor, SIVE

CVI PER MAGISTRATVS ^e SINE DOLO MALO
IPSIUS ACTIO EXEMPTA ESSE DICETVR: hoc
quo ^f vt si per dilationes iudicis effectum sit vt actio exima-
tur, fiat restitutio. Sed & si magistratus copia non fuit, La-
beo ait restitutionem faciendam. Per magistratus autè factum,
ita accipiendum est, si ius non dixit. alioquin si causa cognita
denegauit actionem, restitutio cessat. & ita Seruio videtur.

Item ^g per magistratus ^h factum videtur si per gratiã aut for-
des magistratus ius non dixerit. & hæc ⁱ pars locum habe-
bit, nec non & superior SECVMVE AGENDI POTE-
STATEM NON FACIAT: ¹ nam id egit litigator ne secum
agatur, dum iudicem corrumpit. ACTIO EXEMPTA sic
erit accipiendã, si desit agere posse. & adicitur SINE DO-
LO MALO IPSIUS: videlicet vt si dolus eius interuenit,
nec ^k succurratur: ipsis enim delinquentibus prætor nõ sub-
uenit. Proinde si dum vult apud sequentem prætorem agere,
tempus frustratus est, non ei subuenietur. Sed & si dum de re
to prætoris non obtemperat iurisdictionem ei denegauerit,
non esse eum ^l restituendum ^m Labeo scribit. Idè. nque si ex
alia iusta causa non fuerit ab eo auditus.

Feriarum differentia.

5 Si ferie extra ordinem sint indictæ, ob res puta prosperè
gestas vel in honorem principis, & propterea magistratus
ius non dixerit, Gaius Cassius nominatim edicebat ⁿ resti-
tutorum se: quia per prætorum videbatur factum. sollempniũ
enim feriarum rationem haberi non debere: quia prospicere
eas potuerit & debuerit actor ne in eas incidat. quod verius
est, & ita Celsus libro secundo digestorum scribit. Sed cum
ferie tempus eximunt, restitutio dumtaxat ipsorum dierum
facienda est non totius temporis. & ita Iulianus libro quarto
digestorum scribit: ait enim rescissionem vsucapionis ita fa-
ciendam, vt hi dies restituantur quibus actor agere voluit &
6 interuentu feriarum impeditus est. Quotiens per absentiam
quis non toto tempore aliquem exclusit, vt puta rem tuam
possedi vno minus die statuto in vsucapionibus ^o tempore,

a iure magistratus
b Id est, damno, &
pena quod in factum
actio a prætoris desit
in eum, qui vocet. l.
pen. & vlti. supra. de
in ius voc.
c Sed non
d suo in ius vocari

e per magistratus fa-
ctum sine

f hocque, hoc que-
que

g vel per magistratus
autem
h quo casu & hæc
pars
i faceret

k nec est

l ei
m restituendum

n dicebat. Edicebat
autem prætorum verò
bum, & magis pro-
prietariis et simili error
est in l. Barbatus Phis-
lippus, supra, de officio
Prætoris.

o vsucapionis

deinde reipublicæ causa abesse cœpi: restitutio aduersus me vnus diei facienda est.

Clausula generalis.

Item, inquit prætor, SI QVA ALIA MIHI IVSTA 7
CAUSA VIDEBITVR, IN INTEGRVM RESTI-
TVA M. Hæc clausula edicto inserta^a est necessariò: multi
enim casus euenire^b potuerunt qui deferrent restitutionis
auxilium: nec singularim^c enumerari potuerunt. vt quotiens
æquitas restitutionem suggerit, ad hanc clausulam erit descē-
dendum. vt puta legatione quis pro ciuitate functus est: æquif-
simum est eum restitui, licet reipublicæ causa non absit. &
sæpissime constitutum est adiuuari eum debere siue habuit
procuratorem siue non. Idem puto & si testimonij causa sit
euocatus^d ex qualibet prouincia vel in urbem vel ad principē:
nā & hic^e sæpissime est rescriptum subueniri. Sed & his qui
cognitionis gratia vel appellationis peregrinati sunt, simili-
ter subuentum.

a inserta necessaria
est
b interuenire
c singularim tamen

d euocatus quò
e & huius

Absentia necessaria.

Et generaliter quotienscumque quis ex necessitate non ex vo-
luntate a fuit, dici oportet ei subueniendum.

XXVII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum

ET siue quid amiserit vel lucratus non sit restitutio facien-
da est, etiam si non ex bonis quid amissum sit.

Absentia probabilis.

XXVIII. VLP IANVS libro duodecimo ad Edictum

NEC non & si quis de causa probabili a fuerit, deliberare
debet prætor an ei subueniri debeat. puta studiorum cau-
sa, fortè procuratore suo defuncto: ne decipiatur per iustissi-
mam absentia causam. Item si quis nec in custodia nec in
vinculis sit sed sub fideiussorum satisfactione: & dum propter
hoc^f recedere non potest captus sit, restituetur^g: & aduersus
eum dabitur restitutio. QVOD EIVS, inquit prætor, PER
LEGES, PLEBIS SCITA, SENATVS CONSULTA,
EDICTA, DECRETA PRINCIPVM LICEBIT. que
clausula non illud pollicetur, restitutum si leges^h permit-
tant: sed si leges non prohibeant. Si quis sæpius reipublicæ
causa a fuit, ex nouissimo reditu tempus restitutionis esse ei
computandum Labeo putat. Sed si omnes quidem absentia
annum colligant, singulae minus anno: vtrum annum ei da-
mus ad restitutionem an verò tantum temporis quantum
nouissima eius absentia occupauit videndum. & puto an-
num dandum. Si cum in prouincia domicilium haberes ef-
ses autem in vrbe, an mihi annus cedat quasi experiundi po-
testatem habeam? & ait Labeo non cedere. Ego autem puto
hoc ita verum si ius reuocandi domum aduersarius habuit: si
minus,

f hoc quod recedere
g & restituetur:

h scilicet si leges

minus, videri esse experiundi potestatem: quia & Romæ cō-
testari litem poruit.

Rescissoria actio.

§ Exemplo rescissoriæ actionis etiam exceptio ei qui reipu-
blicæ causa a fuit competit: fortè si res ab eo possessionem b
nanto vindicentur. In actione rescissoria que aduersus militē
competit æquissimum esse Pomponius ait eius quoque tem-
poris quo absens defensu non est, fructus eum præstare. Er-
go & milite debent restitui: vti Mque c actio erit.

XXVIII. AFRICANVS libro septimo *Questionum*

V Idelicet d ne cui officium publicum vel damno vel com-
pendio fit.

Tempus vsucapionis cepte à defuncto continuatur heredi.

XXX. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum

C Vm miles qui vsucapiebat decesserit, & hères impleuerit
vsucapionem, æquum est rescindi quod postea vsucaptū
est: vt eadem in heredibus qui in vsucapionem succedunt ser-
uanda sint. quia possessio defuncti quasi iuncta c descendit
ad heredem f, & plerumque nonidum hereditate adita com-
pletur. Si is qui reipublicæ causa a fuit vsucepit, & post vsu-
capiationem alienauerit rem, restitutio facienda erit: & licet sine
dolo s afuerit & vsuceperit, lucro eius occurrì oportet. Item
ex reliquis omnibus causis restitutio faciēda erit: veluti si ad-
uersus eum pronuntiatum fit.

XXXI. IDEM libro quinquagesimo tertio ad
Edictum

S I s h cuius rem vsucepit reipublicæ causa absens, posses-
sionem suæ rei ab illo vsucapere nactus fit: & si postea ami-
serit, non temporalem sed perpetuam habet actionem.

Quis dicatur abesse causa Reipublicæ.

XXXII. MODESTINVS libro nono Regularum

A Besse reipublicæ causa intellegitur & is qui ab vrbe pro-
fectus est licet nondum prouinciā excesserit. sed is qui
† excesserit, donec in urbem reuertatur. & hoc ad proconsules
legatosque eorum & ad eos qui prouinciis præfunt procura-
toresve principum qui in prouinciis tenentur pertinet: & ad
tribunos militum & præfectos & comites legatorum qui ad
ærarium // delati aut in commentariū l principis delati k sunt.

XXXIII. IDEM libro singulari de Eucleatis casibus

I Nter eos qui ex generali clausula adiuuantur & fisci patro-
nus connumeratur. Eos qui notis l scribunt acta præsidū,
reipublicæ causa non abesse certum est. Militum medici quo-
niam officium quod gerunt & publicè prodest, & fraudem
eis auferre nō debet, restitutionis auxiliū implorare possunt.

a V rescissoria actio
datur ei, cuius res vsu
captæ est, cum abesse
Reip. causā, ita etiā
si eius possessionē na-
tus fuerit, & ab eo
viaductur, datur ei
exceptio. Gou. hic sal-
li videtur lib. 1. l. 6.
c. 45.

b possessionem ve
nacto
c & vtrique
d videlicet, vt nō

e quasi iniuncta. Re-
rior Florent.

f Quod intellige de
suo herede. Nam pos-
sessio non transmitti-
tur in extraneum here-
dem

g dolo malo abfue-
rit

h Ex tit. de vsucapio.
Duar.

† excessit,

i Id est, diarium, &
ephemeridem vulgè re-
gistrum vad. Ac cur.
autem hic desinat.

k Vad. legis relati. Re-
ferri autem ad aram
intelligimus nomine
æorum quodis actū
inscripta, qua in ara-
rio adseruabantur.

l Compendio scriben-
di genere existimando
vincatur, vnde excep-
tio res pcc. in. vad.

XXXIII. IAVOLENVS libro quintodecimo ex
Cassio

domi suae Vide hic Bud.

Milles commeatu accepto si domo^a sua est, reipublicae causa abesse non videtur. Qui operas in publico quod vestigalium causa locatum est dat, reipublicae causa non abest.

XXXV. PAVLVVS libro tertio ad legem Iuliam &
Papiam

b curam gererent, curam darent

Qui mittuntur ut milites ducerent aut reducerent, aut legendi curarent^b, reipublicae causa absunt. hi quoque qui missi sunt ad gratulandum principi. Item procurator Caesaris non solum cui rerum provinciae cuiusque procuratio mandata erit: sed & is cui rerum quamvis non omnium. Itaque plures ibi procuratores diversarum reipublicae causa abesse intelleguntur. Praefectus quoque Aegypti reipublicae causa abest: quive aliam ob causam reipublicae gratia extra urbem abierit^d. Sed & in urbanicis^e militibus idem Divus Pius constituit. Quaesitum est de eo qui ad compescendos

c erat

d abierit, e urbanicis urbanis

malos homines missus est an reipublicae causa abesset. & placuit reipublicae causa eum abesse. Item paganum qui in expeditione^f consularis iussu transierat, ibique in acie ceciderat: heredi enim eius succurrendum est. Qui reipublicae causa Romam profectus est, abesse reipublicae causa videtur. Sed & si extra patriam suam reipublicae causa profectus sit etiam si per urbem ei iter competit, reipublicae causa abest. Similiter qui in provincia est, ut primum aut domo sua profectus est aut cum in eadem provincia degit rei publicae administrandae causa: simul^g agere rempublicam coepit, ad similitudinem absentis habetur. Et dum eat in castra & redeat^h reipublicae causa abest: quod & eundem sit in castra militaturo & reditum. Viuianus scribit Proculum respondisse militem quiⁱ commeatu absit, dum domum vadit aut redit, reipublicae causa abesse: dum domi sit, non abesse.

f expeditione consulari vel consulis

g simulatque agere simul, pro simulatque, sic Horat. l. 1. serm. 1. Saty. Quae simul inuerti conuulsas Aquarius annum. h redeat miles Reipublicae i qui cum commeatu.

XXXVI. VLP IANVS libro sexto ad legem Iuliam &
Papiam

Reipublicae causa abesse eos solos intellegimus qui non sui commodi causa sed coacti absunt.

De affessoribus.

XXXVII. PAVLVVS libro tertio ad legem Iuliam &
Papiam

Hi qui in provincia sua ultra tempus a constitutionibus concessum adsident, publica^k causa abesse non intelleguntur.

XXXVIII. VLP IANVS libro sexto ad legem Iuliam &
Papiam

Si cui in provincia sua princeps adsidere speciali beneficio permisierit, puto eum reipublicae causa abesse. quod si non

k ex publica

ex permissu^a hoc fecerit, consequenter dicemus cum crimen admittit non habere eum privilegia eorū qui reipublicæ causa absunt. Tādīu reipublicæ causa abesse quis videbitur quādiu officio aliquo^b præest. quodd si finitum fuerit officium, iam desinit abesse reipublicæ causa. Sed ad reuertendum illi tempora computabimus statim atq; desinit reipublicæ causa abesse^c ea^d quibus reuerti in urbem potuit: & erit moderatum, tempora ei dare quæ lex reuertētibus præstitit. Quare si quo^e deflexerit suæ rei causa, non dubitamus id tempus ei nō proficere: habitaque dinumeratione temporis quo reuerti potuit, statim eum dicemus desisse reipublicæ causa abesse. Planē si infirmitate impeditus continuare iter non potuit^d, habebitur ratio humanitatis: sicuti haberi solet & hiemis & nauigationis & ceterorum quæ casu contingunt.

XXXVIII. PAVLVS libro primo Sententiarum

IS qui reipublicæ causa a futurus erat, si procuratorem reliquerit per quem defendi potuit, in integrum volens^e restitui non auditur^f.

XL. VLP IANVS libro quinto Opinionum

SI qua militi accusatio competat^g tempore quo reipublicæ operam dedit, non peremittitur^h. Quod eo tempore quo in insula aliquis fuit, ex pœna ei irrogata cuius restitutionemⁱ impetrauit, ab alio usurpatum ex bonis quæ non erant adēpta probatum fuerit, suæ causæ restituendum est.

Absenti restituitur actio cum onere suo.

XLI. IULIANVS libro trigensimo quinto Digestorum

SI quis Titio legauerit si mortis suæ tempore in Italia esset, Saut in annos singulos quo D in Italia esset, & ei succursum fuerit quia ob id quodd reipublicæ causa afuit exclusus fuerit à legato: inde commissum ab eo^k relictu præstare cogitur. Marcellus notat^l: quis enim dubitauit salua legatorum & fidei commissorum causa militi restitui hereditatem, quam ob id perdidit quodd reipublicæ causa afuit?

XLII. ALFENVS libro quinto Digestorum

NON vere dicitur reipublicæ causa abesse^m eumⁿ qui sui priuati negotij causa in legatione est.

Sicut actio amissa restituitur, ita actio non nata per in integrum restitutionem instituitur.

XLIII. AFRICANVS libro septimo Quæstionum

SI quis stipulatus sit in annos singulos quoad^o in Italia est^m etⁿ sit vel ipse vel promissor, & alteruter reipublicæ causa abesse cœperit, officium prætoris est introducere vtilem actionē. Eadem dicemus & si ita concepta stipulatio fuerit, si quinquennio proximo Romæ fuerit, vel ita, si Romæ non fuerit, centum dare spondes?

a permissioe

b alicui

c si quid excesserit. resti quod tempus est auerit.

d debuit

e auditur
f Hoc perinet ad posteriorius caput editi: & interpretabimur hoc modo. Volens restitui contra eū qui Reipub. causa absuit, et procuratore relinquit, non audietur l. item ait prætor. §. hac autē restituitio. supra d. Duar.

g eo tempore h perimetur. i restitutionem à principe impetrauit

k Pro à se. demonstratum pro reciproc. l. Idcirco notat: quia de re minime dubia v. sponderis.

XLIIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum

IS qui reipublicæ causa abest in aliqua re læsus non restituitur, in qua etiam si reipublicæ causa non afuisset, damnum erat passurus.

XLV. SCAEVO LA libro primo Regularum

a discedere à signis

Milites omnes qui discedere^a signis sine periculo non possunt, reipublicæ causa abesse intelleguntur.

Absens contra absentem.

XLVI. MARCIANVS libro secundo Regularum

Qui reipublicæ^b causa afuit etiam aduersus eum qui pariter reipublicæ causa afuerit restituendus est si aliquid damni iuste queritur.

b Hæc specie comple-
tissimè utranque caput
epitri.

DE ALIENATIONE IUDICII MUTAN-
DI CAUSA FACTA
TITVLVS VII.

Causa actionis edicto proposita.

GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale

OMNIBVS modis proconsul id agit ne cuius deterior causa fiat ex alieno facto. Et cum intellegeret iudiciorum exitum interdum duriores nobis constitui oportito nobis alio aduersario, in eam quoque rem prospexit: ut si quis alienando rem alium nobis aduersarium (suo loco substituerit idque data opera in fraudem nostram fecerit, tantum nobis in factum actione teneatur quanti nostra interfit alium aduersarium nos non habuisse. itaque si alterius prouinciæ hominem aut potentiorē nobis opposuerit aduersarium, tenebitur:

AU^{II.} VLPIANVS libro terdecimo ad Edictum alium qui vexaturus sit aduersarium.

III. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale

Quia etiam si cum eo qui alterius prouinciæ sit experiar, in illius prouincia experiri debeo: & potentiori pares esse non possumus. Sed & si hominem quem petebamus manumiserit, durior nostra condicio fit, quia prætores faueant libertatibus. Item si locum, in quo opus feceris cuius nomine interdico **Q**UOD VIA UT CLAM vel actione **Q**VAE PLVVIÆ ARÇENDÆ tenebaris, alienaueris, durior nostra condicio facta intellegitur: qua si tecum ageretur, tuis impensis id opus tollere deberes: nunc verò cum incipiat mihi aduersus alium actio esse quam qui fecerit, compellor meis impensis id tollere: quia qui ab alio factum possidet, hæcenus istis actionibus tenetur ut patiat id opus tolli.

De nuntiatione noui operis.

Opus quoque nouum si tibi nuntiauerim tuncque eum locum alienaueris, & emptor opus fecerit: dicitur te hoc iudicio teneri.

neri, quasi^a neque tecum ex operis noui nuntiatione agere^a quia possim, quia nihil feceris: neque cum eo cui id alienaueris, quia ei nuntiatum non fit.

Quid veniat in hanc actionem.

- 4 Ex quibus apparet quòd proconsul in integrum restitutum se pollicetur: vt hac actione officio tantum iudicis consequatur actor, quantum eius interfit alium aduersarium non habuisse: fortè si quas in pensas fecerit, aut si quam aliã incommoditatẽ passus erit alio aduersario substituto. Quid ergo^b est si is aduersus quem talis actio competit, paratus sit vt iudicium pati perinde ac si possideret: rectè dicitur dene-gandam esse aduersus eum ex hoc edicto actionem.

III. VLP IANVS libro tertiodecimo ad Edictum

Item^c si res fuerint vsucaptæ ab eo cui alienatæ sint, nec peti ab hoc possint, locum habet hoc edictum.

Prætor exigit dolum,

- 1 Itemque^d fieri potest vt sine dolo malo quidem possidere defuerit, verùm iudicij mutandi causa id fiat. Sunt & alia cõ-plura talia. Potest autè aliquis dolo malo definere posside-re nec tamẽ iudicij mutandi causa fecisse: nec hoc edicto tene-ri: neque enim alienat qui dũtaxat omittit possessionẽ. Non tamẽ eius factum improbat prætor, qui tanti^e habuit re care-re ne propter eã sæpius litigaret: hæc enim verecunda^f cogita-tio eius qui lites exsecratur nõ est vituperanda: sed eius dum-taxat qui cum rem habere vult, litẽ ad aliũ transfert vt mole-stũ aduersariũ pro se subiciat. Pedius libro nono non so-lũ ad dominij trãslationẽ hoc edictũ pertinere ait, verùm ad possessionis^g quoq;: alioquin^h cum quo in rẽ agebatur,
- 3 Inquit, si possessione cefsit non tenebitur. Si quis autem ob valetudinem aut ætatem aut occupatõnes necessarias litẽ in aliũ transtulerit, in ea causa non est vt hoc edicto teneatur: cum in hoc edicto doli mali fiat mentio. Ceterũ erit interd-ictum & i per procuratores litigare dominio in eos plerumq; ex iusta causa translato. Ad iura etiam prædiorum hoc e-dictum pertinet: modò si dolo malo fiat alienatio,

Quid petatur hac actione.

- 4 Hæc actio in id quod inter est competit, proinde si res non fuit petitoris, aut si is qui alienatus est sine culpa decessit, cefsat iudicium: nisi si quid actoris præterea interfuit. Hæc actio non est pœnalis sed rei persecucionem arbitrio iudicis continet, quare & heredi dabitur, in heredem autem

V. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum
El similem,

VI. VLP IANVS libro tertiodecimo ad Edictum
El post annum, non dabitur:

VII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale

Quia pertinet quidem ad rei persecutionem, videtur autē ex delicto dari.

VIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum

Ex hoc edicto tenetur & qui rem exhibet si arbitrato iudicis pristinam iudicij causam non restituit. Ait prætor,

QVAEVE ALIENATIO IUDICII MUTANDI CAUSA FACTA ERIT^a. id est si futuri iudicij causa, non eius quodiā sit.

a fuerit

Alienare quid sit.

Alienare intellegitur etiam qui alienam rem vendidit. Sed heredem instituendo vel legando si quis alienet, huic edicto locus non erit. Si quis alienauerit deinde receperit non tenebitur hoc edicto. Qui venditori suo redhibet non videtur iudicij mutandi causa abalienare^b:

b alienare

VIII. PAVLVS libro primo ad Edictum aedilium curulium

Quia redhibito homine omnia retro aguntur. & ideo non videtur iudicij mutandi causa alienare qui redhibet, nisi^c si propter hoc ipsum redhibet non redhibiturus aliās.

c nisi forte

X. VLP IANVS libro duodecimo ad Edictum

Nam & si obligatus soluero quod à me petere velles, huic edicto locus non erit. Si tutor pupilli vel adgnatus furiosus alienauerint^d, utilis actio competit: quia consilium huius fraudis inire non possunt.

d alienauerit

Exceptio competit ex hoc edicto, si actor alienauerit.

XI. IDEM libro quinto Opiniorum

Cum miles postulabat suo nomine litigare de possessionibus quas sibi donatas esse dicebat, responsum est si iudicij mutandi causa donatio facta fuerit, priorem dominum experiri oportere: vt rem magis, quam litem in militem transfulisse credatur.

XII. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum

Si quis iudicij communi diuidendo euitandi causa rem alienauerit, ex lege Licinnia^e ei interdicitur ne communi diuidendo iudicio experiat. verbi gratia vt potentior emptor per licitationem vilius eam accipiat & per hoc iterum ipse recipiat. Sed ipse^s quidem qui partem alienauerit, communi diuidendo iudicio si agere velit non audietur. Is verò qui emit si experiri velit, ex illa parte edicti vetatur qua cauetur ne qua alienatio iudicij mutandi causa fiat.

DE

e Si miles agat de re ab alio donata, actor ex hoc edicto tenetur, ideo consilium est Vlpiani, vt prior domino agat, perinde quasi non alienasset vt denegetur hæc actio. l. 3. in ff. supra eo. nec actione cadere debet quasi potentiori actioni cesserit. l. xl. C. de lic. potens. Et cum offerat se ad accipiendum iudicij, & restituat causam pristinam arbitrio iudicis, re magis quam actionem transfuisse videtur vt hic: & pernam constitutionis effugit.

f Licinici
g Sed & ipse

RVNT VT SENTENTIAM DICANT

TIT. VIII.

PAVLVS libro secundo ad Edictum

Compromissum^b ad similitudinem^c iudiciorum redigitur: & ad finiendas lites pertinet.

II. VLPPIANVS libro quarto ad Edictum

EX compromisso^d placet exceptionem non nasci sed pœnæ petitionem.

III. IDEM libro tertiodecimo ad Edictum

LAbeo ait si compromisso facto sententia dicta est, quo quis à minore vigintiquinque annis tutelæ absolueretur, ratū id à prætoribus non habendum: neque pœnæ eo nomine commissæ petitio dabitur.

Ratio edicti.

Tametsi neminē prætor cogat arbitrium recipere, quoniam hæc res libera & soluta est & extra necessitatem iurisdictionis posita, attamen ubi semel quis in se receperit arbitriū, ad curam & sollicitudinem suam hanc rem pertinere prætor putat, non tantū^e quod studeret lites finire, verū quoniam non deberent decipi qui eum quasi virum bonum disceptatorem inter se elegerunt: finge enim post causam iam semel atque iterum tractatam, post nudata vtriusque intima & secreta negotij aperta, arbitrum vel gratiæ dantem vel sordibus corruptum vel alia^{qua} lex causa nollesententiam dicere: quisquamne potest negare æquissimum fore prætorem interponere se || debuisse, || vt officium quod in se recepit impleret?

Ait prætor, QUI ARBITRIUM PECVNIA COMPROMISSA RECEPERIT.

De persona arbitri.

Tractemus de personis arbitrantium. Et quidem arbitriū cuiuscumque^f dignitatis coget officio quod susceperit perfungi: etiam si sit consularis: nisi fortē sit in aliquo magistratu positus vel potestate, consul^g fortē vel prætor: quoniam in hoc imperium non habet.

III. PAVLVVS libro tertiodecimo ad Edictum

NAm magistratus superiore^h aut pari imperio nullo modo possunt cogiⁱ. nec interest ante an ipso magistratu arbitrium susceperint. inferiores^k possunt cogi. ||

V. VLPPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum

Sed & filius familias compellitur.

VI. GAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale

Quin etiam de^l re patris dicitur filiumfamilias arbitrium esse: nam & iudicem eum esse posse plerisque placet.

a Receptis arbitris
b Dicitur est compromissum, quod vtriusque
civroque litigante
promittunt pœnam, si
non steterint sententia
arbitri: quæ promissionem heret, hoc Pauli
seculo conditi non
posuit, sed pacti excep-
tio competit. l. II.
infra, e. d. xl. C. eo vo-
catur receptum quod
à compromissario in-
dite compromissum li-
tigatori m recipitur.
l. rem non ueniam. C.
de indi.
c In hunc locum Cic.
in oratione pro Roscio
Comædo.
d Sumpsum exiti de
pacti.

e Hic locus in plerisque
exemplaribus e-
ras corruptus.

f cuiusque
g Nondum imperiū
nexus imperitibus
dissoluit Accur. &
dehinc ignoratiōne
Latinæ lingue Id au-
tem, de quo dubitauit
etiā pueris hodie no-
rum est. Consul enim
est, qui gerit consula-
tum. Consularis qui
gestit.
h superiores aut pa-
ri imperio qui sunt
i Huc pertinet quod
de Natio qualitate re-
fert Suetonius in Jul.
k sed inferiores
l & de re

VII. VLP IANVS libro tertiodecimo ad Edictum

PEdius libro nono & Pomponius libro trigensimo tertio scribunt parui referre ingenuus quis an libertinus sit: integræ famæ qui sit arbiter an ignominiosus. In seruum Labeo compromitti non posse libro vndecimo scribit: & est verum. Vnde Iulianus ait si in Titium & seruū compromissum sit, nec Titium cogendum sententiam dicere quia cum alio receperit: quamuis serui, inquit, arbitrium nullum sit. Quid tamen si dixerit sententiam Titius? pœna non committitur: quia non vt receperit dixit sententiam.

VIII. PAVLVVS libro tertiodecimo ad Edictum

Sed si ita compromissum sit vt [¶] vel [¶] alterutrius sententia valeat, Titium cogendum.

VIII. VLP IANVS libro tertiodecimo ad Edictum

Sed ^a si in seruū compromittatur, & liber sententiã dixerit, puto si liber factus fecerit consentientibus partibus valere.

Señ neque in pupillum neque in furiosum aut surdum aut mutum compromittetur, vt Pomponius libro trigensimo tertio scribit. Si quis iudex sit, arbitrium recipere eius rei de qua iudex est, in se compromitti iubere prohibetur lege Julia: & si sententiã dixerit non est danda pœnæ persecutio.

Sunt & alij qui non coguntur sententiam dicere: vt puta si fordes aut turpitudine arbitri manifesta sit. Iulianus ait si eū infamauerunt litigatores, non omnimodo prætorem debere eum excusare, sed causa cognita. Idem & si spreta auctoritate eius ad iudicium.

VX. PAVLVVS libro tertiodecimo ad Edictum
Vel aliū arbitrum

XI. VLP IANVS libro tertiodecimo ad Edictum

Litigatores ierint, mox ad eundem arbitrum redierint: prætorem non debere eum cogere inter eos disceptare qui ei contumeliam hanc fecerunt vt eum spernerent & ad alium irent. Arbitrum autem cogendum non esse sententiam dicere nisi compromissum interuenerit. Quod ait prætor

PECUNIAM COMPROMISSAM, accipere nos debere nõ si vtriusque pœna nummariã sed si & alia res vice pœnæ, si quis arbitri sententia non steterit, promissa sit, & ita Pomponius scribit. Quid ergo si res apud arbitrum depositæ sunt eo pacto vt ei daret qui vicerit, vel vt eam rem daret si non pareatur sententiæ, an cogendus sit sententiam dicere? & puto cogendum, tantundem & si quantitas certa ad hoc apud eū deponatur. proinde & si alter rem alter pecuniam stipulanti promiserit, plenum compromissum est: & cogetur sententiã dicere. Interdum, vt Pomponius scribit, rectè nudo pacto fict cõpromissum: vt puta si ambo debitores fuerunt & pacti

fung

a Sed & si

b lib. 13.
 c eiusdem rei

d sit

e Idem ait & c.

f vel ad alium

g ierunt,
 h redierunt:

i & tantundem
 k Quid vales ad expectandam, cum rem tenemus: licet nõ valeat ad agendum in eos qui rem tenent. l. inuigensium. supra de pact. ex eo autem competit exceptio pacti, nõ rei iudic. 114. vlt. 2. supra eod.

Sunt ne petat quod sibi debetur qui sententiæ arbitri non paruit. Item Iulianus scribit non cogendum arbitrum sententiã dicere, si alter promiserit alter non. Idem dicit & si sub condicione fuerit poena compromissa: veluti si nauis ex Asia uenerit, tot milia: non enim prius arbitrum cogendum sententiam dicere quã condicio exstiterit: ne sit inefficax deficiente condicione, & ita Pomponius libro trigesimo tertio ad edictum scribit.

XII. PAVLV S libro tertio decimo ad Edictum

Quo casu ad prætorem pertinebit in eo forsitan solo ut si possit dies compromissi proferri, proferatur.

XIII. VLP IANVS libro tertiodecimo ad Edictum

Pomponius ait & si alteri accepto lata sit poena compromissi: non debere eum compelli sententiã dicere^a. Idem

1 Pomponius scribit si de meis solis controuersis sit compromissum, & de te poenam sim stipulatus, videndum ne non sit compromissum. sed cui^b rei moueatur non video: nam si ideo quia de vnus controuersis solam compromissum est, nulla

ratio est: licet enim & de vna re compromittere. si vero^c ideo quia ex altera dumtaxat parte stipulatio interuenit, est ratio^c. quamquam^d si petitor^e qui stipulatus est, possit dici plenum esse compromissum: quia is qui conuenitur, tutus est^f veluti

facti exceptione: is^f qui conuenit, si arbitro^g non pareatur habet stipulationem. Sed id verum esse non puto: neque enim sufficit exceptionem habere ut arbiter sententiam dicere cogatur.

2 Recepisse autem arbitrium videtur, ut Peditus libro nono^h dicit, qui iudicis partes suscepit, finemque se sua sententia controuersis impositurum pollicetur. Quod si, inquit, hætenus interuenit, ut experiretur an consilio suo vel auctoritate discuti litem paterentur: non videtur arbitrium recepisse.

3 Arbitr ex compromisso his diebus non cogitur sententiã dicere quibus iudex non cogeturⁱ: nisi dies compromissi extura sit nec proferri possit. Proinde si forte urgeatur a prætore ad sententiã, æquissimum erit si iuret sibi de causa nondum^k liquere, spatium ei ad pronuntiandum dari.

XIII. POMPONIVS libro vndecimo a T Quintum Mucium

Sed si compromissum sine die confectum est, necesse est arbitro omnimodo dies^l statuere partibus^m scilicetⁿ consentientibus, &^o ita causam disceptari^o. quod si hoc prætermiserit^o, omni tempore cogendus est sententiam dicere.

XV. VLP IANVS libro tertiodecimo ad Edictum

Licet autem prætor restrictè edicat sententiam se arbitrum dicere coacturum, attamè interdum rationem eius habere debet, & excusationem recipere causa cognita: ut puta si fuerit infama=

a dicere, ne inefficax sententia sit, que verba ab aliquo interprete adiecta sunt.
b sed cur res

c Speciem aliquam habet hæc ratio: tametsi improbetur infra in his verbis, sed id.

d tanquam est petitor sit vel fuit
f is vero
g arbitrio

h lib. 8.

i cogere tur

k Gell. lib. 14. c. 2. & Acon. in diu. n.

l diem statuere
m & ita demum
n disceptare.
o prætermisum sit,

infamatus à litigatoribus : aut si inimicitia capitales intereū & litigatores aut alterum ex litigatoribus intercesserint : aut si ætas aut valetudo quæ postea contigit , id ei munus remittat : aut occupatio negotiorum propriorum vel profectio vrguens aut munus aliquod reipublicæ ^a. & iT^b Labeo.

^a Et aliquod Reipn.
causa.
^b & ius, vel id

XVI. PAVLVVS libro tertiodecimo ad Edictum

ET si qua alia incommoditas ei post arbitrium susceptum incidat. Sed in causa valetudinis similibusve, causa cognita differre cogitur. Arbitrarius iudicii sui nomine, quod publicum aut priuatum habet, excusatus esse debet à compromisso: utique si dies compromissi proferri non potest. quod si potest, quare non cogat eum cum potest proferre? quod sine vlla restrictione ipsius interdum futurum est. Si tamen vterque velit eum sententiam dicere, *an* quamuis cautum non sit de die proferenda, non aliàs impetret, quia iudicium habeat, ne cogatur, quàm si consentiat denuo in se compromitti? hec scilicet si dies exitura est.

Cedens bonis.

XVII. VLP IANVS libro tertiodecimo ad Edictum

Item si vnus ex litigatoribus bonis suis cedat, Iulianus libro quarto digestorum scribit non esse cogendum arbitrum sententiam dicere : cum neque agere neque conueniri possit.

Si multò post reuertantur ad arbitrium litigatores, non esse cogendum sententiam dicere Labeo scribit. Item si plures sunt qui arbitrium receperunt, nemo vnus cogendus erit sententiam dicere, sed aut omnes aut nullus. Inde Pomponius libro trigensimotertio quærit, si ita sit compromissum vt quod Titio disceptatori placet, id Seius pronuntiet : quis sit cogendus. Et puto tale arbitrium non valere in quo libera facultas arbitri sententiæ non est futura. Sed si ita sit compromissum, arbitrato Titii aut Seii fieri, Pomponius scribit, & nos putamus compromissum valere. sed is erit cogendus sententiã dicere in quem litigatores consenserint.

Diuersa arbitrorum sententiæ.

Si in duos fuerit sic compromissum, vt si dissentirent tertium adsumant, puto tale compromissum non valere : nam in adsumendo possunt dissentire. Sed si ita sit, vt eis tertius adsumeretur Sempronius, valet compromissum : quoniam in adsumendo dissentire non possunt. Principaliter tamen quæramus si in duos arbitros sit compromissum an cogere eos prætor debeat sententiam dicere : quia res ferè sine exitu futura est propter naturalem hominum ad dissentendum facilitatem. In impari enim numero idcirco compromissum admittitur non quoniam consentire omnes facile est, sed quia & si dissen-

† arbitrium

e Item Pomponius
d g. 2. edictum

e quis sit eorum

f non debet prætor
eos cogere

fi dissentiāt inuenitur pars maior cuius arbitrio stabitur. Sed
 a vfitatum est etiam in duos compromitti. & debet prætor
 cogere arbitros si non consentiant, tertiam b certam eligere
 § personam cuius auctoritati pareatur. Celsus c libro secundo
 d digestorum scribit, si in tres fuerit compromissum, suffi-
 cere e quidem || duorum consensum si præsens fuerit & tertius:
 alioquin absente eo licet duo consentiant, arbitrium non va-
 lere: quia in plures fuit compromissum & potuit præsentia
 eius trahere eos in eius sententiam.

XVIII. POMPONIUS libro septimodecimo Epistularum
 [& variarum lectionum]

Sicuti e tribus iudicibus datis quod duo ex consensu absen-
 te tertio iudicauerūt, nihil valet: quia id demum quod ma-
 ior pars omnium iudicauit ratum est, cum & omnes iudicasse
 palam est.

XVIII. PAULVS libro tertiodecimo ad Edictum

Q ualem f autem sententiam dicat arbiter, ad prætorē non
 pertinere Labeo ait: dummodo dicat quod ipsi videtur.
 Et ideo si sic fuit in arbitrum compromissum vt certam sen-
 tentiam dicat, nullum esse arbitrium nec cogendum sententiā
 dicere Iulianus scribit libro quarto digestorum.

Quid sit dicere sententiam in edicto.

1. Dicere autem sententiam existimamus eum qui ea mente
 quid pronuntiat, vt secundum id discedere eos à tota contro-
 uersia velit. Sed si de pluribus rebus sit arbitrium receptum,
 nisi omnes controuersias finierit non videtur dicta sententia:
 sed g adhuc erit à prætore cogendus.

Mutatio sententiæ.

2. Vnde videndum erit an mutare sententiā possit. & alias qui-
 dem est agitatum si arbiter iussit dari mox vetuit, vtum eo
 quod iussit an eo quod vetuit, stari debeat. Et Sabinus quidē
 putauit posse. Celsius h sententiam magistri sui bene excusat:
 & ait Sabinum non de ea sensisse sententia quæ arbitrium fini-
 at, sed de præparatione causæ: vt puta si iussit litigatores ca-
 lendis adesse, mox idibus iubeat: nā mutare eum diem posse.
 Ceterum si condemnauit vel absoluit, dum i arbiter esse de-
 fierit, mutare { se } sententiam non posse.

XX. CAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale

Q uia arbiter & si errauerit in sententia dicenda corrigere
 eam non potest.

XXI. VLPPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum

Q uid tamen si de pluribus controuersis sumptus est nihil
 sibi communibus, & de vna sententiā dixit de aliis non-
 dum: numquid desit esse arbiter? videamus igitur an in pri-
 ma controuersia possit mutare sententiā de qua iam dixerat.

Et mul-

a Sed tamen

b Quia antea
 prætoris certis
 persona adhibetur,
 licet promissum
 est incertū dici
 atque si eligenda
 relinqueretur
 in quos iam fuerit
 compromissum,
 quā
 vix in ea eligenda
 consensu possunt
 c Celsus quoque
 d lib. 3.

e Sic &

f Ex hoc tractatu
 sumpta est l. f. opus.
 de op. noui iuris. ubi
 Vlp. hac sic distinge-
 rat de sententiæ reu-
 corum Duar.

g & adhuc

h Celsius vero

i quando arbiter

a si vt de omnibus
 b quod si vt
 c quia plura
 d defuit

e etiam Trebatius

Et multum interest de omnibus simul vt dicat sententiam
 compromissum est, an non: nam si de omnibus, ^a poterit
 mutare: nondum enim dixit sententiam. quod si ^b & se-
 paratim, quasi ^c plura sunt compromissa: & ideo quantum
 ad illam controuersiam pertinet arbiter esse defuerat ^d. Si
 arbiter ita pronuntiauerit, nihil videri Titium debere Seio:
 tamen si Seium non vetuisset petere, tamen si quid petisset vi-
 deri contra sententiam arbitri fecisse. & id Ofilius & Treba-
 tius responderunt. Solutioni diem posse arbitrum statuere
 puto. & ita & Trebatius ^e videtur sentire.

Sententia incerta.

Pomponius ait, inutiliter arbitrum incertam sententiam
 dicere: vt puta quantum ei debes redde. diuisioni vestrae stari
 placet. pro ea parte quam creditoribus tuis soluisti accipe.

f item si arbiter

Item ^f arbiter poenam ex compromisso peti ueriterit, in libro
 trigensimo tertio apud Pomponium scriptum habeo non ual-
 ere. & habet rationem: quia non de poena compromissum
 est. Papinianus libro tertio quaestionum ait, si cum dies co-
 promissi finiretur, prolato die litigatores denuo in eum com-
 promiserint, nec secundi compromissi arbitrium receperit
 non esse cogendum recipere, si ipse in mora non fuit quo mi-
 nus partibus suis fugeretur. quod si per eum factum est, æquis-
 simum esse cogi eum a prætore sequens recipere. quæ quaestio
 ita procedit, si nihil in priore compromisso de die proferen-
 do caueatur ^g. ceterum si caueatur & ipse protulit, mansit
 arbiter. Plenum compromissum appellatur quod de rebus

g cauebatur

h disceptatio
 i plenum compro-
 missum factum sit
 k tamen Martianus
 ex
 l superesse ait:
 m venire
 n Non debent autē
 exprimere, non de-
 bent autē in com-
 promisso, vel copro-
 missio autē non de-
 bet obtemperare.
 O restior est ilor.
 o inhonestum

controuersisue compositum est: nam ad omnes controuer-
 sias pertinet. sed si forte de vna re sit disputatio ^h, licet pleno
 compromisso ⁱ actum sit, tamen ^k ex ceteris causis actiones
 superesse ^l: id enim venit ^m in compromissum de quo actum
 est (vt) veniret. Sed est tutius, si quis de certa re compromis-
 sum facturus sit, de ea sola exprimi re in compromisso ⁿ. Non
 debent autem obtemperare litigatores, si arbiter aliquid non
 honestum ^o iusserit. Si intra diem compromissi aditus ar-
 biter post diem compromissi adesse iusserit, poena non comitte-
 tur. Si quis ex litigatoribus ⁹ ideo non adfuerit quod ualitudine
 vel reipublice causa absentia impeditus sit, aut magistratu aut
 alia iusta || de || causa: poenam committi Proculus & Atilicinus
 aiunt. sed si paratus sit in eundem compromittere, actione
 denegari, aut exceptione tutum fore. Sed hoc ita demum uerum
 erit, si arbiter recipere in se arbitrium fuerit paratus: nam
 inuitum non esse cogendum Iulianus libro quarto ^p digesto-
 rum recte scribit. ipse autem nihilo minus poena absoluitur.

p lib. 3.

q vt puta
 r in prouinciis

De loco.

Si arbiter iussit puta ^q in prouincia ^r adesse litigatores ⁹
 cum

eum Romæ esset in eum compromissum, an ei impune non pareatur queritur. Est ^a & verius quod Iulianus ait libro quarto, eum locum compromisso inesse de quo actum sit ^b vt promitteretur. Impune igitur ei non parebitur si alio loci ^c adesse iusserit. Quid ergo si non appareat de quo loco actum sit? melius dicetur eum locum contineri vbi compromissum est. Quid tamen si in eo loco ^d qui sit circa urbem adesse iusserit? Pegasus admittit valere iussum. Quod puto ^e ita ^f verum esse si ^g & ^h eius sit auctoritatis arbiter ⁱ vt ^j in secessibus soleat agere, & litigatores faciliè eò loci venire possint. Sed si ^k in aliquem locum inhonestum adesse iusserit, puta in popina ^l, vel in lupanarium ^m: vt Viuianus ⁿ ait sine dubio impune ei non parebitur. quam sententiam & Celsus libro secundo digestorū probat. Vnde eleganter tractat, si is sit locus in quem alter ex litigatoribus honestè venire non possit, alter possit. & is non venerit qui sine sua turpitudine eò venire possit, is venerit ^o qui inhonestè venerat: an committatur pœna compromissi ^p an ^q quasi opera non præbita. & rectè putat non committi: absurdum enim esse, iussum in alterius persona ratum esse, in alterius non.

x Et est

b vt compromitteretur vel compromitteretur
c si alio loco

d si eo loco

e Sed & si
f popinam
g lupanar
h Iulianusi is autem venerit
vel & is venerit

De mora & eius emendatione siue purgatione.

¹ Intra quantum autem temporis nisi detur quod arbiter iusserit committatur stipulatio videndum est. Et si quidem dies adiectus non sit, Celsus scribit libro secundo Digestorū inesse quoddam modicum tempus: quod vbi præterierit: pœna statim peti potest. & tamen ^k, inquit, ^l & ^m si dederit ante acceptum iudicium, agi ex stipulatu ⁿ non poterit ^o.

¹ **V**^x **XII. PAVLVS** libro tertiodecimo ad Edictum
Tique nisi eius interfuerit tunc solui.

k vt tamen
l modo nihil inop.
m fuerit citius paratum
esse arbitrio, S. vbi de
facies. In fit.
n possit

¹ **XXIII. VLPIANVS** libro tertiodecimo ad Edictum

Celsus ait ⁿ si arbiter intra Kalendas septembres dari iusserit nec datum erit: licet postea offeratur, atramen semel commissam pœnam compromissi non euanescere: quoniam semper verum est intra Kalendas datum non esse. Sin autem oblatum accepit, pœnam petere non potest ^o doli exceptione remouendus. Contra vbi dumtaxat dare ^p iussus est. Idem ait, si iusserit me tibi dare & valetudine sis impeditus quo minus accipias aut alia iusta ^q ex ^r causa, Proculum existimare pœnā non committi nec si post Kalendas te parato accipere non dem. Sed ipse rectè putat duo esse arbitri præcepta: vnum pecuniā dari, aliud intra Kalendas dari. licet igitur in ^s pœnā non committas quod intra calēdas nō dederis, quoniā per te nō stetit: tamē committis in eā partē quod non das. Idem ait nihil aliud esse ^t sententiæ stare ^u posse, quā id agere, quantum in ipso sit,

o Purgatio mora non
solum liberat reū in-
teritur rei. l. 73 de verb.
oblig. Sed & pœna
post moram ipso in re
actita l. 19. quan. ad.
legat. & purgatur mo-
ra vsque ad l. i. cō-
fessatam, non solum
in facie ad obligatio-
nibus l. 24. & 137. de
ver. obl. Sed et in
dandi, si modo non in-
terstis prius datum vel
factum esse hic.o non posse, aut do-
li exceptione remo-
uendum
p dare iussit
q in eo pœnam
r esse arbitri sen-
tentie

vt ar-

vt arbitri pareatur sententiæ. Idem Celsus ait, si arbiter me tibi certa die pecuniam dare iusserit, tu accipere noluisti, posse defendi ipso iure poenam non committi.

XXIIII. PAVLVVS libro tertiodecimo ad Edictum

Sed si postea ille paratus sit accipere, non impune me non daturum: non enim ante feceram.

De proferenda die compromissi.

XXV. VLP IANVS libro tertiodecimo ad Edictum

LAbeo ait, si arbiter cum in compromisso cautum esset vt eadem die de omnibus sententiã diceret & vt posset diem proferre, de quibusdam rebus dicta ^a sententia de quibusdam non dicta diē protulit, valere prolationem ^b sententiæque eius posse impune non pareri. & Pomponius probat Labeonis sententiam. quod & mihi videtur: quia officio in sententia functus non est. Hæc autem clausula **DIEM COMPROMISSI PROFERRE**, nullam aliam dat arbitro facultatem quàm diem prorogandi. & ideo condicionem primi compromissi neque minuere neque immutare ^c potest. & ideo cetera quoque discutere & pro omnibus vnã sententiam ferre **debebit.** Si per ^d fideiussorem fuerit cautum in primo compromisso: & sequens similiter proferendum Labeo dicit. sed Pomponius dubitat vtrũ isdem, an & alijs tam idoneis. quid enim, inquit, si idem fideiubere noluerint? sed puto si noluerint fideiubere, tunc alios non abñmiles adhibendos:

XXVI. PAVLVVS libro tertiodecimo ad Edictum

NE in potestate sit fideiussorum postea se non obligantiũ, vt poenã committatur. Idem & si decesserint.

XXVII. VLP IANVS libro tertiodecimo ad Edictum

Diem proferre vel præsens vel per nuntium vel per epistolã potest.

Cum promissum morte litigatoris soluitur.

Si heredis mentio vel ceterorum facta in compromisso non fuerit, morte soluetur compromissum. nec vtimur Labeonis sententia, qui existimauit si arbiter aliquem pecuniam dare iusserit, & is decesserit antequam daret, poenam committi, licet heres eius paratus sit offerre.

Effectus sententiæ.

Stari autem debet sententiæ arbitri quam de re dixerit, siue æqua siue iniqua sit: & sibi imputet qui compromisit. Nã & Diui ^e Pii rescripto ad Ictur, vel minus probabilem sententiam æquo animo ferre debet. Si plures ^f arbitri fuerint & diuersas sententias dixerint, licebit sententiã ^g eorum non stari. sed si maior pars consentiat, ^h ea stabitur. alioquin poena committetur. Inde queritur apud Iulianum, si ex tribus arbitris vnus quindecim ⁱ alius decem ^k tertius quinque ^l con-

^a dicta alioquin
^b prolationem diei

^c mutare

^d Sed si per

^e vt Diui

^f Ab hac sententiã nõ
dissentit Aristot. lib.

2. c. 6. de Rep. Alc.

lib. 9. parer. c. 14.

^g sententiæ

^h ei stabitur

ⁱ in quindecim,

^k in decem

^l in quinque

dement, qua sententia stetur. & Iulianus scribit quinque debere præstari. quia in hanc summam omnes confenserunt.

Non fertur ab arbitro sententia in absentem.

4 Si quis litigatorum defuerit: quia per eum factum est quo minus arbitretur, pœna committetur. Proinde sententia quidem dicta non coram litigatoribus non valebit: nisi in compromissis^a hoc specialiter expressum sit ut vel vno vel utroque absente sententia promatur. pœnam autem is qui defuit committit: quia per eum factum est quo minus arbitretur.

^a compromisso

5 Coram autem dicere sententiam videtur qui sapientibus^b dicit. ceterum coram furioso vel demente non videtur dici. Item coram pupillo non videri sententiam dictam nisi tutor præsens fuit. & ita de his^c omnibus Iulianus libro quarto digestorum scribit. Et si quis præsens arbitrum sententiam dicere prohibuit, pœna committetur.

^b qui eam sapientibus. eam coram sapientibus

^c de aliis omnibus

Incerti actio ad id, quod interest.

Sed si pœna non fuisset adiecta compromisso, sed simpliciter sententia^d dari quis promiserit: incerti aduersus eum foret actio.

^d sententia dari

XXVII. PAVLVVS libro tertiodecimo ad Edictum

NON autem interest certa an incerta summa compromissa^e sit: utputa QVANTI EA RES ERIT.

^e e promissa

De reo, & fideiussore.

XXVIII. VLP IANVS libro tertiodecimo ad Edictum

ADuersus sententiam arbitri fit, si petatur ab eo à quo arbitri peti vetuit. Quid ergo si à fideiussore eius petatur, an pœna committatur? & puto^f committitur. & ita Sabinus scribit. nam TH AYNAM EIB^g à reo petit.^h Sed si cum fideiussore compromisi & à reoⁱ petatur, nisi interfit fideiussoris non committetur.^k

^f committi
^g Locutio Græca est.
^h Cum à fideiussore petitur per quandam (vix dixerim) possibilitatem à reo petitur, cum si fideiussor soluat, contra reū actionem habeat. Al. lib. 2. dispun. c. 9.
ⁱ à reo petam,
^k pœna non committetur.
^l iam aduersus eū, qui compromissum in iudiciū deducit,

Is qui rem in iudicium deducit, incidit in pœnam.

XXX. PAVLVVS libro tertiodecimo ad Edictum

SI quis rem de qua compromissum sit, in iudicium deducat, quidam dicunt prætorem non interuenire ad cogendū arbitrum sententiam dicere: quia iam^l pœna non potest esse, atque si solutum est compromissum. Sed si hoc optinuerit, futurum est ut in potestate eius quæ pœnitet compromississe sit compromissum eludere. Ergo aduersus eum pœna committenda est lite apud iudicem suo ordine peragenda.

XXXI. VLP IANVS libro tertiodecimo ad Edictum

ITA demum autē committetur stipulatio cum aduersus eam quid sit, si sine dolo malo stipulantis factū est: sub hac enim conditione committitur stipulatio, ne quis doli sui^m præmium ferat. Sed^m si quidem compromisso adiciatur, V T S I

^m Sed & c

QV ID DO LO IN EA RE FACTVM SIT: ex stipulatu conue-

a siue arbitram

conueniri qui dolo fecit potest. & ideo si arbitrum^a quis corrupit vel pecunia vel ambitione, vel aduocatum diuersæ partis vel aliquem ex his quibus causam suam commiserat, ¶ ex doli clausula poterit conueniri : ¶ vel si aduersarium callidè circumuenit. Et omnino si in hac lite dolosè^b versatus est, locum habebit ex stipularu actio. & ideo si velit de dolo actionem exercere aduersarius, non debet cum habeat ex stipularu actione. Quòd si huiusmodi clausula in compromisso adscripta non est, tunc de dolo actio vel exceptio locum habebit. Hoc autem compromissum plenum est, quod & doli^c clausula habet mentionem.

c quod etiam doli habet.

XXXII. PAVLVVS libro tertiodecimo ad Edictum

Non distinguemus in compromissis minor an maior sit poena quam res de qua agitur.

Quibus ex causis non cogitur arbiter sententiam dicere.

d Nam, semel commissa poena, soluitur compromissum, ait Paulus, l. si duo rei. S. ult. in fr. eod. unde sumenda est interpretatio huius loci. Itaq; falluntur qui hic legunt si poena compromissa sit. Accursum legis nisi poena compromissa sit. e poena compromissa.

Non cogetur arbiter sententiam dicere si poena^d commissa¹ sit. Si mulier alieno nomine compromittat, non erit pecunia^e compromissa, propter intercessionem. Summa rei est vt² prator se non interponat siue initio nullū sit compromissum, siue sit: sed pendeat an ex eo poena exigi potest, siue postea deficiat poena compromisso soluto die, morte, acceptilatione, iudicio pacto. Sacerdotio obuiente videbimus an cogatur arbiter sententiam dicere: id enim non tantum honori personarū sed & maiestati Dei indulgetur, cuius sacris vacare sacerdotibus oportet. Ceterum si postea suscepit, iste quoque omnimodo sententiam ferre debet. Item non est cogendus⁴ si de negotio transactum est, vel homo mortuus est de quo erat compromissum: nisi si posteriore casu aliquid litigantiū intersit. Iulianus indistinctè scribit si per errorem de famoso delicto ad arbitrum itum est, vel de ea (re) de qua publicum iudicium sit constitutum, veluti de adulteriis, sicariis, & similibus: vetare debet prator sententiam dicere, nec dare dictæ executionem. De liberali causa compromisso facto,⁶ rectè non compelletur arbiter sententiam dicere: quia fauor libertatis est vt maiores iudices habere debeat. Eadem dicenda sunt siue de ingenuitate siue de libertinitate quaestio sit: & si ex fideicommissi causa libertas deberi dicatur. Idem dicendum est^f in populari actione. Si seruus compromiserit, non cogendum dicere sententiam arbitrum, nec si dixerit poenæ executionem dandam de peculio putat Octavianus. Sed an si liber cum eo compromiserit executio aduersus liberum detur videamus. sed magis est vt non detur.

f est & in

g si quis

De legatione.

Itē si qui^g Romæ compromiserit mox Romam in legationem venerit, non est cogendus arbiter sententiam dicere: non magis

- magis quam cogeretur si lite ante contestatus esset nunc eam exercere. nec interest tunc quoque in legatione fuerit an non. Sed si nunc in legatione compromittat, puto cogendum arbitrum sententiam dicere: quia & si iudicium sponte accepisset cogeretur peragere. Sunt tamen qui de isto non recte dubitant: qui utique nullo modo dubitabunt si de ea re in legatione compromisit quam in legatione contraxit: quia & iudicium eo nomine accipere cogeretur. Illud in prima specie potest dispici, an si ante compromisit legatus, cogendus sit arbiter sententiam dicere si ipse legatus postulet. quod prima ratione poterit videri iniquum, ut in ipsius potestate sit. sed hoc tale erit, quale si actionem velit dicere: quod facere ei licet. Sed compromissum istud a comparabimus ordinari actione, b ut non alias audiatur desiderans ut arbiter sententiam dicat quam si se defendat. Si
- 9 is faciat controuersiam hereditatis qui cum defuncto compromiserat, futurum est preiudicium hereditati si arbiter sententiam dicat. ergo interea inhibendus est arbiter. Dies compromissi proferri potest, non cum ex conuentione, sed cum iussu arbitri eam proferri necesse est, ne poena committatur. Si arbiter sese celare temptauerit, praetor eum inuestigare debet: & si diu non paruerit, c multa aduersus eum dicenda d est.

Omnes coguntur sententiam dicere, nisi aliud conueniat.

- 12 Cum in plures compromissum est ea condicione ut quilibet e vel vnus dixisset sententiam, eo staretur, absentibus ceteris nihilo minus qui praesens est cogetur. At si ea condicione ut omnes dicant, vel quod de maioris partis sententia placuerit, non debet singulos separatim cogere: quia singulorum sententia ad poenam non facit. Cum quidam arbiter ex aliis causis inimicus manifeste apparuisset, testationibus etiam conuentus ne sententiam diceret nihilo minus nullo cogente dicere perseuerasset, libello cuiusdam id querentis s Imperator Antoninus subscripsit posse eum uti doli mali exceptione. & idem, cum a iudice consuleretur apud quem poena petebatur, rescripsit etiam si appellari non potest, doli mali exceptionem in poenae petitione h obstaturam. Per hanc ergo exceptionem quaedam appellandi species est, cum liceat retractare de sententia arbitri.

Officium arbitri.

- 14 De officio arbitri tractantibus sciendum est omnem tractatum ex ipso compromisso sumendum: nec enim aliud illi licebit quam quod ibi ut efficere possit cautum est. non ergo quodlibet i statuere arbiter poterit nec in qua re libet, nisi de qua re compromissum est & quatenus compromissum est. Quaesitum est de sententia dicenda. & dictum k non quamlibet: l licet de quibusdam variatum sit. & puto m verum non committi si dicat ad iudicem de hoc eundem vel se vel alium: n (in) se vel n

O 2 in alium

a illud. *si in verum que desit.*
b ordinariæ actioni.

c appertuerit
d indicenda

e ut quæ quilibet,
vt si quilibet
f ci staretur,

g Id est, ob id querentis: vnde vulgo male scribitur querentis

h petitionem

i quodlibet

k & dictum est ne.
l non in quolibet:
m puta de re
n vel etiam in

a Impune ait non
b sed nec si

c sententiæ: Pedius
negat: idem Pedius
probat: alii item

d satis ei detur,
e quibusque

f per curatores
g Sed & si

h rem dominum
habiturum? An si-
tis dare rem ratam
dominum habiturum
debeat?
i Nam & si

k referre
l proferre

m Cum à socio res de-
bendi petitur. Itaque
pœna non committi-
tur eo, quod sit veti-
tum ne abs te petere-
tur.

n licet ego petam.
Rettior Florant.
o Reus credens qui
vetitum sum petere.
p Id est, licet alius re-
debendi qui mihi so-
cius non est. abs te pe-
tat.
q quia & si

in alium compromittendum. Nam & Iulianus impune ^a nō
pareri, si iubeat ad alium arbitrum ire ne finis non sit. quod ^b
si hoc modo dixerit, vt arbitrio Publij Mæuij fundus trade-
retur aut satisfactio detur, parendum esse sententiæ. idem ^c
Pedius probat: ne propagentur arbitria, aut in alios interdū
inimicos agentium transferantur, sua sententia finem contro-
uersiæ eum imponere oportet: non autem finiri controersiā
cum aut differatur arbitrium, aut in alium transferatur. par-
tēque sententiæ esse, quemadmodum satisfactio, ^d quibus ^e
fideiussoribus. idque delegari non posse nisi ad hoc compro-
missum sit, vt arbiter statueret cuius arbitrato satisfactio.
Item si iubeat sibi alium coniungi cum id in compromisso nō
sit, non dicit sententiam: nam sententia esse debet de re com-
promissa, de hoc autem compromissum non est. Si domi-
ni qui inuicem stipulati sint, procuratores ^f suos agere apud
arbitrum velint, potest iubere ipsos etiam adesse. Sed si ^g &
heredis in compromissis mentio sit, potest iubere etiam he-
redem eorum adesse. Arbitri officio continetur & quemad-
modum detur vacua possessio. An & satis ratam rem ^h habi-
turum? Sextus Pedius putat. quod nullam rationem habet:
nam ⁱ si ratum non habeat dominus, committetur stipulatio.
Arbiter nihil extra compromissum facere potest: & ideo
necessarium est ad Ici de die compromissi proferenda. ceterum
impune iubenti non parebitur.

XXXIII. P A P I N I A N V S libro primo Quæstionum

Arbiter ita sumptus ex compromisso vt & diem proferre
A possit, hoc quidem facere potest: referre ^l autem contra-
dicentibus litigatoribus non potest.

De duobus reis.

XXXIII. P A V L V S libro tertio decimo ad Edictum

Siduo rei sunt aut credendi aut debendi, & vnus compro-
miserit, isque vetitus sit petere, aut ne ab eo petatur: viden-
dum est an si alius petat vel ab alio petatur, pœna committa-
tur. idem in duobus argentarijs quorum nomina simul eunt.
& fortasse poterimus ita fideiussoribus coniungere, si socij
sunt. aliàs nec à te petitur, ^m nec ⁿ ego peto, ^o nec meo nomi-
ne petitur, licet à te petatur. ^p

De pœna.

Semel commissa pœna solui compromissum rectius puto di-
ci: nec amplius posse committi, nisi id actum sit vt (in) sin-
gulas causas totiens committatur.

De pupillo compromittente.

XXXV. G A I V S libro quinto ad Edictum Prouinciale

Sipupillus sine tutoris auctoritate compromiserit, non est
Arbiter cogendus pronuntiare: quia ^q si contra eū pronun-
tietur,

rietur, pœna non tenetur, præterquam si fideiussorem dederit à quo pœna peti possit. idque & Iulianus sentit.

Sententia dicta die feriata.

XX XVI. VLP IANVS libro septuagesimo septimo ad Edictum

SI feriatis diebus cogente prætorè arbiter dicat sententiam & petatur ex compromisso pœna, exceptionem locum nõ habere constat: nisi alia ^a lege eadem dies feriata, in qua sententia dicta, ^b est excepta.

Pœna committitur aduersus heredem.

XX XVII. CELSVS libro secundo Digestorum

QUAMVIS arbiter alterum ab altero petere veruit, si tamen hæres ^c petit, pœnam committet: non enim differendarum litium causa sed tollendarum ad arbitros itur.

In pœnis non inspicimus, an interfit.

XX XVIII. MODESTINVS libro sexto Regularum

CUM in pœna ex compromisso petitur, is qui commisit ^d dandus est. nec interest an aduersarij eius interfuit arbitri sententia ^e stare nec ne.

Pavendum est arbitro nihil inveni extra compromissum.

XX XVIII. IAVOLENVS libro vndecimo ex Cassio

NON ex omnibus causis ex quibus arbitri paritum sententia non est, pœna ex compromisso committitur: sed ex his dumtaxat quæ ad solutionem pecuniæ aut operam præbendam pertinent. Idem ^f contumaciam litigatoris arbiter punire poterit, pecuniam eum aduersario dari ^g iubendo. quo in numero haberi non oportet si testium nomina ex sententia arbitri exhibita non sunt. Cum arbiter diem compromissi proferre iussit cum hoc ei permissum est, alterius ^h mora alterius ad pœnam committendam prodest.

Species, in qua excusatur is, qui non paret arbitro.

XL. POMPONIVS libro vndecimo ex varijs lectionibus

ARBITER calendis Ianuariis adesse iussit & ante eum diem decepsit: alter ex litigatoribus non adfuit. procul dubio pœna minimè commissa est. Nam & Cassium audisse ^{se} dicentem Aristo ait in eo arbitro qui ipse non venisset non esse commissam. quemadmodum ⁱ Seruius ait, si per stipulatorem stet quo minus accipiat, non committi pœnam.

Aetas iudicis, & arbitri.

XLI. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij

CUM lege Iulia cautum sit ne minor viginti annis iudicare cogatur, nemini licere minorem viginti ^k annis compromissarium iudicem eligere. idcoque pœna ex sententia eius nullo modo committitur. Maior tamè viginti annis si minor viginti quinque ^l annis sit, ex hac causa succurrendum si temere

a aliqua lege. legē pro pacto, aut conditione nõ effi: hic accipiendam indicat l. si feriatis. sup. de feri. eius eadem est inscriptio. Dna.

b dicta est, fuerit excepta, c hæres ab altero petit,

d compromisit. rē. Nior Pl v. e sententia

f Es hoc refer ad Cassium. alij legunt Si quidem, vel Sed etia g dare

h alteri

i quem ad modum

k viginti quinque annis. non est duliū quis Florentina hatio melior sit.

mere auditorium receperit multi dixerunt.

Pœna fisco adiudicata.

XLII. PAPINIANVS libro secundo Responsorum

ARbiter intra certum diem seruos restitui iussit: quibus non restitutus, pœna causa fisco secundum formam compromissi condemna Bit. ob eam sententiã fisco nihil acquiritur: sed nihilo minus stipulationis pœna committitur quod ab arbitro ^a statuto non sit obtemperatum.

^a quod arbitrio statuto

Compromissum generale.

XLIII. SCAEVOLA libro primo Responsorum

DE rebus controuersis que omnibus compromissum // in arbitrum // à Lucio Titio & Mæuio Sempronio factum est: sed errore quædam species in petitionem ^b à Lucio Titio deductæ ^c non sunt, nec arbiter de his quicquam pronuntiavit. quæsitum est an species omissæ peti possint. Respondit peti posse: nec pœnam ex compromisso committi. quod si malignè hoc fecit, petere quidem potest, sed pœnæ subiugabitur.

^b in petitione
^c ductæ

Pœna committitur, etiamsi arbiter neutri quicquam iusserit, aut ueruerit.

XLIII. IDEM libro secundo Digestorum

INter Castellianum ^d & Scium controuersia de finibus orta est & arbiter electus est ut arbitrati eius res terminetur: ipse sententiã dixit præsentibus partibus & terminos posuit. quæsitum est an si ex parte Castelliani arbitro paritum non esset, pœna ex compromisso commissa est. Respondi, si arbitro ^e paritum non esset in eo quod utroque præsentibus arbitratus esset, pœnam commissam.

^d Scilliamum

^e arbitrio

XLV. VLPPIANVS libro vicenimo octauo ad Sabinum

IN compromissis arbitrium personæ incertum personam non egreditur. ^f

^f transgreditur.

XLVI. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum

DE his rebus & rationibus & controuersis iudicare arbiter potest, quæ ab initio fuissent inter eos qui compromiserunt, non quæ postea superuenerunt.

XLVII. IULIANVS libro quarto Digestorum

SI compromissum ita factum est, ut præsentibus utroque aut heredibus eorum arbiter sententiã dicat, & alter ex litigatoribus decesserit pupillo herede relicto: non aliter videtur sententiã dicta esse, nisi tutoris auctoritas interposita fuerit.

Item si alter ex compromittentibus furere cœperit,

A XLVIII. MODESTINVS libro quarto Regularum
Rbiter ad ferendam sententiã non compellitur.

^g Id est, impletur

S XLVIII. IULIANVS libro quarto Digestorum
Ed // & ^h interpellatur quo minus sententiã dicat: quia nihil

hil

hil coram furioso fieri intellegitur. Quod si furiosus curatorem habet vel habucrit adnuc litigio pendente potest^a praesente curatore sententia dici. Arbitrari adesse litigatores vel per nuntium vel epistulam iubere potest. Si ab altera dumtaxat parte heredis mentio comprehensa fuerit, compromissum soluetur morte cuiusque^b ex litigatoribus: sicut solueretur altero mortuo si neutrius heredis persona comprehenderetur.

a potest quidē praesentē

b cuiusque

L. ALFENVS libro septimo Digestorum

Arbitrari ex compromisso sumptus cum ante eum diem qui constitutus compromisso erat, sententiam dicere non potest, diem compromissi proferri iusserat: alter ex litigatoribus dicto audiens non fuerat consulebatur possētne ab eo pecunia^c ex compromisso peti. respondē non posse: ideo quod nō esset arbitro compromissum^d ut id haberet.^e

c poena ex d arbitro in compromisso permissum e iuberet. f iuberet g parere prohiberet

L. MARCIANVS libro secundo Regularum

Si de re sua quis arbitrari factus sit, sententiam dicere non potest, quia se facere iubeat^f aut petere^g prohibeat: neque autem imperare sibi neque se prohibere quinquam potest.

L. II. IDEM libro quarto Regularum

Si quis^h iussus est arbitro ex compromisso soluere pecuniam, moram fecerit, poenam ex compromisso debet: sed postea soluendo poena liberatur.

h Si quis

NAVTAE CAVPONES STABVLARI
VT RECEPTA RESTITVANT
TITVLVS VIII.

Prior actio de recepto in simplum.

VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum

Ait praetor, NAVTAE CAVPONES STABVLARI QVOD CVIVSQVE SALVVM FORE CEPERINT^k NISI RESTITVNT, IN EOS IVDICIVM DABO. Maxima utilitas est huius edicti: quia necesse est plerumque eorum fidem sequi, & res custodiae eorum committere. Ne^l quisquam putet graviter hoc aduersus eos constitutum: nam est in ipsorum arbitrio ne quem recipiant. & nisi hoc esset statutum, materia daretur cum furibus aduersus eos quos recipiunt coeundi: cum ne nūc quidem abstineant huiusmodi fraudibus.

i Ex hoc edicto duplex actio nascitur, prior datur propter receptas res in nauem, cauponam aut stabulum, si de rebus facta sit, aut periculis, teneatur nauta, &c. ob receptionem quasi ex contractu, ut autem agitur, ad res restituendas, vel si uera restituantur, ad estimationem. Posterior actio nascitur ex delicto, ut furio commissus, vel tamno dato ab eis, qui sunt in nauis, &c. cas. Et competit in duplum, l. pesuli. &c. vlti. & tit. fur. adu. nau. caup. stabul. Dna. Accursus autē scripsit in hoc tit. haeserunt, ignoratio huius distinctio. Nec quisquam ne quinquam, vel neque quam in nauis

Interpretatio verborum edicti.

Qui sunt igitur qui teneantur videndum est. Ait praetor, NAVTAE. Nautam accipere debemus eum qui nauem exercet: quamuis nautae appellantur omnes qui nauis nauigandae causa in nauemⁿ sint. sed de exercitore solummodo praetor sentit: nec enim debet, inquit Pomponius, per remigem aut

a. *Alci. ergo lib. 3. dis-
pu. c. vi. in postea cum
dixit in P. d. Ho. legi
μνησωνται.*

b. *Significat exercito-
rem teneri, si res den-
tur custodi, licet ipse
exercitor, vel magister
navis profens sit, et
manus immisione si-
gnum des in reducen-
tibus vestiores. videri
enim poterit quod et
presenti ei res adsigna-
ta non sint, non te-
neri de hac distione
γρησάσθω. Alcia
lib. 1. par. cap. 44.
c. vel nauicularius
d quod Græci
e vtitur.
f cuiusque
g tubamam*

h lib. 35.
† intulerimus:

§ si à me

mesonautam^a obligari: sed per se vel per nauis magistrum, quamquam si ipse alicui è nautis committi iussit, sine dubio debeat obligari. Et sunt quidam in nauibus qui custodia gratia nauibus præponuntur, *ΥΝΑΥΦΥΛΑΚΕΣ* || & dietarij. Si quis igitur ex his receperit, puto in exercitorem dandam actionem: quia is qui eos huiusmodi officio præponit, committendis permittit: quamquam^b ipse nauicularius^c vel magister id faciat, quod^d *ΧΕΙΡΕΜΒΟΛΟΝ* appellant. sed & si hoc non extet, tamen de recepto nauicularius tenebitur. De exercitoribus rarium item lynchariis nihil cauetur. sed idem constitui oportere Labeo scribit. & hoc iure vitimur.^e Caupones autem & stabularios æquè eos accipimus qui cauponam vel stabulum exercent, institorésve eorum. Ceterum si qui opera mediastini fungitur non continentur: utputa atrarij & focarij & his similes. Ait prætor, *QVOD CVIVSALVVMFO RECEPERINT*: hoc est quæcunque rem siue mercem receperint. Inde apud Viuianum relatum est, ad eas quoque res hoc edictum pertinere quæ mercibus accederent: veluti vestimenta quibus in nauibus vterentur, & cetera quæ ad cottidianum vsum habemus.

Item Pomponius libro trigensimo quarto^h scribit, parui referre res nostras an alienas † intulimus: si tamen nostra intersit saluas esse: etenim nobis magis quàm quorum sunt debent solui. & ideo si pignori merces accepero || ob pecuniam nauticam, || mihi magis quàm debitori nauta tenebitur. si ante eas suscepit. Recipit autem saluum fore, vtrum si in nauem res missæ ei adsignatæ sunt, an & si non sint adsignatæ, hoc tamen ipso quòd in nauem missæ sunt, receptæ videntur? Et puto omnium eum recipere custodiã quæ in nauem illatæ sunt, & factum non solum nautarum præstare debere sed & vectorum:

S II. *GAIVS* libro quinto ad Edictum Prouinciale
Sicut & caupo viatorum.

S III. *VLPIANVS* libro quartodecimo ad Edictum
Et ita de facto vectorum etiam Pomponius libro trigensimo quarto^k scribit. Idem ait, etiam si nondum sint res in nauem receptæ, sed in litore perierint quas semel recepit: periculum ad eum pertinere. Ait prætor, *NISI RESTITVENT, IN EOS IUDICIUM DABO*. Ex hoc edicto in factum actio proficiscitur. sed an sit necessaria videndum: quia agi civili actione ex hac causa poterit. si quidem mercēs interuenerit, & p. locato vel conducto. sed p. si tota nauis locata sit, qui conduxit, ex conducto etiam de rebus quæ desunt, agere potest. si verò res perferendas nauta conduxit, & q. locato conuenietur. sed si gratis res susceptæ sint, ait Pomponius

h lib. 35.

l Ait enim prætor,

m si quidem enim
o ex locato & con-
ducto.
p sed & si
q ex locato

nus depositi agi potuisse. Miratur igitur cur honoraria actio sit indubita cum sint ciuiles: ^a nisi fortè inquit, ideo vt innotesceret prætor ^b curam agere reprimendæ improbitatis hoc genus hominum: ^c & quia in locato ^c conducto culpa, in deposito dolus dumtaxat præstat. at hoc edicto omnimodo qui recepit tenetur, etiam si sine culpa eius res perit, vel damnum datum est: nisi si quid damno fatali contingit. Inde ^d Labeo scribit, si quid naufragio aut per vim piratarum perierit, non esse iniquum exceptionem ei dari. Idem erit dicendum & si

2 in stabulo aut in caupona vis maior contigerit. Eodè modo tenentur caupones & stabularij, quo ^e exercentes negotiũ suum recipiunt. Ceterum si extra negotium reciperint, non

3 tenebuntur. Si filius familias aut seruus receperit, & voluntas patris, domini ^f interuenit, in solidum erit conueniendus. Item si seruus exercitoris subripuit vel damnum dedit, noxalis actio cessabit, quia ob receptum suo nomine dominus conuenitur. Sin yero sine voluntate exercent, de peculio

4 dabitur. Hæc autem ^g rei persecutionem continet, vt Pomponius ait. & ideo & in ^h heredem & perpetuò dabitur.

a eum sit ciuilis:
b prætorem
c locato & conducto

d Idem. melior Florentin.: hoc enim capite nulla mentio Labeonis facta est.

e si quod, qui

f dominive

g Hæc autem actio rei
h & ideo hæredi & in heredem

De concurrentibus actionibus.

5 Nouissimè videndum an eiusdem rei nomine & de recepto honoraria actione & furti agendum sit. & Pomponius dubitat. sed magis est vt vel officio iudicis vel doli exceptione alterutra esse contentus debeat.

III. PAVLVVS libro tertio decimo ad Edictum

Sed & ipsi nauatæ furti actio competit, cuius sit periculo: ⁱ nisi si ipse subripiat & postea ab eo subripiatur: aut alio ^j subripiente ipse nauata soluendo non sit. Si nauata, stabularius stabularij, caupo cauponis ^k receperit: æquè tenebitur. Viuianus ^l dixit etiam ad eas res hoc edictum pertinere quæ post impositas merces in nauem locatasque ^m inferentur, & sifarum vectura non debetur: vt vestimentorũ, penoris cortidiani. quia hæc ipsa ceterarum rerum locationi accedunt.

i periculo res

k cauponis res
l Iulianus
m collocatasque

V. GAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale

Nauta ⁿ & caupo & stabularius mercedem accipiunt non pro custodia, sed nauata vt traiciat vectores, caupo vt viatores manere in caupona patiat, stabularius vt permittat iumenta apud eum stabulari: & tamen custodiæ nomine tenentur. Nam & fullo & sarcinator non pro custodia sed pro arte ^o mercedem accipiunt, & tamen custodiæ nomine ex locato tenentur. Quæcumque de furto diximus, eadem & de damno debent intellegi: non enim dubitari oportet quin is qui saluum fore recipit, non solum à furto sed etiam à damno ^p recedere videatur.

n Exist. ad leg. Aquil. Duar.

o pro opera

p recipere

VI. PAVLVS libro vicensimo secundo ad Edictum

a Hac duo postrema capita referenda sunt ad illud caput elicti, quo agitur de actione in factum in duplum, non de actione in factum qua rei persecutoriam continet.

b diuiteris:

c iniuriz

d sit noxalis, hæc ratio in noxalis serui aenei nomine. Interpretatio est, que in contractum inest.

e communis seruus sit,

f cum id factum

g cuiusdem nomine

h vi etiam cum

i siue liberi sint, siue

k De damno loquitur

Vlp. ad l. Aquil. scribens, ut inscriptis indicatur.

l si quidem

m damnum

n Et quod si quis

fit ex his quos

o Alc. lib. 1. parer.

cap. 48. legis quos

vulgo *μαστούρατος*

Græci *ναυτεμβότα*.

τας dicunt. que le-

ditio eum in hunc er-

rorem impulsit, ut ex-

istimari *ναυτεμβότα*

τας *εσ* *μαστούρατος*

eosile esse. *ναυτεμβό*

τας autem *αιε* *ε* *ε* *ε*

sic eos esse, qui nauem

insecundum, et pro pre-

rio vectura, seu nauulo

ipsi nauarum officio

funguntur. *μαστούρα*

autem sunt (in quo il-

le Hieronymus temere

reprehendit) qui in

media navi ad imper-

ia omnium nauisque

præsto sunt: qui ad-

modum *αεδιαστίν* in

media dono.

p & huius

q seruus nauæ non

fit,

r suæ imputatus

qui

Licet^a gratis nauigaueris, vel in caupona gratis deuerteris: non tamen in factum actiones tibi denegabuntur si damnum iniuria passus es. Si seruo meo in naue vel in caupona utaris, & damnum mihi det vel furtum faciat, quamquam & furti actio & damni iniuria^c mecum sit, hæc^d tamē actio quia in factum est, etiam serui mei nomine aduersus te competit. Idem dicitur & si communis^e sit, tu tamen quod mihi præstiteris eius nomine, vel communi diuidendo vel pro socio actione, aut si partem eius vel totum conduxisti, etiam ex conducto habebis me obligatum. Sed si damnum in eo datum sit ab alio qui in eadem naue vel caupona est, cuius^f factum prætor æstimare solet, non putat Pomponius eius^g nomine hanc actionem utilem futuram.

Altera actio ob furtum factum, aut damnum datum in duplum.

In factum actione caupo tenetur pro his qui habitandi cau-
sa in caupona sunt. hoc autem non pertinet ad eum qui hospitio repentino recipitur, veluti viator. Possumus autem furti vel damni iniuriæ actione uti^h cum nautis, ut certi hominis factum arguamus. sed vna contenti esse debebimus. Et si cum exercitore egerimus, præstare ei debemus actiones nostras: quamuis ex conducto actio aduersus eos competat exercitori. Sed si absolutus sit exercitor hac actione, deinde agatur cum naua, exceptio dabitur: ne sapius de eiusdem hominis admissio queratur. Et contra, si de admissio vnus hominis actum sit, deinde in factum actione agatur, exceptio dabitur.

VII. VLP IANVS libro octauodecimo ad Edictum

Debet exercitor omnium nauarum suorum, siue liberiⁱ siue serui, factum præstare: nec immerito factum eorum præstat, cum ipse eos suo periculo adhibuerit. sed non aliàs præstat quàm si in ipsa naue damnum datum sit. Ceterum si extra nauem, licet a nautis, non præstabit. Item^l si prædixerit ut vnusquisque vectorum res suas seruet, neque damnū se præstaturum, & consenserit vectores prædictioni: non cōuenitur. Hac actio in factum in duplum est. Sed si quid¹ nauæ inter se damni^m dederit, hoc ad exercitorem nō pertinet. Sed si quis sit naua & mercator, debebit illi dari. Quodⁿ si quis quos vulgo *ΝΑΥΤΕΜΒΟΤΑΤΑΣ*^o dicunt, & huic tenebitur. sed^p huius factum præstat cum sit & naua.

Si seruus nauæ damnum dederit, licet seruus naua^q non sit, æquissimum erit in exercitorem actionem utilem dare. Hac autem actione suo nomine exercitor tenetur: culpæ scilicet suæ^r qui tales adhibuit, & ideo & si decesserint, non releuabitur. Seruorum autem suorum nomine noxali dumtaxat

taxat^a tenetur: nam cum alienos adhibet, explorare eum oportet cuius fidei cuius innocentiae sint: in suis venia dignus est si qualesquales^b ad instruendam nauem adhibuerit.

^a dumtaxat iudicio tenetur:

^b Qualescunque

3 Si plures nauem exercent, vnusquisque pro parte qua nauem exercet, conuenitur.

Iudicia de damno dato, & furto facto.

4 Hac iudicia quamuis honoraria sunt, tamen perpetua sunt. in heredem autem non dabuntur. Proinde & si^c seruus nauem exercuit & mortuus est, de peculio non dabitur actio in dominum, nec intra annum. Sed^d cum voluntate patris vel domini seruus vel filius exercent nauem vel cauponari vel stabulum, puto etiam hanc actionem in solidum eos pati debere: quasi omnia quae^e ibi contingunt, in solidum receperint,

^c cum seruus

^d Sed si cum

^e quae ab illis

INTERPRETATIO GRAECORVM

EX LIB. I. DIGEST.

Tit. j. lege vj . των νομων &c. legum ipsarum aliqua scripto constant, aliqua sine scripto.

Tit. ij . leg. ij. §. xviii. σοφον. sapientem.

Tit. iij . leg. v. τουτο εστιν &c. Lex est cui omnes homines obtemperare conuenit, cum ob alia multa, tum verò maximè eo quòd omnis. lex inuentum ac munus Dei est, consultum prudentium hominum, coërcitio eorum quæ vel sponte vel ignorantia delinquentur, communis sponsio ciuitatis: ad cuius præscriptum omnes qui in ea republica sunt vitam instituere par est. περι νομου. de lege. ο νομος των ανων &c. Lex tam diuinarum quàm humanarum rerum omniũ regina est. quo magis cõuenit, vt nõ solùm rebus honestis turpibusque præfideat: sed etiam principatum ac ducatum teneat, & per hoc regulam præscribat iustis simul & iniustis: vtpote quæ animantibus natura ad colendam ciuitatem idoneis facienda iubeat, prohibeâtque non facienda.

Tit. eod . leg. iij . επι το πλειστον vt plurimũ. εκ παραλογου. ex inopinato.

Tit. eod . leg. vj. το γαρ απαξ &c. Quod enim semel tantum aut iterum existit, id legum latores prætereunt.

Tit. eod . leg. xxx. ηηλον απο διανοιας verbis expressum, ab agitatione mentis & sententia.

Tit. iij . leg. iij . Αι μεταγενεστεραι &c. Cõstitutiones tempore posteriores, potiores sunt his quæ ipsas præcesserunt.

Tit. v . leg. xxiiij . παρα την σποραν. à satione.

Tit. viij . leg. viij . cerycia, caducei.

Tit. xvj . leg. iij . επιδημιας. accessus ad urbem: quòd omnibus in urbem proficiscentibus pateant. καταπλων. ad nauigationem. και των μητροπ. & inter matrices vrbes, siue prouinciarum capita, Ephesum.

Tit. eod . leg. vj. ουτε παντα, ουτε &c. neque omnia, neque quouis tempore, neque ab omnibus.

LIBRO II.

Tit. xij . leg. vij. δευτερον. secundum. παλιν. rursus.

Tit. xij . leg. vij . συναλλαγμα. contractum.

LIBRO III.

Tit. ij . leg. iij . βραβευτας. arbitratores sacrorũ certaminũ.

LIBRO IIIII.

Tit. viij . leg. xxix . τη δυναμει per quandam possibilitatem.

Tit. ix . leg. j . ναυφυλακες. nauium custodes. χειρμεβολον. immisionem manus, nam iniectione manus apud Paulum de seruis exportandis & ceteros, aliud est.

Tit. eod . leg. vij . ναυπηγιατας. remum pro nauulo & vectura præcio duccentes.

086 6. II. 3976

